ANU KANTOLA &
HANNA KUUSELA

HUI PPU TULO ISET

SUOMEN RIKKAIN PROMILLE

VASTAPAINO

ANU KANTOLA &
HANNA KUUSELA

HUIPPUTULOISET

SUOMEN RIKKAIN PROMILLE

Vastapaino
Tampere 2019

Kirjan tekemistä ovat tukeneet Koneen Säätiö ja Suomen Akatemian strategisen tutkimuksen neuvosto (rahoituspäätös 312710).

ISBN
978-951-768-713-3

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ VASTAPAINO
Yliopistonkatu 60 A
33100 Tampere
www.vastapaino.fi

PAINOPAIKKA
Tallinna Raamatuttrükikoja Oü, Tallinna 2019

SISÄLLYS

JOHDANTO

Jokaisella yhteiskunnalla on rikkaansa. Yläluokka, joka ansaitsee enemmän kuin muut. Vauraat, joille kasautuu omaisuutta. Suurituloiset, joiden tilipussi on paksumpi kuin muilla. Pitkään nämä yhteiskunnan vauraimmat ryhmät olivat jokseenkin näkymättömissä. Toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä tuloerot pääosin pienenivät, kun kansallisvaltiot nostivat itsensä pystyyn sodan raunioilta ja talouskasvu ja korkea verotus tasasivat rikkaiden ja köyhien välisiä eroja.

Sitten maailma muuttui. 1980-luvulta lähtien markkinoita vapautettiin, jolloin kansallisvaltioiden määräysvalta taloudessa alkoi murentua ja varallisuus keskittyä yhteiskuntien rikkaimmille. Siksi rikkaat kiinnostavatkin nyt monin tavoin. Keitä he ovat, missä he elävät ja mitä he haluavat?

Eniten huomiota on herättänyt rikkain prosentti, joka hallitsee kasvavaa osaa yhteiskuntien varallisuudesta. Mutta prosentin rinnalle on nostettu esiin vieläkin pienempi joukko: eniten ansaitseva ja omistava promille, prosentin kymmenesosa eli väestön tuhannesosa, jonka vauraus ja tulot ovat nousseet vielä enemmän kuin rikkaimman prosentin.[1]

Suomi on ollut ja on edelleen yksi maailman tasa-arvoisimmista maista: tuloerot ovat pieniä verrattuna moniin maihin. Mutta ne ovat suurentuneet myös meillä. Pitkään kaventuneet tuloerot alkoivat kasvaa nopeasti 1990-luvulla ja nousivat uudelle tasolle, kun erityisesti eniten ansaitsevan promillen tulot suurenivat selvästi nopeammin kuin muiden suomalaisten.[2]

Kirjamme kertoo tästä eniten ansaitsevasta promillesta. Siihen kuuluvien ihmisten tulot ovat keskimäärin 22 kertaa suuremmat kuin keskivertopalkansaajan. Teoksemme perustuu monivuotiseen tutkimustyöhön, jonka aikana etsimme verotietojen perusteella viisituhatta vuosina 2007–2016 eniten ansainnutta suomalaista ja haastattelimme heistä 90:tä.[3] Haastattelemamme suurperijät, huippujohtajat ja menestyksekkäimmät yrittäjät ovat kaikki miljonäärejä, useimmilla on kymmenien tai satojen miljoonien omaisuus, osa on miljardöörejä.

Seuraavilla sivuilla astumme omistajasukujen edustustiloihin Helsingin arvokortteleissa, vaimeasti humiseviin maisemakonttoreihin ja sotkuisiin työhuoneisiin teollisuusalueilla, kun selvitämme sitä, keitä Suomen huipputuloiset ovat ja mitä he ajattelevat itsestään ja yhteiskunnasta. Näytämme, miten huipputuloiset toimivat elinkeinoelämän etujärjestöissä, verkostoituvat monipuolisesti ja solmivat yhteyksiä poliittisiin päättäjiin. Myös talouselämän vaikuttajien raskas sarja, joka pitää huolta yritysten eduista, on enemmistöltään huipputuloisia.

Haastattelemillamme huipputuloisilla on kaikilla oma tarinansa siitä, miksi juuri he ovat nousseet tuloasteikkojen kärkeen. Kun promilleen yltäneet suomalaiset katsovat peiliin, he näkevät useimmiten kovaa työtä ja periksiantamattomuutta, joskus myös onnea. Kun he kääntävät katseensa muuhun Suomeen, näkymä synkkenee. Silmiin osuu yhteiskunnan epäkohtia ja kyvyttömyyttä ratkoa vakavia ongelmia.

Huipputuloisten pessimismi ei ole yhdentekevää, sillä varakkaat suomalaiset ovat tärkeä joukko koko yhteiskunnan kannalta. Yritysten omistajina, perustajina ja johtajina heillä on paljon valtaa siihen, miten yrityksiä johdetaan ja pääomia liikutellaan, mihin syntyy tai missä menetetään työpaikkoja. Huipputuloisilla on yhteiskunnallista vaikutusvaltaa verkostojensa, lobbauksen, ajatushautomoiden tai vaikkapa vaalikampanjoiden tukemisen myötä. Monet heistä ovat esikuvia ja sankareita, joita arvostetaan, kuunnellaan ja kunnioitetaan.

Huipputuloiset ovat talouselämän eturivin johtajia, yrittäjiä ja omistajia, jotka tavallisesti hehkuttavat optimismin ja positiivisen ajattelun voimaa. Miksi he siis näyttävät menettävän rohkeutensa ja heidän toiveikkuutensa notkahtaa, kun he katsovat Suomea? Miksi maa, joka sijoittuu monissa kansainvälisissä vertailuissa maailman kärkeen ja on nimetty maailman onnellisimmaksi, on menestyjiensä mielestä monin tavoin maa, joka ei tee heitä onnelliseksi? Ja mitä se merkitsee yhteiskunnalle?

Suomessa huipputuloiset seisovat kansallisvaltion ja globaalitalouden risteyskohdassa. Maailmanmarkkinat tarjoavat uusia mahdollisuuksia ja toimintamalleja. Toisaalta kansallisvaltiot eivät ole kadonneet, ja huipputuloiset ovat edelleen myös monin tavoin niissä kiinni: yritysten brändit ja toimintakulttuurit ovat säilyttäneet kansallisia piirteitä, ja talouden eliitit ovat mukana kansallisissa verkostoissa.[4] Myös vanha raha pitää pintansa. Vauraus ja sosiaalinen asema siirtyvät edelleen sitkeästi samoissa suvuissa sukupolvelta toiselle, ja tätä pysyvyyttä lujittavat isot perinnöt.[5]

Kansalliseepoksessamme Kalevalassa käytiin kovaa taistelua sammosta, joka tahkosi vaurautta haltijoilleen, Pohjolan väelle ja Pohjan akalle. Eepoksen mukaan sammolla oli juuret yhdeksän sylen syvyydessä, ja jos sen halusi saada itselleen, se oli revittävä juuriltaan. Sammon juuria voi pitää vertauskuvana siitä, että vauraus on usein sidoksissa paikkaan ja hyödyttää sitä.

Ei ole yhdentekevää, missä rahaa sammotaan ja miten. Siksi kiinnostuimme oman aikamme sammonomistajista. Ihmisistä, joilla on syystä tai toisesta tukeva ote kansalliseen varallisuuteen ja joiden pihamailla nykyajan sammot sijaitsevat. Pohdimme, ovatko sammon juuret edelleen kiinni Suomen graniitissa vai onko juuret leikattu niin että sampo ja sen omistajat ovat irtoamassa muusta yhteiskunnasta.

1
PROMILLEN KASAUTUVA VAURAUS

Sotien jälkeen Suomi harppasi Euroopan takareunalta länsimaiden eturiviin. Loikkaan osallistuivat lähes poikkeuksetta kaikki suomalaiset tavalla tai toisella. Niin myös oman aikansa huipputuloiset, jotka olivat talouskehityksessä tiiviisti mukana: he johtivat, rahoittivat ja perustivat yrityksiä. Omistus oli kotimaisissa käsissä. Ulkomaalaiset eivät saaneet omistaa merkittävässä määrin osakkeita, joten ulkomailta oli vaikea saada rahoitusta. Yritysten rahoitus oli peräisin kotimaisista pankeista, valtiolta sekä maaseutu- ja työväestön osuuskunnista.[6] Talouden päättäjillä oli tiiviit yhteydet poliittisiin päättäjiin. Niin vientiteollisuutta luotsanneet sinivalkoiset kuin idänkauppaa käyneet punaisetkin vuorineuvokset pitivät yhteyttä ylimpään poliittiseen johtoon. Idänkauppa lisäsi politiikan ja talouden päättäjien yhteyksiä, koska Neuvostoliiton kauppasopimuksia tehtiin presidentin ja ministereiden johdolla.[7]

Järjestelmä alkoi murentua 1980-luvulla, kun markkinoiden avautuminen ja pääomien vapauttaminen rapauttivat kansallisvaltioiden valtaa taloudessa.[8] Pääomat ja yritykset pääsivät liikkumaan aiempaa esteettömämmin. Suomalaiset lähtivät entistä enemmän maailmanmarkkinoille, ja myös kansainväliset sijoittajat ja yritykset kiinnostuivat Suomesta.

Markkinoiden vapauttaminen näkyi myös tulonjaossa niin meillä kuin muuallakin. Tuloerot olivat pitkään kaventuneet monissa

länsimaissa, mutta 1980-luvulla ne alkoivat kasvaa. Erityisesti ylimpien tuloluokkien – niin ylimmän kymmenyksen ja ylimmän prosentin kuin ylimmän promillenkin – tulot kasvoivat muita ryhmiä nopeammin Euroopassa ja Yhdysvalloissa. Esimerkiksi Yhdysvalloissa ylin prosentti tuplasi tulo-osuutensa 1980-luvun alusta 2000-luvun alkuvuosiin, ja monissa muissa maissa suunta oli sama.[9]

Myös varallisuus alkoi keskittyä. Maailman hyperrikkaiden miljardöörien varallisuus kaksinkertaistui suhteessa bruttokansantuotteeseen vuosina 1987–2013.[10] Sama kehitys näkyi Venäjällä, jossa valtion yritysten purkaminen synnytti viime vuosituhannen lopulla uusrikkaiden luokan, kuten myös Aasiassa, etenkin Kiinassa.[11] Hyväntekeväisyysjärjestö Oxfamin raportti vuodelta 2017 kohautti arviollaan, jonka mukaan maailman kahdeksan rikkainta miestä omistaa saman verran kuin puolet muusta maailmasta.[12]

Ylimpien ryhmien irtiotto on synnyttänyt uudenlaisia rikkaita, joilla on omat identiteettinsä, toimintatapansa ja kulttuurinsa.[13] Varakkaat haastavat toiminnallaan kansantalouksia ja 1900-luvun keskivaiheen tulo- ja varallisuuseroja tasannutta politiikkaa. Superrikkaat liikkuvat eri puolilla maailmaa etsien halvan verotuksen maita ja hankkien arvoasuntoja, huippuelämyksiä ja luksustavaroita.[14] Yritysjohtajista on sukeutunut tähtiä, joiden palkat ovat ampaisseet ylöspäin, kun yrityksissä on kehitetty aiempaa anteliaampia johdon palkitsemisjärjestelmiä.[15] Vaurauden ympärille on syntynyt uusia ilmiöitä, jotka vahvistavat ennestään viime vuosikymmenten rikkaimpia suosinutta kehitystä: 1990-luvulla suursijoittajien valuuttakeinottelu horjutti useiden maiden talouksia, veronvälttelyyn on kehitetty uusia monimutkaisia työkaluja, ja rikkaita palvelevat ammattikunnat, kuten varainhoitajat, verokonsultit ja yksityispankkiirit, ovat nousseet merkittäviksi tekijöiksi.[16] Monimutkaiset sijoitusjärjestelyt ovat muovanneet rahoitusmarkkinoista entistä riskialttiimpia, ja ennätysosingot ja omistajalähtöinen ajattelu eli omistajien saaman tuoton korostuminen yrityksissä ovat pönkittäneet niitä, joilla on paljon sijoitettavaa.[17]

Monin paikoin huipputuloiset, tai osa heistä, ovat myös ajaneet aktiivisesti poliittisia muutoksia omaksumalla ja levittämällä liike-

toiminnasta tulevia ideoita ja ajatusmalleja.[18] Varakkaat solmivat yhteyksiä poliittisiin eliitteihin, näyttävimpänä esimerkkinä Maailman talousfoorumin järjestämät Davosin kokoukset, joissa globaali kerma pohtii Sveitsissä yhteiskuntien kohtalonkysymyksiä.[19]

Suomessa Davosin kävijöitä on vielä harvassa, mutta myös meillä varaus ja tulot kasautuvat yhteiskunnan ylimmälle huipulle. Suomi on tulonjaoltaan yksi maailman tasa-arvoisimpia maita, mutta tulo- ja varallisuuserot jyrkkenivät reippaasti erityisesti 1990-luvulla.[20] Vuosina 1966–1990 suomalaisten tulot kasvoivat eniten alimmassa tulokymmenyksessä ja vähiten ylimmässä, mutta 1990-luvulla kehitys kääntyi päinvastaiseksi: pienituloisten tulot lisääntyivät vähiten ja suurituloisten eniten.[21] Vuosituhannen alun jälkeen tuloerojen kasvu on tasaantunut, mutta paluuta 1990-lukua edeltäneeseen aikaan ei ole nähty, vaan huipputuloisten asema on edelleen huomattavasti vahvempi kuin ennen 1990-luvun irtiottoa.[22]

Etenkin rikkaimmat ryhmät ovat vetäneet selvästi kaulaa muihin. Ylimmän prosentin tulot lähes kolminkertaistuivat vuosina 1990–2007, kun samaan aikaan suomalaisten keskitulot kasvoivat vain 30–40 prosenttia. Samalla ylin prosentti tuplasi tulo-osuutensa eli osuutensa kaikkien suomalaisten kaikista tuloista.[23] Ylimmän prosentin tulo-osuus ylsi vuonna 2000 tasolle, jossa se oli ollut edellisen kerran 1950-luvulla.[24]

Tulohuipun irtiotto on vielä selvempi, jos kipuamme ylimpään promilleen eli niihin noin viiteentuhanteen suomalaiseen, joita kirjamme kuvaa. Suomalaisten suurituloisin promille yli kolminkertaisti osuutensa kaikkien suomalaisten tuloista vuosina 1990–2007.[25] Vielä vuonna 1985 suurituloisin promille sai tuloja viisi kertaa enemmän kuin sen koko olisi edellyttänyt, jos tulot olisi jaettu tasan kaikkien kesken. 2000-luvulla promillen osuus kaikista tuloista on ollut 20–40 kertaa suurempi kuin tasajako edellyttäisi.[26] Promilleen yltääkseen on nykyään tienattava myös paljon aiempaa enemmän. Kun vuonna 1995 ylimpään tulopromilleen noustakseen tarvitsi 180 000 euron vuositulot, vuonna 2014 tuloja vaadittiin jo 340 000 euroa.[27] Tuloraja, jolla pääsee ylimpään promilleen, toisin sanoen lähes kaksinkertaistui samaan aikaan kun suomalaisten mediaani-

tulot, suuruusjärjestyksessä keskimmäiset tulot, kasvoivat vain 35 prosenttia.[28]

Myös varallisuus näyttää Suomessa keskittyvän yhä enemmän huipulle. Suurituloisimman promillen osuus veronalaisista varoista lähes kaksinkertaistui ja varakkaimman promillen kymmenesosan – siis noin 500 rikkaimman – osuus yli kaksinkertaistui Suomessa vuosien 1987 ja 2005 välillä.[29] Sen jälkeen verottajalle tai tilastoihin ei ole enää kertynyt yhtä hyvin tietoa varallisuudesta, sillä varallisuusvero poistettiin vuonna 2006 ja sen mukana katosi myös yksi tilastoinnin väline.

Kansainväliset arviot kuitenkin viittaavat vaurauden kasautumiseen myös viime vuosina, ja etenkin superrikkaiden määrä on Suomessa lisääntynyt. Yhdysvaltalainen talouslehti *Forbes* kartoittaa maailman rikkaimpia, ja ennen vuotta 2006 Suomessa ei ollut yhtään dollarimiljardööriä. Vielä vuonna 2010 miljardöörejä oli vain yksi, mutta vuonna 2017 jo seitsemän.[30] Vuonna 2017 näillä seitsemällä oli arviolta saman verran omaisuutta kuin suomalaisten alimmalla 40 prosentilla.[31] Kaiken kaikkiaan arviot rikkaiden varallisuudesta ovat kuitenkin vain summittaisia, sillä monet omaisuuslajit, kuten valtaosa omistuksista ulkomailla, kätkeytyvät kokonaan tilastoinnilta.

Varallisuuden keskittymistä on osaltaan vauhdittanut Suomen viime vuosikymmenten verotus, joka suosii omistamista työnteon sijaan. Pääomatuloja verotetaan kevyemmin kuin palkkatuloja, ja ylin promille onkin alkanut ottaa tulonsa 1980-luvun jälkeen entistä enemmän pääomatuloina. Siksi ylin promille maksaa veroja suhteellisesti vähemmän kuin monet pienituloisemmat ryhmät.[32] Vuoden 2001 jälkeen Suomen suurituloisin promille on joka vuosi maksanut veroja keskimäärin alle 35 prosenttia tuloistaan, mikä on ollut vähemmän kuin ylimmän kymmenen prosentin keskimääräinen veroaste samoina vuosina.[33]

Huipputuloisten taloudellinen nousu herättää kysymään, mikä on suurituloisimpien suhde muuhun yhteiskuntaan. Mitä he ajattelevat yhteiskunnasta, ja millaisia poliittisia ihanteita he ajavat? Tai

kuten brittisosiologian kärkinimi Mike Savage on todennut: Vauraiden kulttuurien tutkiminen on yksi nykysosiologian perustavimmista kysymyksistä. Suurituloisimpien kautta voimme ymmärtää yhteiskuntien laajempaa muutosta ja erityisesti sitä, miten taloudelliset erot syntyvät.[34]

Tryffelinmetsästystä eli miten rikkaat löytyvät

Huipputuloiset tuovat monille ensimmäisenä mieleen elämän, joka poikkeaa perustavalla tavalla normaalista tai keskiverrosta elämästä. Juorulehdet ja tv-sarjat ovat opettaneet, että rikkaat erottuvat muista elämäntavoiltaan. He elävät ylellisyydessä ja yltäkylläisyydessä. Samantapaisen mielikuvan synnyttää haastattelemamme IT-alan yrittäjä kertoessaan kodistaan:

> Mulla on varmaan Pohjois-Euroopan makein koti-spa – siis himassa, pidän siellä bileitä. Se on ihan käsittämätön se mun kiinteistö. Se on siis merialueineen 2,1 hehtaaria. Mulla on 900 neliötä, mulla on päärakennus, mulla on kaksikerroksinen vierastalo, mulla on klubitalo, jossa on golfsimulaattorit. Siellä on ammuntasimulaattorit, mulla on sadan metrin biitsi, mulla on aidattu tontti, kaksi sähköporttia, paljon taloja. Mulla on Suomen suurin preeriakasvikokoelma, mulla on istutettu tuhansia kasveja, puita, pensaita, kaikki talot remontoitu ulkoa, sisältä. Onkohan mulla kahdeksan jääkaappia, kahdeksan telkkaria? Mulla on kuntosalit, mulla on hierovat tuolit, mulla on rantasaunat, mulla on pitkät laiturit, mulla on vesijetti, mulla on huvijahdin sisällä tämmöinen Williams, James Bond -vene. Mulla on kauko-ohjattavat panssarivaunut, mulla on kopteri, joka lentää, sellainen kuvauskopteri, mulla on lentopallokenttä, mulla on *golf green*, mulla on rakennettu *beach house*, siis keinonuotiot, lounaspöydät, sohvat. Mulla on, mulla on, kaikki nää mestat on. Mä olen itse osan tehnyt, osan suunnittelijan kanssa. Mulla on siis vaikka mitä, mutta siis kruununjalokivi on se koti-spa.

Sadan metrin biitsi

Hierovien tuolien ja James Bond -veneidensä keskellä elävä yrittäjä ei piilottele varallisuuttaan. Hän on valmis esittelemään vaurautensa hedelmiä. Mies on kuitenkin harvinaislaatuinen poikkeus haastattelemamme promillen joukossa. Useimmiten huipputuloiset puhuvat aivan toiseen tapaan. He korostavat elämänsä arkisuutta, kuten eräs yrityksensä pörssiin vienyt yrittäjä: "Sanotaan, että meidän arkielämä on hyvin, hyvin tavallista. Mä olen itse siivouspäivänä siivoamassa ja kannan puita ja teen kaikkia niitä askareita, joita olen tehnyt 20 vuotta sittenkin." (Y24)

Hyvin, hyvin tavallista

J = johtaja
Y = yrittäjä
P = perijä

Yrittäjän puheita on helppo uskoa. Teemme haastattelua kehätien varrella tehtaan yläkerran vaatimattomassa toimistossa ja juomme suodatinkahvia pahvimukista. Ympäriltä huokuu suomalaisen pikkukaupungin tavallisuus. Kun mieheltä kysyy, miten vauraus näkyy perheen arjessa, hänen on vaikea keksiä sanottavaa, koska vauraus ei "oikeasti tavallaan näy". Lopulta hän oivaltaa asian, joka erottaa hänet muista: "No mä voin K-Marketista tai S-Marketista ostaa semmoista kinkkua kuin haluan." (Y24)

Samaan tapaan kuvaa elämäänsä menestynyt yritysjohtaja, joka ei tosin puhu kinkusta vaan palkkatyöläisen arjesta ja koiransa päivittäisistä tarpeista:

> Mä varmaan kuulun hyvin toimeentulevaan keskiluokkaan, eli olen sellainen henkilö, jonka täytyy töissä käydä ja aamulla herätä ja viedä se kanakoira kuselle. Vaikka tietysti meillä on aika hyvät liksat välillä ja muuta, mutta ei se semmoista ole, että tässä kuvittelisi jotain kermaa olevansa. Nöyrä olen, koska miten minä sanoisin, tässä positiossa ollaan just niin kauan kunnes joku päättää toisin että... nöyränä pitää joka päivä herätä. (J2)

Nöyränä

Mies ei ole poikkeus johtajien joukossa, sillä hyväpalkkaiset ja bonuksia nostaneet huippujohtajat eivät halua tuoda varallisuuttaan esiin, vaan hekin kertovat elävänsä hyvin tavallista elämää. Sama vaatimattomuuden enkeli on koskettanut jopa suuren omaisuuden saaneita syntymärikkaita perijöitä. Eräs suuren omistajasuvun nuori

perijä tapailee sanaa nöyrä ja toteaa suvun mottona olleen aina se, että "me ei nosteta itseämme taivaaseen":

> Me ollaan ihan tavallisia ihmisiä... Me ollaan tosi ödmjuk, se on se sana mitä yleensä käytetään, eli *humble*, mikäköhän se on suomeksi... Me ei nosteta meitä, me ei olla mitään yli-ihmisiä, me ollaan ihan tavallisia ihmisiä. (P09)

Ei mitään yli-ihmisiä

Toinen perijä taas kertoo hieman nolona, ettei hänen vaimonsakaan aikoihin tiennyt miehen omaisuudesta ja huipputuloista. Kun asia tuli puheeksi, vaimo yllättyi:

> Hän oli ihan, että "Ai?"... se oli aika nolo juttu, kun mä kuvittelin, että mä olin kertonut... Niin hänhän sanoi, että olisit sä nyt voinut vähän [valaista], että mä olen tässä pennosia laskenut ja unettomia öitä joutunut sen takia [valvomaan], että voiko hän tehdä sitä ja tätä hankintaa ja muuta, että uskaltaako hän ehdottaa tätä. (P01)

Unettomia öitä

Samaan aikaan kun maailma pyörii yhä enemmän rahan ympärillä, moni sellainen, joka on sitä onnistunut kasaamaan, tekee parhaansa, ettei varallisuus näkyisi. Joskus huipputuloinen voi jopa nukkua vuoteessasi ilman, että sinulla on siitä aavistustakaan.

Kun yhteiskunnassa elämänmuodot ja kulttuuri ovat moninaistuneet, rahaa voi ansaita monin tavoin. Teollisen ajan isot bisnekset kytkeytyivät usein kansallisiin luonnonvaroihin, jotka tunnettiin ja tiedettiin hyvin. Nyt eletään globaalisti maailmassa, joka on avoinna 24/7, ja kasvava osa taloudesta tuottaa palveluita. Siksi myös huipputuloiset ovat liikkeessä. Varakkaat eivät enää kokoonnu vain suomalaisilla klubeilla tai teollisuuden edunvalvontajärjestöissä. Heitä ei löydä pelkästään katsomalla vuorineuvosten listaa tai pläräämällä aateliskalenteria.[35]

Superrikas voi tehdä numeron siitä, ettei käytä koskaan muuta kuin harmaata t-paitaa tai punaista hupparia, ja perijä voi heittäytyä elämään ilman näkyviä äveriäisyyden merkkejä. Vauraisiin ihmisiin

voi törmätä yhtä lailla koulujen vanhempainilloissa ja pikkukylien omakotitaloissa kuin arvokiinteistöjen neuvotteluhuoneissa. Heidän joukossaan on kahvilayrittäjiä, taidemaalareita ja sijoittajia, mutta yhä myös vuorineuvoksia, aatelisia ja teollisuuden työnantajia. Moni huipputuloinen haluaa antaa itsestään ennen kaikkea niin tavallisen vaikutelman, että heitä on vaikea tunnistaa. Siksi huipputuloisten tutkimus muistuttaa tryffelinmetsästystä. Maan vauraimmat eivät mitenkään tyrkytä itseään tai pyri näkyviin, vaan heitä täytyy kaivaa esiin. Jotta heitä voi tutkia, heidät on ensin löydettävä.

Huipputuloisen promillen kartoitus

Huipputuloisten etsintämme alkoi Tilastokeskuksen tulotilastoista, joiden avulla kartoitimme, ketkä kuuluvat Suomen suurituloisimpaan promilleen.[36] Laskimme yhteen suomalaisten ansio- ja pääomatulot vuodesta 2007 vuoteen 2016 ja selvitimme, millainen joukko tulonsaajien ylin promille näiden tulotilastojen perusteella on. Ottamalla huomioon kymmenen vuoden yhteenlasketut tulot halusimme välttää vauraiden päiväperhot eli ihmiset, jotka ovat ansainneet paljon yhtenä vuotena esimerkiksi myymällä yrityksensä tai saamalla kultaisen kädenpuristuksen. Emme halunneet kuvata yksittäisen vuoden tulokuninkaita ja -kuningattaria vaan ihmisiä, jotka kuuluvat suhteellisen pysyvästi huipputuloisten joukkoon.

Tilastokeskuksen tulotilastoissa ovat mukana ainoastaan ne suomalaiset, joilla on ollut tuloja, joten tulonsaajien ylimpään promilleen kuuluu tilastoissa 4 745 ihmistä. Tämän joukon suuri enemmistö on keski-iän ylittäneitä suomalaistaustaisia miehiä.[37] Lähes kaikki huipputuloiset – 99 prosenttia – ovat suomalaistaustaisia ja vain joka viides on nainen.[38]

Nuoret eivät ylimpään promilleen helposti pääse. Vain kymmenosa promillesta on alle 44-vuotiaita, vaikka koko väestössä heitä on melkein puolet, 44 prosenttia. Huipputuloisissa on paljon jo työuransa jättäneitä: noin kolmannes promillesta on eläkeläisiä, jotka ovat huipputuloisten suurin yksittäinen ammattiryhmä. Heidän kintereillään tulevat johtavassa asemassa olevat suomalaiset, joita on vajaa kolmannes. Ja kolmanneksi suurimpana ryhmänä ovat

yrittäjiksi luokitellut ihmiset, heitä on vajaa neljännes. Loput ovat toimihenkilöitä. Näitä tietoja esittelemme tarkemmin Kuviossa 1 ja Liitteessä 3.

Huipputuloiset asuvat erityisesti Etelä-Suomen suurissa kaupungeissa: melkein puolet heistä on helsinkiläisiä tai espoolaisia. He ovat muuta väestöä koulutetumpia. Neljällä viidestä on korkeakoulututkinto, kun koko väestöstä tutkinto on vain vajaalla kolmasosalla. Huipputuloisilla on myös naimaonnea enemmän kuin muilla: kolme neljästä on naimisissa, kun koko väestöstä naimisissa on alle puolet, 43 prosenttia. Myös suomenruotsalaiset ovat yliedustettuina verrattuna muuhun väestöön. Vaikka ehdottomasti suurin osa huipputuloisista on suomenkielisiä, 16 prosenttia promillesta on ilmoittanut äidinkielekseen ruotsin; koko väestöstä ruotsinkielisiä on viitisen prosenttia.[39]

Tilastokeskuksen mukaan suurituloisimman promillen tulot olivat tutkimusvuonna 2016 keskimäärin 684 000 euroa eli 22 kertaa enemmän kuin suomalaisen keskivertotulonsaajan, jonka vuositulot olivat 31 000 euroa.[40] Tulot nousivat voimakkaasti promillen yläpäässä; aivan ylimpään kärkeen – promillen suurituloisimpaan viiteen prosenttiin eli noin 240 suurituloisimman joukkoon – vaadittiin samana vuonna vähintään 1,8 miljoonan tienestit. Ylimmän promillen mediaanitulot sen sijaan olivat noin 400 000 euroa. Miesten ja naisten väliset erot näkyvät myös promillessa: promillen naisilla oli vuonna 2016 tuloja noin kuusi prosenttia vähemmän kuin miehillä.[41] Tulotietoja esittelemme Kuviossa 2 ja Liitteessä 3.

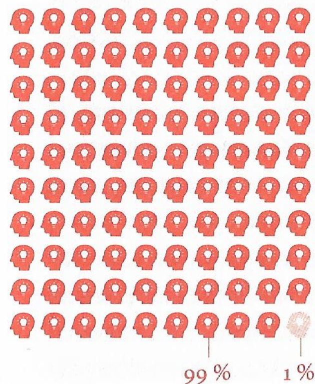
Ylin promille eroaa muista suomalaisista myös siten, että tulohuipulle yltäneet elävät ennen kaikkea omaisuutensa tuotoilla. Yli kaksi kolmasosaa vuosien 2007–16 ylimmän promillen tuloista oli vuonna 2016 pääomatuloja: vuokra-, korko- ja osinkotuloja, luovutusvoittoja ja yksityisiä eläkkeitä. Palkkatuloja oli vain noin neljännes.[42] Pääomatulojen osuus oli selvästi suurempi kuin muilla suomalaisilla, joiden tuloista reilusti alle kymmenen prosenttia on pääomatuloja.[43]

Pääomatuloja kasautuu erityisen paljon aivan promillen huipulle, mutta myös promillen enemmistö hyötyy niistä merkittävästi.

SUURITULOISIN PROMILLE

SYNTYPERÄ

Suomalainen
Ulkomaalaistaustainen

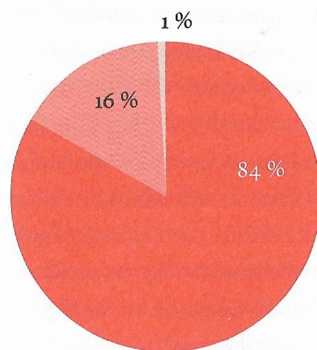
SUKUPUOLI

84 % 16 %

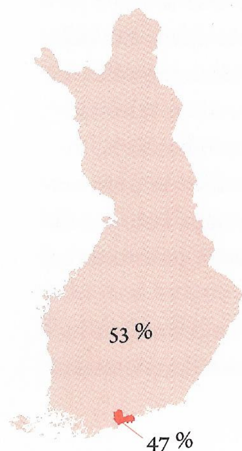
ÄIDINKIELI

Suomi
Ruotsi
Muu

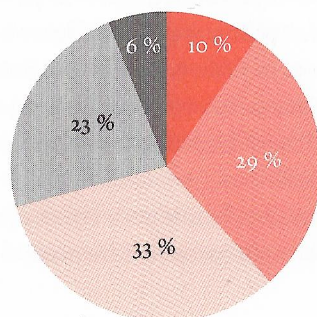
ASUINALUE

Helsinki tai Espoo
Muu kunta

IKÄ

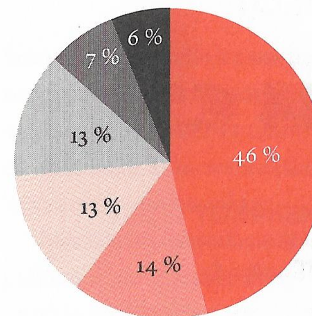
–44
45–54
55–64
65–74
75–

KOULUTUS

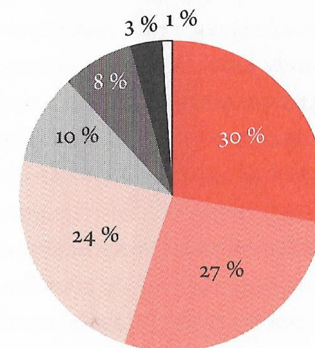
Ylempi korkeakoulututkinto
Alempi korkeakoulututkinto
Keskiaste
Alin korkea-aste
Perusaste tai ei tutkintoa
Tutkijakoulutus

SOSIOEKONOMINEN ASEMA

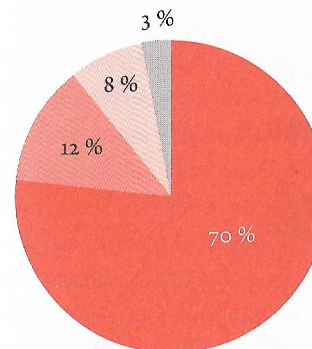
Eläkeläinen
Johtotehtävissä
Yrittäjä
Ylempi toimihenkilö
Muu tai tuntematon
Alempi toimihenkilö
Työntekijä

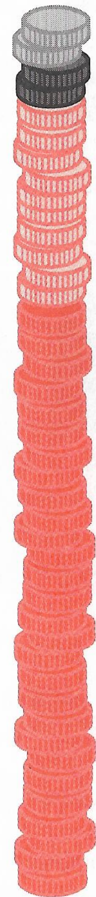

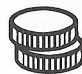
SIVIILISÄÄTY

Avioliitossa
Eronnut
Naimaton
Leski

Kuvio 1. Suurituloisimman promillen taustatietoja. Suurituloisin promille viittaa suomalaisten tulonsaajien suurituloisimpaan promilleen, joka on saanut eniten yhteenlaskettuja bruttotuloja vuosina 2007–2016 Tilastokeskuksen tulonjakotilaston kokonaisaineiston mukaan (katso tarkemmin Liite 3). Promillea koskevat taustatiedot ovat vuodelta 2016 lukuun ottamatta sosioekonomista asemaa, joka on vuodelta 2015. Prosenttiluvut on pyöristetty, minkä vuoksi niiden summa voi joissain tapauksissa poiketa hieman 100 prosentista.

Kuvio 2. Suurituloisimman promillen ja koko väestön bruttotulojen keskiarvot vuonna 2016. Suurituloisin promille viittaa suomalaisten tulonsaajien suurituloisimpaan promilleen, joka on saanut eniten yhteenlaskettuja bruttotuloja vuosina 2007–2016 Tilastokeskuksen tulonjakotilaston kokonaisaineiston mukaan.

Suurin osa promillesta saa pelkästään pääomatuloja enemmän kuin suomalainen keskivertopalkansaaja vuosituloja: vuonna 2016 kolme neljäsosaa promillesta nautti pääomatuloja vähintään 37 000 euroa eli enemmän kuin suomalainen keskivertopalkansaaja sai bruttotuloja saman vuoden aikana.

Merkittävä osa tilastollisesta promillesta elää kokonaan ilman palkkatuloja: vuosina 2007–2016 promilleen kuului joka vuosi vähintään kymmenen prosenttia henkilöitä, joilla ei ollut lainkaan palkkatuloja.[44]

Tilastoissa on kuitenkin myös aukkonsa. Erityisesti ylimmän promillen omaisuuksista on vain heikosti tilastotietoa sen jälkeen, kun varallisuusvero poistettiin vuonna 2006. Tilastokeskuksen vuonna 2016 keräämien tietojen mukaan vuosien 2007–2016 ylimmällä tulopromillella oli noin kymmenen miljardin euron arvosta pörssiosakkeita ja sijoitusrahasto-omistuksia Suomen verotuksen piirissä, mutta luvut eivät valitettavasti tavoita läheskään kaikkea pörssivarallisuutta.[45] Esimerkiksi *Arvopaperi*-lehden selvityksen mukaan jo viidenkymmenen varakkaimman yksityishenkilön tai perheen pelkkä kotimainen osakevarallisuus oli vuonna 2017 yhteensä yli 16 miljardia euroa, kun mukaan lasketaan myös tiedossa olevat omaisuudenhallintayhtiöt.[46] Tilastot eivät siis oikein pysy omaisuuksien tasalla.

Kolme tietä: perijät, johtajat ja yrittäjät

Tilastot eivät myöskään kerro siitä, millä tavoin huipputuloiset ovat varallisuutensa keränneet tai mitä he ylipäätään ajattelevat itsestään ja maailmasta. Yksittäisiä elämäkertoja ja lehtiartikkeleita lukuun ottamatta ei ole olemassa juurikaan tietoa siitä, keitä huipputuloiset ovat, millaiseksi he hahmottavat asemansa ja miten he vaikuttavat yhteiskuntaan. Päästäksemme kiinni huipputuloisten maailmaan ja vaurauden yhteiskunnalliseen merkitykseen oli kaivettava syvemmältä ja etsittävä ihmisiä tilastojen takaa.

Jatkoimme tryffelinmetsästystämme etsimällä lisää tietoa huipputuloisista.[47] Selvitimme verottajan tuloverotiedoista, keitä ovat vuodesta 2007 vuoteen 2016 eniten ansio- ja pääomatuloja saaneet

viisituhatta suomalaista, joukko, jota kutsumme huipputuloiseksi promilleksi.[48] Tätä joukkoa ryhdyimme tutkimaan tarkemmin.

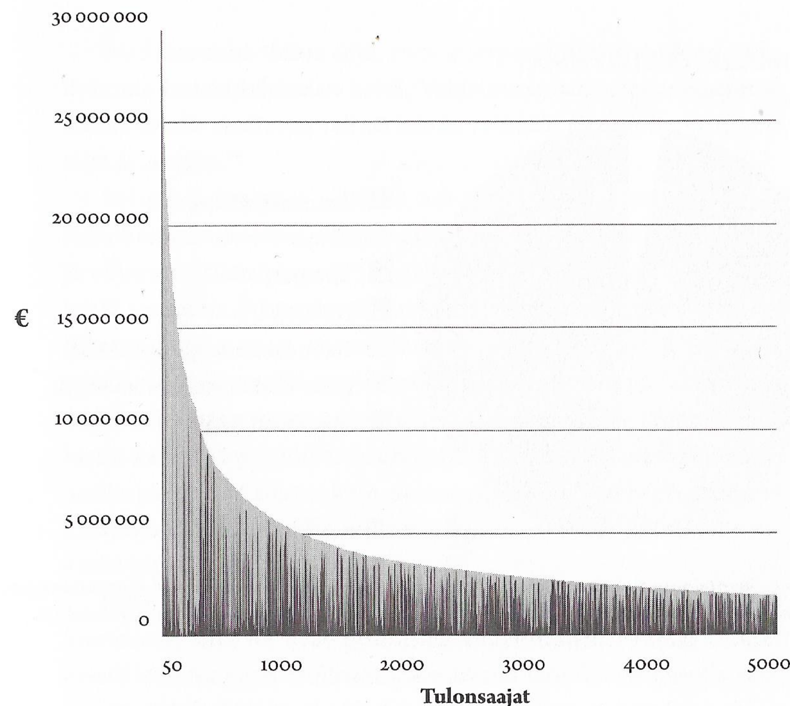
Verotiedoista saamamme viisituhatta huipputuloista eivät ole samasta puusta veistettyjä. Huipputuloisillakin on omat huipputuloisensa ja tuloerot promillen sisällä ovat rajuja. Huipputuloisen promillen ylin prosentti, 50 suurituloisinta ihmistä, onkin omassa luokassaan, ja sen tulot vaativat lähes kymmenkertaisen asteikon verrattuna muiden huipputuloisten, 99 prosentin, tuloihin, mikä käy ilmi Kuviosta 3. Tulojen jakaumassa näkyy myös se, että pääomatulot ovat merkittävä tulonlähde erityisesti aivan rikkaimmille. Ansiotulojen osuus tuloista kasvaa, kun kokonaistulot pienenevät.

Huipputuloja voi ansaita monin eri tavoin. Saadaksemme tarkempaa tietoa siitä, miten huipputuloiset ovat nousseet promilleen, kaksi tutkimushankkeemme journalistia etsi julkisesti saatavilla olevista lähteistä, kuten mediasta ja yritysrekisteristä, perustietoja siitä, mistä kunkin huipputuloisen varallisuus ja tulot ovat peräisin. Liitteessä 1 on tarkemmin selvitetty, miten kokosimme ja luokittelimme listamme henkilöt verottajan aineiston pohjalta.

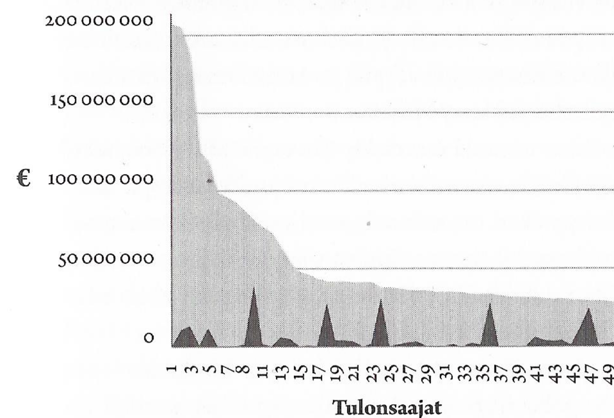
Viidentuhannen listan avulla pystyimme laskemaan tulojen jakautumista promillessa ja selvittämään erilaisten ryhmien keskimääräisiä tuloja. Tarkastelussa kannattaa huomata, että verotietojen tulot ovat noin 20–25 prosenttia pienempiä kuin Tilastokeskuksen tulotilastojen luvut. Railo johtuu tilastointitapojen eroista: verottajan tiedot eivät esimerkiksi sisällä kaikilta vuosilta verovapaita osinkoja. Selvitämme tarkemmin Tilastokeskuksen ja verottajan tulotietojen eroja Liitteissä 1 ja 3.

Onnistuimme jäljittämään 4 100:n listalle nousseen huipputuloisen pääasiallisen tulojen ja vaurauden lähteen. Esittelemme ryhmät Kuviossa 4. Vajaa kolmannes, reilut 1 500 henkilöä, listalaisista on ammattijohtajia. Noin kuudennes, 800 henkilöä, on perijöitä, eli tulojen perustana on peritty omaisuus. Hieman yli seitsemännes, 650 listalaista, on itse oman yrityksensä perustaneita yrittäjiä. Noin 200 huipputuloisista on apteekkareita. Rahoitusalan ammattilaisia, pankinjohtajia, sijoittajia tai pankkiireita, on listalla satakunta.

PROMILLEN TULOJEN JAKAUMA

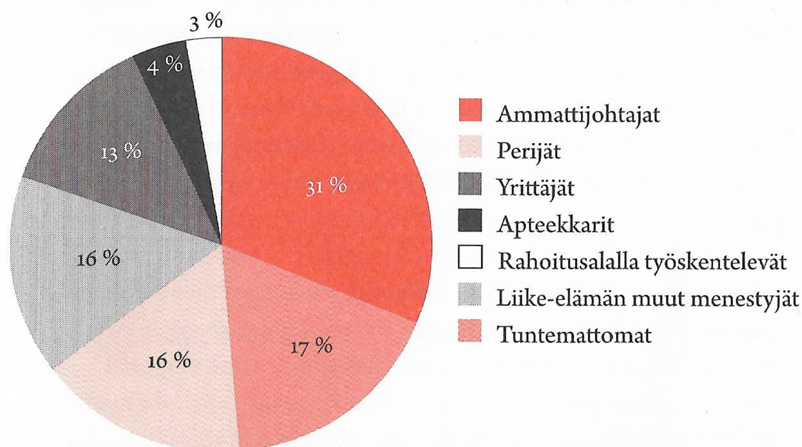
PROMILLEN YLIN 1 %

Pääomatulot ■ Ansiotulot

Kuvio 3. Suurituloisimman promillen kymmenen vuoden yhteenlaskettujen bruttotulojen jakauma. Pienemmässä kuviossa erikseen promillen ylin prosentti, koska sen tulot merkittävästi muita suurempia. Suurituloisin promille viittaa 5 000 suomalaiseen, jotka ovat saaneet eniten yhteenlaskettuja bruttotuloja vuosina 2007–2016 verottajan tuloverotietojen mukaan (katso tarkemmin Liite 1).

PROMILLEN ERI RYHMÄT

Kuvio 4. Suurituloisimman promillen eri ryhmät. Suurituloisin promille viittaa 5000 suomalaiseen, jotka ovat saaneet eniten yhteenlaskettuja bruttotuloja vuosina 2007–2016 verottajan tuloverotietojen mukaan.

Suurin piirtein 800 listan nimeä kuuluu erilaisille liike-elämän ammattilaisille, kuten asianajajille tai lääkäreille, jotka eivät ole leimallisesti yrittäjiä vaan ennemminkin ammatinharjoittajia. Mainittakoon myös, että promillen listalle yltää myös muutama tunnettu poliitikko: silloiset ministerit Juha Sipilä ja Anne Berner sekä kansanedustajat Eero Lehti ja Harry Harkimo.

Noin 900:sta listan nimestä emme löytäneet mitään tietoa julkisista tietolähteistä. On siis olemassa merkittävä joukko huipputuloisia, jotka eivät ole syystä tai toisesta näkyvästi esillä yhteiskunnassa. He voivat olla vaikkapa sijoitusmaailmaan siirtyneitä lottovoittajia, kaukaisia perijöitä tai ihmisiä, joilla on niin tavallinen nimi, ettei heitä voi erottaa keskituloisista kaimoistaan.

Ryhmät eivät aina erotu toisistaan ehdottoman kirkkaasti – perijä voi olla myös palkkajohtaja tai yrittäjä, ja joskus yrittäjä on aiemmin työskennellyt palkkajohtajana tai päinvastoin – mutta luokittelimme ihmiset sen mukaan, mikä rooli näyttää julkisesti saatavien tietojen mukaan olleen ratkaiseva huipputulojen hankinnassa.

Saadaksemme tietoa siitä, mitä huipputuloiset ajattelevat, ryhdyimme haastattelemaan heitä. Valitsimme haastateltaviksemme kolme listalla erottuvaa vahvaa suurta ryhmää: perijät, ammattijohtajat ja yrittäjät.[49]

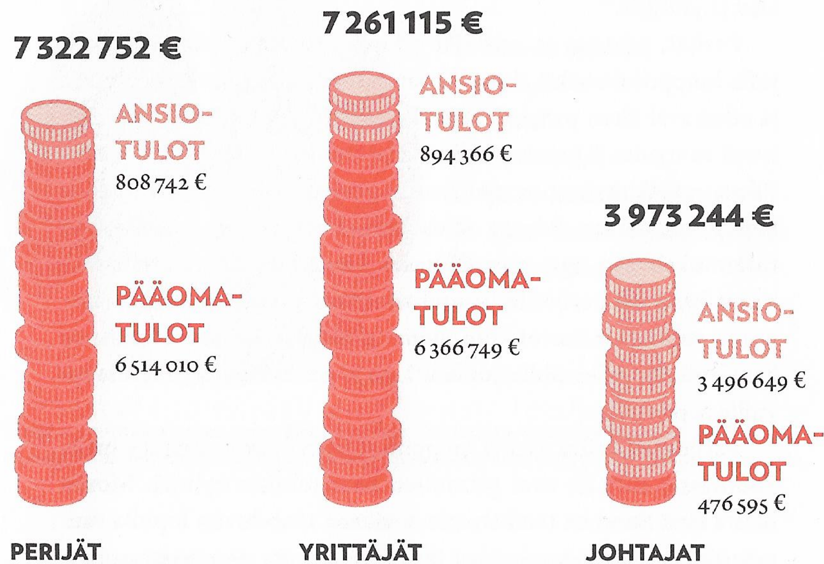
Perijät, johtajat ja yrittäjät edustavat kolmea tärkeää tapaa tulla huipputuloiseksi. *Perijät* ovat saaneet omaisuutensa suvulta ja edustavat siten pysyvää ja perheessä sukupolvelta toiselle siirtyvää vaurautta.[50] Erityisesti ranskalaisen taloustieteilijän Thomas Pikettyn tutkimukset ovat nostaneet perijät viime vuosina uudella tavalla valokeilaan. Piketty on osoittanut veronmaksua koskevissa tutkimuksissaan, miten maailmassa varallisuus on vähitellen alkanut keräytyä perijöille. Suuret sijoittajat saavat finanssimarkkinoilta paremmat tuotot kuin pienet sijoittajat, ja siksi varallisuus kasautuu vähitellen niille, joilla sitä on jo ennestään eli vauraille suvuille ja perijöille.[51]

Perijöiden vahva asema huipputuloisten joukossa näkyy myös Suomessa, sillä he ovat promillen suurituloisin ryhmä. Monet heistä ovat Suomen teollistumisen aikana 1800-luvun lopulla vaurastuneiden yrittäjäperheiden jälkeläisiä, mutta osan sukuvauraus on tuoreempaa, parin sukupolven mittaista. Jotkut perijöistä työskentelevät suvun omistamissa yrityksissä, toiset ovat luoneet uraa sukuyhtiöiden ulkopuolella. Perijät ovatkin kirjava joukko, johon mahtuu toimitusjohtajien ja omien yritystensä hallitusten puheenjohtajien lisäksi taiteilijoita, tutkijoita ja pienyrittäjiä. Heitä kaikkia kuitenkin yhdistää peritty omaisuus.

Huipputuloisen promillen listallemme yltäneet perijät ansaitsivat kymmenen vuoden aikana verotietojen mukaan keskimäärin yli 7,3 miljoonaa euroa. Heidän tuloistaan jopa lähes 90 prosenttia oli pääomatuloja, kuten Kuviosta 5 ilmenee. Kaikkiaan perijöiden tulot ovat keskittyneet rajusti niin, että perijöissä erottuu pieni huipputuloisten perijöiden joukko, mikä käy ilmi Liitteen 1 Kuviosta 9.

Toinen selkeä ryhmä huipputuloisissa ovat suuria yrityksiä pyörittävät *ammattijohtajat*. He ovat huipputuloisten palkkatyöläisiä, jotka eivät ole nousseet tehtäviinsä suvusta tai yrityksen perustettuaan. Ammattijohtajat ovat aina olleet suurituloisia, mutta viime

PERIJÖIDEN, JOHTAJIEN JA YRITTÄJIEN KYMMENEN VUODEN TULOT

Kuvio 5. Suurituloisimman promillen pääryhmien kymmenen vuoden yhteenlaskettujen bruttotulojen keskiarvot. Suurituloisin promille viittaa 5 000 suomalaiseen, jotka ovat saaneet eniten yhteenlaskettuja bruttotuloja vuosina 2007–2016 verottajan tuloverotietojen mukaan.

vuosikymmeninä heistä on tullut erityisen vauras ryhmä. Johtajien palkkiot ovat nousussa, ja optiojärjestelmät, Suomessa erityisesti Nokian huikea menestys, loivat miljonäärejä, joiden tulot erottuvat selvästi muista palkansaajista.[52] Joistakin huippujohtajista on tullut ihailtuja ja ikonisia hahmoja, joita pidetään poikkeusyksilöinä.[53] Ammattijohtajat ovat myös talouden ja yhteiskunnan päättävää eliittiä. Heidän sanansa painaa sekä yrityksissä että yhteiskunnassa, kun he käyttävät verkostoitumalla valtaa edunvalvonnan ja etujärjestöjen johtotehtävissä.[54]

Johtajat ovat tutkimistamme kolmesta ryhmästä pienituloisin joukko ja muista ryhmistä poiketen palkkatyöläisiä. Keskimääräisen

palkansaajan näkökulmasta heitä ei kuitenkaan voi kutsua pienituloisiksi. Promillen listallemme kuuluvat johtajat ansaitsivat kymmenessä vuodessa noin neljä miljoonaa euroa eli keskimäärin 400 000 euroa vuodessa. Palkkatyö näkyi siten, että johtajien tulot koostuivat valtaosin ansiotuloista: 88 prosenttia oli ansiotuloja, pääomatuloja 12 prosenttia (Kuvio 5). Heidän tulojakaumansa oli tasaisempi kuin perijöillä, eivätkä tulot keskittyneet yhtä reippaasti ylimmälle huipulle (Liite 1, Kuvio 10).

Kolmas haastattelemamme ryhmä ovat *yrittäjät*, jotka ovat vaurastuneet perustamillaan yrityksillä. 1900-luvun raskaan vientiteollisuuden vuosikymmeninä yrittäjät eivät olleet Suomessa erityisen vahva ja näkyvä ryhmä, mutta heidän asemansa on lujittunut huomattavasti viime vuosikymmeninä. Yrittämisestä start-up-kulttuureineen on tullut 2000-luvulla uusi ihanne. Se on myös onnistuneimmillaan tie huipputuloihin; varsinkin oman yrityksen myyminen eli yrittäjäkielellä *exit* voi tuoda ison omaisuuden. Yrittäjyyden nousu näkyy myös huipputuloisissa. Promillen listalle päässeet yrittäjät ansaitsivat kymmenessä vuodessa saman verran kuin perijät eli keskimäärin 7,3 miljoonaa euroa, ja perijöiden tavoin heidän tuloistaan lähes 90 prosenttia oli pääomatuloja (Kuvio 5). Myös yrittäjien tulot keskittyivät voimakkaasti: eniten tuloja saaneet yrittäjät promillen huipulla erottuivat kirkkaasti muista (Liite 1, Kuvio 11).

Maan vauraimpien ääni

Suostuvatko ne haastatteluihin? Kuulimme tutkimushankkeemme aikana lukemattomia kertoja tuon saman kysymyksen. Kysymys huoletti meitäkin, kun lähestyimme haastateltaviamme sähköpostitse, ja ilahduimme, kun noin puolet pyytämistämme henkilöistä suostui haastatteluun.

Kaikkiaan haastattelimme 90:tä huipputuloista suomalaista, joista perijöitä oli 26, johtajia 32 ja yrittäjiä 32.[55] Istuimme yhdestä tunnista kolmeen tuntiin heidän työpaikoillaan, edustustiloissaan, kodeissaan ja kahviloissa käyden läpi kysymyksiä siitä, miten he itsensä ja maailman kokevat ja mitä he yhteiskunnasta ajattelevat.

Tutkimuksellisesti käsissämme on kansainvälisestikin mitattuna poikkeuksellinen aineisto. Sitä käsittelemme tarkemmin Liitteessä 2.

Pyysimme huipputuloisia kertomaan elämästään ja kysyimme vaikeista ja hienoista hetkistä. Puhuimme heidän työstään ja arjestaan, mutta myös siitä, mitä he elämässään tavoittelevat. Lisäksi puhuimme yhteiskunnasta. Kysyimme, miltä Suomi näyttää heidän näkökulmastaan: mitkä ovat keskeisiä yhteiskunnallisia ja poliittisia kysymyksiä ja mitä haastateltavamme niistä ajattelevat. Lopuksi kysyimme lyhyesti harrastuksista ja perheestä.

Haastattelut ovatkin hyvä keino selvittää sitä, miten ihmiset itse itsensä ymmärtävät ja millaisen tarinan he itsestään kertovat. Huipputuloiset tekevät haastatteluissa selkoa maailmasta ja ruotivat, mikä heidän paikkansa maailmassa on. Samalla he kuvaavat identiteettiään, kertovat tarinaa siitä, kuka minä olen itselleni, läheisilleni, työtovereilleni, pomolleni, naapureilleni tai laajemmin yhteiskunnalle.[56] Identiteetti rakennetaan poimimalla aineksia ja ideoita ympäröivästä maailmasta. Meitä ympäröivät erilaiset historiallisesti kerrostuneet kulttuuriset puhetavat, selitysmallit ja tarinat, joista valikoimme aineksia, kun yritämme selittää itsellemme ja toisillemme, keitä oikeastaan olemme.[57]

Moraalinen tarina minuudesta

Huipputuloiset pyrkivät haastatteluissamme usein rakentamaan linjakkaan tarinan minuudestaan käyttämällä tarjolla olevia vanhoja ja uusia tarinoita, arvoja, kehyksiä ja merkityksiä.[58] Kanadalainen sosiologi Michèle Lamont on kirjoittanut moraalisista ja kulttuurisista selitysmalleista, kehyksistä ja tarinoista, joilla ihmiset oikeuttavat omaa tekemistään, jäsentävät sitä itselleen ja muille sekä tekevät eroa muihin. Puhuessaan siitä, mikä on oikeudenmukaista, reilua, sankarillista, hienoa, epäitsekästä, hyvää tai pahaa, ihmiset työstävät suhdettaan muihin ihmisiin.[59]

Haastattelut eivät tietenkään kerro koko totuutta siitä, miten huipputuloiset elävät ja miten he toimivat, sillä ihmisillä on taipumus esittää itsensä vähän parannellussa muodossa. Mutta haastattelut ovat hyvä tapa saada selville, miten ihmiset perustelevat asemansa ja toimintansa hyvä–paha-akselilla. Tarinat ovat samalla moraalisesti latautunutta identiteettityötä, jota kanadalainen sosiologi Erwin Goffman on kutsunut kasvotyöksi: ihmiset esittävät itsensä hyvien arvojen ruumiillistumana.[60] Kasvotyön ytimessä on tärkeiden arvojen idealisointi, kiillottaminen. Minuudelle rakennetaan kasvot, joita kannattelevat moraaliset ihanteet tai fantasia, joissa puolestaan näkyvät ryhmän tai tietyn instituution arvot ja tavoitteet.[61]

Varakkaat ovat perinteisesti kunnostautuneet kasvotyössä: heillä on ollut omat vahvat identiteettinsä ja kulttuurinsa, jotka ovat kannatelleet yläluokkia. Klassikkokuvaus on taloustieteilijä, sosiologi Thorstein Veblenin 1800-luvun lopun tutkimus Yhdysvaltojen yläluokasta. Veblen kuvasi yläluokkaa *joutilaaksi luokaksi*, joka osoitti vaurauttaan kieltäytymällä hyödyllisestä työstä. Yläluokka keskittyi hyviin käytöstapoihin, näyttävään kuluttamiseen ja hyödyttömiin ja vaivalloisiin harrastuksiin, kuten koirien ja rotuhevosten kasvatukseen tai kuolleiden kielten opiskeluun. Hienostunut käytös ja hyödyttömät taidot vaativat aikaa ja vaivannäköä, jota alemmilla luokilla ei ollut. Siksi ne toimivat todisteina varallisuudesta.[62]

Tuoreempaa versiota hienostuneesta kulttuurista ja siihen kytkeytyvästä moraalista on selvitetty naapurissa Ruotsissa. Sosiologi Mikael Holmqvist on tutkinut varakkaan yläluokan kulttuuria Tukholman liepeillä sijaitsevalla vauraalla Djursholmin alueella. Djursholmilaiset kiinnittävät paljon huomiota siihen, kuinka *hyvä* ihminen on moraalisesti.[63] Kulttuuri rakentuu aristokraattien ja porvareiden vanhojen käytöskoodien perustalta ja korostaa hillittyä itsensä esittämistä. Terveysruoka, tyylikkäät asukokonaisuudet, talot ja harrastukset, kuten golf, tennis ja purjehdus, vihkivät varakkaat omaan kulttuuriinsa ja pyhittävät heidän yhteisönsä. Suomessa vaikkapa Kauniainen, Helsingin eteläosat tai Espoon Westend saattaisivat tarjota valppaalle etnografille samantyyppisiä yläluokkaisen kulttuurin saarekkeita.

Markkinoiden avautuessa monet nykypäivän vauraat esittävät kuitenkin itsensä hyvin toisella tavalla kuin Veblenin kuvaama joutilas luokka tai djursholmilaiset. Huipputuloisten puheessa kuuluu

usein se, mitä ranskalaiset sosiologit Luc Boltanski ja Ève Chiapello kutsuvat kapitalismin kolmanneksi hengeksi.[64] Boltanskin ja Chiapellon mielestä kapitalismi vaihtoi hippivaihteelle 1960-luvulla ja monet yritykset kehittivät itsestään vallankumouksellisia, jotka halusivat haastaa vallitsevan järjestelmän ja purkaa hierarkioita. Suomessa kolmas henki näkyy ehkä selvimmin uuden talouden nousussa ja start-up-yrittäjyydessä, joka seurailee Piilaakson tyyliä.[65] Kolmannen hengen virvoittamana monet meistä ja myös huipputuloisista puhuvat optimismistaan ja intohimostaan, puhkuvat energiaa ja ovat poistaneet sanavarastostaan *ongelman* ja korvanneet sen *haasteella*. Haastattelemamme huipputuloiset esiintyvät ja puhuvat haastatteluissa usein rennosti ja innostuneesti varsinkin silloin kun he puhuvat omasta työstään.

Huipputuloisten nykytyyleihin vaikuttaa myös se, että tasa-arvon ihanteille rakentuvissa yhteiskunnissa voi olla kiusallista esiintyä etuoikeutettuna tai poikkeuksellisen varakkaana.[66] Tilalle ovat tulleet työnteon ja hyödyllisyyden ihanteet. Vauraat vähättelevät asemaansa ja samastuvat työteliääseen keskiluokkaan.[67] Esimerkiksi yhdysvaltalainen sosiologi Rachel Sherman kuuli New Yorkin huipputuloisia tutkiessaan lukemattomia kuvauksia keskiluokkaisista ja vaatimattomista kulutustottumuksista.[68] Toinen esimerkki on nyky-Venäjä. 1990-luvulla Venäjän valtionyhtiöiden yksityistämisessä vaurastuneet uusrikkaat näyttivät varallisuuttaan kalleimmilla merkkivaatteilla, loistoautoilla, luksuslomilla ja mielikuvituksellisella arkkitehtuurilla. 2000-luvulla luksustyylin rinnalle on ilmestynyt uusi yksinkertaisuus, jossa rikkaat pukeutuvat kuluneisiin verkkareihin ja pyrkivät siten tietoisesti erottumaan mauttomista tovereistaan. Uusi vaatimattomuus liittyy rikkaiden uuteen moraaliin. Koruttomuus syrjäyttää raa'an säälimättömyyden, jota monilta vaadittiin 1990-luvulla rikastumisessa.[69]

Sekä Manhattanilla että Moskovassa rikkaiden halu korostaa tavallisuuttaan onkin hyvä esimerkki siitä, kuinka huipputuloisilla on omia kulttuurejaan, joiden avulla he ilmaisevat moraaliaan.

Suomalaiselle kulttuurille on ollut leimallista vaatimaton askeettisuus, joka ehkäpä juuri näkyy niin, että huipputuloiset eivät halua

erottautua muista. Luterilaisessa kulttuurissa on ollut tapana ylistää kovia työihmisiä, eikä rahalla ole herkästi rehennelty.[70] Askeettisen tyylin klassinen selitys on sosiologian uranuurtajan Max Weberin teoria protestanttisesta etiikasta: protestanttinen oppi, etenkin kalvinismi, pani ihmisen ahkeroimaan pelastuksen toivossa ja tuotti siinä sivussa vaurautta.[71]

Rikkauden kulttuureja on kuitenkin tutkittu Suomessa hyvin vähän, ja siksi haluamme tässä kirjassa kartoittaa niitä ja niiden yhteiskunnallista merkitystä. Tutkiessamme suomalaisten huipputuloisten kulttuureja ja moraalisia selitysmalleja yritämme samalla hahmottaa sitä, miten taloudelliset erot syntyvät ja miten niitä pidetään yllä siten, että niistä tulee kulttuurisesti hyväksyttyjä. Taloudelliset erot eivät synny vain markkinoilla, vaan niitä vaalitaan, selitetään ja oikeutetaan erilaisten kulttuuristen selitysten avulla. Aikoinaan saattoi esimerkiksi olla tavallista sanoa, että varallisuus kumpuaa luonteen jaloudesta tai ylhäisestä syntyperästä, kun taas nykyään suuria tuloja selitetään kovalla työnteolla ja johtajien optioita osakkeenomistajille koituvalla hyödyllä.

Globaalin ja kansallisen ristivedossa

Huipputuloiset eivät ole kuitenkaan vain rikkaita, joiden pääasiallisena murheena on se, miten he itsensä esittäisivät. He ovat yhteiskunnassa tärkeä ryhmä, jolla on paljon taloudellista ja poliittista valtaa, ja suuri osa heistä luetaan myös yhteiskunnan eliitteihin, jotka tekevät päätöksiä siitä, minne rahavirrat suunnataan ja missä yrityksiä pyöritetään. Siksi meitä kiinnostivat huipputuloisten yhteiskunnalliset ajatukset, erityisesti se, onko globalisaation aika heilauttanut heidät uuteen asentoon ja luonut identiteettejä ja kulttuureja, jotka irtoavat suomalaisesta yhteiskunnasta.

Itseään ja muita koskevan moraalipuheen rinnalla suomalaisilla huipputuloisilla on varsin suorasukaisia näkemyksiä yhteiskunnasta ja siitä, mihin suuntaan Suomea pitäisi kehittää. Aina näkemykset eivät ole kovin myönteisiä. Niinpä eräs yrittäjä leikkii ajatuksella, että voisi irtautua kaikista ja kaikesta:

Omillaan

> Monesti on tullut leikillään sanottua, että... voi kun voisikin irtaantua tästä yhteiskunnasta ja elää sillä tavalla omillaan. Koska mä koen, että me ei [meidän yrityksessä] välttämättä tarvittaisi mitään, ja me pystytään riskit ja muut kantamaan itse... En jaksa sinne politiikan puolelle oikein muuta kuin yleissilmäyksen oikeastaan luoda. (Y13)

Leikkipuhe leikkipuheena, mutta vitsaillessaan yrittäjä tulee myös kertoneeksi siitä, miten hän yhteiskunnan kokee. Elämä voisi olla helpompaa ilman muita: hän kykenisi elämään omillaan ja muu yhteiskunta tuntuu hidasteelta. Ratkaisu ei välttämättä kuitenkaan toimisi käytännössä. Tiet, viemärit, koulut ja sairaalat varmasti helpottavat yrittäjän ja hänen asiakkaidensa elämää. Kiinnostavaa onkin se, miksi yrittäjä kokee, että muista olisi mukava päästä eroon, ja miksi yhteiskunnasta on tullut hänelle rasite.

Hiukan samaan tapaan yhteiskuntaan tekevät pesäeroa myös yritysjohtajat, kun he pohtivat, miten suhtautua vuorineuvoksen arvonimeen. Valtio on perinteisesti kruunannut menestyneimpien yritysjohtajiensa urat arvonimellä, joka yrityksissä on usein hankittu johtajalle lahjaksi, kun tämä täyttää pyöreitä vuosia. Mutta noin 50 000 euroa maksava titteli ei enää välttämättä ole johtajien toivelistan kärkipäässä.

Mitä järkeä

Maailmanlaajuisesti toimivan pörssiyrityksen toimitusjohtaja puuskahtaa: "Ei mulla olisi mitään hinkua olla joku vuorineuvos, siis mä en ymmärrä sen arvonimen [ideaa], mitä järkeä on maksaa hirveitä summia jostain semmoisesta, sehän on ihan absurdia." (J13) Toinen huippujohtaja nauraa, ettei hänen sukupolvellaan ole halua vuorineuvoksiksi: "Siis kollegat, joiden kanssa käytän aikaa, jotka on mun ikäisiä ja joilla on samantyyppinen kokemus, niin kukaan ei halua vuorineuvokseksi." (J25) Kolmannelle arvonimi edustaa vanhaa ja vierasta aikaa, jolloin johtajilla "oli kabinetit ja autonkuljettajat ja vuorineuvostittelit". Nykyään pönäköiltä vaikuttavat menestyksen tuntomerkit olivat heille silloin "todella iso asia". (J26) Neljäs johtaja kuittaa, että vuorineuvokset ja huippujohtajat eivät ole välttämättä ollenkaan sama asia. (J22) Arvonimeä onkin haettu entistä

harvemmin. Kun kansallisvaltion ote taloudesta on kirvonnut, yritysjohtajien ajatukset liikkuvat muualla ja valtion pitkästä urasta antama arvonimi ei välttämättä tunnu enää uran kruunulta.

Myös perijöiden suhde yhteiskuntaan tuntuu väljähtyneen niin, että Suomi ei enää välttämättä tunnu rakkaalta kotimaalta vaan enemmänkin sijoituskohteelta muiden joukossa. Rahansa perintönä saanut sukuyhtiön johtaja kuvaa suhdettaan Suomeen:

Isänmaallinen

> Mä olen asunut aika paljon ulkomailla elämäni aikana... Totta kai koen olevani suomalainen, mutta olenko mä erityisen isänmaallinen? En välttämättä. Suomi on paikka, jossa yritys pitää majaansa, ja tällä hetkellä paikka, jossa asun. (P20)

Potentiaali

Kotimaa ei painakaan enää perijän sijoituspäätöksissä samalla tavalla kuin aiemmin: "Pidemmällä aikavälillä, jos mä mietin, minne me yrityksenä halutaan sijoittaa rahaa ja missä me nähdään potentiaalia, niin aika vähän niitä kohteita tulee Suomessa vastaan." (P20)

Esimerkkipuheissa näkyy se, kuinka huipputuloiset yrittävät miettiä, mitä tehdä seisoessaan globaalin ja kansallisen risteyskohdassa. Monet tutkimukset ovat osoittaneet, että menestys ei tuo rikkaille vain onnea ja iloa, vaan he kokevat myös ahdistusta.[72] Osa rikkaista kokee velvollisuudekseen antaa jotakin takaisin siitä, mitä itse on saanut. Toisia taas huolestuttaa putoamisen pelko; se vaivaa, koska elämä huipulla on paineikasta ja vaativaa.[73]

Suomalaisia huipputuloisia näyttää huolestuttavan erityisesti se, mihin yhteiskunta on matkalla. Yhdysvaltalainen sosiologi Arlie Hochschild on esittänyt, että yhteiskunnan eri ryhmillä on syvä tarina, tarina siitä, miten asiat tuntuvat olevan.[74] Hochschild tutki Yhdysvalloissa vastoin omia taloudellisia etujaan äänestäviä Teekutsuliikkeen kannattajia ja kuvasi heidän syvää tarinaansa, jota ohjaa vahva tunne. Faktojen ei tarvitse välttämättä olla aina ihan kohdallaan: tärkeämpää on perustunne, joka värittää tarinaa ja sen kertojan suhdetta yhteiskuntaan. Suomalaisilla huipputuloisten kokemuksia näyttää värittävän huoli ja turhautuminen yhteiskuntaan, joka ei toimi niin kuin he toivoisivat.

Samalla huipputuloiset kuvaavat suhdettaan yhteiskuntaan rakentamalla moraalisia rajoja muihin. Kun ihmiset kuvaavat moraaliaan, he monesti rakentavat käsitystä myös muiden moraalista ja erottelevat itsensä muista. Ihmiset perustelevat olemassaoloaan erityisesti rakentamalla symbolisia ja moraalisia rajoja minän ja muiden tai *meidän* ja *heidän* välille.[75] Huipputuloiset eivät eroa muista. Myös heidän puheissaan rakentuu moraalinen ymmärrys meistä ja heistä, moraalinen käsitys siitä, keitä he itse ovat ja mitä muita ryhmiä yhteiskunnassa on. Siinä sivussa he oikeuttavat varakkuuttaan moraalisten selitysmallien avulla.[76] Kun puhutaan yhteiskunnasta, moraalisia rajoja tuotetaan eri ryhmien välille. Yhteiskunnan ryhmät ovat liian suuria kohdatakseen kasvoista kasvoihin, ja siksi yhteiskunnissa rakentuu kuvitteellisia käsityksiä siitä, mitä *me* tai *he* ovat. Tuloluokat, ammatit ja elinkeinot muodostavat luokkia tai ryhmiä, joihin ihmiset identifioituvat ja joilla on oma moraalinen elämänsä.[77]

Ennen siirtymistä huipputuloisten maailmoihin vielä lukuohje haastatteluihin. Lupasimme kaikille haastateltavillemme, ettei heitä voi tunnistaa tekstistä. Olemme muokanneet heihin liittyviä yksityiskohtia, kuten lasten lukumäärää, ikää, asuinpaikkaa, haastattelupaikkaa ja sukupuolta koskevia tietoja niin, ettei haastateltavia tunnistettaisi. Ratkaisu on yleisesti antropologien ja muiden etnografien käytössä: kun kuvattava yhteisö on pieni, täytyy sitä suojella yksittäisten ihmisten paljastumiselta sekoittamalla yksityiskohtia niin paljon, ettei ketään voi tunnistaa, mutta kuitenkin niin vähän, että tehdyt muutokset eivät vaikuta sisältöön.

Kirjoittaessamme siis esimerkiksi serkusta saatamme todellisuudessa puhua veljestä tai toisin päin. Kuopio saattaakin olla Kouvola ja Bulevardi Tehtaankatu. Silloin kun yksityiskohdilla on merkitystä – esimerkiksi analysoidessamme iän tai sukupuolen vaikutusta haastateltavan kokemuksiin – emme ole muutoksia tehneet vaan olemme varmistaneet anonymiteetin säilymisen muilla tavoilla. Miljonääri ei muutu tekstissämme miljardööriksi tai päinvastoin, mutta turkulainen yrittäjä saattaa muuttua tamperelaiseksi silloin, kun kotikonnut eivät vaikuta tulkintaan.

Kirjassa mainitut nimet tai suvut eivät myöskään toimi vihjeinä siihen, keitä olemme haastatelleet. Mainitut nimet voivat kuulua haastateltaviemme joukkoon, mutta yhtä lailla voivat olla kuulumatta. Haastattelusitaattien kieltä on muokattu jonkin verran luettavuuden parantamiseksi. Täytesanoja on poistettu ja puhekielisyyttä karsittu maltillisesti, mutta sisältöihin ei luonnollisestikaan ole tehty muutoksia. Kun haastateltavan puhe on ollut erityisen polveilevaa ja välistä on poistettu pidempiä jaksoja, poisto on merkitty kolmella pisteellä. Sitaattien jäljessä ilmoitetut numerot viittaavat haastateltaville antamiimme järjestysnumeroihin. Kirjain numeron edessä yksilöi, mihin kolmesta ryhmästä kulloinenkin puhuja lukeutuu: J merkitsee johtajaa, Y yrittäjää ja P perijää.

Kirjan lopussa on tarkempi selostus tutkimusmenetelmistämme. Promillen kokoamistavoista kerromme Liitteissä 1, 2 ja 3. Liitteessä 1 kuvaamme käyttämäämme verottajan aineistoa ja sitä, miten kokosimme promillen listamme. Liitteessä 2 kerromme tarkemmin haastattelujemme tekotavasta ja Liitteessä 3 esittelemme Tilastokeskukselta tilaamiamme tietoja ja niiden taustoja. Liitteessä 4 selvitämme, miten teimme analyysin huipputuloisten asemista elinkeinoelämän etujärjestöissä.

I

PROMILLEN IDENTITEETIT JA KULTTUURIT

2

PERIJÄT JA OMISTAMISEN TAITO

Helsingin keskustassa, Esplanadin puistokadulla, seisoo suuri kivitalo, jonka julkisivussa lukee tyylikkäin valkoisin kirjaimin: Ahlström Capital. Valokirjainten takana Ahlströmin vanha teollisuussuku pyörittää vuonna 2001 perustamaansa sijoitusyhtiötä. Oman kuvauksensa mukaan tällä Suomen merkittävimpiin kuuluvalla yrityksellä on yli 160-vuotinen historia. Satakunnasta ponnistanut yhtiö on nähnyt Suomen talouden nousut ja laskut ja pitää nyt majaansa kivitalossa keskellä pääkaupunkia.

Muutaman sadan metrin päässä Kauppatorin laidalla sijaitsee toinen omistajasuvun nimeä kantava sijoitusyhtiö Hartwall Capital. Se syntyi, kun Hartwallin suvun eri haarat myivät 1830-luvulla perustetun virvoitusjuomayhtiönsä ulkomaisille omistajille vuonna 2008. Vanha panimosuku luopui juomistaan ja siirtyi kokonaan sijoitusmaailmaan.[78] Edelleen nurkan takaa, Esplanadin poikkikadulta, löytyy vesihanoistaan tunnetun Paasikiven suvun sijoitusyhtiö Oras Invest, jonka toimistosta suku pyörittää vajaan miljardin euron sijoitusvarallisuuttaan.[79] Toimisto on Fabianinkadun Pörssitalolla, jota isännöi Julius Tallberg Kiinteistöt, vuonna 1880 perustetun Tallbergien sukuyhtiön perillisten kiinteistöyhtiö. Jos matkaa jatkaisi vielä muutamia kortteleita sivummalle, törmäisi Jouhkien, Herlinien, Rettigien ja Ehrnroothien perillisten perustamiin tai käyttämiin sijoitus- ja varainhoitoyhtiöihin, joissa hallinnoidaan esi-isien innoittamina miljardien arvoisia omaisuuksia.

Helsingin keskustan sijoitusyhtiöt heijastelevat omistajasukujen historiallisia muutoksia. 2000-luku on ollut suurille suomalaisille omistajasuvuille muutosten aikaa. Ehrnroothien perinteikkään sijoittajasuvun rinnalle on noussut muita sukuja, jotka teollisesta tuotannosta luopuessaan ovat ryhtyneet päätoimisiksi sijoittajiksi. Siinä missä Hartwallien suvun liiketoiminta sijaitsi pitkään Lahden ja Konalan tehtailla, suvun bisneksiä pyöritetään nykyään Helsingin keskustan arvokortteleissa. Paasikivet ovat muuttaneet Rauman hanatehtaalta Helsingin Pörssitalolle, ja Ahlströmien noormarkkulainen ruukkialue on nykyään matkailukäytössä. Omistajat kokoustavat pääkaupungissa. Metsä- ja metalliteollisuussuvut Björnbergeistä Rosenleweihin ja Jouhkeihin ovat fuusioituneet tai myyneet teolliset omistuksensa suurille pörssiyhtiöille. Muillakin aloilla suunta on ollut sama. Panimoistaan luopuneiden Hartwallien tavoin esimerkiksi Ingmanin suku myi meijeri- ja jäätelötoimintansa vuosina 2007–2011 ulkomaille, ja Rettigit ovat luopuneet monista teollisista omistuksistaan ja aloittaneet yhtiön omin sanoin matkan "monialayhtiöstä johtavaksi sijoitusyhtiöksi".

Perheiden hajaantuminen

Enää vaurautta eivät tahko perheiden omistamat tehtaat vaan yhteiset sijoitusomaisuudet. "Kun perheet hajaantuu, sitä suuremmalla todennäköisyydellä niistä tulee finanssisijoittajia, jos ei valta pysy yhdellä omistajalla", toteaa erään omistajasuvun perillinen sijoitusyhtiönsä tiloissa. (P16) Perheiden omistamista perhe*yrityksistä* saatetaankin olla siirtymässä perhe*vaurauden* tai perinnöllisen vaurauden aikaan.[80]

Dynastiset omistajaperheet ja sukupolvelta toiselle periytyvät omaisuudet ovat viime vuosina herättäneet uutta kiinnostusta. Yhtenä kimmokkeena on ollut taloustieteilijä Thomas Pikettyn menestyskirja *Pääoma 2000-luvulla,* joka kuvaa tilastojen avulla dynastisen vaurauden paluuta tai sitkeyttä.[81] Yksi Pikettyn päähuomioista on, että vuosisatojen näkökulmasta katsottuna vauraus on kasautunut ylisukupolvisesti pienelle osalle väestöä, eikä sosiaalinen liikkuvuus ole horjuttanut perusdynamiikkaa merkittävästi. Maailmanhistoria tuntee vain yhden poikkeuksen: vuodesta 1913 vuoteen 1980 vallitsi poikkeuksellinen ajanjakso, jolloin sodat, suuret lamat, inflaatio, korko- ja vuokrasäännöstely sekä ennen kaikkea progressiivinen verotus kavensivat tulo- ja varallisuuseroja ja pienensivät perintöjen valtaa. Nyt tilanne on kääntymässä, ja perityllä varallisuudella on jälleen suuri merkityksensä siihen, kenestä tulee vauras ja kenestä ei, kuka nousee pääomatuloillaan tulokärkeen ja kuka jää huonommin tuottavien palkkatulojen varaan. Piketty ennustaa perimysyhteiskunnan paluuta, sillä perinnöt ja sukupolvelta toiselle siirtyvä vauraus ovat tärkeimmät syyt varallisuuden keskittymiseen.

Kysymys on ajankohtainen myös Suomessa, mistä Helsingin ydinkeskustan korttelien muutoksetkin kertovat. Moni omistajaperhe on saattanut myydä tuotantolaitoksensa, mutta myynnit eivät ole köyhdyttäneet niiden jäseniä. Päinvastoin. Suomen suurituloisimmasta promillesta merkittävä osa on perinyt suurta vaurautta. Kartoituksemme osoittaa, että joka kuudes huipputuloinen on jossain vaiheessa saanut suuren perinnön, tarkemmin asiasta Kuviossa 4 ja ja Liitteessä 1. Tämä vajaan tuhannen ihmisen joukko koostuu sukuyhtiöiden ja sijoittajasukujen perillisistä, kuten Fazereista, Aminoffeista, Laakkosista, Nelimarkoista ja Bernereistä, joiden sukulaiset ovat perustaneet joukon tuttuja yhtiöitä, sellaisia kuin Saarioinen, Ensto, Orion, A-lehdet ja Hackman. Jotain vauraiden suomalaissukujen elinvoimasta kertovat myös sijoitusyhtiöiden nimet, Hartwall Capital ja Ahlström Capital. On tullut aika kertoa taas julkisesti, että joillain suvuilla on kapitaalia, pääomaa.

Dynastisen vaurauden synty

Perheillä ja suvuilla on ollut modernissa taloushistoriassa tärkeä rooli.[82] 1800-luvun loppu ja 1900-luvun alku olivat perhekapitalismin aikaa, jolloin yritysten omistajat kuuluivat pääsääntöisesti yhteen perheeseen tai sukuun.[83] Sääty-yhteiskunnat ja feodalismi olivat alkaneet purkautua 1700-luvulla, ja teollistumisen ja kaupan rikastuttamista porvarisperheistä alkoi muodostua taloudellisia dynastioita aatelissukujen ja kuninkaallisten dynastioiden rinnalle.[84] Teollisen kehityksen vahvistama porvaristo haastoi perimysjärjestykseen nojanneet vanhat eliitit, *ancien régimen:* uusissa yrittäjäsuvuissa perinnöksi ei enää jätetty arvonimiä ja

hallitsijan, kuninkaan tai tsaarin, tarjoamia etuoikeuksia vaan ennen kaikkea omaisuutta.[85]

Yrittäjäsukujen nousu ajoittuu myös Suomessa teollistumisen aikakauteen, 1800-luvun lopulle, jolloin maahan perustettiin metsä- ja metalliteollisuuden yrityksiä, varustamoita sekä tukku- ja kulutustavarayhtiöitä. 1800-luvun loppupuolen talouskehitys perustui historioitsija Viljo Rasilan mukaan pitkälti "yksityiseen yritteliäisyyteen", sillä valtio ei liiemmin ohjaillut liike-elämää muuten kuin sitä vapauttamalla.[86] Valtion passiivisuus loi tilaa yrittäjäsukujen synnylle, ja teollistumisen alkuvaiheessa yritykset olivat Suomessakin pitkälti sukujen omistamia.[87]

Talous kukoisti ja vaurastutti perheyhtiöitä. Paljon tuotettiin vientiin, mutta myös kotimarkkinat kasvoivat, kun Suomen väkiluku kasvoi kahdesta miljoonasta kolmeen miljoonaan 1880- ja 1910-lukujen välillä.[88] Seura- ja huvielämän nousu sai ihmiset juomaan limonadia ja kahvia, syömään suklaata ja silliä.

Torikojuista ja kioskeista kasvoi teollisia yrityksiä, tukkukauppoja ja maahantuontiyrityksiä, jotka nimettiin perustajiensa mukaan. Syntyi Hartwall, Heinon tukku ja Paulig.[89] Rakennustarvikeliikkeen perustajasta saattoi muutamassa vuosikymmenessä tulla Helsingin Lauttasaaren omistaja, kuten kävi Julius Tallbergille. Erityisesti ruotsinkieliset kunnostautuivat yrittäjinä. Apteekkari G. A. Serlachius perusti Mäntän erämaahan 1860-luvulla puuhiomon, insinööri Claes Björnberg osti Myllykosken rannalta toisen hiomon muutamaa vuosikymmentä myöhemmin, ja von Julinien omistama Fiskarsin ruukki muuttui osakeyhtiöksi 1880-luvulla. Myös suomenkielinen yritystoiminta sai uutta tuulta purjeisiin, kun fennomania innosti liiketoimintaan niin Otavassa, *Turun Sanomissa* kuin *Päivälehdessäkin*, jonka tilalle myöhemmin perustettiin *Helsingin Sanomat*. Toiset suvut, kuten Rettigit ja Bernerit, olivat aloittaneet liiketoimintansa jo aiemmin Suomen rajojen ulkopuolella, mutta muuttivat teollistumisen alkuvaiheen houkuttelemina Suomeen.[90]

Vaikka teollistuminen tarkoitti ennen kaikkea porvaris- ja yrittäjäsukujen nousua, eivät aatelisetkaan jääneet sivustaseuraajiksi.[91] Monet suomalaistuneet aatelissuvut, kuten Aminoffit ja Rosenlewit, löysivät teollistumisen keskellä liike-elämästä uuden roolin itselleen, ja suuret maaomistukset pitivät aateliset taloudellisesti suotuisassa asemassa.[92] Aatelissuvut osasivat ottaa hyödyn irti paitsi elinkeinojen vapautumisesta myös jäljelle jääneistä harvoista rajoituksista ja kartelleista. Esimerkiksi viinanpolttolupia annettiin aatelisten kartanoille, ja niistä koituneisiin voittoihin pääsi kiinni yksi Ehrnrooth-suvun haara, joka hyötyi myös hiivakartellista.[93]

Moni nykypäivän vauras suomalaissuku ottikin ensiaskeleitaan yritysmaailmassa juuri 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa talouden kukoistaessa. Pian maahan oli syntynyt joukko menestyneitä omistajaperheitä Ahlströmeistä Fazereihin ja Herlineihin. Monien nykypäivän huipputuloisten vaurauden juuret ovat siis syvällä menneissä vuosisadoissa, vaikka yli sata vuotta sitten syntyneiden yritysten säilyminen 2000-luvulle ei toki ole ollut itsestäänselvyys.[94] Osa yrityksistä jäi matkan varrelle, ja etenkin ensimetrit saattoivat olla mutkaisia. Alkuvuosien jälkeinen kasvu oli usein hidasta, teollistuminen tuotti myös epäonnistumisia, ja 1860-luvun katovuodet vararikkoineen olivat yrittäjille raskaita.[95] Myös 1900-luku oli monella tavalla suurten muutosten aikaa omistajaperheille: osa 1800-luvulla perustetuista yrityksistä myytiin pois, osa muutti toimialaansa moneen kertaan, moni fuusioitui suurempiensa kanssa, ja vanhojen sukujen rinnalle kasvoi hajautuneen omistuksen pörssiyhtiöitä.

Jotkut huipputuloiset perijät kertovatkin tarinaa dynastisen vaurauden hauraudesta. He vakuuttavat, että raha on katoavaista, eikä kasautuva rikkaus ole enää olennainen kysymys nyky-Suomessa. Sukuvaurautensa perinyt mies toteaa sijoitusyhtiönsä neuvotteluhuoneessa, että Suomi on taloudelliselta ympäristöltään syklinen, minkä vuoksi maahan "ei ole kertynyt merkittäviä varallisuuksia tai sitten ne ovat ehtineet jo kadota". Mies jatkaa kuvaamalla omistajaperheiden vaihtuvuutta:

> Aikanaan oli semmoinen "Laulu 20 perheestä". Meitä [sukua] ei edes mainittu siinä. Jos nyt otat jonkun veroluettelon ja sen 20 perhettä, niin löytyyköhän siitä tänä päivänä enää yhtäkään samaa perhettä? Osittain se johtuu siitä, että raha on jemmattu jonnekin,

Raha on jemmattu

mutta enimmäkseen siitä, että tämä [Suomi] on rankka paikka tehdä bisnestä. (P17)

Miehellä on perittyä vaurautta niin paljon, ettei hänen itsensä eikä hänen lastensa ja lastenlastensa tarvitse murehtia toimeentulosta. Taloja ja tiloja on monta, niin myös luottamustoimia, varainhoitajia ja yhtiöitä. "Yksi kartano, kaksi maatilaa, pari saarta, purjevene", mies listaa vaurautensa merkkejä. (P17) Hän sanoo olevansa onnellinen mies mutta uskoo, ettei loistava menneisyys takaa loistavaa tulevaisuutta kenellekään, vaan varakkaita ihmisiä ja sukuja syntyy ja kuolee tasaiseen tahtiin, eikä dynastinen vauraus ole enää nykymaailman ilmiö.

Samaa varallisuuden heilahtelujen sanomaa toistaa toinen huipputuloinen perijä, jonka suvun yhtiöillä on vuosisataiset juuret.

Fortunes come & go

"Fortunes come and go", omaisuudet tulevat ja menevät, hän sanoo korostaen sitä, etteivät taloudelliset erot ole pysyviä tai periytyviä vaan ennemminkin sattumaa. (P18) Hänkin viittaa Kristiina Halkolan vuonna 1969 levyttämään "Lauluun 20 perheestä" ja sen tapaan nimetä joukko perheitä Rettigeistä Rosenleweihin ja Ahlströmeihin, joilla sanoituksen mukaan oli todellinen, kansalta puuttunut valta. Miehen mukaan ennen mahtiperheitä oli laulun mukaisesti Suomessa vain kaksikymmentä, nyt niitä on ainakin sata. Samanlaisen ajatuksen teollisuussukujen katoamisesta ja haavoittuneisuudesta on esittänyt myös yrittäjänä kunnostautunut Hackmanin perijä Harry "Hjallis" Harkimo. Hän totesi Ylelle antamassaan haastattelussa, että "maailmassa ei ole sijaa vanhoille teollisuussuvuille", sillä "kilpailu on koventunut".[96]

Tutkimukset osoittavat kuitenkin toista. Ne kertovat perheiden elinvoimasta ja siitä, miten dynastinen vauraus ja perinnöt vaikuttavat vahvasti myös nyky-yhteiskunnissa. Ranskassa perintöjen ja lahjojen vuotuinen arvo oli maailmansotien jälkeen noin neljä prosenttia kansantulosta mutta 2000-luvun alussa jo 12 prosenttia, osoittaa Thomas Piketty.[97] Perinnöksi saadun pääoman osuus yksityisestä pääomasta on samana aikana kasvanut Ranskassa alle 60 prosentista yli 80 prosenttiin.[98] Eikä Piketty tutkimustuloksineen ole ainoana

kuvannut dynastisen vaurauden merkitystä. Esimerkiksi Firenzen verotiedoista on selvinnyt, että vuoden 1427 vauraimmat suvut olivat kutakuinkin samoja kuin vuoden 2011 rikkaimmat suvut.[99] Lähes 600 vuotta maailmanhistoriaa ei ole vienyt italialaissukujen vaurautta.

Toisin kuin voisi luulla, Pohjoismaatkaan eivät ole poikkeuksia. Ruotsin miljardööreistä kolmasosa on perijöitä, ja vuonna 2006 Tukholman vauraimmasta prosentista noin 70 prosenttia oli lähtöisin vauraasta perheestä.[100] Ruotsissa myös erityisen korkeat tulot pyrkivät periytymään. Ylimmässä promillessa korkea tulotaso siirtyy lähes sellaisenaan sukupolvelta toiselle, vaikka tulotaso muuten periytyykin Ruotsissa verrattain heikosti. Oletettavasti syynä ovat nimenomaan suuret perinnöt, jotka tuovat omistajilleen pääomatuloja.[101] Myös Norjassa vanhempien varallisuus vaikuttaa vahvasti lasten varallisuuteen etenkin kaikkein vauraimpien keskuudessa. Yli 60 prosentilla ylimmän varallisuuspromillen 37–40-vuotiaista norjalaisista on ylimpään varallisuusprosenttiin kuuluvat vanhemmat, ja trendi on vain voimistunut 2000-luvulla.[102] Suuret omaisuudet siirtyvät kuin huomaamatta sukupolvelta toiselle. Norjalaisen varallisuustutkijan Marianne Nordli Hansenin mukaan Pohjoismaihin saattaakin olla syntymässä uusi pohjoismainen malli, jossa tasa-arvoa tavoitteleva politiikka ja dynastinen vauraus elävät rinnakkain.[103]

Perijöiden hyvästä vireestä Suomessa kertovat omistajasukujen jälkeläisten nimet tulotilastojen ja omistajalistojen huipulla. Kaikkien tässä luvussa mainittujen 1800-luvulla aloittaneiden suomalaisyhtiöiden perustajien jälkeläisiä on runsaasti suurituloisimman promillen listalla.

Jatkuvuudet omistajasuvuissa voivatkin olla huimia: Seestan kartano Nastolassa on ollut Ehrnrooth-suvun omistuksessa 1700-luvulta lähtien, ja Fiskars edeltäjineen on pysynyt 1820-luvulta lähtien pääasiassa Johan von Julinin jälkeläisten omistuksessa ja ollut viime vuosikymmeninä yksi heidän vaurautensa lähteistä.[104] Toki vanhojen valtiaiden rinnalle on noussut uusiakin sukuja, jotka tuottavat huipputuloisia jälkeläisiä. Etenkin 1950–1970-luvuilla Suomeen perustettiin yrityksiä, jotka ovat luoneet merkittävää vaurautta jo

useamman sukupolven käsissä. Nämä Ponsset (1970), Enstot (1958) ja Pursot (1959) ovat tuottaneet uuden perheomistusten aallon ja rikastuttavat nyt toista tai kolmatta omistajasukupolveaan.

Suuret henkilökohtaiset omaisuudet ja huipputulot ovat yksi merkki talousdynastioiden voimasta, mutta omistajaperheiden vankka asema näkyy myös yritysten omistusrakenteissa. Monissa vauraissa maissa merkittävä osa yrityksistä, myös suurista pörssiyhtiöistä, on perheiden hallitsemia.[105] Näin on myös Suomessa, jossa perheiden hallinnassa oli Perheyritysten liiton mukaan 2000-luvun alussa 86 prosenttia kaikista yrityksistä.[106] Joukossa on paljon pieniä yrityksiä, mutta myös monet Suomen suuryrityksistä olivat vuosituhannen alussa perheiden hallinnassa. Suomalaisyritysten omistusrakenteita väitöskirjassaan selvittäneen Kalevi Tourusen mukaan noin kolmannes suomalaisista suuryrityksistä ja osapuilleen 40 prosenttia keskisuurista yrityksistä oli perheyrityksiä.[107] Pörssisäätiön julkaisussa käytettyjen kriteerien mukaan puolestaan viidennes Suomen viidestäsadasta suurimmasta yrityksestä on perheyrityksiä, ja Helsingin pörssissä oli vuonna 2016 yli 20 yritystä, joissa osake-enemmistö oli yhdellä perheellä.[108] Arviot vaihtelevat, koska perheyrityksen määritelmiä on monenlaisia, eikä tutkimuksissa vallitse täyttä yksimielisyyttä siitä, kuinka suuri yhden perheen omistusosuuden pitää olla, jotta yritys voidaan tulkita perheyritykseksi.

Vaikka moni suku onkin luopunut tehtaistaan, muutos ei siis ole vienyt suurten omistajasukujen valtaa liike-elämässä. Yksittäisten sukujen kokonaan omistamien yhtiöiden rinnalle syntyneet perijöiden sijoitusyhtiöt investoivat aktiivisesti muihin yrityksiin, ja näin suuret omistajasuvut ovat laajentaneet valtaansa myös vanhojen sukuyhtiöidensä tuolle puolen. Pörssisäätiön julkaisussa *Perhe on paras?: Perheomisteiset pörssiyhtiöt Suomessa* tunnistetaankin kolmenlaisia perheomistajia: yhtiöiden perustajia, heidän jälkeläisiään ja investoijia. Investoijat ovat perheomistajia, jotka eivät kuulu perustajasukuun mutta hakevat usein sijoituksillaan merkittävää äänivaltaa, niin sanotun ankkuriomistajan asemaa, yrityksessä.[109] Perheomisteisia yrityksiä on Helsingin pörssissä jopa enemmistö, jos tarkastellaan tällaisia ankkuriomistajia ja kriteeriksi otetaan vähintään kymmenen prosentin osuus yhtiön äänivallasta, mikä käytännössä usein tekee yhdestä perheestä yhtiön suurimman omistajan ja vallankäyttäjän.[110]

Lainaa tulevilta sukupolvilta

Perijöitä haastatellessa ei voi välttyä kuulemasta ajatusta, jonka mukaan heidän varallisuutensa on vain lainassa. ”Tätä rahaa, mitä saadaan perheyrityksestä, pitää aina jättää jollekin toiselle. Se on niin kuin sulla lainassa”, kuvaa suuren omistajasuvun kaksikymppinen perillinen suhdettaan sukunsa vaurauteen. Istumme Helsingin arvokorttelien keskellä toimistossa, jonka seinillä riippuu öljyvärimaalauksia suvun esi-isistä, ja sukuyhtiön sihteeri käy kaatamassa haastattelun aikana teetä posliinikuppeihin. Nainen jatkaa sukunsa ja sukuyhtiöiden eetoksen luonnehtimista: ”Musta tuntuu, että monella perheyrityksellä on varmaan sama fiilis: sulla on se raha, ja sä saat toki käyttää sitä, ja sun tehtävä on, että yrität pitää perheyrityksen elävänä, jotta voit jättää sen lapsillesi.” (P9)

Perheyritys elävänä

Naista kuunnellessa alkaa hahmottua syitä sille, miksi jotkut pysyvät vauraina sukupolvesta toiseen. Taustalla häilyvät ylisukupolviset ihanteet sekä sijoitusmaailman lait ja opit, jotka yhdessä auttavat kasvattamaan omaisuutta. Hänen tapauksessaan perheyrityksen pitäminen elävänä tarkoittaa sijoituksista huolehtimista, sillä suvun yritys on nykyään sijoitusyhtiö. Omaa tuotantoa suvulla ei ole ollut enää aikoihin. Yhtiön, sen johdon ja hallituksen tehtävänä on säilyttää ja kerätä rahaa seuraavia sukupolvia varten sijoittamalla sinne, mistä saa varmaa, hyvää ja tasaista tuottoa. Kaksikymppinen perijä puhuu omistamisesta ylisukupolvisena velvollisuutena ja ylpeydenaiheena. Siksi ei olekaan yllättävää, että hän kuvaa sukuyhtiöstä saamiaan osinkoja edellisiltä tai seuraavilta sukupolvilta saamanaan lainana.

Nuori perijä ei ole pohdintoineen ja lainametaforineen yksin. Samaa sanavalintaa käyttää toinen, omaa sijoitusyhtiötään pyörittävä nelikymppinen perijätär: ”Olen perinyt oman varallisuuteni. Siinä mielessä koen, että se on mulla enemmän tai vähemmän lainassa, anyway.” (P3)

Varallisuus lainassa

Kolmannen suuren teollisuussuvun perijä pyörittää samassa ylisukupolvisuuden hengessä omaa yritystään vantaalaisella teollisuusalueella. Hän muistaa äitinsä tiukat ohjeet, jotka heijastavat suvun eetosta. Jälleen on puhe sukupolvien välisestä lainasta: ”Mut on kasvatettu sillä lailla, että se on vain lainaa tulevilta sukupolvilta. Yhtään ei saa rällästellä. Mut on kasvatettu hyvin, hyvin tiukasti siihen, että omaisuutta ei saa hävittää omalla tekemisellään.” (P21)

Ei rällästellä

Omistajasukujen jäsenten puheissa tulevat toistuvasti esiin velvollisuudentunnon, jatkuvuuden, vastuun, ylisukupolvisuuden, omistajuuden ja ylpeyden teemat. Vaikka suvuilla on hyvinkin erilaisia tarinoita kerrottavanaan ja sukujen jäsenet ovat valinneet erilaisia elämänpolkuja, eri sukujen ja niiden jäsenten hellimät kulttuurit muistuttavat myös hätkähdyttävän paljon toisiaan. Monen toimiston seinältä katselevat suvun esi-isien muotokuvat, ja edustustiloja koristavat menneistä vuosikymmenistä kertovat esineet – koneiden tai laivojen pienoismallit ja suvun kantatiloja tai kartanoita kuvaavat kartat. Suvun historiaa ja vaurautta kunnioitetaan, ja tuota arvostuksen tunnetta siirretään omille lapsille.

Omaisuus ei ikään kuin ole omaa vaan vain väliaikaisesti hoidettavana. Sukuyhtiönsä hallituksessa istuva mies, jonka vuosittaiset pääomatulot sukuyhtiöstä vaihtelevat puolesta miljoonasta miljoonaan, viittaa luksuskellomainokseen, jonka mukaan kymmenien- tai satojentuhansien eurojen Patek Phillipejä ei oikeastaan omisteta vaan niistä vain pidetään huolta seuraaville sukupolville: ”Mullahan ei ole mitään sellaista kelloa … Mä en sellaista kelloa kyllä lähtisi ostamaan”, hän nauraa tahraisissa vaatteissaan ja muovitohveleissaan, joiden perusteella on helppo uskoa miehen puhuvan totta. ”Mutta mä ymmärrän sen näkökohdan.” (P19)

Ajatusta perinnöstä lainana voi yrittää ymmärtää tarkastelemalla taloussosiologi Viviana Zelizerin kirjoituksia rahan sosiaalisista merkityksistä.[111] Rahaan – siinä missä muihinkin asioihin ja esineisiin – liitetään vaihtelevia merkityksiä. Se ei ole vain vaihdon väline, vaan siihen kytketään erilaisia käsityksiä ja arvoja. Rahaa saatetaan esimerkiksi korvamerkitä tiettyihin tarkoituksiin, kuten lomamatkoihin, tai lahjaksi saadun rahan käyttöä voidaan vapaaehtoisesti

rajoittaa: häälahjarahoilla ei osteta yhtä herkästi tupakkaa tai pornolehtiä kuin itse tienatuilla euroilla. Näin ajattelevat myös suurten dynastisten sukujen perijät vähintäänkin puheissaan. He liittävät perittyyn rahaan usein ajatuksen siitä, että sitä kuuluu jättää perinnöksi lapsille. Rahasta on pidettävä huolta, jotta suku pysyy vauraana myös jatkossa. Siksi siihen on hyvä suhtautua lainana, joka lepää vain hetkellisesti omissa käsissä.

Säilyttämisen ajatus on kuitenkin vain osa perijöiden kulttuuria, sillä pelkkä vaurauden säilyminen koskemattomana ei useimmille ylimmän tulopromillen perijöille riitä. Pikemminkin perinnöksi jätetyn varallisuuden pitää siirtyä sukupolvelta toiselle aiempaa suurempana. Siksi varallisuutta pitää saada lisää. Omaisuuden kasvattaminen on jokaisen sukupolven velvollisuus: se opitaan omilta vanhemmilta, jotka taas ovat oppineet sen omilta vanhemmiltaan.

”Kyllä iskä on aina sanonut, että ajatus on, että otetaan ja saadaan rahaa, ja sitten kun me jätetään se jollekin toiselle, niin sitten se on isompi kuin se, mitä me saatiin”, kertoo nuori perijä. (P9) Hän opiskelee ammattia sukuyhtiön ulkopuolella, koska ei usko rahkeidensa riittävän sukuyhtiön tehtäviin, mutta myös hänellä on vahva käsitys siitä, että vaurautta pitää nimenomaan kasvattaa.

Toinen nelikymppinen perijä kuvaa perityn omaisuuden logiikkaa ja pakkoa lisätä omaisuutta:

> Me ollaan saatu rahaa, ja sillä ei voi tehdä ihan mitä vaan, vaan sun täytyy muistaa, että sulla on sukulaisia, sulla on sisaruksia, sulla on kaikkea. Pitää jakaa ja pitää miettii, että mitä sä oikeasti niillä rahoilla teet. Se on tärkeää. Sä et ole saanut niitä, jotta voit käydä ostamassa 12 uutta autoa. Sä olet saanut ne sen takia, että sun pitäisi saada ne kasvamaan jollain tavalla, ja sen jälkeen antaa niitä eteenpäin. Mutta sen takia pitäisi saada ne kasvamaan, jotta itsellekin jää. (P24)

Pitää jakaa

Tämä kahden lapsen äiti pitää omaisuutensa kasvattamista velvollisuutenaan: ”Mulla on sellainen periaate, että mun täytyy saada jotain siitä, mihin mä investoin, ihan rahallisestikin. Sillä tavalla saa

sen oman potin kasvamaan, ja sillä tavalla voin sitten antaa lapsille ja niin poispäin." Nainen mieltää omaisuutensa kasvattamisen tehtäväkseen: "Koska olen saanut paljon rahaa mun isovanhemmiltani, on mun tehtävä kasvattaa sitä [omaisuutta], jotta mä voin antaa sen eteenpäin. Se vaan on niin." (P24)

Tehtävä

Moni perijä puhuu vaurauden kasvattamisesta omille lapsille ikään kuin merkkinä epäitsekkyydestä. Sukupolvien yli kantavaa velvollisuutta käytetään selittämään, miksi omaisuuden täytyy karttua. "Iskänsä" ajatuksia kuvanneen perijän täti vahvistaa suvun ylisukupolviset periaatteet: "Meillä on suvussa sellainen periaate, että meidän pitäisi antaa yhtiö seuraavalle sukupolvelle paremmassa kunnossa kuin millaisena me saatiin se meidän vanhemmilta." Hän itse istuu sukunsa sijoitusyhtiön hallituksessa pitämässä periaatteesta huolta. "Silloin se vaatii, että varallisuus kasvaa, kun perhekin kasvaa joka sukupolvi", hän naurahtaa sukuyhtiönsä edustustiloissa. (P6)

Samansuuntaisen selityksen tarjoaa nelikymppinen kahden lapsen isä. Hänkin perustelee varallisuuden kartuttamista perillisten kasvavalla määrällä:

> Suita on ruokittava. Näinhän varmaan kaikki perheyritykset sanovat, että meitä on kaksi tässä sukupolvessa, joiden pitää jakaa, sitten seuraavassa on viisi. Jos kaikille pitää aina jättää yhtä iso potti, niin mitä enemmän niitä [perillisiä] on, niin sitä enemmän pitää juosta. (P16)

Yhtä iso potti

Miehelle suuren varallisuuden siirtäminen omille lapsille on itsestään selvä asia: lasten lisääntyessä myös omaisuuden pitää kasvaa, koska suvun vaurauden hiipuminen olisi mahdoton ajatus. Toinen omistajasuvun perillinen puolestaan on kokenut perimänsä vaurauden niin myönteisenä asiana, että haluaa siirtää kokemuksen lapsilleen. 18-vuotiaana perimäänsä omaisuutta hän pitää "hyvin positiivisena asiana". Se on merkinnyt miehelle vapautta ja vastuuta. "Omaisuus on antanut vapauden tehdä sitä, mikä on ollut mun mielestä tärkeää työtä. Ja vastuu tulee siitä, että haluan antaa saman mahdollisuuden mun lapsilleni." Pahinta olisi menettää peritty omaisuus, sillä oma identiteetti

on sidottu suvun jatkuvuuteen: "En halua olla se, joka sitten menetti koko omaisuuden. On kavereita ja tuttuja, jotka sanovat, että 'meidän suvulla oli joskus rahaa, mutta sitten tuli se yksi tyyppi ja pilasi kaiken'. Mä en halua olla se tyyppi." (P8)

Se yksi tyyppi

Kutakuinkin saman ajatuksen ilmaisi toisen omistajasuvun perijä Thomas von Rettig *Helsingin Sanomien* haastattelussa keväällä 2019 kuvatessaan rooliaan sukuyhtiön johdossa: "En halua olla se, joka tämän mokaa – se, johon historiankirja päättyy."[112]

Omaisuuden menettäminen olisi kauhistus, historian loppu, jota yritetään välttää kasvattamalla omaisuutta. Jälkeläisten etujen nimissä saatetaan tavoitella suuriakin. Eräs perijä kertoo tavoitteestaan nelinkertaistaa omaisuutensa, jotta jokainen hänen neljästä lapsestaan perisi yhtä paljon kuin hän itse.

Suuromaisuuden nelinkertaistaminen voi tuntua hurjalta tavoitteelta, mutta sitä se ei välttämättä ole finanssivetoisessa taloudessa, jossa suurimmat omaisuudet ovat viime vuosikymmeninä tuottaneet huomattavasti pieniä omaisuuksia paremmin. Suurimmat omaisuudet ovat kasvaneet pitkällä aikavälillä kolme kertaa enemmän kuin omaisuudet keskimäärin: esimerkiksi maailman muutaman kymmenen rikkaimman henkilön omaisuus kasvoi vuosina 1987–2013 lähes seitsemän prosenttia vuosittain, kun keskitulot kasvoivat reilun prosentin ja keskimääräinen varallisuus alle kaksi prosenttia.[113] Samana aikana dollarimiljardöörien määrä kutakuinkin kymmenkertaistui, mutta heidän omaisuutensa lähes kaksikymmenkertaistui.[114] Maailman ylimmän promillen varallisuus on sekin kasvanut lähes kaksi kertaa sen, minkä maailman aikuisten varallisuus keskimäärin, ja vuosina 1980–2017 rikkain promille sai yli 20 prosenttia kaikesta kasvusta itselleen.[115]

Raha siis kasaantuu yhä enemmän huipulle suuromaisuuksien karttuessa huomattavasti keskiverto-omaisuuksia ja bruttokansantuotetta nopeammin.[116] Näin ne, joilla on sijoitettavaa omaisuutta, saavat yhä suuremman osan talouden kokonaistuotosta. Niin kauan kuin suuret omaisuudet kasvavat bruttokansantuotetta ja palkkoja nopeammin, varallisuus keskittyy perijöille ja muille suuromaisuuksien haltijoille.

Näin näyttää käyvän myös Suomessa. Helsingin pörssin suurimpien suomalaisten omistajien viidentoista kärjessä yli yksitoista miljardia euroa noin kahdestatoista miljardista on viime vuosina ollut perijöiden tai heidän omaisuudenhallintayhtiöidensä käsissä.[117] Suurin osa pörssin superrikkaista, muiden muassa Herlinin sisarukset, Paasikiven, Hartwallin ja Ehrnroothin sukujen jäsenet sekä Erkki Etola ja Vidgrenin veljekset, ovat alkujaan perineet niin merkittävät omaisuudet, että niistä huolehtimalla on ponnistettu Suomen vauraimpien joukkoon.

Varovaisimmatkin arviot viittaavat siihen, että suuret omaisuudet siirtyvät hyvin sukupolvelta toiselle, minkä tietävät perijätkin, myös teoriassa. Teimme yhden haastatteluistamme suvun sijoitusyhtiön toimistossa, jonka pöydällä lepäsi Pikettyn perijöiden vallasta todistava kirja, *Pääoma 2000-luvulla*. Vauraita suosivat maailmantalouden realiteetit kuuluvat perijöiden puheissa. Heitä kuunnellessa ei voi välttyä ajattelemasta, että kasvusta huolehtiminen ei taida olla erityisen vaikeaa, jos on sattunut perimään suuren omaisuuden. Suurituloisimman promillen perijät esittävät rutiininomaisesti omaisuuksilleen tuottotavoitteita, jotka ovat huomattavasti talouskasvua suurempia. Viisikymppinen perijä kertoo suvussa keskusteltavan jatkuvasti siitä, mikä olisi sopiva tavoite: ”Meillä on sijoitusyhtiössä esimerkiksi sellainen [tavoite, että] kokonaistuotto olisi 6–8 prosenttia vuodessa pitkällä jänteellä. Tietysti voi olla, että se on vähän liian matala. Jotkut voivat sanoa, että sen pitäisi olla paljon korkeampi.” (P6)

Tuotto-tavoite on 20

Toisen sijoitusyhtiötään pyörittävän perijän mukaan ”oma tuottotavoite on 20 prosenttia vuodessa”, ja ”vaikka miinojakin on tullut”, hän kertoo päässeensä tavoitteeseensa viisitoista viime vuotta. (P16) Miehen serkun tavoitteet osakesijoittamisessa ovat hieman maltillisemmat, mutta edelleen huomattavasti Suomen talouskasvua suuremmat. Kysymykseen, millaista tuottoa hän hakee sijoituksillaan, mies vastaa nauraen: ”Mahdollisimman isoa.” Ja lisää: ”Jos osakemarkkinoista puhutaan, niin jos pääsee tasaiseen kymmenen prosentin tuottoon vuosi vuoden jälkeen, niin se on erittäin hyvin, ja jos jää alle viiden prosentin, niin silloin ei ole hoitanut asioita kovin hyvin. Se on mun näkemykseni.” (P8)

Tasainen 10 prosentin tuotto

Matala riski

Nekin perijät, jotka pitävät itseään matalan riskin sijoittajina, puhuvat ainakin viiden prosentin tuotosta: ”Itselläni on kyllä matalan riskin tavoitteet… viisi prosenttia arvonnousua vuodessa on sellainen realistinen. En mitään huimaa hae.” (P18). Erään perijän mukaan huono taloudellinen tuotto vuoden 2008 finanssikriisin jälkeen olisi vaatinut ”aika hassujen päätösten” (P25) tekemistä – näin siitä huolimatta, että finanssikriisin jälkeen Suomen bruttokansantuote on ollut miinuksella neljänä vuotena ja haastattelujemme aikaan vuonna 2016 Suomen bruttokansantuote kasvoi 1,9 prosenttia ja palkat 1,7 prosenttia.[118]

Omistajia ja omistavaa luokkaa koskevissa tutkimuksissa vauraat omistajat on perinteisesti jaettu kahteen ryhmään: omaisuuttaan aktiivisesti kartuttamaan pyrkiviin omistaja-yrittäjiin ja pääomatuloja nauttiviin koroillaeläjiin.[119] Jako näkyy suomalaisissa nykyperijöissäkin – johtaahan osa heistä suuryrityksiä, kun taas osa elää taiteilijoina tai pienyrittäjinä – mutta suurperijöiden tulovirtoihin jako ei välttämättä ratkaisevasti enää vaikuta. Haastattelemillamme perijöillä näyttää olevan hyvät mahdollisuudet kasvattaa omaisuuttaan riippumatta siitä, kuinka aktiivisesti he harjoittavat yritystoimintaa.

Yksi syy hyviin tuottoihin on se, että suuromaisuuksien haltijat pystyvät hyödyntämään tehokkaasti varainhoitajien asiantuntemusta.[120] Kuten eräs perijä toteaa kysyttäessä, millä periaatteilla hän sijoittaa rahojaan: ”En mä niitä itse paljon sijoittele. Se on toi [varainhoitaja] Erik, joka sijoittaa… Mä en käytä siihen oikeastaan ollenkaan aikaa.” (P17) Toinen viittaa varainhoitajien kasvaneeseen määrään: ”Mun vanhemmilla ja sillä sukupolvella oli yksi henkilö, mutta meillä on kyllä ollut aika monta, koska me tarvitaan vähän erityyppisiä [varainhoitajia].” (P21)

Yksi varainhoitaja tuntee kiinteistöt, toinen pörssin, kolmas muut omaisuusluokat. Hyviä tuottoja edistää myös se, että suuromistajat voivat siirtää omistuksiaan kasvamaan matalammin verotettaviin holding-yhtiöihin ja odottaa huonompien kausien yli paremman tuoton vuosia. Mittavat perinnöt tarjoavat näin etulyöntiaseman omaisuuden kasvua haviteltaessa. Suuromaisuuksien perijöillä on mahdollisuus hyötyä sijoitusmarkkinoiden niin sanotusta suuruuden ekono-

miasta eli siitä, että sijoitusten tuotto on usein sitä suurempaa, mitä suurempi on sijoitettava omaisuus.[121] Erään perijän mukaan vauras vaurastuukin väistämättä, jos vain huolehtii omistuksistaan. Haastateltaviemme enemmistöstä poiketen hän ei pidä omaa lisävaurastumistaan tärkeänä, mutta yhtä kaikki se on hänestä väistämätöntä:

Väistämättä sitä vaurastuu

> Omaisuutta pitää hoitaa. Niin se on kyllä. Periaatteessa mä ajattelen kaksijakoisesti, että jos on joku omistus, sitä pitää hoitaa sillä tavalla hyvin, että sen arvo kasvaa. Mutta mä en ajattele, että henkilökohtaisesti mun pitäisi mitenkään vaurastua, päinvastoin. Ei, en mä ajattele niin, mutta se on tavallaan niin, että jos sitä [varallisuutta] vain hoitaa hyvin, eikä luovu siitä, niin väistämättä sitä jotenkin vaurastuu. (P13)

Myös toinen, jo eläköitynyt sukuyhtiön johtaja pitää vaurastumista vääjäämättömänä. Kysyttäessä, onko hänen tavoitteenaan kasvattaa vaurautta, mies vastaa naurahtaen: "No kyllä kai se kasvaa itsestään." (P14) Kolmas perijä vertaa varallisuudestaan huolehtimista, toisin sanoen sen kasvattamista, mökin kunnossapitoon. Kaikesta omaisuudesta pitää huolehtia, ja sitä täytyy mieluummin kartuttaa kuin antaa sen kuihtua:

Myyntiarvo

> Jos perit vaikka kesämökin, niin kyllähän sun täytyy hoitaa sitä. Muutenhan se mätänee siellä jossakin missä lie. Pitää käydä puita kaatamassa, ja on lämmityskuluja. Siihen liittyy myös kuluja, ihan niin kuin autoonkin. Jos ostat auton, niin kyllähän sä pidät huolta siitä, jotta sen myyntiarvo on mahdollisimman hyvä, kun vaihdat tai myyt sen eteenpäin. Ja niinhän pitäisi ajatella kaikesta omaisuudesta. Jos et tee sitä, niin eihän sun vaurauskaan kasva, vaan päinvastoin. Sehän vain oikeastaan pienenee. Eli siihen liittyy paljon työtä ja tekemistä, jota et välttämättä edes ole ajatellut, etkä välttämättä heti edes osaa. Vie aikansa, kun opettelet sitä. (P15)

Sijoitusmarkkinoiden taipumus tuottaa parempaa tuottoa suuromistajille on kuitenkin vain yksi syy siihen, miksi suomalaisperijät sijoittuvat niin hyvin suurituloisten ja omistajien listoilla. Toinen selitys hyvään vireeseen kytkeytyy omistajasukujen muuttuneisiin asenteisiin ja kulttuureihin. Vuosituhannen vaihteessa myös omistajaperheissä alettiin nostaa aiempaa suurempia osinkoja, kun kansainvälinen omistajalähtöinen ajattelu, *share holder value*, rantautui suomalaisyrityksiin.[122] Omistajalähtöisen ajattelun mukaan yhtiön tärkeimpänä tehtävänä on vaurastuttaa omistajiaan. Ajatus tuntuu melkein itsestään selvältä, mutta aina niin ei ole ollut. Perheyritykset, ja muutkin suomalaiset osakeyhtiöt, olivat pitkään kitsaita osingonmaksajia, sillä suurimman osan 1900-lukua yritykset kasvoivat mutta eivät välttämättä vaurastuttaneet omistajiaan.[123] Muhkeita osinkoja ei maksettu, ja varallisuusvero tasasi yksityisiä hyötyjä. Moni suuromistaja on saattanut rikastua henkilökohtaisesti vasta 1900-luvun lopulla osana yleisempää liike-elämän muutosta, kun omistajien saamasta hyödystä on tullut yksi yrityselämän keskeisistä opinkappaleista.[124] Taustalla näkyy talouden kansainvälistyminen. Kun etenkin ulkomaiset ammattisijoittajat alkoivat ostaa suomalaisia osakkeita, he muokkasivat samalla suomalaisyritysten kulttuureja vaatimalla parempaa tuottoa.[125] Toisaalta joissain yrityksissä kyse oli myös omistajien uudesta asenteesta: ammattijohtajien vallan nähtiin edenneen liian pitkälle ja omistajat halusivat valtansa takaisin.[126]

Osaketuottoa suosiva kulttuurinmuutos kuuluu perijöiden puheissa. Moni keski-ikäinen perijä kokee, ettei perheellä ollut rahaa heidän lapsuudessaan, vaikka he olivatkin suuromistajia. Rahavirtoja ei 1960- ja 1970-luvuilla kotona näkynyt esimerkiksi suuressa teollisuussuvussa. Sen perillinen muistelee lapsuuttaan, jossa perhe omisti mutta eli arkeaan ilman rahaa: "Hyvin pitkään me ei päästy käsiksi mihinkään meidän rahoihin… Olen joutunut kinuamaan rahaa joka ikiseen asiaan vanhemmiltani… Mun nuoruudessani me ei myöskään matkusteltu hirveästi." (P22)

Rahaa kinuamassa

Toinen perijä kutsuu itseään maalaisserkuksi, jonka lapsuuden arki oli samanlaista kuin koulukavereidenkin, sillä rahat olivat kiinni yhtiössä, eikä kuluttamista katsottu hyvällä:

Linja-autolla kouluun

> Sanotaan näin, että 70-luvulla ei sitä käteistä sillä tavalla ollut. Kaikki oli kiinni joko yhtiössä tai maatilassa. Ei mulla ole sellaista lapsuutta ollut, että oltaisiin tehty jotain tai eletty jotenkin eri lailla kuin muut. Mehän oltiin serkut maalta... Kyllä me ihan linja-autolla kouluun [mentiin] ja ihan muiden mukana... Omat vanhempani olivat kulutukseen nähden, sanotaanko, hyvin pidättyväisiä. Ei meillä kulutettu. Meillä ajettiin autot loppuun, kunnes ne ruostuivat. (P25)

Tilanne kuitenkin muuttui 1900-luvun lopulla, kun suvuissa alettiin arvostaa myös henkilökohtaista vaurastumista ja aiempaa suurempia osinkoja. Hyvä esimerkki ajattelutavan muutoksesta on mediayhtiö Sanomien osinkopolitiikan muutokset ja omistajasuvun jäsenten henkilökohtainen vaurastuminen vuosituhannen vaihteessa. Pääosin Erkon suvun hallussa olleessa Sanoma Osakeyhtiössä osingonmaksu oli vuosikymmeniä vaatimatonta. Yhtiö "ei koskaan ole ollut ns. sijoituskohde", sen sijoitusjohtaja Nils Ittonen totesi vielä vuonna 1997, mutta pian sen jälkeen Sanoma vastasi vähemmistöosakkaiden valituksiin nihkeästä osingonmaksusta, joka ei kuulemma riittänyt edes varallisuusveron maksuun. Kun pääomatulojen verotuskin oli muutamaa vuotta aiemmin laskenut, yhtiön osinko nostettiin kertaheitolla 25–30 markasta sataan markkaan osakkeelta. Perheyhtiön muututtua pörssiyhtiöksi runsaampi osingonmaksu jatkui ja suvun suuromistajille, kuten Aatos Erkolle ja Patricia Seppälälle, alkoi virrata omaa käyttörahaa.[127]

Vauraat perijät kertovat haastatteluissamme, miten osinkojen maksu on lisääntynyt heidän elinaikanaan. "Silloin lapsuudessa osinkopolitiikka oli ihan toisenlainen. Se muuttui jossain vaiheessa. Rahaa rupesi tulemaan paljon enemmän", kertoo viisikymppinen perijä. (P22) Toinen perijä, sukuyhtiön toimitusjohtaja, kuvaa kasvanutta osingonmaksua sukunsa yrityksessä: "Me on jaettu hyvin vähän osinkoja. Voi sanoa, että ihan siis sata vuotta ei jaettu osinkoja ollenkaan. Ja sitten me ruvettiin vähän jakamaan osinkoja." (P14) Nyt yhtiössä jaetaan osinkoina jo noin puolet voitosta. Sadan vuoden

perinne on katkennut, ja yhtiö vaurastuttaa omistajiaan tasaiseen tahtiin. Kolmas perijä puhuu fifty-fifty-periaatteesta, jonka mukaan puolet voitosta jää yhtiöön sijoitettavaksi ja puolet jaetaan omistajille: "Jos [osuus] jää paljon sen alle, niin omistajat ovat ottaneet kyllä aika paljon vähemmän kuin mikä voisi olla järkevää." (P15) Neljännen mukaan suvun sijoitusyhtiöstä otetaan osinkoina 30–40 prosenttia voitosta. (P6)

Fifty-fifty

Myös sijoitusalan ammattilaisten tilastot vihjaavat omistajalähtöisen ajattelun vahvistuneen. Suomalaisten pörssiyhtiöiden osingonmaksu on lisääntynyt selvästi ja osinkosuhde eli se, kuinka suuri osa yhtiön voitosta jaetaan osinkoina omistajille, on kasvanut. Kun pörssiyhtiöiden voitoista jaettiin omistajille vuonna 1984 alle 30 prosenttia, vuonna 2015 niistä jaettiin jopa 80 prosenttia. Suhde voi vaihdella paljonkin vuosittain, mutta yleisesti ottaen 2000-luvulla valtaosa yhtiöiden voitoista on jaettu omistajille investointien sijaan, kun vielä 1980-luvulla ja pitkälti 1990-luvullakin omistajille tuloutettiin vain noin kolmannes voitoista.[128] Nihkeän osingonmaksun ajat ovat takana, ja muutoksen suurimpia hyötyjiä ovat suuret omistajat, kuten sukuvaurauksien perijät. Eräs perijä sanoo naurahtaen sijoittavansa mielellään yrityksiin, jotka maksavat hyvää osinkoa, koska "osinko on sellaista, mitä tulee sun omalle tilille, niin [siksi] se on tärkeämpi". (P6) Toinen kertoo sijoittavansa suomalaisiin perheyrityksiin juuri osinkojen toivossa:

Omalle tilille

> Yksi syy siihen, että me ollaan sijoitettu perheyhtiöihin on se, että yleensä ne ovat hyviä osingonmaksajia. Meille tuo perusturvaa olla pitkäaikainen sijoittaja niissä firmoissa. (P16)

Perusturvaa

Tutkimaamme ylimpään tulopromilleen lukeutuvien perijöiden tuloista jopa 90 prosenttia on peräisin pääomatuloista, esimerkiksi osingoista, korkotuloista ja vuokratuloista, kuten Kuviosta 5 selviää. Suuret omistukset tuottavat tasaisesti verotettavaa käyttörahaa haltijoilleen. Aivan kaikki haastateltavamme eivät puheissaan kuitenkaan tunnista saamiensa pääomatulojen merkitystä, vaan osa pitää kiinni ajatuksesta, ettei sukuyhtiöiden omistajilla oikeastaan ole

rahaa käytössään. Omistuksensa perinyt sukuyhtiön suurosakas ja toimitusjohtaja selittää ajatuksiaan:

Omaisuus kiinni

> Peritty omaisuus, silloin kun se on kiinni jossakin yrityksessä, niin sehän ei ole yksittäisen omistajan käytettävissä ... Ei omistaja voi maksaa jonkun tuotantolinjan osuudella ravintolalaskuaan, ei se ole mahdollista. Ei hän voi ottaa lainaa yksittäisen asiakassuhteen nykyarvoa vastaan omaan kulutukseensa. Ei se ole mahdollista. (P12)

Miehen mukaan yksityinen peritty omistus ei tässä mielessä eroa suuresti esimerkiksi säätiöomistuksesta tai osuuskuntapohjaisesta omistuksesta. Sukuomistus on hänen mielestään yhtä lailla sidottua ja omistajien saavuttamattomissa. Näin kertoessaan mies jättää kuitenkin mainitsematta pääomatulot, jotka nostavat perijöitä joukolla tulotilastojen kärkeen. 2010-luvun puolivälissä Suomen suurituloisimman promillen tuloista noin 70 prosenttia oli pääomatuloja.[129] Oma tutkimuksemme osoittaa, että juuri perijät saavat erityisen paljon pääomatuloja. Ylimpään tulopromilleen sijoittuneiden perijöiden pääomatulot olivat vuosina 2007–2016 keskimäärin yli kuusi miljoonaa euroa.[130] Nuo pääomatulot eivät ole kiinni tuotantolinjoissa, vaan ne ovat perijöiden itsensä käytettävissä.

Kasvua tavoittelevat perijät ja suomalaiset omistajasuvut elävät selvästi taloudellisesti hyvää ja rikasta aikaa. Varallisuudenhoitajia on tarjolla ja vallitseva osinkopolitiikka tuottaa omistajille käyttörahaa niin, että ravintolalaskut saa maksettua. Maailmantalous, sijoitusmarkkinat ja omistajalähtöinen ajattelu tekevät osansa, jotta suomalaisten omistajasukujen perilliset pysyvät huipputuloisina – olivatpa he itse aktiivisia yrittäjiä tai eivät.[131]

Ajatus ylisukupolvisesta velvollisuudesta auttaa perijöitä selittämään itselleen ja muille, miksi juuri heidän miljoona- tai miljardiomaisuuksiensa kuuluu kasvaa. Kun omaisuutta ajatellaan kartutettavan seuraaville sukupolville, se tuntuu epäitsekkäältä ja merkitykselliseltä työltä. Kulttuuriset ajatukset ja identiteetit eivät kuitenkaan synny tyhjästä. Raha hoitaa itse itsensä, mutta suvun piirissä

on nähtävä vaivaa. Siksi omistajasuvuissa tehdäänkin yhä ahkerammin työtä, jonka tavoitteena on koulia lapsista velvollisuudentuntoisia mutta ylpeitä omistajia. Tuosta työstä ja omistajaksi oppimisesta perilliset kertovat vuolaasti ja ylpeästi.

On opittava omistamaan

Lounastamme Pörssitalon ravintolassa sukuyhtiön johtajan paikalta hiljattain eläköityneen miehen kanssa. Hän kertoo, millaisia haasteita sukuvarallisuudesta huolehtiminen tuottaa: "Kyllä tällaiseen hommaan pitää olla jonkunnäköinen intohimo. Siinä [intohimon siirtämisessä] isäni oli hyvä. Mä en ole yhtä hyvä." (P7) Intohimo

Mies on edustanut aikoinaan työnantajia kolmikantaisissa pöydissä mutta on sittemmin vetäytynyt sukuyhtiön hallitukseen seuraamaan, miten suvun sijoituksia hoidetaan. Hän kuvaa yksilöllistymisen tuomia vaikeuksia: "Maailma muuttuu. Toisaalta lapset katsovat, että onko tuossa [perheyrityksessä] mitään järkeä. Kyllä tässä on tilanteita ollut, joo, se on kaikille vaikeaa tietysti." (P7) Onko järkeä

Menneinä vuosikymmeninä vanhat omistajasuvut kokoontuivat yhteisen tehtaan ympärille, lapset leikkivät tehtaiden pihoilla ja menivät niihin kesätöihin. Finanssitaloiksi muuttuneet ja monikymmen- tai monisatapäisiksi paisuneet omistajasuvut joutuvat miettimään uusia keinoja, joiden avulla yhteisiä identiteettejä ja suvun kulttuuria rakennetaan. Omistusten hajautuminen sijoitusyhtiöihin uhkaa irrottaa jälkikasvun suvun yhteisestä projektista. Tunneside omistuksiin on luotava uusin tavoin. Nelikymppinen kolmen lapsen äiti pohtii suurenevan sukunsa ja oman elämänsä haasteita:

> Menee vaikeammaksi ja vaikeammaksi koko ajan saada nämä meidän lapset yhdistymään samalla tavalla kuin mun sukupolvessa. Meillä on ollut helpompi, koska silloin kun mä synnyin, meillä oli yksi ja ainut yhtiö, ja ei ollut muita juttuja. Ja mä omistin osakkeet siinä yhtiössä enkä missään muualla. Ja meillä oli nämä tietyt [yhteiset] jutut, ja me asuttiinkin samalla paikkakunnalla kaikki. Se oli paljon helpompi, mutta nyt ei enää ole, me ollaan vähän joka

Yksi ja ainut yhtiö

puolella. En kyllä osaa sanoo, miltä tulevaisuus näyttää, toivottavasti pysytään vielä kauan, kauan yhdessä, mutta... (P24)

Nainen tietää mistä puhuu, sillä hän on itsekin mietiskellyt suhdettaan sukuun. Hän pyörittää omaa pienyritystään ja on alkanut epäillä suvun yhteisen yhtiön merkitystä:

Osa sukua

Nyt kun on oikeasti aikuinen, niin sanotusti, niin me mietitään paljon, onko se meidän suvun yhtiö oikea paikka. Älä ymmärrä väärin, toki haluan olla osa perhettä, se on niin vahvasti meissä kaikissa. Mutta ehkä ajattelisin eri tavalla nykyään. On niin paljon mahdollisuuksia... Jos esimerkiksi kävisi niin, että sanoisin, että "joo, mä en halua olla tässä mukana enää". Voin toki poistua, mutta olenhan mä osa sukua kuitenkin. Mutta mä en ole ihan varma, miltä sitten näyttäisi, jos ei ole mukana raha-asioissakin. Mä en tiedä, miltä se näyttäisi. Se ei ole niin helppoa. (P24)

Nainen miettii, onko olemassa päteviä syitä vetää omistuksensa pois sukuyhtiöstä. Yksi olisi raha, toinen halu lähteä maailmalle:

Australiaan

Jos on sitä mieltä esimerkiksi, että ne tekevät huonoja päätöksiä siellä [yhtiössä], että esimerkiksi sitä, mitä pitäisi saada yhtiöstä ulos, ei tule tarpeeksi. Se voisi olla ihan pätevä syy mun mielestä. Tai jos tuntuu siltä, että haluaa muuttaa Australiaan, niin sittenhän et voi olla enää osa yhteisöä täällä. (P24)

Näin pitää tehdä

Vaikka nainen toivoo suvun pitävän yhtä ja kehuu vuolaasti isäänsä elämänsä tärkeimpänä vaikuttajana, hän tuo esiin myös suvun rajoittavat puolet: "Mä joskus kyllä koen tässä mun elämässäni, että mulle on kerrottu, että näin sun pitää tehdä, näin sun pitää käyttäytyä ja niin poispäin." (P24)

Elämä suvun parissa tai yhteisen sijoitusvarallisuuden hallinnointi ei kenties olekaan pelkkää päivänpaistetta. Kysymykseen nykyisen työn raskaimmista puolista erään sukuyhtiön toimitusjohtaja vastaa epäröimättä: "Suku." (P20) Toisen suvun sijoitusyhtiössä työskentelevä perijä taas korostaa, että perhe on ja pysyy, hyvässä ja pahassa: "Tietenkin perheyrityksen ja ei-perheyrityksen ero on ehkä se, että jos asiat ei mene hyvin, niin perheestä ei kuitenkaan pääse eroon. Se on vissiin se klassinen esimerkki. Eli satoi tai paistoi, samoja ihmisiä tulee vastaan, joiden kanssa joutuu tekemään hommia." (P10)

Satoi tai paistoi

Omistajaperheiden pitäminen koossa on suvuille vaikea kysymys, sillä velvollisuus kasvattaa vaurautta suvun jälkeläisille ei ole nykymaailmassa itsestään selvä ihanne. 1900-luku oli yksilöllistymisen aikaa niin maailmalla kuin Suomessakin, ja omaisuuden kasaaminen omalle perheelle on epäilemättä epämuodikas yhteiskunnallinen ihanne maailmassa, joka vannoo yksilön omien ansioiden nimiin.[132] Siksi omaisuuden siirtäminen sukupolvelta toiselle vaatii erityistä työtä, johon omistajasuvut ovat tarttuneet uusin keinoin. Jotta yksilöllistyminen ei tekisi suvuista vain perhekapitalismin museotavaraa, perijät puhuvat paljon siitä, miten jälkeläiset kasvatetaan ja opetetaan omistajiksi. Kuusikymppinen perijä ajattelee, että lasten kouliminen osaksi sukuyhtiön perinteitä on velvollisuus, vaikkakaan ei tehtävänä helppo: "Kun miettii just tällaista sukuyhtiötä, niin [on] ehkä vastuu kasvattaa omat lapset sillä tavalla, että heitä kiinnostaa tämä homma. Ettei tule sellaista, että kiinnostus on nolla. Sitten on epäonnistunut jatkuvuudessa." (P6)

Jatkuvuus

Omistaminen on monen haastateltavamme mukaan taito, jota voi ja täytyy opettaa ja opetella. Eräs äiti puhuu tarpeesta oppia omistamaan:

Mitäs iloa?

Sanoin äsken veljentytölle ja mä sanon meidän tytölle, että täytyy oppia omistamaan. Täytyy oppia omistamaan. Nyt sä omistat. On tietysti mahdollisuus, että vain lahjoitat pois kaiken omaisuuden, mutta mitäs iloa siitä on? Paitsi tietysti jollekin, jos lahjoitat sen hyvään tarkoitukseen... Niin, olen sanonut tytölleni ja veljenlapsilleni, että täytyy oppia omistamaan. (P22)

Naisen mukaan omistajaksi oppiminen on myös tekninen taito, jota voi opiskella esimerkiksi yliopistoissa tai muilla keinoin:

Hanken

> Kyllä, kyllä, kyllä. Sitä täytyy opetella. Täytyy tietää, mitä tarkoittavat taloudelliset termit. Tämä on toisille hirveän itsestään selvää. Meidän tytär on Hankenilla, se on hirveän kiinnostunut rahoista, ja yksi siskontytöistä on Hankenilta valmistunut, ja siitä tulee sellainen finanssinero, ettei ole tottakaan. Ne on kiinnostuneita, niille on paljon helpompaa, kun ne ymmärtävät. (P22)

Kasvatustyö on erityisesti tarpeen silloin, kun lapset eivät ole valinneet kaupallista alaa tai ruotsinkielistä kauppakorkeakoulua Hankenia, Svenska handelshögskolania, jossa perheyrityksiä myös tutkitaan ja niitä koskevia teemoja opetetaan: "Sitten ovat nämä poikani ja veljeni yksi tyttö ja näitä muita, jotka on lähtenyt ihan toisille aloille. Näille olen sanonut, että sen lisäksi, että sun pitää ylpeästi omistaa, sun täytyy ymmärtää sitä. Sanoin, että silloin on pakko opetella nämä termit." (P22)

Pitää ylpeästi omistaa

Vielä sukupolvi sitten suvut saattoivat jättää jatkuvuutta ja omistamisen taitoa koskevat kysymykset käsittelemättä, mutta nyt monessa suvussa tehdään järjestelmällistä työtä sukuyritysten tai omaisuuden säilyttämiseksi.[133] "Tuolla on nyt nousemassa sukupolvi, joka ymmärtää paljon enemmän kuin esimerkiksi mun sukupolvi", oppimisen tärkeydestä puhunut nainen kertoo. "Meille ei opetettu mitään. Me vaan tultiin niin hönöinä sinne ensimmäiseen yhtiökokoukseen." (P22) Suomessa vauraimmilla suvuilla onkin koulutusohjelmien lisäksi omia perhetoimistoja, Hartwallien ja Ahlströmien pääomayhtiöitä, ja hiljalleen on syntynyt perheisiin keskittyneitä varainhoitoyrityksiä ja varainhoitajia. Maailmalla perhetoimistot, *family officet*, joissa hallinnoidaan suvun omistuksia, koulutetaan seuraavaa sukupolvea ja järjestellään perintöjä, ovat jo vakiintunut ilmiö.[134]

Monet suomalaissuvut ovat omaksuneet maailmalta suvussa tai sukujen kesken järjestetyt koulutusohjelmat. Sukuyhtiön ulkopuolella uraa tekevä äiti kertoo, miten heillä "on suvussa pyörinyt jo pitkään sellainen koulutusohjelma, jossa opetetaan suvun nuorisoa omistamaan". (P22) Aina ennen yhtiökokousta yrityksen toimitusjohtaja selittää suvun nuorille omistajille liiketoiminnan perusteita,

tuloslaskelmaa ja tasetta. Työ on naisen mukaan käynyt järjestelmälliseksi. "Tiedän, että tämä *next generation* -ajattelu on monissa suvuissa viety ihan systeemiin. Me vähän ollaan jopa toisiltamme sitä opittu, ja Perheyritysten liiton kautta on tämä next generation -ajatus levinnyt." (P22) Liiton seuraavia sukupolvia kouluttava ja verkostoitumaan kannustava next generation -ohjelma tulee mainituksi useassa haastattelussamme. Vuonna 1997 perustettu Perheyritysten liitto on suurten omistajaperheiden tärkein edunvalvoja. Se syntyi, kun joukko yksityisessä omistuksessa olleita yhtiöitä – Fazerista ja Ahlströmistä Rettigiin, Onniseen ja Enstoon – kokoontui hahmottelemaan yhteisiä poliittisia tavoitteita.[135] Sittemmin liitto on kasvanut reilun neljänsadan jäsenyrityksen edunvalvojaksi, jossa merkittävää valtaa käyttävät vanhat perheyritykset ja liiton perustamisessa mukana olleet suvut.

Next generation

Suuren omistajasuvun kuusikymppinen perijä kertoo sukunsa tavasta kouluttaa nuorempaa sukupolvea: "Meillä on sellainen koneisto täällä. Tämä sukupolvi, joka on tulossa, niin meillä on heille sisäistä harjoittelua, eri sessioita, missä me opetetaan heitä ja valmennetaan tuleviin rooleihin." Koulutuksen ja koneiston tavoitteena on taata omistamisen jatkuvuus. Mitään ei jätetä sattuman varaan: "Meillä on ihan tällainen *business academy*, ihan vahvistettu koulutusohjelma. Hallintoneuvoston yksi tehtävä on huolehtia, että meillä on sellainen järjestelmä olemassa, että me ruvetaan seuraavaa sukupolvea jo katsomaan ajoissa." (P10)

Business academy

Miehen mukaan hänen sukupolvellaan on vastuu siitä, että omaisuus säilyy suvussa:

Suppilosta ulos

> Saa nähdä kahdenkymmenen vuoden kuluttua, ketkä siitä suppilosta tulevat ulos, mutta sukuyhtiön kannalta on tärkeää jatkuvuus ja näiden ihmisten kehittäminen niin, että on vastuunkantoa tulevaisuudessa. Nykysukupolven vastuu ja tehtävä on huolehtia, että tulevaisuudessa on myös kyvykkäitä ihmisiä suvusta, jotka pystyvät ne roolit omaksumaan ja hoitamaan niitä, jos haluaa sukuyhtiönä jatkaa. (P10)

Suvut käyttävät myös omaisuuden säilyttämiseen erikoistuneiden perheyrityskonsulttien apua. Yksi alan kansainvälisesti johtavista konsulteista, The Family Business Consulting Group, listaa strategioita tulevien johtajien luomiseksi: on varmistettava, että seuraavalla sukupolvella on vastuunkantoa vaativia töitä, tarjottava mielellään ulkopuoliselta tulevaa palautetta suoriutumisesta, luotava positiivinen ja kannustava perheilmapiiri ja aloitettava varhain.[136]

Perheisiin erikoistuneiden konsulttien lisäksi myös isot konsulttitalot tekevät nykyään selvityksiä perheyritysten jatkuvuudesta, ja pankit ovat perustaneet perheiden varallisuudenhoitoon ja lakiasioiden hallinnointiin keskittyviä osastoja. Ne auttavat omaisuudenhoidon lisäksi perintösuunnittelussa, "omaan tai perheen elämään liittyvissä henkilöriskeissä" sekä verosuunnittelussa ja sukupolvenvaihdoksissa.[137] Erään suomalaisperijän mukaan muutama vuosi sitten perheyrityksiin erikoistuneita konsultteja "rupesikin tulemaan ovista ja ikkunoista ja kaikki yritykset olivat yhtäkkiä eksperttejä".[138] (P23)

Henkilöriskit

Kansainvälisiä konsultteja ovat Suomessa hyödyntäneet esimerkiksi Hartwallin perustajan jälkeläiset. Hartwall-yhtiön historiikissa kuvataan, miten suvussa alettiin 1990-luvulla kehittää yhteishenkeä, perheen visiota ja suvun "sosiaalisia rakenteita" kansainvälisten mallien ja konsulttien avulla. Perheeseen perustettiin perheneuvosto ja uuden periaatteen mukaan operatiivinen toiminta ja omistajan rooli erotettiin toisistaan.[139] Omistamisesta tuli uudenlainen opeteltava tehtävä, jonka tueksi luotiin perheen "filosofiaa" ja käsitystä perheen velvollisuuksista yritystä kohtaan. Taustalla oli huoli siitä, että perheen kasvaessa yhtiön hallinnointi hankaloituu, ja esimerkiksi konfliktien ratkaisemiseen tarvittiin uusia mekanismeja. Sukuomistuksessa ei ollut enää kyse vain omaisuuden hallinnoinnista vaan myös suvun jäsenten kasvattamisesta ja valmentamisesta omistajiksi. *Perheyritys*-lehden haastattelussa Hartwallin sukuun kuuluva Peter Therman toteaa yhtiön myynnin olleen osalle sukua traumaattinen, koska panimotoiminta oli iso osa perheen identiteettiä. Artikkelissa kuvataan, miten suku on rakentanut uusia toimintatapoja: perheneuvosto keskittyy vaalimaan suvun "sosiaalista yhtenäi-

syyttä" ja valmentamaan seuraavaa sukupolvea, omistajaneuvosto puolestaan kehittää liiketoimintaa.[140]

Samanlaisesta suvun sisäisestä prosessista kertoo myös toisen sukuyhtiön perillinen haastattelussamme. Hän viittaa kansainvälisiin malleihin ja toisilta suvuilta oppimiseen:

> Kai joskus vuonna -89 oli ensimmäisiä kertoja pari tällaista Harvardin proffaa Suomessa luennoimassa meille ja parille muulle yritykselle. Meidän äidin sukupolven serkut olivat ruvenneet keskenään vähän juttelemaan, että tarttis tehdä jotain, että kohta perheet kasvaa paljon. Ja [he olivat] käyneet muun muassa IMD:n [bisneskoulun] Global Family Business Centerissä ja saaneet kontakteja alan tutkijoihin, mikä oli silloin suhteellisen uutta. (P23)

Harvardin proffat

Naisen setä kertoo perheneuvostojen yleistyneen juuri 1980-luvulla, "kun huomattiin, että jos halutaan pitää yritys perheomisteisena, niin perhe pitää pitää kasassa. Ja perheellähän on taipumus kasvaa. Eli mitä enemmän [perhettä] tulee, sitä tärkeämpi on, että yhteishenki ja yhteinen päämäärä säilyy." (P21) Eri sukujen jäsenet kertovatkin haastatteluissamme erilaisista suvun sisäisistä ryhmämatkoista suvun kantatilojen maille tai Lappiin hiihtämään, jotta yhteishenki vahvistuisi.

Yhteishenki

Nuoremmat omistajasuvut ovat seuranneet vanhojen sukujen esimerkkiä. Kolmanteen polveen siirtyvän sukuyhtiön hallituksen puheenjohtaja kertoo joitakin vuosia sitten alkaneesta "prosessista", jossa seuraavan sukupolven kykyjä tarkasteltiin konsultin avustuksella:

> Nuoret kävivät ulkopuolisen kanssa haastattelukierroksen, jokainen parin kolmen tunnin haastattelun. Eli mitä ne ajattelevat omistamisesta, yrittäjyydestä, meidän yrityksestä ja bisneksestä... Siihen liittyi *workshop* tämän ulkopuolisen kanssa, jossa ne yhdessä näitä asioita pui. Sitten ne on käynyt kaikki *big five* -analyysit läpi eli tämän persoonallisuustutkimuksen. (P15)

Big five

Nainen kertoo kuitenkin pitävänsä omaa lastaan vielä "tarkkailussa", koska ei ole varma, onko jälkikasvusta omistajaksi. Töitä sen eteen kuitenkin tehdään.

Tällaisista yläluokkien sisäisistä kulttuurisista jatkuvuuksista eliittitutkimus on aina ollut kiinnostunut. Eliittitutkimuksen klassikoissa, kuten ranskalaissosiologi Pierre Bourdien tutkimuksissa, on korostettu koulutuksen ja kasvatuksen merkitystä erilaisten eliittien tai yläluokkien uusintajina ja jatkuvuuden takaajina.[141] Myös uudemmat tutkimukset ovat kiinnittäneet huomiota varakkaiden ja eliittien koulutukseen, ja esimerkiksi Yhdysvalloissa eliittikoulujen kasvattien on todettu tienaavan merkittävästi muita paremmin.[142]

Suomessa sisäoppilaitokset ja yksityiskoulut ovat kuitenkin harvinaisia, eikä harvojen yksityiskoulujen tehtävänä ole palvella ensi sijassa huippurikkaita. Siksi jatkuvuudesta huolehtiminen ja omistajaksi opettaminen on pitkälti perheiden omissa ja heidän edunvalvojiensa, kuten Perheyritysten liiton, käsissä. Konsulttien korostama tarve aloittaa kouluttaminen jo varhain heijastuu monen huipputuloisen perijän puheessa. He kertovat vihkivänsä lapsiaan omistamisen saloihin aiempaa nuorempina. Nelikymppinen äiti tunnistaa tarpeen koulia suvun lapsia omistajiksi jo ennen aikuistumista. Hän itse pääsi perehtymään suvun liiketoimintaan vasta täysi-ikäisenä isänsä avustamana, mutta omia lapsiaan hän kouluttaa jo aiemmin:

Ensimmäinen yhtiökokous

> Aikoinaan kun täytin 18, niin olin ensimmäisen kerran mukana yhtiökokouksessa, ja siitä se sitten lähti... Nyt meillä on sellainen systeemi meidän perheessä, että jo 14-vuotiaana alkaa koulutus siihen, että täytät 18. Koska silloin kun mä olin 18 ja yhtäkkiä olin mukana, enhän mä tajunnut yhtään mistään mitään. Eli pitää vähän valmistautua siihen, ja se on oikein hyvä kyllä. (P24)

Toisessa suvussa on ollut verotuksellisista syistä tapana siirtää omistuksia jo varhain seuraavalle sukupolvelle. Suvun perijä kertoo, miten hänen 10- ja 11-vuotiaat lapsensa omistavat jo miljoonia, ja siten heidät opetetaan osaksi jatkumoa:

Vastuu

> Kyllä mun aikomus on, että lapsilla aika varhain tulee olemaan aika paljon vastuuta... ja yritän niin paljon kuin mahdollista antaa suuntaa... Olen antanut niille niin paljon osakkeita kuin olen nähnyt, että ne pystyvät maksamaan veroja niistä. (P18)

Miehen mukaan "on tärkeää, että on jollain tavalla tiedostettua, että kun olet 20, niin ainakin olet aktiivinen omistaja, käyt yhtiökokouksissa ja yrität perehtyä firman asioihin". (P18) Tämä kymmenessä hallituksessa istuva isä muistelee omaa alkutaivaltaan: "Kun olin käynyt koulun loppuun, sain ensimmäiset varajäsenpaikat joistakin meidän firmoista. Aloitin hallitustyöskentelyn suunnilleen samaan aikaan." Hän puhuu jatkuvuudesta ja perhedynamiikasta ja toteaa, että "jos ne puuttuvat, niin silloinhan ihmiset ovat täydellisiä individualisteja". Miehen serkku, sukuyhtiön toimitusjohtaja, kertoo tarpeesta työstää seuraavan sukupolven ymmärrystä hyvissä ajoin:

Ymmärryksen työstäminen

> Seuraava sukupolvi on vielä sen verran nuori, että vanhin poikani, joka on sukupolvensa vanhin, on 22. Menee vielä muutama vuosi ennen kuin suuria asioita voi siirtää, mutta työ on jo alkanut. Enkä tarkoita mun [johtajan] tehtäviä vaan tarkoitan sitä, että ruvetaan työstämään seuraavan sukupolven ymmärrystä, että se kantaa vastuuta, että sen on pakko pystyä keskustelemaan isoista asioista, joista sen pitää pystyä aikanaan myöskin tekemään päätöksiä. (P12)

Joissain suvuissa opettaminen on hyvin käytännönläheistä. Eräs isä kertoo, miten nuoret serkukset valmennetaan tekemään päätöksiä yhdessä:

Lasten sijoitussalkku

> Lapset ovat olleet assistentteina suvun sijoitusyhtiössä, pitäneet huolta toimistorutiineista. Sekä mun siskon lapset että omat lapset. Niillä on nyt oma sijoitussalkku... ne neljä yhdessä miettii, mihin ne haluaa sijoittaa ja miksi. Se on ollut yksi hyvä tapa saada heidät [yhteen]. Silloin täytyy tavata, miettiä ja yhdessä tehdä päätöksiä, koska yhdessä päättäminen on kuitenkin se hankalin asia aina. (P6)

Toinen isä on perustanut lastensa kanssa yhtiön, joka omistaa kiinteistöjä ja "vähän kaikennäköistä pientä":

Kassavirta-ajattelu

> Mä olen perustanut [yhtiön] sen takia mun lapsien kanssa, että mun lapset oppisi ymmärtämään vähän kassavirta-ajattelua ja näitä lainalaisuuksia pienemmässä [mittakaavassa]. Kiinteistössä, jossa on vissiin kuusi vuokralaistako siellä on, niin siellä on koko ajan jotain härdelliä. Yksi mun vanhempi poika huolehtii ja aina valittaa, että taas niillä on jotain siellä. Eli ne oppii huolehtimaan asioista. (P15)

Lasten opettaminen omistajiksi vaatii toisinaan tunnetyötä ja henkistä valmennusta. Kasvavien varallisuuserojen maailmassa peritty omaisuus voi tuntua taakalta, ja omaa asemaa on vaikea hahmottaa jatkuvuuksien, odotusten ja omien valintojen keskellä. Nuori perijä esimerkiksi kertoo olevansa onnellinen siitä, ettei itse kanna sukuyhtiön nimeä. Lastensa henkistä taakkaa kuvaa myös erään vanhan omistajasuvun äiti, joka on tehnyt työtä rohkaistakseen lapsiaan omistajiksi. Kun yhtiössä oli maksettu muhkeat osingot, suvun nuorten serkusten kuvat oli julkaistu iltapäivälehdissä nuorten rikkaiden listalla:

Todellinen pelko

> Tyttäreni muistaa sen vieläkin tosi hirveänä asiana. Se on jäänyt aivan… se pelkää sitä, se on sen mielestä kamalaa. [Se ajattelee], että "voi, tuleeko se lehteen". Sanoin, että ei tule osingot nyt lehteen, että se on silloin veropäivänä kun tulee. Mä sanoin, että ei tule [lehteen], jollei ansaitse hirveästi sinä vuonna. Ajattele, että on olemassa tällainen todellinen pelko. (P22)

Häpeä

Pelon sijaan äiti yrittää opettaa lapsilleen ja sukulaislapsilleen ylpeyttä, jota omistaminen hänen mukaansa edellyttää. Kun hänen lapsensa olivat kysyneet, miten omistamaan opitaan, äiti oli todennut, "että siitä täytyy olla ylpeä, ja sitä ei pidä hävetä". Hän jatkaa: "Musta se on kauhea asia, että lapset tällä hetkellä häpeää sitä. Sitä ei pidä hävetä mutta pitää pystyä näyttämään ansioita muussakin kuin rahan omistamisessa." (P22)

Henkistä työtä on jouduttu tekemään myös useita sukupolvia vauraana pysyneessä suvussa, jossa isän ansiot ovat tuntuneet raskaalta perinnöltä. Perheen keski-ikäinen perillinen kuvaa isänsä vankkaa asemaa Suomen liike-elämässä ja liian varhaista vastuunsiirtoa:

Kaksipiippuinen juttu

> Kyllä totuus on, että sitä itsekin paljon miettii, että tämä [perintö] on ollut vähän kaksipiippuinen juttu. Meillä on aika nuorena tultu siihen tilanteeseen. Isä kuoli, kun olin kolmekymppinen. Kuinka moni on valmis ottamaan elämänsä suuntaa lopullisesti kolmekymppisenä? Itsestä tuntuu, että sitä vieläkin vähän miettii, mitä haluaisi olla isona. Toisaalta siihen liittyy myös se ristiriita, että on aika vahvasti nähnyt, että ei menestyksekäskään yrittäminen ja perheyrittäminen pelkkää ruusuilla tanssimista todellakaan ole. (P3)

Omat kannukset

Omia ansioita korostavan aikakauden ja sukuperinteiden ristipaineessa omistajaperheiden nuorten on sekä hyväksyttävä ylpeästi oma rikkautensa että tehtävä työtä todistaakseen arvonsa yhteiskunnassa. Siinä missä Thorstein Veblenin *Joutilas luokka* nimeää 1800-luvun rikkaiden ihanteeksi joutilaisuuden ja työnteon välttelyn, nykyajan vauraat oppivat arvostamaan niin vaurautta kuin työtäkin.[143] Tai oppivat vähintään käyttämään näiden kahden, omistamisen ja työnteon, kieltä. Eräs isä puhuu tarpeesta harrastaa, opiskella ja tehdä töitä, jotta oppii aktiivisuutta, eikä jää vain nojailemaan taaksepäin menneiden sukupolvien työtä hyödyntäen. (P6) Eräs äiti taas yrittää opettaa omille lapsilleen, että "omat ansiot, ne omat kannukset on ensin saatava ennen kuin voi saada lisää". (P15)

Julkisuudessa jotkut perijät haluavat sivuuttaa sukutaustansa ja korostaa työntekoa. Esimerkiksi Björnbergin suvun perillinen, muotisuunnittelija Emelie Björnberg sanoi *City*-lehden haastattelussa vuonna 2006, että hänen elämässään rikkaudella "ei ole mitään merkitystä". "Mut on kasvatettu jalat maassa -attityydillä. En haluaisi puhua koko asiasta. Se on jotenkin halventavaa", hän totesi korostaen samalla omaa työhulluuttaan ja yrittäjähenkeään.[144]

Esikoisten ohjaksissa

Kaikki perijät eivät kuitenkaan kamppaile henkisiä epävarmuuksia vastaan. 1800-luvulta juontavan sukuyrityksen perillinen uhkuu ylpeyttä suvustaan, eikä häntä paina tietoisuus siitä, että suvun jäsenet ovat saaneet taloudellisesti keskivertoa paremmat eväät elämään. Merkitystä on jokaisen omilla aikaansaannoksilla:

Superjuttuja

> Oi, meidän suku tekee vaikka mitä superjuttuja. Siellä on kuule taiteilijaa ja siellä on lääkäriä... ja siellä on maatilan omistajaa ja siellä on kartanon vaalijaa ja [yrittäjiä]. Mä näen valtavan suuren arvon meidän perheessä. Näen jokaisen yksittäisen henkilön. En tiedä, mitä kaikkea kivaa nämä kaikki nuoret nyt keksii, mutta sieltäkin on nousemassa sukupolvi, jolla on hyviä ideoita. (P21)

Itsensä epäileminen ja oman aseman kyseenalaistaminen tuntuvat olevan tyypillisempiä tunteita naisille kuin miehille: yhden perheen tytär pelkää päätymistä lehtiin ja toinen kokee isänsä perinnön raskaana. Monet miehet ja etenkin esikoispojat sen sijaan puhuvat luontevasti isiltään perimistään valta-asemista: he saattavat kutsua sukuyhtiön johtamista lapsesta saakka omaksutuksi tavoitteeksi tai suvun odotukseksi. Miehet nousevat myös edelleen sukuyhtiöiden johtopaikoille naisia helpommin. Vaikka paljon puhutaan perinteiden murtumisesta ja yksilöllisistä valinnoista, monessa vauraassa suvussa jatketaan patriarkaaliseen tapaan suvun esikoispojan ohjaksissa. Osa suvuista on toki siirtynyt ammattijohtajiin, ja jonkin verran sukuyhtiöiden huipulla on naisia, mutta monessa yhtiössä toistetaan perhedynastioiden vanhaa tapaa, jonka mukaan juuri vanhin poika – tai ylipäänsä pojat – ovat ensisijaisia sukuyhtiön jatkajia.[145] Esimerkiksi Koneella yhtiön hallituksen puheenjohtajana toimii vanhin poika ja varapuheenjohtajana hänen vanhin poikansa. Rettigien sijoituskonsernia johtaa yhden sukuhaaran esikoispoika, samoin Aminoffien suvun pääyhtiötä Helvaria, kuten myös Fiskarsin hallitusta.[146]

Haastattelemallemme sukuyhtiön miespuoliselle perilliselle on esimerkiksi "ihan lapsesta saakka ollut ihan selkeä tavoite, että

musta jonain päivänä tulee toimitusjohtaja". Hän toteaa, ettei tavoite tietenkään taannut toteutumistaan, mutta toisaalta kuvaus perheen historiasta osoittaa, ettei epäonnistuminenkaan ollut kovin todennäköistä: "Isoisän isoisä oli perustaja. Hänen vanhin poikansa oli sen jälkeen toimitusjohtaja, ja hänen vanhin poikansa oli sen jälkeen toimitusjohtaja. Ja hänen vanhin poikansa oli sen jälkeen. Ja sen jälkeen hänen vanhin poikansa eli minä." Mies ei itse pidä tätä tarkoituksellisena: "Meillä on aina ollut omistajan – ja nimenomaan sattumalta – juuri se vanhin poika. Se on vain mennyt ihan näin." (P14)

Vanhin poika

Toisen suuren omistajasuvun vanhin poika antaa haastattelun sukuyhtiön edustustiloissa Etelä-Helsingissä. Esi-isien muotokuvista kimpoilevien katseiden alla hän kertoo täydellisesti istuvassa puvussaan, miten hänen astumistaan yhtiön johtoon "ei ole vaadittu, mutta sitä on odotettu". Tehtyään joitain vuosia uraa perheyhtiön ulkopuolella hän siirtyi suvun palvelukseen: "Kyllä se aina oli selvää, että jonain päivänä pitää, tai toivotaan, on odotuksia perheeltä, että siirryn tavalla tai toisella perheyrityksen palvelukseen. Ja kai se itselläkin oli aika selvää, että näin tulee tapahtumaan." Johtaessaan sukuyhtiötä hän sanoo tekevänsä sitä, mitä haluaakin: "Se oli itsellekin aina, en ehkä käyttäisi sanaa unelma, mutta se oli aina selvää, että tämä on se, mitä tulen tekemään, ja tämä on se, mitä haluan tehdä." (P20)

Tämä se on

Kouluttaessaan lapsiaan vastuunkantoon ja siirtäessään sukuperintöjään eteenpäin suomalaiset omistajasuvut asettuvat osaksi jo aatelissuvuille tuttua perinnettä, jossa jälkeläiset opetetaan ymmärtämään ja ottamaan oma paikkansa yhteiskunnassa. Varhaiset yrittäjäsuvut omaksuivat vanhoilta aatelisdynastioilta ajatuksen siitä, että suvun jatkuvuuden turvaaminen on tärkeää. Yritysdynastiat alkoivat jäljitellä aatelisdynastioiden piirteitä. Ne kouluttivat jälkipolvia jatkamaan suvun tehtävää, viljelivät hyveitä ja sivistystä, panostivat avioliittojärjestelyihin ja rakensivat ulkoisia vallan merkkejä kivilinnoista kartanoihin.[147]

Osa vanhoista perinteisistä keinoista on tuttuja myös nykyomistajille. Kartanoita vaalitaan ja jälkipolvia kasvatetaan omistajiksi,

mutta sukujen käytössä on uusiakin konsteja: sertifioituja koulutusohjelmia ja perhekonsultteja. Kansainväliset konsultit ja Perheyritysten liiton perustaminen kertovat paitsi sukujen sisäisistä tarpeista myös omistajasukujen keskinäisen yhteydenpidon uusista muodoista. Siinä missä ennen aateliset ja porvarissuvut kokoontuivat seurapiiritapahtumiin, nykyään omistajasuvut kutsuvat yhdessä Harvardin professoreja käymään ja sukujen nuoret kohtaavat omistajuuden nimissä. Muutaman suomenruotsalaisen omistajasuvun nuoret ovat esimerkiksi alkaneet hiljattain kokoontua puolivirallisesti. Eräs isä havainnollistaa muutosta:

Next generation -jengi

> Se on vähän niin kuin uusi asia, että näiden muutaman suvun nuorilla on oma *next generation* -jengi, jossa ne kokoontuvat. Näiden suurten sukujen, jotka on löyhästi jopa joidenkin avioliittojen kautta joissain kohdin menneet päällekkäin, nuoret on aloittanut sellaisen. Ja sitä ei ollut ennen. Esimerkiksi mun sukupolvessa mulla oli kontakti muihin sukuihin vain sitä kautta, että satuin pyörimään niiden kanssa, ketkä nyt osui mun jengeihin… Mutta nyt on jopa ihan tällainen, jos nyt ei virallinen, mutta jonkunnäköinen tällainen ruotsiksi *sammanhang*. Mikä se nyt olisi? Jonkunnäköinen yhdistävä asia, jonka ne päättävät tehdä yhdessä. (P22)

Tanssiaisten sijaan eri sukujen nuoret kokoontuvat nyt rapujuhliin, joiden osallistujia yhdistävät vuosisataiseen tapaan omistaminen ja pääomatulot. Yhteenkuuluvuutta sukujen kesken lisäävät yhteiset harrastukset tai tavat viettää vapaa-aikaa, vaikkapa se, että kaikilla perheyrityksillä on mökki Porkkalassa, kuten erään suvun kaksikymppinen poika kertoo naurahtaen. ”Niin se vain on.” (P9) Myös Espanjassa on vauraiden suomalaisten keskittymiä: ”Niillä nurkilla on kamalan paljon tuttuja, niillä on mökkejä siellä ja golfseuraa aina löytyy”, sanoo erään sukuyhtiön omistaja ja kertoo olevansa itsekin lähdössä pian Espanjan ”mökilleen”. (P14)

Mökkejä ja golfseuraa

Yhdistelemällä vanhoja aatelisten keinoja uusiin moderneihin ratkaisuihin suvut näyttävät onnistuneen löytämään jatkuvuuden avaimet. Lapset saattavat hylätä perheyrityksen, perustaa gallerioita

tai kahviloita ja muuttaa maasta. He valitsevat mieleisensä aviopuolison ja tekevät oman elämänsä päätökset sukuneuvostojen ulkopuolella. He jatkavat tai ovat jatkamatta suvun perinteitä hevosurheilussa tai purjehtimisessa.

Vanha malli, jossa yrittäjäsuvulla oli yksi tehdas ja yksi perhe yhdellä paikkakunnalla, ei enää päde.[148] Lapset ovat maailmalla ja omistukset hajautuneina ympäri maailmaa ilman maantieteellistä kiinnikekohtaa. Sen ovat huomanneet myös vanhat sukupolvet, ja juuri siksi he pyrkivät luomaan nuoremmille kulttuurisia malleja, jotka takaisivat jatkuvuuden. Siksi suvut keskittyvät omistamiseen ja omistajuuteen.

Tärkeää ei enää ole elämäntyylien yhdenmukaisuus, vaan se, että omaisuus jatkaa kasvamistaan ja siirtyy sukupolvelta toiselle. Vaikka sukujen nuoret ovatkin saattaneet valita aiemmasta poikkeavia elämäntyylejä ja heidän identiteettinsä esimerkiksi töiden ja harrastusten parissa ovat voineet irrota suvun perinteistä, yhteistä ymmärrystä ja yhteisiä tavoitteita on rakennettu omistamisen ympärille. Yhdestä on tullut tutkija, toisesta ravintolanpitäjä ja kolmannesta toimitusjohtaja, yksi ajaa haastatteluun polkupyörällä, toinen Teslan sähköautolla, mutta heistä melkeinpä kaikki on kasvatettu ja koulutettu arvostamaan omistamista, varallisuuden kartuttamista ja sitä, että heidän on kuljetettava suvun omaisuutta eteenpäin. Tavoitteena on olla sinut omaisuutensa kanssa. Eräs haastateltavamme muisteleekin isänsä opetusta: rahasta ei puhuta, rahaa omistetaan.

Kilpailukykyisiä patruunoita

Suku ja perhe ovat lopulta vain yksi osa maailmaa, jossa perhedynastiat toimivat. Omistajaperheiden sisäiset toimintatavat ovat olleet myllerryksessä, mutta myös omistajasukujen suhde muuhun yhteiskuntaan on muuttunut, ja 2000-luvulla perheet ovat alkaneet perustella entistä määrätietoisemmin merkitystään koko Suomelle. Suuromistajien ja omistajaperheiden jäsenten puheisiin on ilmestynyt sellaisia sanoja kuin vastuullisuus, kasvollisuus, pitkäjänteisyys ja kansakunnan rakentaminen.

Etenkin Perheyritysten liiton piirissä on herätelty keskustelua perheyritysten merkityksestä Suomelle ja korostettu vastuullista omistajuutta. Hyvä esimerkki on liiton tuottama *Vastuullisen omistajuuden tunnusmerkeistä ja tehtävistä* -julkaisu, jossa tarjotaan "aihioita omistajilta kansalaiskeskusteluun". Julkaisussa suurten perheyritysten omistajat ja aihepiiriin erikoistuneet tutkijat kirjoittavat perheyritysten merkityksestä yhteiskunnalle ja päätyvät toteamaan, että perheyritysten "kilpailukyvyn vahvistamisesta hyötyvät niiden kaikki sidosryhmät ja lopulta koko Suomi".[149] Kirjoittajien viestinä on, että Suomi kaipaa lisää perheyrityksiä ja niiden tuomaa omaisuutta: "Suomi tarvitsee yritysten omistajia, jotka ovat valmiita ottamaan yrittämisen riskin ja sijoittamaan kärsivällisesti yrityksen käyttöön sen rahoituksen, mitä yritys tarvitsee kehittyäkseen ja kasvaakseen."[150]

Yksi perijöille tärkeistä kulttuurista selitysmalleista näyttääkin olevan suomalaisen yhteiskunnan tukeminen ja Suomen tarpeet, joilla he selittävät asemaansa ja vaurauttaan.[151] Oman näkemyksensä mukaan he eivät ole kapitalisteja, yksisilmäisiä voitontavoittelijoita, vaan pitkäjänteisiä yhteiskunnan rakentajia, jotka tunnistavat Suomen ja suomalaisen yhteiskunnan arvon.

Yhteiskuntavastuutaan korostaen myös meidän haastattelemamme perijät esittävät itsensä usein sijoittajina, veronmaksajina tai työnantajina, joiden toiminta hyödyttää koko yhteiskuntaa.

Työnantaja

"Mä olen työnantaja. Työnantaja. Se on kuule valtavan suuri arvo. Siitä mun mielestä soisi kyllä kirjotettavan enemmän, ettei joka käänteessä mollata", (P21) toteaa nainen, joka on perinyt suuren sukuomaisuuden ja sittemmin perustanut oman yrityksen.

Myös toisen suvun kuusikymppinen perijä näkee yhteiskunnallisen roolinsa nimenomaan työllistäjänä. Hänen sukunsa omistukset ovat pääosin pörssisijoituksia, mutta miehen mielestä niiden merkitys on juuri työllistävyydessä: "Me työllistetään Suomessa satoja ihmisiä, niin onhan mulla sillä tavalla se rooli." Sukunsa sijoitusyhtiön hallituksessa istuvan miehen mukaan yrityksestä on pidettävä huolta, koska "se luo työpaikkoja ja hyvinvointia yhteiskunnalle". (P6)

Hyvinvointia yhteiskunnalle

Työpaikoista puhuu myös kolmannen suvun perijä, joka toimii kokopäiväisenä sijoittajana. Varallisuutensa avulla mies kokee pystyvänsä luomaan työpaikkoja ja harjoittamaan hyväntekeväisyyttä: "Mä pystyn tekemään kaikkia näitä juttuja, mitä teen, sijoittamaan eri yhtiöihin ja kehittämään niitä ja luomaan työpaikkoja ja perustamaan säätiön." (P8) Samaa työpaikkojen luomisen eetosta korostaa sukunsa yhtiöiden hallituksessa istuva mies: "Yhteiskunnassa olen lähinnä ollut aktiivinen näissä firmoissa, mikä mun mielestäni on yhteiskunnallinen aktiviteetti, koska [se luo] paljon työpaikkoja." (P18)

Yhteiskunnallinen aktiviteetti

Kotimaisilla työpaikoilla oikeutetaan toisinaan myös henkilökohtaista vaurautta. Kun yritystään pyörittävältä perijältä kysyy, tavoitteleeko hän omaisuutensa kasvamista omana elinaikanaan, nainen vastaa "kyllä, ehdottomasti". Syiksi hän kertoo työpaikat: "Sillä luodaan lisää työpaikkoja, sillä luodaan lisää vapautta, siis varsinkin sillä luodaan uusia työpaikkoja." (P21) Toinen perijä taas sanoo, että hänen on tavoiteltava rahaa muiden hyväksi: "Meidän täytyy katsoa, että meillä on tarpeeksi rahaa, jotta me voidaan tehdä jotain hyvää muillekin ihmisille sillä rahalla." (P24) Hän kytkee näin henkilökohtaisen vaurautensa ajatukseen muiden hyvinvoinnista.

Lisää vapautta

Hyvää muillekin

Investointien ja työpaikkojen luomisen rinnalla perijät puhuvat itsestään merkittävinä veronmaksajina. Eräs heistä toteaa, että hänellä on tärkeä rooli "helvetin isona veronmaksajana", ja kokee, että hänen perheellään on suomalaisessa yhteiskunnassa "valtavan suuri rooli. Me ollaan aivan valtavia veronmaksajia. Se on siis ihan huikeaa." (P21) Toinen omaisuutensa perinyt muistuttaa, että pieni joukko rikkaita "herra paratkoon pyörittää puolta Suomea verorahoillaan" (P22). Siksi tuota harvalukuista rikkaiden joukkoa ei naisen mukaan saisi leimata. Hän näkee perheyhtiöt Suomen rakentajina niin menneisyydessä kuin tulevaisuudessakin:

Puolen Suomen pyörittäjät

> Suomi on pieni ja köyhä maa, nämä perheet ja perheyhtiöt ja niiden hallinnoima omaisuus, ne on sellainen kansakuntaa kannatteleva asia … Vaikka [meitä] tavallaan vihataan, niin meidän [suuret sukuomisteiset yhtiöt] olivat ne, jotka ovat rakentaneet vaurautta,

kaupunkia, luoneet hirveän määrän työpaikkoja. Niin kyllä mä sanon, että peritty omaisuus tällä hetkellä työllistää hirveän paljon ihmisiä. Vaikka halutaan ajatella joskus, että se on pahakin asia, niin mä sanon, että kasvollinen omaisuus on hyvä. Perheomistaminen on pitkäjänteisempää omaisuutta kuin kasvoton pörssiomistaminen. Se on vastuullisempaa, ja se luo jotain sellaista yhtenäisyyttä. Kyllähän nämä suvut rakensivat Suomen sellaiseksi mitä se on tänään, yhdessä kaikkien muiden kanssa, mutta ne on ollut vahva tekijä. (P22)

Kasvollinen omaisuus

Kasvollisuus, pitkäjänteisyys, yhtenäisyys, kansakunnan kannattelu. Siinä suurperijöiden avainsanoja, kun he pyrkivät selittämään merkitystään Suomelle. Monet perijät esiintyvät globalisaation ja pikavoittoja tavoittelevan liike-elämän vastaisena ryhmänä, joka on aina kantanut huolta Suomesta. "Perheyritykset ovat toisinaan kyenneet toimimaan pidemmän ajanjakson orientaatiolla kuin ns. kasvottomasti omistetut yritykset", kirjoittavat *Vastuullisen omistajuuden tunnusmerkeistä ja tehtävistä* -julkaisun tekijät, joihin kuuluu esimerkiksi Oraksen, Helkaman ja Vehon omistajia.[152] Heidän mukaansa perheyritykset, joille kvartaali tarkoittaa neljännesvuosisataa, "ovat kantaneet kautta vuosisatojen vastuuta yhteiskunnan ja kansantalouden hyvinvoinnista".[153]

Näin perijät jatkavat patruunakapitalismille tyypillistä eetosta, jossa varakkaiden esitetään pitävän huolta muusta yhteiskunnasta.[154] Ahlströmin sukuyhtiötä johtanut Krister Ahlström on esimerkiksi todennut, että "perheyrityksiä ei yleensä aja eteenpäin ahneus, kuten joitain start-up-yrityksiä", vaan "omistautuminen ja pitkän aikavälin" orientaatio. Hänen mukaansa perheyrityksiä luonnehtii eetos, joka korostaa työtä yhteisen hyvän eteen ja vastuullista kansalaisuutta.[155] Samaan tapaan monet perheyrityksiä tukevat kansainväliset lobbausorganisaatiot ja niiden rahoittamat tutkijat niin Suomessa kuin ulkomailla ovat usein kirjoituksissaan tulkinneet perheet poikkeuksellisiksi omistajiksi.[156]

Joidenkin perijöiden mukaan Suomi tarvitsisikin enemmän kasautunutta omistusta. Suuren sukuperinnön saanut nainen hakee

vertailukohtaa Ruotsista: "Ruotsissa on kuitenkin enemmän semmoisia sukuja... joilla on perittyä varallisuutta tai jotka toimii liike-elämässä ja kehittää sitä. Ehkä se on vähän Suomen ongelmakin, että ei ole niin kauheasti sitä kertynytkään." Kun naiselta kysyy, mitä aina vain suuremmilla sukuperinnöillä voitaisiin Suomessa saavuttaa, hän viittaa muun muassa työllisyyteen: "Ihan vain sitä, että olisi työllisyyttä ja enemmän kaupallisuutta, enemmän liiketoimintaa ja semmoista mitä Ruotsissa on enempi kuin Suomessa." (P13)

Enemmän kaupallisuutta

Yhteiskuntavastuuta ja Suomen etua korostava puhe on kuitenkin vain osa suuromistajien ajatusmaailmaa. Aurinkoisen patruunaeetoksen rinnalla perijät nimittäin hyödyntävät ahkerasti toista kulttuurista selitysmallia, joka korostaa kilpailukykyä, varmaa tuottoa ja tehokkuutta. Kun perijöiden puhe kääntyy yritysten investointeihin ja heidän omiin sijoitusstrategioihinsa, patruuna-ajatukset jäävät taka-alalle ja huomio suuntautuu globalisaatioon, kilpailukykyyn ja tuotto-odotuksiin. Yllättäen vastuullisuus saattaakin tarkoittaa tehtaiden siirtämistä Suomen ulkopuolelle ja sijoittamista sinne, mistä voi odottaa vakainta tuottoa – tuopa se työpaikkoja tai ei. Hieman paradoksaalisesti puhe koko Suomea hyödyttävästä vastuullisesta omistajuudesta tuntuukin lisääntyneen juuri samaan aikaan kuin sukujen omistamia yrityksiä on myyty ja niiden tuotantoa siirretty ulkomaille.

Vain harva haastattelemistamme perijöistä sanoo suosivansa Suomea merkittävissä sijoituspäätöksissään. Ennemminkin suunta on päinvastainen. Kansainvälisestä kilpailusta haetaan oikeutusta irtautumiseen ja uuteen asenteeseen. "Suljetun talouden aika... on ohi", kuten eräs perijä sanoo. (P25) Jos pitäisi rakentaa uusi tehdas, se ei nousisi Suomeen, vaan "kyllä se on Euroopassa sitten tai Aasiassa se pytinki", sanoo toinen, joka ei kelpuuttaisi Suomea edes mahdollisten maiden listalle. (P15) Kolmas muistuttaa, että hänen perheensä sijoitusportfolioon kuuluvat suomalaisyhtiöt eivät ole investoineet pitkään aikaan Suomeen: "Eikä ole tulossa tehdasta tänne. Ei yksikään näistä ole lisännyt bisnestä Suomessa." (P16)

Pytinki Aasiaan

Eräs sukunsa sijoitusyhtiön hallituksessa istuva perijä kertoo yksityiskohtaisesti suvun päätöksistä siirtää toimintaa Suomen ulkopuolelle. Syynä on hänen mukaansa kilpailu:

Me kärsittiin paljon siitä aasialaisten kilpailusta, joka tuli meidän sektorille. Niin jouduttiin valitettavasti miettimään aika tarkkaan, supistamaan toimintaa, sulkemaan tehtaita ja samalla rakentamaan tuotantoverkosto Aasiassa. Se on vain niin, että tänä päivänä tämä ei ole mikään suojapaikka, vaan pitää aktiivisesti hakea kilpailukykyä. (P6)

Tuotantoverkosto Aasiaan

Toisen omistajasuvun perillinen, joka edustaa suvun tahtoa yrityksen päättävissä elimissä, kertoo hänkin kilpailukyvyn tarinaa: "Kun suurin osa meidän liiketoiminnasta on ulkomailla, niin me ei voida ajatella Suomi-keskeisesti, vaan meidän pitää ymmärtää mitä tapahtuu koko maailmassa." (P10)

Suomi-keskeisyys

Erään sukuyhtiön toimitusjohtaja puhuu puolet haastatteluajasta vastuullisen omistajuuden merkityksestä Suomella mutta päätyy lopulta toteamaan, ettei Suomi ole erityisen merkittävä paikka hänen sukunsa liiketoiminnalle: "Meillä on niin paljon vaikutteita vaikka mistä, että me pidämme kotimaastamme ihan hyvin, mutta se ei määrittele meidän liiketoimintoja mitenkään." (P12)

Muutaman keskustakorttelin päässä Helsingissä toisen suvun omistaja jatkaa samaa kilpailukyvyn tarinaa. Hän kertoo, ettei suvun yhtiöllä ole "oikeastaan mitään tekemistä Suomen kanssa, muuta kuin omistaja". Siksi yritys voi miehen mukaan siirtyä pois Suomesta hetkenä minä hyvänsä. "Ei meillä pakottavaa syytä ole lähteä, mutta samalla ei ole pakottavaa syytä jäädäkään", hän toteaa. Sama koskee yrityksen johtoa eli häntä itseään: "Ei mulla niin vahvoja siteitä Suomeen ole. Jos epävirallisesti voi sanoa, niin olisin yllättynyt, jos asuisin täällä kymmenen vuoden päästä." (P20)

Ei vahvoja siteitä

Kilpailukyvystä puhuvat perijät myöntävätkin, etteivät sukujenkaan omistamat yhtiöt voi tai aio antaa lupauksia siitä, ettei niitä myydä tai omaisuuksia sijoiteta ulkomaille lähitulevaisuudessa. Yhteiskuntavastuusta puhunut perheyrityksen johtaja vakuuttelee perheyritysten olevan elintärkeitä Suomelle. Hänestä on kuitenkin turha haikailla takeita sille, ettei perheyrityksiä myytäisi ulkomaille:

Minä, mun sukupolveni toivoo, että me pystytään pitämään se perheyrityksenä, suomalaisena perheyrityksenä. Toivotaan todella paljon, mutta ei se ole kirkossa kuulutettua. Se on just nyt näin. Se on ollut näin 120 vuotta. Ei huomisesta tiedä kukaan mitään. Jos sä multa kysyt, niin mä haluan, mutta mun halu on yksi sadasta. (P21)

Yksi sadasta

Toinen jo eläkkeelle jäänyt sukuyhtiön toimitusjohtaja uumoilee samaan tapaan epävarmaa tulevaisuutta. Hän sanoo suoraan, ettei sukuyhtiön tulevaisuuden sijainnista ole varmuutta:

Eihän semmoista takuuta ole. Kyllähän se vain niin menee, että minä tässä kirkkain silmin sanon, että meidän perheyritystä ei myydä. Ja mä sanon, että ei myydä 30 vuoteen. Mutta sitten kun mä olen kuollut ja mä todennäköisesti kuolen kuitenkin ennen kuin 30 vuotta on mennyt, niin mistä mä tiedän, mitä mun lapset ja mun serkkujen lapset silloin ajattelee. (P14)

Ei takuita

Puheet Aasian pytingeistä, yhtiöiden myymisistä ja heikoista siteistä poikkeavat jyrkästi perheyritysten julkisista kannoista. Perheyritysten ideologiaan "ei edes kuulu yrityksen tai sen määräysvallan myyminen suvun ulkopuolelle", vakuuttavat *Vastuullisen omistajuuden tunnusmerkeistä ja tehtävistä* -julkaisun kirjoittajat. Julkaisussa perheyrityksiä ja omistamista kuvaillaan yksittäiset elämät ylittäväksi tehtäväksi. "Tämä tehtävä on paitsi ihmiselämän mittainen niin myös seuraavaa polvea velvoittava. Tämä synnyttää perheyrityksen sisälle ainutlaatuisen logiikan."[157]

Käytännössä perijöillä onkin käytössään kahdentyyppisiä selitysmalleja, kun he kuvaavat suhdettaan yhteiskuntaan: toisaalta suurten perheyritysten omistajat korostavat olevansa muita vastuullisempia omistajia, Suomelle elintärkeitä työpaikkojen ja verovarojen synnyttäjiä, mutta toisaalta he sanovat, ettei Suomea voi asettaa liiketoiminnassa muiden maiden edelle, eivätkä he sitä teekään, koska kilpailukyky on säilytettävä.

Erään perijän mukaan likviditeettiä, maksuvalmiutta, haetaan irtautumalla suomalaisyrityksistä, ja sukuyhtiöstä saatuja varoja

hajautetaan yhä enemmän kansainvälisesti. (P1) Toinen sanoo sijoitussalkkunsa Suomi-painotuksen vähentyneen ja suvun sijoitusyhtiön katsovan "enemmän ja enemmän kyllä" saksalaisia yhtiöitä. (P6) Kolmas taas kertoo, miten sukuyhtiö on perinteisesti sijoittanut ylimääräisen rahansa suomalaisiin pörssiyhtiöihin, mutta "viime vuosina on kyllä sitten laajennettu Jenkkeihin ja Saksaan. Jenkeissä on tämmöisiä Coca-Colan tyyppisiä – joilla on vaikea nähdä, että menisi kauhean huonosti, niillä on niin valtavat markkinat – jotka on antanut tosi hyvää tasaista tuottoa." (P11)

Coca-Cola

Henkilökohtaisista sijoituspäätöksistään puhuessaan perijät kertovat pikemminkin Suomi-painotuksen vähentämisestä kuin satsaamisesta Suomeen. Moni hakee aiempaa suurempaa hajautusta, jotta tuotto pysyisi hyvänä. Munia ei pidä laittaa samaan koriin ja varainhoitajat kehottavat vähentämään sijoituksia Suomeen. Jos osakkeita on paljon kiinni sukuyhtiössä, kuten yhdellä haastateltavistamme, muut varat sijoitetaan ulkomaille ihan "riskienhajautusvinkkelistäkin". (P8) Yleisten vastuullisuus- ja globalisaatiopuheiden keskellä vain muutama perijä sanoo sijoittaneensa Suomeen arvopohjalta. Jo eläköitynyt perheyrityksen johtaja toteaa:

Riskienhajautusvinkkeli

> Kyllä mun päätöksellä ihan vain viimeisen kymmenen vuoden aikana on rakennettu Suomeen kaksikin uutta tehdasta, kun olisi ollut todennäköisesti taloudellisesti fiksumpaa mennä etelään [Tallinnaan] ja rakentaa ne tehtaat sinne… Niin kyllä mun aikana valtavasti panostettiin siihen, että kehitetään omia suomalaisia brändejä ja kehitetään omaa suomalaista teollisuutta. (P14)

Suomalaisia brändejä

Hieman samaan tapaan toinen perijä sanoo kohdentavansa mielellään pienen osan sijoituksistaan "pertsaa", (P2) perussijoituksia, moniulotteisempiin kohteisiin, joiden joukossa on myös suomalaisia yrityksiä, ja kolmas perijä hakee osalla sijoituksistaan sosiaalista vaikuttavuutta, mutta näissä sijoituksissa Suomi ei välttämättä nouse muita tärkeämmäksi kohteeksi. (P13)

Enemmistö perijöistä sen sijaan päätyy ennemminkin ihmettelemään tai harmittelemaan sitä, että Suomeen ei investoida. Suku-

yhtiötä johtava mies kiteyttää omistajien paradoksaalisen suhteen Suomeen. Hän toteaa itse hajauttavansa omistuksiaan ulkomaille mutta on samalla huolestunut siitä, että Suomeen ei investoida tarpeeksi:

> Kyllähän tänne Suomeen pitäisi investoida, joo, että saisi sitä työtä, mutta kyllähän tässä on just se, että mistä ne investoinnit sitten tulisivat? (P1)

Mistä investoinnit?

Paluu menneisyyteen

Isä–poika-linjojaan ja sukuvaurauksiaan vaalivat omistajasuvut voivat ensi näkemältä vaikuttaa omiin oloihinsa käpertyneiltä kummajaisilta, joiden aika on ohi ja identiteetit kohtaavat toisensa vain sattumalta. Ensivaikutelma saattaa kuitenkin pettää. Oikeastaan omistajasuvut näyttävät rakentavan yhteistä käsitystä omistamisesta ja itsestään omistavana luokkana, siinä mielessä kuin esimerkiksi Pierre Bourdieu on kirjoittanut yhteiskuntaluokasta elävänä prosessina, jota tuotetaan aktiivisesti ryhmän yhteisissä puhetavoissa, kulttuureissa ja toimintatavoissa.[158] Yhtenäisen yläluokan tavoin suomalaisten omistajasukujen perilliset pitävät huolta eduistaan ja hakevat yhteisymmärrystä yli sukurajojen.

Suuria omaisuuksia perineet huipputuloiset kuvailevat omistamiseen liittyviä velvollisuuksia ja oikeuksia ja tunnistavat joukon yhteisiä tavoitteita, joita eri sukujen jäsenet jakavat ja joihin he yhdessä etsivät ratkaisuja. He vaihtavat keskenään kokemuksia nuoren sukupolven sitouttamisesta ja hyödyntävät samoja konsultti-, lobbaus- ja tutkimusorganisaatioita. Näin suvuissa rakennetaan identiteettejä ja kulttuureja, jotka auttavat pitämään suvut elinvoimaisina. Myös taloudellisia yhteyksiä eri sukujen välillä on paljon. On varainhoitoyhtiöitä, joita käyttävät usean suvun perilliset, on yhtiöitä, joiden hallituksissa on monien sukujen jälkeläisiä, on hallitusammattilaisia, jotka istuvat usean perheyrityksen hallituksessa, ja on yhtiöitä, joita omistavat eri sukujen jäsenet yhdessä. Omaisuutensa perineet omistajat eivät ainoastaan kulje omia yksityisiä ja yksilöllisiä elämänpolkujaan vaan he myös huolehtivat siitä, että suvun

jäsenet ja nuoret sukupolvet oppivat tunnistamaan oman paikkansa omistajina tai omistajien luokkana.[159]

Omistajasukujen ajatusmaailmat ja toimintatavat kääntyivät uuteen suuntaan 1900-luvun lopulla. Monessa perheessä heräiltiin silloin uuteen todellisuuteen, sukuyhtiöt fuusioituivat ja myivät omistuksiaan ulkomaille. Useista vanhoista teollisuussuvuista tuli ennen kaikkea omaisuudenhoitajia, ja jälkeläisten määrän kasvaessa niihin syntyi uusia toimintatapoja, koulutusohjelmia ja perheneuvostoja. Lapset alkoivat pyörittää sijoitusportfolioita ja opetella omistamisen käsitteistöä. Liike-elämän trendit suosivat henkilökohtaista vaurastumista yhtiön edun rinnalla tai jopa sen sijaan, ja suomalaisyritykset kehittivät aiempaa anteliaampia osingonmaksustrategioita.

Lopputuloksena on jännittävä yhdistelmä vanhoja ihanteita ja uusia toimintatapoja. Omistajasuvut elävät samanaikaisesti niin holding-yhtiöiden ja kilpailukyvyn kuin porvarillisten hyveiden, ylisukupolvisten mottojen ja perheneuvostojen maailmoissa. Puheissa yhdistyvät menneiden aikojen eetos ja finanssitalouden mahdollistamat sijoitustekniikat. Ollaan ajassa kiinni, tavoitellaan kilpailukykyä ja korkeaa tuottoa sijoituksista mutta samalla pidetään huolta jatkuvuudesta yli sukupolvien. Omistaminen näyttäytyy aktiivisena toimintana: perheet asettavat jäseniään omistamiensa yhtiöiden hallituksiin ja kasvattavat lapsistaan omistajia, jotka oppivat pitämään huolta suvun eduista.[160]

Teollisuusyritysten vaihtuminen sijoitusportfolioihin ei ole ravistellut vain sukujen sisäisiä mielenmaisemia. Myös suuromistajien suhde muuhun yhteiskuntaan on ollut käymistilassa. 1900-luvun alun patruunakapitalismissa omistajat joutuivat pitämään huolta työntekijöistään ja heidän elinoloistaan lakkoilun ja työvoimapulan pelossa. Maailmansotien jälkeisiä vuosikymmeniä puolestaan luonnehti työväenluokan ja omistavan luokan kompromissi. Nyt etenkin finanssitalouden tutkijat kysyvät, ovatko kompromissit kenties vaarassa murtua.[161] Kun sijoitusmaailman suuruuden ekonomia hyödyttää eniten niitä, jotka ovat jo valmiiksi vauraita, ja kasvava varainhoitajien joukko auttaa omistajia turvaamaan omaisuuksiensa kasvun, aiempien vuosikymmenten kompromissit ja suhteellisen

tasaista tulonjakoa tavoitelleet yhteiskuntamallit ajautuvat ahtaalle.[162] Omistajien ei välttämättä enää tarvitse menneiden vuosikymmenten tapaan pohtia työntekijöiden saatavuutta tehtaisiinsa tai työvoiman ja yhteiskunnan vakautta. He voivat keskittyä kasvattamaan omaisuuttaan, sillä työntekijöitä löytyy aina jostain päin maailmaa ja sijoituksiaan voi helposti siirtää paremman tuoton toivossa Suomen ulkopuolelle. Suuromistajilla on ajan avaimet käsissään.

Perijöiden vakaan aseman havaitseminen voi vaatia uudenlaista ajattelua, sillä vielä jokin aika sitten puhuttiin ennemminkin omistajaperheiden hiipumisesta kuin kukoistuksesta. 1950–1970-luvuilla tutkijat väittivät, että perheet saattaisivat olla katoamassa kapitalismin ytimestä.[163] Osakemarkkinat olivat hajauttaneet omistusta, yrityksistä oli tullut suuria korporaatioita, ja etenkin Yhdysvalloissa ammattijohtajat olivat vahvistuneet ammattikuntana. Kaiken tämän ajateltiin kutistaneen omistajien valtaa.[164] Suomalaisyrityksissäkin yleistyivät 1900-luvun aikana ammattijohtajat ja omistajajohtajat vähenivät.[165] Innokkaimmat tutkijat olivat valmiita puhumaan sukujen ja jopa omistavan luokan tai yläluokan katoamisesta, ja eliittitutkimuskin keskittyi omistajien sijaan yritysten näkyviin vallankäyttäjiin: toimitusjohtajiin ja hallitusten jäseniin.[166]

Ajatusta omistavan luokan hiipumisesta tuki 1900-luvulla myös taiteen ja viihteen vakiokuvasto rappeutuvasta yläluokasta, joka sortuu alkoholiin, mielisairauteen ja huumeisiin, jättää kartanonsa hunningolle ja menettää paikkansa seurapiireissä. Modernismin klassikoista esimerkiksi Thomas Mannin *Buddenbrookit: erään suvun rappeutumistarina* kertoo kauppiassuvun hiipumisesta sen jäädessä vaille perillisiä. *Buddenbrookien* maailma sijoittuu 1800-luvulle ja vihjaa, että perhekapitalismin rappion siemenet oli kylvetty jo kaupankäynnin laajenemisen vaiheeseen ja perhe on ylipäänsä tuhoon tuomittu yksikkö kapitalismissa, jossa omaisuuksia syntyy ja tuhoutuu kiihtyvään tahtiin. Myös myöhempi brittikirjallisuus tarjoaa joukon kuvauksia maailmansotien jälkeen luhistuvasta yläluokasta. Evelyn Waugh'n 1940-luvun klassikkoromaani *Mennyt maailma* kertoo hiipuvasta suvusta ja sen alkoholisoituvasta jälkeläisestä. Samaa tarinaa ovat jatkaneet 2000-luvulla vaikkapa Sarah

Watersin ylistetyt romaanit ja Edward St Aubynin palkittu Patrick Melrose -romaanisarja. Ne kaikki kuvaavat perhekapitalismin oletettua kuolemaa, rappeutuvia yläluokkaisia perheitä ja sukuja.[167]

Haastattelemamme suomalaisperijät ovat kuitenkin toista maata kuin kirjallisuuden rappeutuneet yläluokat. Hiipumisen sijaan he huolehtivat omaisuuksistaan, kasvattavat niitä ja ohjaavat lapsiaan omistajiksi. Myös dynastista vaurautta koskeva viimeaikainen tutkimus osoittaa, että vanhat omistajasuvut ovat kaikkea muuta kuin menneisyyden reliikkejä, jotka kriisitunnelmissa myyvät omistuksiaan ja menettävät asemansa.

Pikemminkin 2000-luvun muutokset viittaavat suurperijöiden uuteen kultakauteen ja omistajasukujen kykyyn luoda nahkansa yhä uudelleen niin että yritykset vaihtuvat, mutta omistajat ja omaisuudet pysyvät. Peritylle vauraudelle langetetut kuolemantuomiot taisivat olla ennenaikaisia.[168] Perijäluokalla sujuu paremmin kuin hyvin.

Historiallisia vertauksia 2000-luvun ja 1800-luvun perhekapitalismin välillä onkin esitetty runsaasti. Esimerkiksi taloustieteilijä Piketty on kirjoittanut paluusta menneiden vuosisatojen varallisuuseroihin, joita etenkin kasvavat perinnöt synnyttävät. Finanssoitunut talous hyödyttää niitä, joilla on paljon omaisuutta, eikä mikään luonnollinen voima estä varallisuutta keskittymästä harvoille dynastisille suvuille. Piketty kysyykin, olemmeko siirtymässä takaisin 1800-luvun maailmaan, jossa menneisyys nielee tulevaisuuden ja koroillaeläjät tekevät paluun, kun talouskasvu on pienempää kuin pääomien tuotto. Historioitsijat ovat kirjoittaneet globalisaation toisesta aallosta tai kahdesta globalisaatiosta, joiden välissä oli kansallisvaltioiden ohjaama 1900-luku. Yhdysvalloissa on puhuttu niin sanotusta toisesta kullatusta ajasta eli siitä, miten 1800-luvun piirteet ovat tekemässä paluuta. Kullatulla ajalla, *gilded age*, viitataan perinteisesti aikakauteen, joka kesti noin 1870-luvulta 1900-luvun alkuun. Silloin Yhdysvaltojen talous kasvoi ennennäkemätöntä vauhtia, mikä loi suuria teollisia rikkauksia mutta myös syvää köyhyyttä.[169]

Suomessa puolestaan historian professori Markku Kuisma on esittänyt, että 2000-luvulla kenties eletään monessa mielessä samanlaista vaihetta kuin teollistumisen liberaaleina alkuaikoina 1800-

luvun lopulla.[170] Hänen mukaansa yhteistä aikakausille on sääty- ja luokkaerojen kasvaminen ja se, että muu yhteiskunta joutuu voimattomana hyväksymään johtavien ryhmien menestyksen.

3
AMMATTI: JOHTAJA

Siniseen pikkutakkiin pukeutunut kuusikymppinen mies istahtaa arkisen neuvotteluhuoneen tuoliin. Hän näyttää vaalean suomalaisen perusmiehen perikuvalta eikä mikään vakaassa ulkonäössä paljasta, että hän on monikulttuurisuuden ammattilainen, joka on viettänyt elämästään lähes pari vuosikymmentä eri puolilla maailmaa tehden töitä lukuisissa yrityksissä ja reissaa edelleen joka vuosi yli sata päivää työmatkoilla.

Globaalisti toimivaa suurta pörssiyritystä johtava mies kuvaa, että työpaikkojen ja maiden vaihtuminen on ollut hänelle "tapa mennä eteenpäin", vaikka se onkin ollut rankkaa sekä hänelle itselleen että perheelle. Joka kerran asemapaikan muuttuessa on aloitettava alusta. Opeteltava uudet organisaatiot ja tavat ja uusi kieli ja etsittävä perheen kanssa uudet ystävät ja koulut. Mies onkin oppinut kantapään kautta sen, miten maailmalla toimitaan:

> Ihmisten tavat ja kulttuurit on täysin erilaisia edelleenkin joka puolella maapalloa… "Tilaus on varma teille" tarkoittaa jossain "varmasti haluaisin antaa teille tilauksen". Mutta arabimaissa se on "Inshallah" eli "jos vaan Jumala sen suo". Ja Kiinassa taas on isoja suunnitelmia ja kerrotaan paljon, että "näin mä haluan tehdä", muttei välttämättä aina pystytä siihen. Pohjoismaissa kun luvataan jotain, niin yleensä pidetään.

Jos Jumala suo

Mikään rauhallisessa ulkomuodossa ei kerro myöskään siitä, että mies on tunnettu saneeraaja, joka on palkattu useamman kerran

pelastamaan kurimukseen joutunutta yhtiötä. Hän kertoo, että kaikkein vaikeinta ovat irtisanomiset. Kun yritys tekee valtavaa tappiota, työntekijöitä on jouduttu sanomaan irti satamäärin:

Normaali-ihmisen mieli

> Voitte kuvitella, että siinä on joutunut tekemään asioita, jotka ei ole mukavia ja jotka varmasti painaa jokaisen normaali-ihmisen mieltä. Ja se oli vaikeeta… Sitten taas, kun me saatiin tämä yhtiö käännettyä nettovelattomaksi, niin tietenkin se tunne oli aika huomattava.

Johtajan puheissa kaikuu talouden globalisaatio, joka on avannut markkinat ammattijohtajille. Yritykset tarvitsevat johtajia, jotka pystyvät työskentelemään erilaisissa kulttuureissa ja ovat jatkuvassa liikkeessä. Samaan aikaan kun markkinat on vapautettu, huippujohtajista on tullut ihailtuja ja ikonisia poikkeusyksilöitä.[171] Menestyvät tähtijohtajat ovat sankareita, jotka pystyvät ihmetekoihin. Heidän tekemisiään seurataan julkisuudessa ihaillen ja talousmediat nimeävät vuosittain parhaat johtajat.[172]

Menestys näkyy myös palkkapussissa. Ammattijohtajat ovat aina olleet suurituloisia palkansaajia, mutta viime vuosikymmeninä heistä on tullut erityisen vauras ryhmä, koska yritysjohtajien palkkiot ovat kasvaneet muita nopeammin.[173] Ansioita ovat kartuttaneet erityisesti bonus- ja optiojärjestelyt.[174] Tulojen kasvun takana on usko siihen, että huippujohtaja vahvistaa yrityksen mainetta ja uskottavuutta työntekijöiden, rahoittajien ja asiakkaiden silmissä.[175] Osa johtajista onkin luopunut ammattijohtajille tyypillisestä kasvottomuudesta ja joistakin on tullut jopa kaikkien tuntemia kuuluisuuksia.[176]

Johtajien nousu näkyy myös Suomessa. Yritysten ammattijohtajat ovat huipputuloisen promillen suurin yksittäinen ryhmä, joka elää pääasiassa palkkatuloilla. Etenkin toimitusjohtajien palkkiot ovat olleet kasvussa ja optiojärjestelmät, erityisesti Nokian menestyksen vuodet, loivat optiomiljonäärejä, joiden tulot erottuivat selvästi muista palkansaajista.[177]

Ammattijohtajat ovatkin yksi huipputuloisten ydinjoukko, joka on vetänyt kaulaa muihin ryhmiin.[178] Taloustieteilijät Anthony Atkinson, Thomas Piketty ja Emmanuel Saez ovat esittäneet, että tähtijohtajien kasvaneet palkkiot ovat olleet ratkaiseva tekijä huipputuloisten irtautumisessa entistä enemmän niitä vähemmän ansaitsevista luokista Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa.[179]

Suurten tulojen lisäksi yritysten ammattijohtajilla on myös suuri yhteiskunnallinen painoarvo. Ammattijohtajat eivät ole vain yritysten omistajien renkejä, niin kuin he usein mielellään vähätellen kutsuvat itse itseään. He vastaavat yritysten suhteista sidosryhmiin ja yhteiskuntaan ja siitä, miten yritys ajaa etujaan poliittisessa päätöksenteossa ja lainvalmistelussa. Ammattijohtajat ovatkin hyvin verkottuneita ja tärkeä osa yhteiskunnan talouden ja politiikan päättäviä eliittejä.[180]

Olikin luontevaa suunnata haastattelemaan ammattijohtajia, kun halusimme ymmärtää yhteiskunnan rikkainta promillea ja sen suhdetta yhteiskuntaan. Haastatteluissamme puhuu varakkaiden suomalaisten ammattijohtajien kärkikasti, jossa kaikilla on takanaan menestyksekäs ura ja tukeva jalansija huipputuloisten joukossa. Mukana on niin suurten yhtiöiden toimitusjohtajia kuin alemmilla portailla rahoituksessa, palveluissa ja tuotannossa työskennelleitä johtajia. Osa on tehnyt uransa perinteisesti metsä- tai metalliteollisuudessa tai rakennusteollisuudessa, osa työskentelee uusilla nousevilla aloilla kuten rahoituksessa tai uusien teknologioiden parissa.

Tarkkaan harkittu muutosvoima

Ammattijohtajat ovat modernin yhteiskunnan keksintö. Yrityksen johtamisesta tuli erillinen ammattinsa 1900-luvun alussa, kun perheiden merkitys yritysten omistajina alkoi vähentyä ja kasvavat teollisuusyritykset alkoivat kaivata määrätietoista johtamista. Sosiologi Thorstein Veblen näki jo 1900-luvun alussa ammattijohtajien haastavan omistajien vallan yrityksissä.[181] Yhdysvaltalainen yhteiskuntafilosofi James Burnham esitti vuonna 1941 kuuluisan teesinsä siitä, että ammattijohtajat olivat tehneet vallankumouksen ja ottaneet vallan yrityksissä omistajilta.[182] 1970-luvulla taloushistorioitsija Alfred Chandler kuvasi, kuinka keskijohto kasvoi ja pyöritti monilla toimialoilla operoivia suuryrityksiä: hänestä ammattijohtajista oli

tullut taloutta ohjaava "näkyvä käsi", joka oli korvannut taloustieteilijä Adam Smithin markkinoiden "näkymättömän käden".[183]

Suomessa ammattijohtajat ilmestyivät yrityksiin, kun teollisuudessa vanhat patruunat väistyivät sivummalle 1900-luvun alussa. Insinöörit, agronomit, metsänhoitajat ja myöhemmin myös juristit ja ekonomit johtivat aluksi erityisesti paperi- ja massatehtaita omistajien puolesta. Varsinaisesti ammattijohtajan eli niin kutsutun generalistin voittokulku alkoi kuitenkin vasta sotien jälkeen, jolloin he ottivat johdon käsiinsä suurissa yrityksissä.[184]

Johtajien asema vakiintui: tehtävään syntyi oma koulutus, johtamisen oppaat, opit ja konsultit, jotka auttoivat ammattijohtajia työssään.[185] Yhä useampi ylöspäin pyrkivä johtaja hankki Master of Business Administration -tutkinnon (MBA) mielellään jossakin Suomen ulkopuolella.[186] Johtajien haastatteluista tihkuukin läpi tietynlainen identiteetti ja kulttuuri: heillä on selvästi yhtenäisiä tapoja puhua itsestään ja työstään. He ovat eläneet samanlaisissa yrityksissä, lukeneet samoja kirjoja, käyneet samoja kouluja ja tapaavat ja viettävät aikaa yhteisissä harrastuksissa.

Mutta samaan aikaan monet asiat johtajien elämässä ovat muuttuneet viime vuosikymmeninä. Uudet informaatioteknologiat ja pääomien vapauttaminen ovat mullistaneet yrityksiä 1970-luvulta lähtien. Ne tekivät monista teollisuusyrityksistä joustavia, globaalisti toimivia verkostoja.[187] Teollisen tuotannon suuret liukuhihnat ovat muuttuneet palveluiksi tai konteiksi, jotka kuljettavat tietotekniikan avulla räätälöityjä tuotteita asiakkaille.

Samalla johtaminen on muuttunut. Huippujohtajista saattoi vielä 1980-luvulla puhua "raskaana sarjana", mutta nykyiset johtajat puhuvat kuin he olisivat enemmänkin elohopeaa: johtajat eivät istu ovivalojen takana nurkkahuoneissaan vaan tuntuvat olevan nopeassa liikkeessä tehtävästä ja maasta toiseen.[188] Kiristynyt tahti – tai kellotaajuus niin kuin sitä on liike-elämän slangissa tapana kutsua – kuuluu monen johtajan haastattelussa.[189] Se vaatii paljon sekä johtajilta että työntekijöiltä. 1980-luvulla työelämässä aloittanut huippujohtaja kuvaakin, kuinka vauhti on kiihtynyt hänen työuransa aikana:

> Mä olen ollut pikkutakkimies jo yli 30 vuotta, sykli oli silloin [alkuaikoina] paljon hitaampi ja silloin myöskin yleinen suoritustaso oli matalampi. Vähän sama kun sä katsot telkkarista 70-luvun jääkiekkoa, niin se näyttää tosi hitaalta, vaikka silloin ajateltiin, että se on tosi nopeaa. Vähän sama juttu, että nyt täytyy suorittaa. (J5)

Pikkutakkimies

Toinen johtaja kuvailee pörssiyrityksenä paineita, joissa tulosta pitää näyttää vuosineljänneksittäin:

> Kun lähetään kvartteriin, niin siinähän mennään talon sisällä, ohjeistetaan sitten konserni että mitä uskotaan saatavan aikaan, ja sitten jos sulla lähtee vaikka tammikuu huonosti, niin sä tiedät, että sun pitää helmikuussa saada kiinni, ja jos et sä saa siinä kiinni, niin sitten aletaan jo miettiä, että tulee talonsisäinen *profit warning*, että kyllä se on koko ajan käsi puussa sillain… Markkinathan on äärettömän transparentteja ja välillä tuntuu, että mikään ei riitä. (J2)

Koko ajan käsi puussa

Kaikki firmat eivät koe kvartaalipainetta vaan myös pidempi aikaväli on tärkeä. Moni johtaja kuitenkin sanoo, että lyhyen aikavälin paineet ovat kasvaneet. Yksi heistä kertoo:

> Silloin kun luvut on kunnossa, silloin sä tiedät, että ihmisillä on tietynlainen turva olemassa. Kyllähän se, me ollaan pörssiyhtiö… niin on selvä, että omistajathan hakevat sijoituksilleen tuottoa… Se on vähän niin kuin tämmöinen elävä organismi, että jos yhtiö ei kasva tai pyri kasvamaan, niin sitten se alkaa kuolemaan. (J1)

Elävä organismi

Globaalien markkinoiden avautuminen on sysännyt liike-elämän eliitit ja heidän uransa liikkeeseen ja eliiteistä on tullut entistä kansainvälisempiä.[190] Yhdysvalloissa arvioitiin jo 1960-luvulla, että suuryritys organisoitiin uudelleen keskimäärin joka toinen vuosi.[191]

Johtajat ja erityisesti toimitusjohtajat vaihtavatkin aiempaa tiuhemmin työpaikkaa tulosvaatimusten kovennuttua.[192] Esimerkiksi Isossa-Britanniassa urajohtaja, joka pysyy yhdessä yrityksessä koko elämänsä ja etenee siellä huipulle, on entistä harvinaisempi.[193] Kun

yhdysvaltalaisen *Fortune*-lehden sadan suurimman yrityksen johtajia vuodelta 1980 verrattiin vuoden 2001 listaan, kävi ilmi, että vuonna 2001 listatut johtajat olivat koulutetumpia, nuorempia ja nopealiikkeisempiä ja etenivät nopeammin urallaan kuin vuoden 1981 johtajat.[194] Pörssiyhtiöiden toimitusjohtajan keskimääräinen työkausi onkin lyhentynyt jatkuvasti ja on nykyisin reilut neljä vuotta. Eräs johtaja kuvaakin, että kuusi vuotta samassa tehtävässä on pisin aika hänen työurallaan:

Kolmantena vuonna

> Mä lasken näin, että ennen kolmea vuotta ei kannattaisi vaihtaa. Että jos on kolme vuotta töissä, niin ensimmäisen vuoden opiskelee tehtävää, toisena vuonna rupeaa saamaan jotakin aikaiseksi, kolmantena vuonna pitäisi tulla selviä näkyviä tuloksia ja sitten neljäntenä vuonna se rupeaa toistamaan monesti itseänsä se toiminta. (J12)

Toisaalta on myös paljon huipputuloisia ammattijohtajia, jotka eivät paistattele median valokeilassa vaan pyörittävät suuria yrityksiä ja rakentavat uraa valitsemassaan yrityksessä.[195] Johtajien valiojoukkoa ei välttämättä vaivaa uran epävarmuus ja katkonaisuus, sillä heillä on vahva asema työmarkkinoilla.[196] Huippujohtajille on syntynyt vilkkaat työmarkkinat, joilla *headhunterit* etsivät ja houkuttelevat parhaimmistoa yrityksestä toiseen. Usein johtajat kilpailuttavat yrityksiä ja kyse on lopulta siitä, miten yritykset onnistuvat houkuttelemaan parhaita johtajia ja pitämään heistä kiinni.[197] Myös meidän haastatteluissamme moni kertoo, että headhunterit soittelevat tarjouksia.

Moni suomalainen johtaja kuvaa suurta muutosta peilaamalla nykyhetkeä uransa alkuaikoihin. Vanha bisneskulttuuri oli verkkaista.[198] Eräs johtaja kertoo, kuinka hän sai nimityksen esimiestehtäviin suuressa pankissa 1980-luvulla ja törmäsi johtajien juomakulttuuriin. Pankissa oli kolme erilaista lounasravintolaa: työväen kuppilassa jonotettiin linjalounasta, osastopäälliköitten ruokalassa oli Artekin huonekalut ja johtokunnan ravintolassa valkoiset pöytäliinat ja tarjoilijat. Johtaja muistelee, kuinka sai ylennyksen myötä virallisen kutsun osastopäälliköitten ruokalaan, jossa pääasiassa viisikymppiset miehet istuivat vakiopaikoillaan. Heti ensimmäisellä kerralla hänelle kerrottiin, että tapoihin kuului kiertävä vuoro tuoda Koskenkorvaa ravintolaan perjantaina. Nainen muistelee tapausta nauraen:

Perjantaisin kossut

> Mulle ilmoitettiin, että mun pitäisi tuoda nyt neljä pulloa kossua sitten tervetuliaisjuomina muille, ja sitten aina perjantaisin on kossut ja sitten on vakiovuoroja käydä ostamassa ne pullot sinne. Sitten mä ilmoitin, että mä voin tuoda teille varmaan neljä pulloa kossua, mutta mä en aio osallistua tähän hommaan ollenkaan itse. Sitten sinne tuli muutamia muitakin nuoria naisia siihen hommaan mukaan ja me pilattiin koko se tunnelma, niin että se kossun juonti loppui siellä kokonaan perjantaisin. (J28)

Nyt pitkät kosteat lounaat ovat väistyneet.[199] Suuren pörssiyrityksen toimitusjohtaja kuvailee muutosta, jonka hän on nähnyt matkustaessaan taajaan Lontoon lentoreitillä 1980-luvulta lähtien. Takapenkin konjakkihuurut ovat vaihtuneet veteen ja kannettavan tietokoneen hakkaamiseen matkustamon etuosassa:

Juodaan vettä

> Bisnesluokkahan oli ihan perällä asti, kolme viimeistä riviä oli turismia ja isot konjakkipullot kiersi ja sitten istuttiin kaikki siellä ja juotiin. Ja nyt kun katsoo samaa Lontoon konetta, niin ensinnäkin siinä on kaksi kolme riviä bisnestä, jossa lähinnä istuu investointipankkiirit ja sitten loppupuolella juodaan vettä ja kaikilla on *lapto-pit* edessä ja tehdään töitä. (J25)

Tahdin kiristyminen tuntuu työssä myös niin, että työtä ei hallitse pitkäjänteinen suunnittelu. Rautaruukin toimitusjohtaja, vuorineuvos Helge Haavisto kuvasi itseään vielä 1980-luvulla suunnittelijaksi, joka harkitsee asioita perusteellisesti, ”joskus naurettavuuksiin asti”.[200] Kun nykyisiltä ammattijohtajilta kysyy, mikä johtamisessa on tärkeää, juuri kukaan ei puhu suunnittelusta. Sen sijaan he kertovat sankaritarinoita nopeista ja yllättävistä käänteistä, joissa sattumalla on oma osuutensa.

Suunnittelutyö on liudentunut yritysostoiksi ja -myynneiksi, asiakkaiden ja työntekijöiden kuuntelemiseksi ja jatkuvaksi muutosvalmiudeksi. Kolme vuotta on jo pitkä aika: yritys voi uudistaa siinä ajassa koko strategiansa. Ja joskus muutos käy paljon nopeamminkin. Eräs johtaja muistelee, kuinka Nokian suosituin kännykkämalli sai alkunsa, kun hän näki Japanissa pieniä kännyköitä kaupan hyllyillä ja lensi Espoon Keilaniemeen pistämään piirustukset uusiksi:

Kaikki piti ihan hulluna

> Menin käymään Japanissa ja olin sitten, että herranen aika, nämä kännykät täällähän on kolmasosan siitä koosta, mitä Suomessa ja Euroopassa myydään. Että jos me tehdään semmoinen kuin siellä piirustuslaudalla on, niin eihän se ikinä ole täällä kilpailukykyinen. Ja sitten mä tulin takaisin Suomeen ja sanoin pojille, että pojat, nyt meidän pitäisi tehdä tästä puolet tai kolmasosa pienempi. Ja kevyempi ja kaikki uusiksi. Ja sitten kaikki piti mua ihan hulluna. Että ei tuommoista voi tehdä. Ja mä sanoin, että no kun Japanissa ne on tämmöisiä… Se oli aika vaikea juttu perustella ja saada kaikki mukaan sitä tekemään. Ja porukka oli sitä mieltä, että ei tämä voi onnistua. Mutta niin se sitten vaan onnistui ja loppu on historiaa. Siitähän tuli yksi maailman menestyksekkäimmistä tuotteista. Että kyllä se aina palaa vähän tämmöisten mahdottomien asioitten tekemiseen.

Muutoksen myötä myös johtamisesta on tullut suuri seikkailu, jossa johtajat eivät ole byrokraattisia suunnittelijoita vaan huippu-urheilijoiden kaltaisia poikkeusyksilöitä, jotka tarttuvat tilaisuuksiin ja tekevät tavallisille ihmisille poikkeuksellisia tai peräti mahdottomia tekoja. Johtajat ovat aikamme sankareita, jotka rohkenevat mennä vaaroja pelkäämättä uusille alueille. Johtajan on oltava jatkuvasti liikkeessä, utelias ja halukas muuttumaan, uskaltauduttava omille epämukavuusalueille, siedettävä paineita ja kyettävä ottamaan riskejä.

Samalla toimitusjohtajien palkkiot ovat kääntyneet nousuun: suuret teot ansaitsevat suuret korvaukset.[201] Erityisesti erilaiset bonus- ja optiojärjestelyt ovat kasvattaneet palkkioita.[202] Palkkiot ovat nousseet myös Suomessa. Vaikka systemaattisia tutkimuksia ei juuri ole tehty, selvitykset osoittavat, että ainakin suurimpien pörssiyhtiöiden toimitusjohtajien palkkiot nousevat nopeammin kuin muiden työntekijöiden.[203]

Myös optiojärjestelmät ovat vauhdittaneet varallisuuden keskittymistä johtajille. Taloustieteilijät Matti Keloharju ja Antti Lehtinen tutkivat suomalaisyritysten optioita aineistolla, joka kattoi 637 osakeoptio-ohjelmaa 95 yrityksessä vuodesta 1997 vuoteen 2014.[204] Optio-ohjelmien kokonaisarvo oli 6,4 miljardia euroa, joka realisoitui 5,4 miljardin euron tuloina 56 000:lle ohjelmiin päässeelle yritysjohtajalle tai muulle työntekijälle. Optiot kuitenkin kasautuivat voimakkaasti: yli puolet optio-ohjelmien arvosta meni prosentille ohjelmissa mukana olleista optioiden saajista. Kun optioita sai noin prosentti kaikista suomalaista, niin noin promille kaikista suomalaisista sai noin puolet optio-ohjelmien arvosta. Ohjelmien arvo työntekijöille oli keskimäärin 33 000 euroa, mutta mediaani eli keskimmäinen luku oli vain 1 800 euroa. Eniten ansainneista noin tuhat johtajaa tai työntekijää sai vähintään yhden miljoonan.

Haastattelemamme johtajat itse eivät näe palkkioiden nousussa ongelmaa, päinvastoin. Kun huipputuloisilta johtajilta kysyy, onko heidän palkkakehityksensä perusteltua, vastaus on poikkeuksetta myöntävä. Johtajat katsovat ansaitsevansa huipputulonsa ja löytävät niille monenlaisia perusteluja.

Usein perustelut juontavat juurensa globaalitalouteen. Johtajat eivät vertaa tulojaan pienituloisempiin ryhmiin vaan heitä varakkaampiin kollegoihinsa Suomen ulkopuolelta. Muutamat johtajista nostavat esiin kansainväliset vertailut, joissa suomalaiset palkkiot kalpenevat. Eräs johtaja kuvaa kauhun tasapainoa:

Suurempi kuin pääministerin

> Siitä voidaan kyllä keskustella pitkään, että mun palkka on suurempi kuin pääministerin. Jos näin ajattelee, niin se ei välttämättä ole kohtuullista, mutta toisaalta kansainvälisesti toimivassa listatussa pörssiyhtiössä verrokkina on kollegat ympäri maailmaa. (J9)

Toisaalta vertailukohtaa haetaan myös yritysten omistajista, joiden rinnalla yritysten johtajat eivät ole lainkaan vauraita. Johtajat ovat päätyneet rikkauden symboleiksi vääristä syistä:

Jos me katsotaan vaurauden kertymistä, niin yritysjohtajan euro on 45 senttiä, että kyllä … me ollaan vauraita verrattuna siihen, mitä vaikka tehtaalla duunari tienaa. Mutta sitten me ei olla vauraita suhteessa siihen, mitä kollegat tienaavat ulkomailla. Tai sitten se ryhmä, joka tässä tarkastelussa aina unohtuu, elikkä omistajat, niin se tavallaan se iso vauraus on siellä. Ja tietyssä mielessä julkisuudessa yritysjohtajat ovat päätyneet vaurauden symboleiksi, niin se on hiukan samaa kun me olisi päädytty juoksukunnon symboleiksi siitä syystä, että lähes kaikki urheilee. Mutta todellisuudessa kukaan ei cooperissa juokse kolmeatuhatta. (J5)

Vaurauden symbolit

Useimmiten johtajat kuitenkin vetoavat poikkeuksellisuuteensa. Heidän mielestään he ovat yrityksen tuloksen kannalta ratkaiseva tekijä ja siksi ansainneet poikkeuskohtelun:

Olen palkkani ansainnut

No kyllä mä mun mielestäni olen palkkani ansainnut. Vuodesta toiseen tulokset on olleet sen verran hyviä sekä asiakkailla että henkilökunnalla, että mun työn aikaansaannos ei ole vaan se, joka on tullu vikalle riville, vaan ne oikeat päätökset ja oikeanlainen johtaminen ovat aina tuoneet kymmeniä ja satoja uusia työpaikkoja. Jos johtamistyö olis ollut huonompaa, niin näin ei olisi tapahtunut. (J26)

Samaan tapaan toinen johtaja ajattelee pelastaneensa niin monta työpaikkaa, että korkeat palkkiot ovat perusteltuja:

Alansa tähti

Mä olen oikeastaan kaksi kertaa tuhoon tuomitun yrityksen nostanut alansa tähdeksi. Sitten kun mä sanon tässä ”minä”, niin sehän tarkoittaa ”me”. Että jos siellä on tuhat ihmistä, niin mä olen ollut yksi tuhannesta, mutta itsellä on sellainen tunne, että ilman mua se ei olisi tapahtunut. (J5)

Johtajilla onkin selvästi tunne, että heidän panoksensa on ratkaiseva: he ovat käsin poimittuja huippuyksilöitä, jotka kääntävät yritysten suuntia ja ratkaisevat niiden kohtaloita. Kukaan haastattelemistamme johtajista ei nosta esiin sitä, että muut työntekijät ansaitsivat palkkionsa yrityksen menestyksen tekemisestä. Sen sijaan osa johtajista rinnastaa itsensä huippu-urheilijoihin. ”Henkisesti tuntuu, että vain formulakuskeille ja jääkiekkoilijoille, heille on sallittua vaurastua.” (J6) Toinen kuvaa, kuinka huippu-urheilijat saavat tienata ja kiertää veroja mutta johtajat eivät:

Ja sitten meillä on sellainen erikoinen homma, kun kysyit pörssiyhtiön toimitusjohtajan vauraudesta ja kuinka sitä kritisoidaan lehdissä, niin samaan aikaan meillä on esimerkiksi huippu-urheilijoita, jotka tienaavat vielä paljon enemmän. Mutta sitä ei kukaan kritisoi koskaan, vaikka he asuvat vaikka Monacossa ja systemaattisesti kiertelevät veroja niin se on täysin sallittua. (J19)

Vaikka Monacossa

Työtä, työtä, työtä

Johtajien puheessa kuuluu voimakkaasti globaalin ajan nostama ajatus siitä, että he ovat karismaattisia tähtiä, jotka tuikkivat aivan omassa luokassaan ja ovat siksi myös ansainneet palkkionsa. Samalla kuitenkin haastatteluissa kuuluu suomalaisessa mielenmaisemassa paljon tutumpi kumea pohjavire. Johtajat eivät hamua oikeutusta asemalleen vain globaalisti puhaltavista tuulista, vaan he ankkuroivat itsensä suomalaisten arvojen ikiaikaiseen kallioon julistautumalla hyviksi työihmisiksi.

Haastattelemistamme ammattijohtajista useimmat kertovat tekevänsä 50–70-tuntisia työviikkoja. Joku herää puoli kuudelta ja on töissä seitsemältä ollakseen ”niskan päällä” heti kun saapuu töihin. (J18) Toiselle 40 tuntia ”on aivan joku teoreettinen määrä”, koska hän tekee ”paljon, paljon töitä”. (J22) Kolmas kertoo, että on käytännössä melkein koko ajan töissä, vaikka työpaikalla päivät jäävät usein kohtuulliseen kymmeneen tuntiin. (J16)

Johtajat ovat kokousten ja tapaamisten ammattilaisia, joiden on kyettävä sukkuloimaan ihmisten kanssa rutiinipalavereissa, toiminnan seurannassa, uusien ajatusten kehittelyssä ja kriisitilanteissa. Työpäivät ovat täynnä palavereita niin ”kuin koulukalenteri, paitsi että välitunteja ei ole”, kun johtajan pitää olla päättämässä sekä

ymmärtämässä ja sparraamassa työtovereitaan. (J19) Kuten yksi heistä kuvailee, oma tiimi on maailmalla ja siksi heitä näkee puhelimitse tai verkon välityksellä:

Johtoryhmäpalaverit

> Siihen sisältyy todella paljon puhelinpalavereita, sisältyy paljon tämmöisiä *steering group* -tyyppisiä johtoryhmäpalavereja ja sitten paljon tämmöisiä kehitysprojekteihin tai kehitystoimiin liittyviä palavereita. Aika vähän on oman tiimin kanssa *face to face* -toimintaa, koska mun tiimistäni suurin osa asuu ulkomailla, sen takia me eletään nykyään paljon näitten puhelimien ja skypejen kautta. (J12)

Erityisesti kriisitilanteissa töitä paiskitaan kelloon katsomatta. Eräs johtaja, joka on nostamassa yritystä kuilun reunalta, kertoo hylänneensä lähes kaiken muun:

Comeback

> Nykyinen haaste on ikään kuin sen verran rajussa tilanteessa, kun tässä on tämmöinen markkinoille tulon comeback. Mä olen viime heinäkuusta lähtien tehnyt töitä lähes kirjaimellisesti taukoamatta... Että kyllä tällä hetkellä mun työtuntini on ihan astronomisia. (J11)

Finnairin platinakortit

Konttoripäivien päälle tulevat matkat. Eräs johtaja vastaa ytimekkäästi kysymykseen matkustusmäärästään: "No, Finnairin platinakortit." (J9) Matkapäiviä kertyy tyypillisesti 100–150 vuodessa, joillakin vähemmän, joillakin enemmän. Toinen johtaja kuvaa lentäneensä melkein 200 kertaa vuodessa (J15), ja kolmas mainitsee, mitä kymmenkunta *overseas*-lentoa vuodessa saa aikaan: "Melkein olit koko ajan *jet lagissa* tai juuri siitä palautunut, kun olit lähdössä seuraavalle matkalle." (J4) Matkoilla ollaan töissä usein iltaa myöten, illallisilla asiakkaiden ja muiden verkostojen kanssa:

24/7

> 50–60 tuntia viikossa, ja sitten kun matkustaa, joka on semmoinen 70–90 vuorokautta vuodesta, niin oikeastaan 24/7 tehdään töitä niitten päivien aikana. Että sitten suurin piirtein mennään nukkumaan ja sitten se aamulla taas alkaa. (J19)

Työn ja vapaa-ajan välinen ero on monella hämärtynyt tai sitä ei enää ole, koska he ovat töissä jatkuvasti. 1950-luvulla edistyksellisimmät yritykset antoivat johtajilleen kotiin sanelulaitteen.[205] Nykyisin matkapuhelin ja kannettava pitävät työt mielessä myös kotona ja vapaalla. Johtaja, joka arvelee tekevänsä töitä noin 60 tuntia viikossa, kuvaa: "Mä olen töissä koko ajan. On sitten viikonloppu tai ilta-aika, niin mä olen aina *online*." Hän ei myöskään kaipaa erityisesti lomia:

> Paljon olen aina tehnyt töitä, erittäin paljon. Enkä ole koskaan ajatellut, että pitäisi erityisen pitkiä lomia pitää tai muuta. Mulla on aikakausia, jolloin esimerkiksi vuoteen en ole pitänyt lomaa ollenkaan. On ollut semmoinen rypistys. Ja sitten taas tietysti on pakko päästä lomalle. (J21)

Rypistys

Niinkin käy, että perhe jää kakkoseksi työlle:

> Käytännössä mä en niitä tunteja enkä käytettyä aikaa mittaa millään tavalla. Työt on hoidettava, mutta paljonhan se vie aikaa. Perhe on jouduttu jättämään väkisinkin vähän kakkosprioriteetille. Työt on ollut aina ykkösprioriteettina. Siihen on kaikki sopeutunut ja tottunut. (J10)

Työt ykkösprioriteettina

Yksi johtajista miettii, että perheen kannalta ainainen työnteko voi olla "huonokin juttu", koska hän esimerkiksi luki sähköpostit lomallakin. Hän punnitsee, saisiko työt välillä katkaistua:

> Tavallaan tyhjentää aivot päivittäisestä työajattelusta, mutta kyllä mun työviikot varmaan oli yli 70-tuntisia. Plus sitten koko ajan töissä. Jos joku lähetti kyselyn tai viestin, niin kyllä mä heti vastasin siihen. (J24)

70-tuntisia työviikkoja

Harrastukset on usein viritetty niin, että ne tukevat työtä ja auttavat jaksamaan siinä. Useimmat johtajat kertovat urheilevansa pystyäkseen selviytymään työstään. Johtajien asenne on kuin huippu-urhei-

lijan, jonka pitää valjastaa koko elämänsä tavoitteen saavuttamiseen: on treenattava, syötävä ja nukuttava oikein. (J30) Johtajat golfaavat, pelaavat tennistä, harrastavat triathlonia ja metsästävät. On tärkeä näyttää terveeltä ja energiseltä, koska johtotehtävissä on saatava vietyä asioita eteenpäin, ja siksi ihminen, joka on esimerkiksi ylipainoinen, herättää helposti ajatuksen siitä, että hän ei kykene hallitsemaan myöskään työtehtäviään. Kuten yksi haastateltavistamme sanoo: "Tämä on urheilusuoritus." (J30)

Urheilusuoritus

Huippu-urheilun tuo mieleen myös tapa, jolla moni kuvaa itseään: on tunnistettava omat rajansa ja väsymyksensä, jottei ajaudu hapoille tai ylikuntoon. Yksi johtaja kertoo joskus harvoin ilmoittavansa, että on kaksi päivää täysin tavoittamattomissa (J1). Toinen taas kehuu assistenttiaan "taistelupariksi" ja kertoo, että suojaa itseään varaamalla kalenteriinsa tyhjiä hetkiä: "Kyllä mä sitten ihan kylmästi pyrin varaamaan itselleni tällaista *balcony timea*, parvekeaikaa". (J2)

Balcony time

Johtajien suuret työmäärät kertovat Suomessa perinteisesti vahvasta protestanttisesta työetiikasta, jota sosiologi Max Weber aikanaan on kuvannut kirjoittaessaan puritaanisista kalvinisteista, jotka nostivat työn ja siinä menestymisen merkiksi Jumalan suosiosta. Kova työnteko, taloudellinen menestys ja rikastuminen olivat merkkejä ihmisen hyveellisyydestä.[206] Myös suomalaisessa luterilaisessa kulttuurissa työtä on arvostettu ja kova työnteko on ollut tärkeä ihanne.[207]

Johtajien työnnälkä ei kuitenkaan selity pelkästään luterilaisuudella. Suomalaiset johtajat suurine työmäärineen eivät ole poikkeuksia, myös muualla johtajan kuuluu tehdä paljon töitä. Suuret työmäärät ovat aina olleet ammattijohtajien tunnusmerkki; vakuutus omistautumisesta yritykselle ja halusta edetä uralla.[208] Johtajat ovat olleet väsymättömiä ja johtajan on kuulunut julistaa, ettei mikään häntä lannista.[209]

Osin syyt ovat käytännöllisiä. Johtajilla on paljon tekemistä varsinkin nykyisissä verkostomaisissa organisaatioissa. Teollisissa hierarkioissa johtajat istuivat pitkiä päiviä työhuoneissaan. Jälkiteollisissa verkostoissa vanhat hierarkkiset byrokratiat ovat osin murentuneet, ja johtajat ovat organisaatioita yhdistävä liima.[210] Kun yritys koostuu verkostoista, tiimeistä, työryhmistä ja projekteista, johtajat

pitävät ne hengissä ja liikkeessä olemalla läsnä ja näkyvillä. Perinteisesti on myös ollut viisautta olla yrityksissä paikalla kaiken varalta. Pidempi poissaolo tai lyhyemmät työpäivät saattaisivat viedä sivuraiteelle, kun organisaatiossa uudistukset ja muutokset etenevät nopeassa tahdissa.[211]

Kovaan työntekoon niveltyy myös vahvoja kulttuurisia arvoja, joista voi ammentaa silloin kun haluaa oikeuttaa asemaansa ja suuria palkkioita. Kova työmoraali on tehokas kulttuurinen ase erityisesti nyky-yhteiskunnassa, jossa on lähtökohtana, että jokaisella on mahdollisuudet menestyä ahkeruudellaan. Suuret työmäärät ovat vastaansanomaton argumentti, joka ei kaikessa raamatullisuudessaankaan ole menettänyt voimaansa. Kun rahat on ansaittu otsa hiessä, silloin kenelläkään ei pitäisi olla nokan koputtamista.

Ehkä siksi johtajat lähes poikkeuksetta kuvaavat velvollisuudentuntoisuuttaan ja suuria työmääriään ja välttelevät puhetta lomista, viikonlopuista ja muusta hauskanpidosta. Samalla he perustelevat asemaansa moraalisesti. Ohimennen joku mainitseekin, että toisinaan ammattikunnassa on tapana liioitella työn määrää. Johtaja, joka kertoo, että työ on "tietysti elämäntehtävä", joka ei mahdu tavallisiin työviikkoihin, pysähtyy hetkeksi: "Kaikki pakkaa yleensä liioittelemaan sitä mielellään, mutta ehkä mä nyt voisin rehellisesti sanoa, että mä jossain viiden- ja kuudenkymmenen tunnin välillä teen." (J23)

Tietysti elämäntehtävä

Suorituspaineita ja kovia odotuksia

Valtavan työmäärän lisäksi johtajat muistuttavat, että heiltä vaaditaan poikkeuksellista kovuutta ja kestokykyä: itsensä hallintaa ja kykyä käsitellä vaikeita tilanteita ja tunteita. Kuten eräs ammattijohtaja kuvaa toimitusjohtajan karua elämää yrityksen huipulla vailla "minkäänlaista työsuhdeturvaa":

> Siinä on tietysti valtavat suorituspaineet. Jos sä olet vaikka toimitusjohtaja, niin se on erittäin armotonta se maailma. Okei, toimitusjohtajille maksetaan hyvin, mutta se hinta, minkä ne maksaa elämässään siitä, on kyllä aikamoinen. Ja se näkyy esimerkiksi siinä, että silloin kun sä olet töissä, sulla on huono omatunto siitä, että sä

Huono omatunto

> et ole kotona perheen ja lasten kanssa, kun se on kuitenkin melkein 24/7 se homma. Ja sitten kun sä olet kotona, sulla on huono omatunto, että sä et ole siellä töissä. (J6)

Johtajien oman käsityksen mukaan he kärsivät pätkätöistä niin kuin muutkin epävarmuudessa elävät prekariaatit ja siksi heille kuuluu myös maksaa korvaus työn epävakaudesta:

Pätkätöitä

> Aina puhutaan korkeista palkoista ja korvauksista ja tokihan ne on totta. Mutta sitten tietysti nämähän ovat pätkätöitä sillä lailla, että Suomessa varsinkin perinteisesti ajattelu on ollut sitä, että kun potkut kerran saa, niin sen jälkeen ei enää ole kauhean kiinnostava johtaja. Ja se on varmaan yksi syy niihin kiistämättä korkeisiin korvauksiin, mitä näistä hommista maksetaan... Sä olet tavallaan yhtä hyvä kuin se viimeisin, pörssiyhtiössä varsinkin, kvartaalin tulos. Että eihän se, että sä olet kolme vuotta sitten tehnyt hyvää tulosta, niin sillä ei pitkälle pötkitä. (J8)

Johtajaan kohdistuu myös paljon vaatimuksia ja odotuksia. Koko organisaatio on kääntänyt katseensa häneen ja lukee johtajaa niin kuin ennustaja teelehtiä. Yksi johtaja kuvaa työnsä suurimmaksi haasteeksi sen, että johtajan pitää esiintyä hyväntuulisena tai huhut lähtevät liikkeelle:

No nyt tulee YT-neuvottelut

> Koko ajan pitäisi olla innostunut ja välillä sua väsyttää ja auto menee rikki tai lapset käyttäytyvät huonosti, ja sitten kun sä kuljet tuolla myrtsin näköisenä, niin ihmiset ajattelee, että "no nyt tulee YT-neuvottelut" ja "hallitus on sanonut, että tästä ei tule mitään". Se on vähän sillä tavalla, että sitä tulkitaan, miten sä olet. (J23)

Kun johtaja tulee uuteen organisaatioon, hänen tehtävänään saattavat olla suuret muutokset, joihin kuuluvat vastarinnan voittaminen ja ikävät päätökset.[212] Johtajat ohentavat hierarkioiden keskitasoja ja purkavat pyramideja, leikkaavat, karsivat ja saneeraavat yrityksiä tuloskuntoon.[213] Henkilöstö jarruttaa muutoksia, jotka tietävät irtisa-

nomisia ja uudelleenjärjestelyjä. Eräs johtaja kuvaa uransa vaikeinta hetkeä, kun hänet oli lähetetty tekemään muutosta ulkomailla sijaitsevaan tehtaaseen. Tehtaan vanhastaan tunteva kollega toivotti onnea sanomalla, että "ovat sitä miehetkin yrittäneet":

Linjapuhe

> Silloin kun mä marssin sen tehtaan johdon eteen, siellä oli semmoinen 75 henkeä siinä huoneessa, ja mä lähdin tekemään semmoista totaalista käännöstä ja tiesin, että siellä ei ollut juuri yhtään sielua, joka oli mun kanssa samaa mieltä... Se oli semmoinen linjapuhe... jota mä mietin melkein kaksi kuukautta. (J4)

Muutos onnistui, joskin melkein koko johtoryhmä piti vaihtaa. Toinen johtaja taas kuvaa, kuinka pitää olla kärsivällinen ja kärsimätön yhtä aikaa ja uskoa muutokseen, vaikka se ei vielä ole näköpiirissä. Suuret laivat kääntyvät hitaasti: "Samaan aikaan pitäisi olla kärsimätön, koska sun pitää omalla tavallaan kuitenkin sitä tahtipuikkoa heiluttaa siinä muutoksessa ja yrittää ajaa muutosta niin nopeasti läpi kuin se on mahdollista ja samalla tunnistaa kuitenkin siihen liittyvät hitausmomentit." (J25)

Hitausmomentit

Osa johtajista on saneeraajia. He tulevat firmaan, kun omistajat tarvitsevat suuren muutoksen, ja poistuvat työnsä tehtyään. Toimitusjohtajana eri yrityksissä ollut johtaja kuvaa, miten hän on ollut "*turn around* -hommissa", joissa firma täytyy kääntää ylösalaisin ja parempaan tilaan: "Mä olen tyypillisesti muutosjohtaja, mä tulen firmaan ja tulen laittaan asioita kuntoon, sanotaan kolmen tai viiden vuoden perspektiivillä ja sen jälkeen se *job is done*. Se tulee tästä tehtävästä se paine." (J21)

Turn around -hommissa

Toinen johtaja kuvaa samanlaisia tilanteita yrityksissä, jotka ovat olleet täydellisessä umpikujassa. Silloin oikeita päätöksiä on vaikea erottaa vääristä:

Pitää löytää ulospääsy

> Jos sä olet johtaja, niin sä olet se, jonka pitää löytää ulospääsy, jotta firma säilyy hengissä. Ja sitten täytyy muistaa, että jos sä olet liike-elämässä ja sun tekemistä päätöksistä 55 prosenttia on oikeita ja 45 prosenttia vääriä, niin sä pärjäät ihan helvetillisen hyvin. (J5)

Johtajalla onkin oltava paksu nahka. Monissa tilanteissa on vain huonoja mahdollisuuksia ja ”pakko ottaa turpaan” niin, että ”siinä tulee rumaa jälkeä, teki mitä vaan”. Raskainta on ihmisten irtisanominen, tai niin kuin johtaja muotoilee *”judgement callin”* (J19) tekeminen. Ensin Pohjois-Amerikassa ja sitten Suomessa työskennellyt johtaja kuvaa rankimmaksi kokemukseksi sanoa ihmisiä irti vain siksi, että yrityksen tulosta saataisiin vähän parannettua:

Judgement call

> On tuskaista katsoa ihmisiä, jotka joutuvat jättämään [työnsä], ja monella on kuitenkin, ei pelkästään työpaikka ja raha, vaan tavallaan sielu ollut siinä mukana. Se on hyvin tuskallista... Hankalimpia on ollut semmoiset paikat, missä koitetaan tehdä vähän paremmin ja vähän parempaa tulosta ja sulla on erilaisia vaihtoehtoja, ja sitten päädytään siihen, että vähennetään henkilökuntaa. Ne on mulle olleet erittäin vaikeita. (J23)

Hyvin tuskallista

Joskus on sanottava irti ihmisiä, jotka tuntee hyvin. Eräs johtaja kuvaa, kuinka hän käyttää ammattilaisia apuna, harjoittelee vaikeita tilanteita etukäteen ja purkaa niitä jälkikäteen:

Empatia

> Kun on paljon empatiaa, niin miten erottaa sen, että on pakko tehdä ja ei lähde sen tunteen mukana viemään siinä tilanteessa... Nykyään sen osaa paremmin... Mutta kyllä se on vaatinut sitten tilanteesta puhumista... Nyt ollaan aina varmistettu: jos on sellaisia tilanteita, niin harjoitellaan. Ja sitten, vähän niin kuin missä tahansa kriiseissä, niin puhutaan jälkikäteen. Puretaan. (J22)

Saneeraukseen palkatun muutosjohtajan kestokyvyn salaisuus onkin se, että hän pystyy pitämään välimatkaa ihmisiin, joita hän ei tunne. Hän näkee yrityksen tuorein silmin, koska ei ole elänyt samaa elämää kuin sen muut työntekijät:

> Mäkin tulin tähän ulkopuolelta, mä aloin tehdä isoja muutoksia. Mä en tiedä, jos mä olisin sisällä ollut ja elänyt tässä, jos tämä olisi ollut se mun totuus, niin olisiko semmoista pystynyt tekemään...

> Tärkein pointti on, että voi nähdä selvemmin, mutta sitten myös se, että sulla ei ole semmoisia kulttuurisia kiinnikkeitä paikkoihin tai aikoihin tai jotain, joka on kirjotettu seinille. Sä et näe niitä [kiinnikkeitä] vielä alussa, minkä sä sitten näät. Kulttuurisia olettamuksia, miten toimitaan. (J30)

Kulttuurisia kiinnikkeitä

Johtajan kestokykyä mitataan ehkä eniten silloin kun hän itse saa potkut. Siinäkin tilanteessa on kyettävä nousemaan ja lähtemään eteenpäin, johtaja ei voi irtisanottuna jäädä syyttelemään ikäviä pomoja tai vellomaan kysymyksissä siitä, mikä on oikein ja mikä väärin. Jos hän haluaa hakeutua takaisin työmarkkinoille, hänen on kerrottava myönteinen tarina, jossa hän nousee voittajana tuhkasta, yhtä kokemusta viisaampana. Johtajilta odotettu kyky kohota ikävien asioiden yläpuolelle kuuluu selvästi, kun suurissa yrityksissä työskennellyt johtaja kuvaa potkujaan ja päätyy lopulta siihen, että jäi kokemuksessa voiton puolelle:

> Mulle on kerran annettu tavallaan potkut firmassa. Toimitusjohtaja totesi, että vauhti ei riitä... Se ei tullut yllätyksenä, mutta on se semmoinen tavallaan epäonnistuminen ihmisenä siinä hetkessä. Toisaalta se on hirveästi kasvattanut ihmisenä, koska sä käyt koko sen tunnemyrskyn läpi ja mietit, että oliks tää nyt reilua vai ei, ja kaikki ihmiset sanovat, että voi voi, miten siinä nyt näin kävi. Mutta toisaalta on semmoinen vanha sanonta, että jos ei se tapa, niin se kasvattaa. (J2)

Reilua vai ei

Johtajakin saa olla tunneihminen

Promillen johtajissa pistää silmään poikkeuksellisen rento ja mutkaton esiintyminen. Ajatus suurituloisista huippujohtajista voi tuoda ensimmäisenä mieleen kuvan marmoroiduista pankkisaleista ja mustista hiljaa lipuvista autoista, mutta kukaan haastateltavistamme ei pönötä eikä tärkeile. Haastattelut teemme maisemakonttoreiden koruttomissa neuvotteluhuoneissa, johtajat hakevat kahvit automaatista ja vettä keittiön hanasta. Tammipöydät, silkkikravatit,

sikarilaatikot ja konjakkikalustot on korvattu pahvimukeilla ja työpöytiä erottavilla väliseinillä. Kaulukset roikkuvat auki harkitun huolettomasti ja johtajaa on usein vaikea erottaa muusta konttoriväestä, ellei ole merkkitietoista silmää, jolla tunnistaa laadukkaasta kankaasta leikattu eleetön puku tai tavallista paremmasta nahkasta tehty kenkäpari.

Kun näitä ystävällisesti jutustelevia huippujohtajia kuuntelee, on paikoin vaikea muistaa, että haastateltavamme ovat yrityshierarkian huipulla ja taistelleet tiensä sinne. Nämä johtajat tuskin turvautuisivat *management by perkeleeseen*, jota on pidetty suomalaisen johtamisen hierarkkisena, sota-ajan perinnöstä ammentavana tyylinä. Johtaja, jolla on takanaan pitkä ura, kuvaa:

Ei ihan militantti

> En mä tiedä, miten moni ihminen haluaa ajatella olevansa johtaja, mä en ole koskaan ajatellut olevani. Johtaja-sana on jollain tavalla semmoinen, emmä tiiä, ei ihan militantti mutta siinä on jotain vanhaa. (J11)

Ja kuitenkin äänessä on erittäin menestynyt ammattijohtaja, joka on satsannut työhön paljon ja menestynyt siinä loistavasti sekä aseman että tulojen mukaan mitattuna. Ammattijohtajien puheissa korostuukin kovan suorittamisen rinnalla pehmeä miellyttävyys ja kyky luoda hyvää henkeä. Kun johtajien persoonaa on alettu korostaa verkostomaisissa yrityksissä, heidän tunnetaitonsa ovat nousseet arvoon arvaamattomaan. Parhaat johtajat alkavat muistuttaa saarnaajia, jotka puhuttelevat seuraajiensa tunteita ja lietsovat heitä työn hurmokseen.

Ammattijohtajien nyrkkisääntönä oli pitkään, että omaa erinomaisuutta ei kannata rummuttaa. 1900-luvun alkupuolella suuryritysten ammattijohtajia oli tapana kutsua miehiksi harmaassa flanellipyjamassa – yhtiön miehiksi, jotka eivät tee itsestään numeroa.[214] Suuressa organisaatiossa piti olla ennustettava ja luotettava.[215] Tärkeintä oli olla lojaali esimiehelleen ja kyetä sulautumaan tapettiin niin, että kunnian saavutuksista korjasi esimies tai omistaja.[216] Ohjenuorana oli, että ammattijohtajalle ei riitä pelkästään hyväksyä

esimiestensä näkemykset, vaan hänen täytyy hyväksyä ne niin kuin pitäisi niistä.[217]

Johtajien miellyttävyyttä korostivat erityisesti 1970-luvulta lähtien levinneet pehmeät johtamisopit, jotka tähdensivät sitouttamista, innostamista ja motivointia.[218] Johtajat yrittivät levittää hyvää henkeä ja optimismia käyttäytymällä avoimesti ja spontaanisti ja innostavia visioita luoden.[219] Johtaminen ei ole enää vain tuloksen ja organisaation manageerointia vaan visionääristä muutostyötä, jonka päämääränä olisi saada aikaan perustavia muutoksia ihmisissä ja organisaatioissa.[220] Näiden johtamisoppien päävire on, että johtaja ei halua esittää olevansa muiden yläpuolella vaan korostaa olevansa yksi muiden joukossa.[221] Johtajat kiertelevät kyselemässä alaisiltaan, mitä näille kuuluu, ja yrittävät ymmärtää työntekijöiden näkökulmaa olemalla läsnä ja tavoitettavissa.[222]

Samalla johtajan persoona on entistä tärkeämpi. Taulukkolaskenta ei riitä, vaan johtaja symboloi yrityksen identiteetin ydintä työtekijöille ja asiakkaille.[223] Johtajat rakentavat symbolisia näytöksiä, joilla he viestivät sitä, mitä yritys ja sen arvot ovat. Tuore toimitusjohtaja saattaa poistaa Picasson huoneensa seinältä, luopua autonkuljettajista tai työhuoneensa ovesta, kätellä kaikki yrityksen työntekijät tai polttaa yrityksen vanhan käsikirjan henkilökunnan parkkialueella.[224]

Uudet opit kuuluvat myös suomalaisten johtajien puheessa. Management by perkele on kadonnut tai ainakin työnnetty pöytälaatikkoon pois haastattelijan näkyvistä ja sen on korvannut pehmeämpi *management by wandering*. Huipputuloiset suomalaisjohtajat kertovat, kuinka johtajat ennen olivat etäisiä "takahuonejohtajia", jotka istuivat "monen sihteerin takana" (J21) tai olivat vetäytyneet suljettujen ovien ja "liikennevalojen" (J28) suojiin. Tai kuten rakennusalalla uransa tehnyt johtaja kuvaa taakseen jättämäänsä maailmaa, jossa johtajia kunnioitettiin, koska he olivat sellaisia kuin piti: "Aina 55–60-vuotiaita vanhoja herroja, jotka istuivat omissa kerroksissaan ja olivat vähän tekemisissä muun henkilöstön kanssa." (J29)

Nyt johtaja ei voi pönöttää pöydän takana, vaan hän pistää itsensä likoon ihmisenä. Johtaja on myös innostaja, jonka on tärkeä

saada "ihmiset mukaan tekemiseen" (J16) ja saada ihmiset motivoitua (J29). Johtajalle keskeistä on ihmisten "energisoiminen, innostaminen ja sparraus" (J6) niin "että ne haluavat antaa kaikkensa" (J28) ja "vapaasta tahdostaan raataa". (J5)

Haastatteluissa tekee aika ajoin melkein mieli nipistää itseään miettiessään, kuuliko tosiaan oikein, kun äänessä ovat kuitenkin enimmäkseen tekniikan ja kaupan alalla ansioituneet suomalaiset miehet. Johtajan on oltava "aito ihminen" ja kyettävä tarvittaessa "näyttämään tunteita". (J2) Tärkeää ovat *"soft values"*, (J30) "ihmisten johtaminen", (J21) "sosiaalisuus", (J7) "tunneäly, kyky ymmärtää ja empatia", (J10) "aito kuunteleminen" (J11) ja se, että "puhuu kuin ihminen ihmiselle". (J15) Moni sanoo myös, että johtajan on tärkeä kommunikoida, (J22; J30) kyetä viestimään ja puhumaan ihmisten kanssa, jotta "ihmiset tietää, mitkä ne on ne tavoitteet", (J12) ja huolehtia siitä, että "ihmiset luottaa siihen, että sanoja pidetään". (J14) Johtajan on irtisanomisista huolimatta kyettävä luomaan sellainen tunnelma, että on "ihan ok tehdä virheitä". (J17)

Ihminen ihmiselle

Suuret onnistumiset liittyvät monesti nimenomaan ihmisten johtamiseen tiimeissä. Talouskriisin aikaan vuonna 2008 työnsä aloittanut johtaja kuvaa tuloksiaan:

Fantastinen yhteishenki

> Siinä tilanteessa saatiin kahden vuoden aikana rakennettua mun mielestäni ihan fantastinen yhteishenki ja joukkuehenki, ja me puhutaan voittajajoukkueesta tänä päivänä. Siinä tapahtui ihan mitattunakin, en ihan tarkalleen muista, mutta jos mä sanon, että yli 50 prosentin parannus henkilöstötyytyväisyydessä. Ja se on pysynyt, ellei vielä kasvanut entisestään, niin kyllä mä sanon että se on varmaan yksi parhaita onnistumisia. (J19)

Käskyttäminen on jäänyt vähemmälle, johtajat ovat kansainvälisiä ja avoimempia (J11; J15) ja nuoremmille annetaan ennakkoluulottomammin tilaa (J14), haastattelemamme johtajat linjaavat. Johtajaa pitää myös voida kyseenalaistaa: "Kulttuurin täytyy olla semmoinen, että ihmiset pystyy debatoimaan ja vastustamaan ja sitten johtajan täytyy olla valmis muuttamaan mielensä." (J23)

Itse asiassa kuka tahansa voi olla johtaja: johtajuuden ei pidä lukkiutua asemaan ja titteliin, vaan joskus on parasta tunnistaa, että joku toinen pystyisi johtamaan paremmin, ja joskus "se voi olla aivan juniori kun teknologia muuttaa tätä maailmaa". (J23)

Johtajalta vaaditaankin poikkeuksellisia kykyjä myös ihmisten johtamisessa. Pelkkä kovuus ei riitä, johtajalla on oltava tunneälyä ja innostusta. Emotionaalisuutta korostava puhetapa johtaa sekin ajatukseen siitä, että todelliset johtajat ovat asemansa ansainneet. He eivät pärjää vain kylmien hermojen ja kovan työtahtinsa vuoksi, vaan sen lisäksi he ovat myös herkkiä tunne-elämän ammattilaisia. Piilaakson tunteva toimitusjohtaja, joka on käynyt kouluttautumassa Harvardissa, soimaa menneitä sukupolvia hierarkkisuudesta. Hän kertoo panevansa persoonansa peliin johtaessaan:

> Jos johtaja on vaan johtaja, hän ei voi saada joukkojaan mukaan yhtä paljon kuin että jos se on Jouko Jokila [nimi muutettu]. Aina mä en korosta, että Jouko Jokila vaan että se on Jouko. Että se olen minä tässä, heikkouksineen ja vahvuuksineen. (J26)

Se olen minä tässä

Olemalla läsnä "Jouko" uskoo hävittävänsä pelon ja häpeän organisaatioista ja saavansa aikaan riskinottoa ja innovaatioita. Samaan tapaan johtamistyyliään kuvaa toinen toimitusjohtaja, joka käyttää intoaan tietoisesti työvälineenä:

> Kaikki sanoo, että mulla on paljon energiaa ja intoa ja se näkyy. Ja se on tietysti semmoinen asia, mitä voi treenata, joillakin se tulee ehkä luontaisemmin. Mutta into… se on semmoinen voima ja mun mielestäni kaikki johtajat ei välttämättä perspiroi, mutta mun mielestä se on sitä sitoutumista. Johtajan pitää näyttää, että hän uskoo siihen asiaan mitä johtaa. Ja mä en tarkoita, että se on näyttelemistä. Kyllä sen pitää olla ihan aitoa, koska muuten se ei ajan kanssa toimi… Jotkut johtajat ovat ehkä sen verran introvertimpia, että niiden pitää ihan tietoisesti päättää ja muistaa näyttää, että uskoo ja on sitoutunut ja on innostunut siitä mitä tekee. (J30)

Pitää olla aitoa

Raha ei ratkaise tasa-arvon mallimaassa

Suomalaisten huippujohtajien puheista käy selväksi, että itsevaltaisten patruunoiden tilalle ovat ilmestyneet johtajat, joilla on vankka usko tasa-arvoon ja ihmisten kannustamiseen innostumaan ja onnistumaan työssä. Komentoketjujen aika on ohi. Johtajat eivät halua korottaa itseään muiden yläpuolelle vaan kertovat, että he ovat yrityksissään vain yksi työntekijä muiden joukossa.

Turvallinen lintukoto

Usko tasa-arvoon nousee esiin myös siinä, miten johtajat näkevät yhteiskunnan. Suomi on "turvallinen lintukoto" jossa "tasa-arvoisuus on huippuluokkaa" (J19) tai "Suomessa on paljon hyvää, erityisesti se, että ollaan kohtuullisen tasa-arvoisia". (J27)

Samat mahdollisuudet

Johtajat uskovat erityisesti mahdollisuuksien tasa-arvoon: suomalainen yhteiskunta antaa kaikille suhteellisen hyvät edellytykset päästä eteenpäin. Tai kuten eräs johtaja sanoo painokkaasti: "Kyllä nyt täytyy sanoa, että kyllä täällä pärjää, jos vaan haluaa. Kyllä Suomessa on mahdollisuuksia." (J10) Toisen johtajan mielestä tasa-arvoisuus on "hirveän hyvä asia" ja "se on ihan aitoa", koska "ihmisillä on lähtökohtaisesti aika hyvät mahdollisuudet päästä eteenpäin". (J13) Kolmas ammattijohtaja puolestaan tiivistää: "Me ollaan kuitenkin tosi tasa-arvoinen yhteiskunta, ja ainakin aikaisemmin on ollut niin, et sillä ei ole mitään väliä mikä kotitausta on. Sulla on aivan samat mahdollisuudet kuin kenellä tahansa muulla." (J6)

Useat tutkimukset osoittavat, että johtajien pojista tulee usein johtajia ja yhteiskunnan varakkaimmat ryhmät uusintavat itseään liike-elämässä.[225] Myös meidän haastatteluissamme noin puolella johtajista vanhemmat tai ainakin isä ovat olleet ylempiä toimihenkilöitä ja lisäksi muutamien isillä on yrittäjätausta. Haastattelemamme johtajat näyttävät toisin sanoen tulevan selvästi keskivertoa koulutetummista ja taloudellisesti vahvoista ryhmistä. Myös hyvistä oloista tulevat johtajat ovat vakuuttuneita mahdollisuuksien tasa-arvosta. Varakkaasta perheestä tuleva johtaja kuvailee Suomea:

Mahdollisuuksien tasa-arvo

> Syntymätaustalla on vähemmän merkitystä ihmisen menestykselle kuin missään muussa maassa. Sitä kautta voidaan puhua mahdollisuuksien tasa-arvosta. Syntymätausta ei vaikuta niin paljon tulevaisuuden menestymismahdollisuuksiin kuin muualla maailmassa. (J26)

Johtajien mielestä suomalaiset eivät ole myöskään jakautumassa eriarvoisiin luokkiin tai ryhmiin eivätkä yhteiskunnalliset erot ole kasvamassa. Kun heiltä kysyy, onko Suomi jakautumassa, saa selkeitä vastauksia: "Ei kyllä tosiaankaan ole." (J23) "Siitä puhutaan. Mä en näe sitä." (J22) "No ei oo." (J3) "Ei mun mielestä." (J10) Ne, jotka alkavat pohtia jakautumista enemmän, päätyvät samaan lopputulokseen: "Mä todellisuudessa en usko, että niin käy." (J5) Tai: "Mä luulen, että esimerkiksi tuloerot suhteessa, ne on pienentyneet." (J3)

Osa johtajista on päätynyt siihen, että joitakin eroja on, mutta ne eivät ole merkittäviä. Esimerkiksi eräs vientiteollisuudessa työskennellyt johtaja toteaa, että Suomessa on monenlaista eriarvoisuutta, mikä näkyy asuinalueissa, taloudellisen hyvinvoinnin eroissa. (J1) Häntä myös harmittaa, että IT-alalle ei hakeudu naisia. Erot ovat selviä, mutta silti hän siirtyy tekemään kansainvälistä vertailua ja päätyy siihen, että Suomessa asiat ovat erittäin hyvin, varsinkin kun hän ei itse ole törmännyt epätasa-arvoon omassa arjessaan:

Aistien kautta

> Koenko mä sitä tuolla jokapäiväisessä elämässä, en. Mutta sitten kun mäkin luen lehtiä, niin joo. Ja nyt varmaan pitäisi sitten joltakin tutkijalta kysyä, miten se asia oikeasti on. Mä en ainakaan sitä sillai aistien kautta niin voimakkaasti koe. (J1)

Pelottelupuhetta

Elintarvikealalla työskentelevä johtaja ajattelee, että jakautumisessa on kyse enemmän "hifistelystä", elintavoista kuten luomuruuasta tai veganismista, kaupunkilaisuudesta tai ikäluokasta. Jaot ovat enemmän "genrejä" ja puhe jakautumisesta "pelottelupuhetta", jossa on poliittisia intressejä. (J22) Metsäteollisuudessa kansainvälisen uran tehnyt johtaja nimeää maahanmuuttajat, syrjäytyneet ja yksinäiset vanhukset, joista kukaan ei pidä huolta, mutta muistuttaa, että nuokaan ryhmät eivät tee Suomesta poikkeuksellisen epätasa-arvoista maata. (J3) Kolmas taas on huolestunut asuinalueiden jakautumisesta paremman väen alueisiin. (J9)

Eräs johtaja kuvaa tasa-arvoisuutta kulttuurina, jossa ihmisiä ei lokeroida varallisuuden tai aseman mukaan ja esimiehelle voi mennä juttelemaan suoraan ilman teitittelyä. Tähän verrattuna Ruotsikin on luokkayhteiskunta, jossa "näkee jo selkeästi mikä kenenkin tausta on". (J28) Toinenkin ammattijohtaja ottaa vertailukohdaksi Ruotsin, johon verrattuna suomalainen yhteiskunta on hyvin demokraattinen ja tasa-arvoinen:

Ruotsin slummit

> Ei tarvitse mennä kuin Ruotsiin, siellä on kaupunginosia, jotka ovat suomalaisen mittapuun mukaan slummeja. Ranskassa on ollut ihan toistuvasti näitä lähiökapinoita ja muuta. Kyllähän suomalainen yhteiskunta on mun mielestäni hyvin tasa-arvoinen yhteiskunta isossa kuvassa. (J24)

Nekin johtajat, jotka ovat havainneet, että eriarvoisuus on lisääntymässä, eivät pidä ilmiötä merkittävänä. Yksi heistä kuvaa, kuinka tuloerot ovat kasvaneet, kun teknologinen vallankumous on siirtänyt pääomia työntekijöiltä tehtaiden ja teknologian omistajille. Mutta toisaalta hän painottaa, että talouskriiseissä, esimerkiksi vuosina 1987, 2000 ja 2007, myös pääomien haltijat menettävät rahojaan. Pääasia onkin, että Suomi on "ylivoimaisesti maailman tasa-arvoisin maa tai yksi maailman kolmesta tasa-arvoisimmasta maasta". Ja edelleen, hän muistuttaa, tasa-arvolla on myös varjopuolia: "Liian suuri tasa-arvo luo kannustusloukkuja, jolloin ihmisiltä puuttuu motivaatio edes hakeutua töihin, jolloin yhteiskunta ei luo vaurautta jota voi jakaa vähempiosaisille." (J26)

Liian suuri tasa-arvo

Yli kolmenkymmenen haastattelemamme ammattijohtajan joukossa on vain muutamia poikkeuksia, jotka tuovat esiin yhteiskunnallisten erojen kasvun tai ajattelevat, että rikkaimmat ovat rikastuneet nopeammin kuin yhteiskunnan muut ryhmät. Yksi noista poikkeuksellisista johtajista kuvailee, että Suomessa on syntynyt varakkaiden ryhmä, joka myös piilottaa vaurauttaan, eivätkä muut pysy mukana yhteiskunnan kehityksessä:

> Meillä alkaa olla aika paljon todella varakkaita ihmisiä ja nehän nyt ei sinänsä kauheasti näy missään. Mitä rikkaammaksi sä tulet, sitä enemmän rupeat sitä varmaan jo piilottelemaan. Keskiluokka tietysti mun mielestä on vaurastunut hienosti... Kyllä mä nuoristakin sillä tavalla olen aika huolissani, että vaikka niillä olisi duuni, niin se, että jos tähän pääkaupunkiseudulle pitää tulla töihin, niin kyllä sä aika paljon joudut kuukausitulostasi pistämään asumiseen ja sitä kautta käytettävissä oleva raha ei välttämättä ole niin kauhean iso. Sitten jos puhuttiin vieraantumisesta, niin kyllähän meillä on paljon sitä porukkaa, jotka yksinkertaisesti tässä menossa ei pysy mukana. (J2)

Rupeat piilottelemaan

Huolestunut näkemys jää kuitenkin aineistossa selvään vähemmistöön. Sen sijaan huipputuloiset johtajat kokevat itse olevansa eläviä todisteita yhteiskunnan tasa-arvoisuudesta. Yksi johtajista kuvaa, kuinka Suomessa on "aika pitkä matka siihen, että olisi oikeasti rikkaat ja oikeasti köyhät", joiden elämäntavat eroavat toisistaan: "Meillä työskentelevällä timpurillahan voi olla ihan samankokoinen asunto, sama auto, samalla paikalla oleva mökki. Nämä on aika pieniä nämä erot sitten kuitenkin suomalaisessa yhteiskunnassa." (J29)

Timpurilla sama auto

Promilleen yltäneet johtajat eivät koe erottuvansa muista suomalaisista vaan vakuuttavat, että heidän elämänsä on *normaalia* ja keskiluokkaista. He eivät ole ajatelleet rikkauttaan (J12), "eivät koe itseään erityisen vauraaksi" (J19) eivätkä "levittele varakkuuttaan". (J13) Oma elämä on ihan "normaalia ja tavallista elämää". (J28) Varallisuudestaan kertoessaan he listaavat keskiluokkaisen elämän perusasioita, asunnon, kesämökin, matkustelun, ja puhuvat perheestä, siitä, että "perheellä on asiat hyvin" (J13) ja lapset tulevat olemaan suurin hyötyjä. (J4; J14)

Normaalia ja tavallista

Vaikka huippujohtajien kasvaneiden palkkiojärjestelmien perusteluna on pidetty nimenomaan heidän haluaan ansaita rahaa, johtajien omissa puheissa raha ei merkitse heille juuri mitään. Suuren pörssiyhtiön johtaja tokaisee: "En siitä numeroa minä ainakaan tee tai perhe tee millään lailla, vaan koitetaan elää niin kuin normaalit pulliaiset ilman ihmeellisiä asioita." (J19) Rakennusalalla toimivan

Ilman ihmeellisiä asioita

suuryrityksen johtaja sanoo, että raha ei ole ollut asia eikä mikään hänelle sen jälkeen kun palkka nousi nuorena miehenä viiteentuhanteen euroon kuukaudessa: "Totesin siinä kohtaa, että mä en saa tätä rahaa enää kulumaan. Ja oikeastaan sen jälkeen raha ei näytellyt oikein minkäänlaista roolia. Mä en ole töissä rahan takia." (J29) Hän ruotii elämäntapaansa:

Raha ei näy

> Enkä leveile rahalla enkä käytä sitä. Ihan normaalit autot, talossa ei mitään poikkeuksellista. Niin, tavallaan se raha ei näy sillä tavalla elämässä... Ja kaveripiiriin on aina kuulunut eri yhteiskuntaluokista olevia ihmisiä. Ja kaikille olen samalla tavalla sama henkilö. Harrastukset ovat koko kansan harrastuksia ja ihan normaaleja. (J29)

Pitkän uran eri yritysten toimitusjohtajana tehnyt johtaja muistelee, kuinka suuret rahasummat palkkakuitissa aluksi hämmensivät, mutta eivät kuitenkaan muuttaneet häntä ihmisenä:

> Totta kai se alkuvaiheessa varsinkin häkellyttää, ja sitten kun erot on palkkakuitissa silleen isoja... kun siitä suurin osa tulee kuitenkin tulossidonnaisesti, niin välillä on tullut hyvinä aikoina tosi paljon [rahaa], joka tietysti on silleen hämmentävää. Totta kai verottaja pitää huolen, että ihan kaikkea ei sitten jää sinne tilille, mutta kuitenkin. Että onhan se, voisi sanoa erikoista, mutta ei ole vaikuttanut hirveästi mun elämääni, ei ole vaikuttanut hirveästi kulutukseen, eikä vaikutakaan. Mä en ole semmoinen ihminen. (J8)

En ole semmoinen ihminen

Julkisessa keskustelussa johtajia on toisinaan syytetty ahneudesta, mutta sitä ei kukaan haastateltavistamme mainitse. Johtajien joukossa on vain yksi haastateltava, joka toteaa, että raha tekee myös vähän ahneeksi: "Kun sä pääset kiinni tavallaan kultasuoneen, niin et sä halua siitä luovuttaa. Sä olet ehkä valmis sitten tekemään puhtaasti rahan takia enemmän kun sen muun sisällön takia." (J10) Hän on kuitenkin yksinäinen poikkeusajattelija huippujohtajien joukossa.

Kiinni kultasuoneen

Voi tietenkin olla, että johtajien enemmistö on oikeassa väittäessään, että raha ei näyttele heidän elämässään isoa roolia eikä se ole myöskään työn tärkein kannustin. Toinen selitys rahan vähättelylle voi kuitenkin olla se, että johtajat eivät halua tuoda ansioitaan esiin: rahalla pröystäily ei sovi protestanttiseen kulttuuriin ja yhteiskuntaan, jossa tasa-arvo on ollut tärkeä moraalinen arvo ja tuloerot kansainvälisesti verrattuna vaatimattomat. Tuo moraali ehkä kaikuu taustalla, kun johtajat korostavat tasa-arvoa ja tekevät selväksi, että he itse eivät erotu rivistä.

Pahin asia olisikin pöyhkeillä ja mahtailla rahalla. Yksi johtaja huomauttaa, että "ne ketkä tuntee minut, ne tietää, että en mä ole pröystäilijä". (J18) Toinen toteaa, että "varakkuudella pröystäily ei ole minusta asiallista", ja vetää selvän eron ihmisiin, jotka haluavat "elvistellä". (J9)

Pröystäily ei ole asiallista

Jotkut johtajat myös kertovat pitävänsä huolta siitä, että varakkuus ei näy liikaa ja miettivät tarkkaan, miten paljon sitä voi näyttää. Eräs ammattijohtaja kertoo, että hänellä on johtoryhmänsä halvin auto ja kallis merkkihuivi, jota hän ei koskaan käytä, kun yrityksen omistajat ovat paikalla: "Mä olen halunnut Louis Vuittonin huivin, koska se on musta niin kaunis ja mulla on se. Mä en käytä sitä koskaan, kun mä olen omistajien kanssa. Mä käytän sitä vain sellaisessa, missä siitä ei tule väärää tulkintaa." (J22)

Vuittonin huivi

Toinen johtaja taas kuvaa, kuinka Volvon vaihtaminen Porscheen työsuhdeautoksi vaati pitkän ja monipolvisen pohdinnan. Punninta päättyi lopulta vaimon väliintuloon:

> Mä tosi paljon sitä mietin ja mitenkä se on tuossa ruudussa, kun kaikki tietää missä mun auto on. Että se on siinä sitten ja mä mietin tavallaan sitä, ystäviä ja mites ne reagoivat sitten, jos mulla on Porsche. Ja sitten mä jo vähän vertailin hintoja, ei olennaisesti kalliimpi, että sillä tavalla se on mahdollista. Vähän pitää panna omaa rahaa siihen, kun meillä on tietty politiikka autoedun kanssa, että jos menee jonkun rajan yli, niin sitten se tavallaan otetaan palkasta pois. Punnitsin sitä ja mä olin sitten jo päätymässä, että ei, kyllä mä otan vaan sen Volvon uudemman mallin, ja sitten mä juttelin

Jos mulla on Porsche

> muutamien ystävien kanssa ja täällä työpaikallakin muutamien kanssa, että mitä te ajattelette tuosta. Niin sitten vaimo, joka yleensä ei ole tämmöiseen yhtään [ottanut kantaa] – hän ajattelee varmaan eri tavalla tuota, että ei ne autot ole semmoinen mikään asia, ne on vaan kulkuneuvoja – hän sitten sanoi, että no miksei, että onhan se erilainen, että olisi kiva ajaa erilaisella autolla, näin. Mä sitten päätin, että mä otan sen ja nyt olen tilannut sen. (J18)

Kateuden ja herravihan Suomi

Johtajat yrittävät parhaansa mukaan pitää huolta siitä, että heidän elämänsä näyttää mahdollisimman tavalliselta, mutta heillä on myös käsityksiä siitä, mitä muut heistä ajattelevat. Pohtiessaan suhdettaan muihin ihmisiin monet mainitsevat kateuden. Osa johtajista sanoo, ettei ole kokenut muiden kateutta, eivätkä ihmiset ole noteeranneet heidän varallisuuttaan kielteisesti. Toiset taas nostavat kateuden esiin eri yhteyksissä ja pitävät sitä suomalaisen kansanluonteen peruspilarina, joka selittää sitä, miksi suurituloisia vierastetaan.

Koneteollisuudessa eri puolilla maailmaa työskennellyt johtaja arvelee, että ihmisillä on väärä käsitys siitä, mitä suurten yritysten johtajat ja myös yrittäjät tekevät. Ihmiset eivät ymmärrä, että vauraus ei kerry helposti ja varakkaiden elämä on paljon karumpaa kuin moni tulee ajatelleeksi:

Manulle illallinen

> Mä luulen varsinkin yksityisyrittäjien kohdalla, ehkä myöskin konsernijohtajien, että ensinnäkin ihmiset ei oikeasti tiedä, mikä se työn sisältö on. Ihmiset ei miellä välttämättä sitä, minkä näköisiä riskejä yrittäjät ottavat. Ne vaan ajattelevat, että tulee niin kuin Manulle illallinen tämä vauraus, mutta se on paljon karumpaa se oikea elämä siellä takana. Ja sitten toisaalta on helppo olla kateellinen tai mitä nyt onkaan tietämättä siitä mitä uhrauksia siellä tehdään. (J12)

Johtaja kuvaa, että tiedonpuute yhdistyy kateuteen, suomalaisen sielunmaiseman perinteiseen perusainekseen:

Lasi puolityhjänä

> Kyllä se on vaan musta semmoinen kateellinen perusluonne. Kyllähän jos vertaa … kun näkee muun maan kansalaisia, niin en mä missään ole nähnyt niin kadetta [kuin suomalainen], semmoista, että nähdään lasi puolityhjänä koko ajan. Muualla iloitaan toisten menestymisestä ja ollaan tukemassa toisten menestymistä ja halutaan osallistua toisten menestymiseen sen sijaan, että [niin kuin] Suomessa halutaan ottaa menestymisen tulokset pois. (J12)

Tietoliikennettä ja elektroniikkaa tunteva johtaja, jolla on näyttävä ura suurten yritysten johtotehtävissä ja paljon myös yhteiskunnallisia luottamustehtäviä, pitää ongelmana suomalaista kansanluonnetta. Katajainen kansa ei hänestä rehellisesti tunnusta, että olemme tasa-arvoinen maa. Hänestä mahdollisuuksien tasa-arvo on toteutunut Suomessa, mutta se ei näy ihmisten mielipiteissä, jotka kumpuavat kateudesta:

Kateellinen kansa

> No kyllähän suomalaiset vähän semmoinen kateellinen kansa on. Että jos me nyt oltaisiin vaikka Amerikassa, niin ihmiset saattaisi ajatella sitä enemmänkin niin päin että "ai saakeli, että onpas kova palkka, mites minä pääsisin tuohon samaan tilanteeseen". Ehkä me Suomessa ollaan vähän tämmöisiä … tullaan siitä suunnasta että "mitähän tuo on tehnyt väärin tai epärehellisesti, että sille tuommoista palkkaa maksetaan". Jos mä vähän kärjistän. Me ollaan kyllä aika kateellisia näistä asioista eikä ehkä riittävän rehellisesti tunnusteta sitä, että me ollaan kuitenkin tosi tasa-arvoinen yhteiskunta, ja ainakin aikaisemmin on ollut. Sillä ei ole mitään väliä mikä sun kotitausta on, sulla on aivan samat mahdollisuudet kuin kaikilla muilla. Ja ehkä ne ihmiset on itse jotakin tehnyt sen eteen, jos ne saa hyvää palkkaa. (J6)

Koneteollisuudessa pitkään työskennellyt johtaja muistelee runoilija Tommy Tabermannin sanoja, joita pitää osuvana kuvauksena suomalaisista:

Kateus voittaa kiimankin

> Tommy Taberman sanoi aikoinaan että Suomi on varmaan ainoa maa jossa kateus voittaa kiimankin, että, en tiedä … Ehkä siinä on

> jotain siinä suomalaisessa kansanluonteessa. On tietynlaista kateutta, ettei saisi pää nousta sieltä rivistä. (J7)

Kateudesta puhuminen voi tietenkin pitää paikkansa: hyvät tulot saattavat hyvinkin herättää kateuden tunteita joissakin ihmisissä. Toisaalta kateudesta puhuminen on varakkaille johtajille tapa mitätöidä keskustelua kasvavista tuloeroista ja kovista palkkioista. Kriitikot leimautuvat ikävän tunteen valtaamaksi kansaksi, joka ei ole päässyt eroon pikkumaisuudestaan. Hiukan samaan tapaan toimii myös kateutta muistuttava toinen tunne: herraviha. Yksi pitkän uran eri toimialoilla tehnyt varakas johtaja muistuttaa suomalaisia vaivanneesta herravihasta, josta hän on tehnyt perusteellisen historiallisen analyysin:

Renkikansa

> Me ollaan aika köyhä maa, aika perifeerinen maa, joka on ollut ensin Ruotsin vallan alla ja sitten Venäjän tsaaritasavallan alla... Joku on käyttänyt joskus sanaa renkikansa. Musta se on huono sana, mutta semmoinen, että me ollaan oltu vähän niin kuin herrojen ohjeistuksen alla, meiltä on puuttunut samanlainen vapaus kuin on ollut joillakin muilla eurooppalaisilla vanhoilla valtioilla. Ja tästä on ehkä tullut semmoinen tietynlainen herraviha, ja sitten kun sen liittää suomalaiseen kateuteen, niin siitä on ehkä tullut tämä, että ne herrat nimenomaan ovat niitä pahoja. Että jos he vaurastuvat, se on väärin. (J26)

Kun sosiaaliturva syö aloitekyvyn

Kansan kateus on monille johtajille ikävä asia, minkä vuoksi he varovat tuomasta varallisuuttaan esiin julkisesti. Tunnelma haastatteluissamme synkistyy myös silloin, kun johtajat alkavat puhua yhteiskunnan muista ryhmistä. Moni heistä tunnustautuu isänmaanystäväksi ja pitää Suomea tärkeänä mutta haluaa tuoda ilmi merkittävän ongelman: yhteiskunnan alimpiin tuloluokkiin jumittuneet ihmiset.

Johtajia huolettaa erityisesti se, että tuloluokkien alapäähän sijoittuvat ihmiset eivät kanna vastuuta itsestään, tartu toimeen ja lähde töihin. Ihmisten vastuuta omasta elämästään pitäisi painottaa enemmän. Moni johtaja on sitä mieltä, että Suomessa eletään holhousvaltiossa. Kuten eräs heistä kuvaa: "Kyllähän yliholhousta on Suomessa todella paljon." (J24) Hänen mielestään se tarkoittaa, että aina joku muu ottaa vastuun, ei ihminen itse. Toisen johtajan mielestä nuoremmat sukupolvet ovat laitostuneet ja odottavat, että järjestelmä hoitaa asiat heidän puolestaan:

Yliholhous

> Mä ymmärrän, että kaikista ei ole yrittäjäksi ja kaikilla ei ole semmosta kykyä eikä näkemystä ja visiota, mitä sä voit tehdä. Mutta kuitenkin sun pitäisi olla aktiivisempi sen oman elämän kanssa eikä ehkä odottaa. Tietty sukupolvi on opetettu siihen, että yhteiskunta miettii sun puolesta ja tuo sulle kaikki valmiiksi; se laitostaa ihmisiä. Ihminen on keskiössä ja hän on päättävä taho, joka miettii omasta elämästään mikä mulle on parasta ja mitä mun pitäisi tehdä, ja tämän systeemin pitäisi tukee sitä, eikä niin, että sulle tuodaan valmiiksi ja kerrotaan että nyt tämä menee näin ja sä olet näissä lokeroissa ja nyt olet siellä ja sun puolesta on kaikki tehty valmiiksi. (J28)

Se laitostaa ihmisiä

Kolmas johtaja painottaa, että ihmisten pitäisi ottaa itse vastuu elämästään: "Jos on liian turvattua se elämä, katoaa yrittämisen halu. Ja se on kuitenkin se mikä pitää tätä maailmaa liikkeellä." (J7) Hän myöntää, että ihmisten kotitaustat ovat erilaisia ja myös henkilökohtaiset ominaisuudet, kuten itsevarmuus ja energiatasot, vaihtelevat ja erojen tasoittamiseksi tarvitaan jonkinlaisia tukimekanismeja. Toisaalta ihmisille tarjotaan hänen mielestään nykyisin mahdollisuuksia paljon ja sen vuoksi tärkeämpää on sanoa ääneen, että vastuu on ihmisellä itsellään: "Se, joka on kiinnostunein sun omasta urasta ja kehityksestä, olet sinä itse. Jos sinä et ole kiinnostunut, ei voi tehdä mitään toisen puolesta eikä toista voi kehittää ulkopuolelta."(J7)

Sinä itse

Johtajat jakavatkin ihmiset niihin, jotka yrittävät, ja niihin, jotka eivät yritä. Menestys ja huipputulot tulevat yrittämällä. Epäonnistuminen ja pienet tulot johtuvat yrityksen puutteesta. Taustalla on selvästi johtajien ajatus tasa-arvoisesta yhteiskunnasta. Heidän mielestään kaikilla on samanlaiset mahdollisuudet menestyä eikä yhteiskunnan tukiverkkoja tarvita nykyisessä mittakaavassa, koska ne vain jarruttavat oma-aloitteisuutta.

Monien suuryritysten ylimmissä johtotehtävissä ja hallituksissa ollut johtaja kuvaa, kuinka yhteiskunta polarisoituu, jakautuu jyrkästi, vastuunkantajiin ja vastuun välttelijöihin. On ihmisiä, jotka ymmärtävät, että omalla yrittämisellä on suora yhteys menestymiseen, mutta toisaalta on "työssä käyvää väestöä, jotka ajattelevat, että yhteiskunta hoitaa ongelmat". Se on hänestä iso ongelma ja olisi tärkeää, että kaikki ihmiset kantaisivat itse vastuun itsestään: "Mä olen itse sitä mieltä, että ei välttämättä yhteiskunnan pidä kaikkia asioita hoitaa, vaan ihmisillä täytyy myös olla oma vastuu itsestään."(J21) Hänestä kaikki voivat edetä ja menestyä kovalla yrittämisellä ilman yhteiskunnan apua:

Yhteiskunta hoitaa

Oman onnensa seppä

> Jokainenhan on enemmän tai vähemmän oman onnensa seppä. Ja silloin kun lähtee aika vaatimattomista oloista ja huomaa, että pystyy omilla valinnoillaan ja omalla aktiivisuudellaan ja tekemisellään vaikuttamaan vaikka nyt siihen, että itse saa parempia tuloja ja oma elämä näyttää menevän hyvään suuntaan, niin sehän todistaa sen, että omilla valinnoilla on merkitystä. (J21)

Rahoitusalalla näyttävän uran tehnyt johtaja puhuu hänkin oman onnensa sepistä ja ajattelee Suomen vaikeuksien johtuvan ihmisten alisuorittamisesta:

> Tää on niin banaali vastaus ja sä olet kuullut sen miljoona kertaa, mutta siis se... semmoinen legendaarinen, että olet oman onnesi seppä, se että sun pitäisi vähän jotain tehdä, niin sitten sulla menisi paremmin. Mä uskon tavallaan siihen, että meitä on opetettu siihen, että se ei ole sun vikasi, jos sulla nyt menee vähän huonosti, vaan se on tuon kaverin vika ja mielellään täällä tuolla sormenpäässä. (J17)

Tuon kaverin vika

Johtaja itse on varttunut tavallisessa työläisperheessä, ja hänestä ihmisille ei ole opetettu tarpeeksi sitä, että töitä on tehtävä. Siksi rahan ansaitseminen näyttää heistä usein helpolta eikä sitä pidetä ansaittuna. Hänelle on jäänyt mieleen erityisesti Jolon panttivankidraamassa huhtikuussa 2000 panttivankina olleen Risto Vahasen ajatus, joka sopii ohjenuoraksi koko yhteiskunnassa. Johtaja oli ollut kuuntelemassa Vahasen luentoa ja muistaa tämän kertoneen, että vastuunkanto ratkaisi, ketkä panttivangeista kestivät: "Ne, jotka on luovuttaneet sen vastuun muille, luovuttavat sen niille, jotka otti heidät panttivangeiksi. Ja siitä ei seuraa hyvää. Mä edelleen muistan sen hyvin, se oli musta hyvin sanottu." (J17)

Kun huipputuloiset johtajat miettivät yhteiskuntaa ja sen eri ryhmiä, heidän katseensa osuu alimpiin tuloluokkiin. Keskiluokka tai työväestö ei ole heidän puheissaan keskeinen ryhmä. Sen sijaan heitä huolettavat erityisesti ne, jotka käyttävät sosiaaliturvaa tai asuvat taantuvilla alueilla tuloluokkien toisessa ääripäässä. Huipputuloiset peilaavat itseään näihin ryhmiin ja näkevät, että siinä missä he itse ovat aloitteellisia, aktiivisia ja työteliäitä, alimpia tuloluokkia vaivaa aloitekyvyn puute ja moraalikato. Vaikka on ihmisiä, jotka ansaitsevat sosiaaliturvan, suurempi ongelma ovat ne, joille tulee kiusaus käyttää järjestelmää hyväksi. (J19) Pitkään metsäteollisuudessa työskennellyt johtaja kuvaa, kuinka työmoraali on murentunut ja osa kansalaisista vain odottaa kansalaispalkkaa, jonka avulla välttyisivät tekemästä palkkatyötä: "Osa porukasta on jopa arvomaailmaltaan vähän sellaista, ettei se duunin teko tässä nyt ole se tärkein juttu, ja ehkä tässä tulee joku kansalaispalkka, että sä saat, sulle tarjotaan joku tietynlainen tulotaso ja sä pärjäilet sillä."(J4)

Kansalaispalkka

Monet johtajat ajattelevat, että sosiaaliturva, jonka nostaminen on kannattavampaa kuin töihin meneminen, passivoi ihmisiä, vaikka heidän pitäisi ottaa vastuu elämästään. Tai niin kuin eräs johtaja vastaa kysymykseen, onko sosiaaliturva liian antelias: "Näin sanotaan usein. Ja näin voi olla. Ja onhan se, jos mä ajattelen." (J7)

Moni huipputuloinen johtaja näkeekin, että ihmiset, jotka ovat tulonjaon toisessa ääripäässä, voivat ennen muuta katsoa peiliin: he ovat juuttuneet alimmille tulotasoille siksi, että eivät ole ottaneet vastuuta itsestään. Eräs johtaja tiivistää ilmiön kutsumalla Suomea valitusyhteiskunnaksi, koska ihmiset eivät kanna vastuuta itsestään ja jonkun muun pitäisi hoitaa ongelmat:

Valitus-yhteiskunta

> Kun puhuin valitusyhteiskunnasta, niin meille on kehittymässä ajatus, että… valtion pitää hoitaa kaikki ihmisten ongelmat, että ei ne ole ihmisten vastuulla, itsellään. Koulujen pitää hoitaa lasten kasvatus, ei se kuulu vanhemmille. Tämäntyyppistä trendiä vähän on, että jos mulla menee pieleen, niin se on valtion vika ja valtion pitää mulle se korvata jollain tavalla. Onhan se hassu ajatus. (J19)

Oikea tie olisi saada ihmiset töihin keinolla millä hyvänsä. Kuten toinen johtaja kuvaa:

> Kun mä katson niitä plussia, että me saadaan oikeasti ihmiset töihin, että sun on pakko tehdä töitä, ei yksinkertaisesti pärjää, jos ei tee töitä, kun sitä työtä on saatavilla, niin kyllä mä näen, että se on iso juttu. (J20)

Tylyä ja kovaa

Keinoksi hän ehdottaa voimakkaita sosiaaliturvan leikkauksia: "Sosiaalietuuksia ajaisin voimakkaasti alas. Se on vaan näin. Varsinkin alussa se on aika tylyä ja kovaa, mutta kun ihmiset alkavat tekee töitä, niin siitä se lähtisi sitten." (J20)

Samalla jotkut johtajat tuntevat moraalista huolta niistä, jotka käyttävät sosiaaliturvaa väärin.[226] Heitä huolettaa se, että on "ammattilaisia, jotka osaavat hyödyntää systeemiä tosi hyvin" (J28) tai ansiosidonnaisen työttömyysturvan väärinkäyttäjiä. (J23) Yksi johtajista arvostelee myös nuoria, jotka käyttävät järjestelmää: "Uskomatonta, kun katsoo sitten tätä nuorisoa myös toisesta näkövinkkelistä, niin kyllä ne tietää, mistä ne saa tuet tekemättä mitään." (J22)

Myös taantuvat alueet saavat kritiikkiä. Etelä-Suomessa asuva johtaja on närkästynyt siitä, että Etelä-Suomella "maksetaan koko tämä muu lysti", kun Pohjois-Suomessa ei kanneta vastuuta:

> Mun mielestäni tämä sosiaalivaltiomeininki, mikä meillä on edelleen ja vallitsee, niin olkoonkin, että siinä on muutosta tulossa, niin se on huono juttu, kaikki on aika paljon valmiita heittäytymään valtion syliin. Yksilön vastuuta ei niin paljon oteta tuolla muualla Suomessa. (J10)

Valtion syliin

Toinen johtaja ehdottaa, että "sieltä Kainuusta ehkä pitäs muuttaa tänne Helsinkiin töihin". Hänen mielestään maaseudun taantumisen syynä on se, että ihmiset eivät yritä tarpeeksi ja lähde työn perässä kaupunkiin:

> Mäkin kuljen 150 kilsaa joka päivä, ei kukaan ole mua tullut puolustamaan, että hei nyt jäät kotiin, vaan kun sä olet hyvin ansaitseva, sun kuuluukin mennä. Miten niin mun kuuluu mennä? (J17)

150 kilsaa joka päivä

Kovat lääkkeet pehmeän pinnan alla

Pitkään oli selvää, kuka yrityksessä on johtaja, kun varttuneet miehet istuivat sihteerin takana kulmahuoneessa tammipaneeleiden ympäröiminä, saivat syntymäpäivälahjaksi neuvoksen arvonimen ja päätyivät eläkkeelle jäätyään vakavailmeiseen muotokuvaan yrityksen neuvotteluhuoneeseen. Nyt johtajat vaikuttavat nopealiikkeisiltä poikkeusyksilöiltä, joilla on kykyä selvitä vaikeista tilanteista.[227] Ammattijohtajien ihanteena on kurinalaisesti elävää huippu-urheilijaa muistuttava johtaja, joka on innostunut ja empaattinen, mutta kykenee toisaalta kovaan tuloskuriin, vaikeisiin leikkauksiin ja irtisanomisiin.

Johtajien haastatteluissa näkyy monin tavoin, että he ovat kasvotyön ammattilaisia, jotka harkitsevat tarkkaan, mitä sanovat, ja osaavat esittää asiansa niin, että se palvelee heidän tavoitteitaan.[228] Johtajan työssä elämä menettää itsestäänselvyytensä. Kysymys

siitä, kuka minä olen, on jatkuvasti läsnä, koska johtaja johtaa persoonallaan ja muokkaa minuuttaan niin, että se on hyödyksi hänen tavoitteilleen.[229]

Siksi johtajat sanovat usein olevansa johtajia, jotka eivät oikeastaan halua olla johtajia, muiden yläpuolella. Suomalaisten huipputuloisten johtajien selkein viesti onkin se, että mikään ei voi heitä lannistaa. He ovat innostuneita ja motivoituneita, uskovat alaisiinsa ja kannustavat näitä, koska uskovat, että optimismi ja positiivisuus antavat kaikille energiaa ja vievät eteenpäin. Yhteiskunta sen sijaan ei herätä johtajissa samanlaista innostusta: he näkevät Suomessa ja suomalaisissa monenlaisia puutteita. Kun johtajat siirtävät katseen yhteiskunnan muihin ryhmiin, se osuu erityisesti tuloluokkien alimmilla portailla oleviin ryhmiin, työttömiin ja sosiaaliturvaa nauttiviin. Pienituloisimmille ryhmille johtajat tarjoavat innostamisen sijasta ennen kaikkea kovia lääkkeitä: ihmiset on saatava ottamaan itsestään vastuu leikkaamalla holhousvaltion etuuksia.

Yhteiskunnasta puhuessaan johtajat käyttävät moraalisesti latautuneita selityksiä, jotka oikeuttavat heidän asemansa tuloluokkien huipulla. Yhteiskunta on johtajien puheissa kaikille avoin ja tasa-arvoinen juoksurata. Heidän yhteiskunnallista ajatteluaan voi kuvata ennen muuta meritokraattiseksi. Meritokratian käsitteen teki tunnetuksi brittisosiologi Michael Young 1950-luvulla kuvaamalla uusia modernin yhteiskunnan eliittiryhmiä, jotka perustavat asemansa omille ansioilleen ja älykkyydelleen, kun aikaisemmin eliittien asema oli perustunut peritylle asemalle ja varallisuudelle. Tasa-arvoinen eetos on tyypillinen meritokraattisille ryhmille, jotka ajattelevat ansainneensa asemansa kovalla työllä ja kyvykkyydellään kaikille yhtäläisen tasa-arvoisessa yhteiskunnassa. Yhteiskunta on ikään kuin tikkaat, joita pitkin jokaisella on mahdollisuus kiivetä niin ylös kuin mieli tekee.[230]

Meritokraattinen ajattelu sopii hyvin ammattijohtajille, joiden asema perustuu koulutuksen tuomaan pätevyyteen ja vuosikymmenten kuluessa rakennettuun uraan, johon he ovat uhranneet paljon aikaa ja vaivaa. Monelle oma elämä ja kova työnteko, jota he mielellään kuvailevat, toimii esimerkkinä siitä, että kovalla työnteolla voi menestyä, jos vain tahtoa ja halua riittää. Samalla he voivat perustella omia kasvaneita tulojaan: koska yhteiskunta on tasa-arvoinen, heidän nousunsa huipulle on ollut ansaittua.

Meritokraattinen perustelu soveltuu kuitenkin usein myös keinoksi oikeuttaa yhteiskunnalliset erot, johtajien tapauksessa erityisesti huipputuloisten ja muiden tuloluokkien välisen tulokuilun.[231] Näin käy myös suomalaisten huipputuloisten johtajien argumenteissa. Kun he suuntaavat tikkaiden yläpäästä katseensa tikkaiden juurella oleviin pienituloisiin ryhmiin, heistä näyttää, että jämähtämisessä alapäähän täytyy olla kyse aloitekyvyn puutteesta tai laiskuudesta. Tuloerot tikkaiden ylä- ja alapään ryhmien välillä ovat siten reiluja ja johtuvat yrityksen puutteesta: alapäässä ei vain ole viitsitty lähteä kipuamaan askelmalta toiselle. Tikkaiden juurelta kuuluva kritiikki on perusteetonta ja kertoo monien mielestä enemmänkin kateudesta ja ikivanhasta herravihasta kuin järkevistä perusteluista.

Johtajat eivät myöskään usko, että kannustaminen ja innostaminen saisivat ihmiset kiipeämään. Vaikka he omasta henkilöstöstään puhuessaan korostavat innostamista, sitouttamista ja motivointia, positiiviset opit eivät päde, kun he puhuvat yhteiskunnasta. Politiikan ohjenuoraksi johtajat nostavat samat ideat kuin tehostamisessa ja saneeraamisessa: on tärkeä leikata etuisuuksia, jotta laiskat ja passiiviset ihmiset pakotetaan töihin. Monien johtajien poliittinen ajattelutapa ammentaa ehkä pikemminkin yhdysvaltalaisille konservatiiveille tyypillisestä ajatusmallista, jossa valtion ei pitäisi hemmotella ihmisiä piloille eikä elämän pitäisi olla turvattua. Sen sijaan ihmiset pitää heittää koviin oloihin, jotka pakottavat heitä ponnistelemaan.[232]

4
YRITTÄMISEN RIEMU JA RAIVO

Kokoushuoneen pöydän ääressä istuu viisikymppinen yrittäjä, joka on juuri palannut töihin muutaman vuoden sapattivapaalta. Palvelualan yritys on miehen perustama, mutta nykyään sen omistaa kansainvälinen suurkonserni. Mies on saavuttanut monen yrittäjän unelman. Muutaman vuoden takainen jättikauppa, yrittäjäkielellä exit, teki hänestä rikkaan, ja nyt hän nauttii vapauden ja työnteon tasapainosta. Huipputuloinen mies kuvaa taivaltaan yrittäjänä ja ajattelee, että hän on aina pystynyt poikkeuksellisiin suorituksiin:

> Mulla on aina ollut sellainen usko oman työnteon määrään. Mä ajattelen, että vittu kukaan ei pysty tekemään niin paljon kuin minä. Nyt rupeaa ikääkin olemaan jo sen verran, että ei siinä ole enää mulla mitään järkeä, mutta nuorempana oli sellainen [asenne], että mä kyllä jynssään niin pitkään, että muut putoavat kyydistä. (Y11)

Muut putoavat kyydistä

Miehen puheissa kaikuu nyky-yrittäjien kova itsetunto. Se ei ole ihme, sillä heistä on tullut aikakautemme sankareita, ihailun ja arvostuksen kohteita. Autotalleissaan yrityksensä rakentaneista steve jobseista ja kuin vahingossa jättiyrityksen luoneista mark zuckerbergeistä on tullut aikamme ikoneita. Kouluihin on tuotu yrittäjäkasvatusta, erilaiset yrittäjyysohjelmat pyrkivät leipomaan entisistä palkkatyöntekijöistä yrittäjiä ja yrittäjävetoisista start-up-firmoista haetaan ratkaisua talouden ongelmiin. Kaukana ovat ajat, jolloin Suomen pelastajina pidettiin valtionyhtiöiden johtajia, kokeneita

poliitikkoja ja virkamiehiä. Viime vuosikymmenet Suomea on ennemminkin viety – Elinkeinoelämän keskusliiton sanoin – "kohti yrittäjyysyhteiskuntaa".[233] Menestyneen yrittäjyyden ihannointi ylittää poliittiset rajat, ja uudet puolueetkin nimeävät itsensä herkästi yrittäjyyssanastoa lainaten politiikan start-upeiksi.[234]

Yrittäjien nousu näkyy myös suomalaisten tulotilastoissa. Suurituloisten joukkoon heitä pääsi 1990-luvulla aiempaa enemmän: kun 1980-luvun lopulla suurituloisimmasta prosentista alle 20 prosenttia oli yrittäjiä, vuosituhannen vaihteessa heidän osuutensa pyöri jo 30 prosentin molemmin puolin.[235] Samalla ylimpään tuloprosenttiin yltäneiden yrittäjien keskimääräinen veroaste liki puolittui, 45 prosentin tienoilta 20–25 prosenttiin.[236]

Huipputuloisten suomalaisyrittäjien taustat ja todellisuudet ovat kirjavia. Heitä tapaa yhtä lailla Helsingin keskustan liikehuoneistoista ja toimistohotelleista kuin kehäteiden varsilta ja vanhoilta teollisuusalueilta, joissa vessat vuotavat eikä sihteereistä ole tietoakaan. Rikastuneisiin yrittäjiin voi törmätä Espanjan auringossa tai golfkentillä monivuotista sapattiaan viettämästä. Ulkoiselta olemukseltaan ja elintavoiltaan he ovat moninaista sakkia. Joukkoon mahtuu niin risaisissa vaatteissa kulkevia erakkoja kuin Ferrari-kuskejakin. Joku toivottaa haastattelijansa tervetulleeksi Dallasin lavasteiden maailmassa, puoliksi juotujen viskipullojen ja tummasta puusta veistettyjen huonekalujen keskellä, ja toinen vie merenrantasaunalleen, mutta suuri osa rikastuneista yrittäjistä karttaa näkyviä vaurauden merkkejä. Toimistot sijaitsevat keskiolutbaarien naapurissa, vaatteet istuvat huonosti tai ovat reikäisiä ja kynnenaluset osoittavat, että tehtaallakin on tullut käytyä.

Moninaisista elintavoistaan ja taustoistaan huolimatta yksi asia yhdistää melkein kaikkia haastattelemiamme suomalaisyrittäjiä: usko työnteon, kunnianhimon, periksiantamattomuuden ja riskinoton ihanteisiin. Moni heistä on niin ahkera, ettei kaikkia heidän yrityksiään ehdi edes luetella. Yrittäjät uskovat itseensä ja ajattelevat olevansa toisenlaisia kuin muut. Siksi he kokevat ansainneensa asemansa. Heistä monella on asiat hyvin, mutta Suomella ei, sillä Suomella on ongelma. Laiskottelevat ja laumasieluiset ihmiset.

Sankarillisen yrittäjyyden vetovoima

Yrittäjien arvostus ja yrittäjyyden kyljessä kulkeneet ryysyistä rikkauksiin -tarinat ovat aina olleet tärkeä osa modernin kapitalismin kulttuurihistoriaa, mutta neljänkymmenen viime vuoden aikana yrittäjyydestä on tullut yhä vahvempi yhteiskunnallinen ihanne ympäri maailmaa.[237] Tutkijat ovat kirjoittaneet yrittäjyyskäänteestä ja siitä, miten yrittäjyydestä puhutaan ja sitä ihannoidaan mitä erilaisimmissa yhteyksissä.[238]

Sankarillinen yrittäjyys yhdistetään usein Yhdysvaltojen historiaan, jota kannattelevat yksilöllisyyden ja omavaraisuuden ihanteet.[239] Yksin uurastava ja köyhyydestä omin avuin menestykseen nouseva tavallinen ihminen, *yksilö*, on aina ollut tärkeä osa yhdysvaltalaisen identiteetin rakentumistarinaa, synonyymi amerikkalaiselle unelmalle.[240] Myytin juuret ulottuvat 1800-luvun loppuun, Yhdysvaltojen teollistumisen aikakauteen. Ajatus itse itsensä luoneista miehistä, *self-made-maneista*, liitetään historiassa usein yhdysvaltalaisorjan Frederick Douglassin kuuluisaan puheeseen nimeltä Self-made man ja Benjamin Frankliniin, yhteen Amerikan perustajaisistä, joka nousi kynttiläntekijän pojasta liikemieheksi ja arvostetuksi johtajaksi. Yrittäjämyytin mukaan self-made-man on poikkeusyksilö, joka luo nahkansa tarmollaan ja ponnistaa pohjalta huipulle kovan työn ja tiukan moraalin avulla. "He ovat keitä he ovat ilman suosiollisia olosuhteita, joista muut yleensä lähtevät maailmalle ja saavuttavat suuria tuloksia", Douglass totesi 1890-luvun puheessaan.[241]

Myös Euroopassa 1800-luvun teolliset vallankumoukset nostivat esiin yritteliäitä yksilöitä, ja 1800- ja 1900-lukujen taitteessa etenkin saksalaiset taloushistorioitsijat alkoivat kuvata yrittäjiä kapitalismin elintärkeinä kehittäjinä.[242] Historioitsija Werner Sombart ja sosiologi Max Weber kytkivät yksinyrittämisen myytin käsitykseen kapitalismista muuttuvana järjestelmänä, jota uudistavat nimenomaan yrittäjät. Enää yrittäjyydessä ei ollut kyse vain self-made-manin omasta menestyksestä vaan koko kansantalouden kyvystä uudistua. Sombartin mukaan yksilöitä ajoi voitontavoitteluun erityinen yrittäjähenki, johon kuului määrätietoisuutta, luovuutta ja uskaliai-

suutta niin, että yritteliäisyys lopulta koitui koko kansantalouden parhaaksi.[243] Seuraavina vuosikymmeninä yrittäjät nosti esiin etenkin itävaltalaissyntyinen taloustieteilijä Joseph Schumpeter, joka asetti heidät kapitalismin ytimeen.[244] Schumpeterille yrittäjä oli uusien teknologioiden kehittäjä ja luovien tuhojen käynnistäjä, jolla on voimaa ja rohkeutta haastaa totunnaiset toimintatavat ja sysätä syrjään perinteet.[245] Luonnonvoimaa muistuttava yrittäjä innovoi mutta uskaltaa myös epäonnistua ja ottaa riskejä. Siksi hän on ratkaisevan tärkeä talouden uudistumiselle.[246]

Sotien jälkeen yrittäjyyden vetovoima laski niin Yhdysvalloissa kuin Euroopassakin. Yhdysvalloissa 1950–1960-lukujen taloutta ja hallintoa hallitsivat ammattijohtajat sekä suuri on kaunista -ajattelu, johon pienyritykset ja yksityisyrittäjät eivät kuuluneet.[247] Monessa maassa, myös Suomessa, 1800-luvun lopun talouskehitys oli perustunut nimenomaan yksityiseen yritteliäisyyteen ja yrittämisen vapauteen, mutta pian yrittäjät katosivat historiankirjoista lähes vuosisadaksi.[248] Suomessa osuusliikkeet, valtionyhtiöt ja suurteollisuus ammattijohtajineen työnsivät yksityisyrittäjät talouden ja yhteiskunnan reunamille, eikä kotimaisissa 1900-luvun puolivälin taloushistorioissa juuri mainita yrittäjyyttä.[249] Omistajayrittäjyys eli suvantovaihetta.[250]

Alamäkeä seurasi kuitenkin uusi nousu. Yhdysvaltojen presidentiksi vuonna 1980 kohonnut Ronald Reagan ja Ison-Britannian pääministeriksi vuonna 1979 valittu Margaret Thatcher ottivat yrittäjyyden ohjelmiinsa ja ylistivät erityisesti pienyritysten hyveitä. Thatcher teki yrittäjyydestä yhteiskunnallisen toiminnan ja elämän mallin. Yrittäjyyskulttuurista tuli koko yhteiskunnan läpäisevä poliittinen ihanne, ja yhteiskunnan ytimeen nostettiin yrittävä yksilö.[251] Vanha amerikkalainen unelma yrittäjästä riippumattomana vapauden ja sosiaalisen nousun ruumiillistumana teki komean paluun, ja sitä ryyditettiin Schumpeterin opeilla.[252]

Yrittäjät palasivat osaksi yhteistä mielenmaisemaa myös Suomessa 1900-luvun lopussa, jolloin puolueiden ohjelmiin ja hallitusohjelmiin ilmaantui ajatuksia yritystoiminnan palvelemisesta ja siihen kannustamisesta.[253] "Yhteiskunnassamme on tapahtumassa yrittäjyyden vallankumous ja sen seurauksena kehittyvä yhteiskunta on muuttumassa yrittäjätaloudeksi, uudeksi kapitalismiksi", totesi vakuutusyhtiö Yrittäjäin Fennian toimitusjohtaja Kari Elo vuonna 1988.[254] Yrittäjyysajattelu löi itsensä lopullisesti läpi Suomessa 1990-luvun alussa, kun politiikka- ja hallitusohjelmat alkoivat avoimesti korostaa yrittäjyyden ihanteita.[255] Yrittäjyyteen suhtauduttiin yksilöllisenä elämänasenteena, josta voivat ammentaa niin virkamiehet, opiskelijat, työttömät kuin palkkatyöläisetkin – siis me kaikki.[256]

2000-luvulla yrittäjyyden suosio on vain kasvanut. On rakennettu "yritteliäitä yliopistoja" ja kouluihin on tuotu yrittäjyyskasvatus.[257] On luotu yrittäjyyden politiikkaohjelmia ja yrittäjäkasvatuksen toimenpideohjelmia. On oltu huolissaan yrittäjyysvajeesta ja penätty Suomeen yrittämisen buumia.[258] Eduskuntaan on perustettu kasvuyrittäjyyttä tukeva start-up-tiimi, Aalto-yliopiston opiskelijat ovat synnyttäneet kasvuyritystapahtuma Slushin ja innovaatiopuheesta on tullut arkipäivää.[259] Erityisen vahvasti myönteisiä mielikuvia ja schumpeterilaista ajatusta yrittäjistä poikkeusyksilöinä on viime vuosina liitetty nimenomaan start-up-yrittäjiin, kun digitaaliset palvelut, globalisaatio ja pääomasijoittajien kasvu ovat synnyttäneet start-up-huuman.[260] Vanhan self-made-manin tapaan 2000-luvun start-up-yrittäjä aloittaa olemattomalla pääomalla ja rikastuu yrityksensä myynnin, exitin, jälkeen. Kuten taloustieteilijä Paul Krugman on todennut, digitaalinen talous start-up-yrityksineen on tuonut takaisin rakkauden kapitalismiin: ajatuksen sankarillisesta yrittäjästä, joka rakentaa paremman hiirenloukun ja näin tehdessään rikastuu ansaitusti.[261] Näissä tarinoissa yrittäjä näyttäytyy ihanneyksilönä, joka ei pyydä muilta tai yhteiskunnalta mitään mutta antaa paljon. Yrittäjien koetaan toisin kuin vauraiden perijöiden ansainneen rikkautensa kovalla työllä, ja siksi vaurastuneilla yrittäjillä on varallisuuteensa moraalinen oikeutus, josta muut rikkaat voivat vain haaveilla.[262]

Norsuja lasikaupassa, hevosia sotatantereella

Periksiantamattomuutta, riskinottoa ja loputonta kunnianhimoa. Yrittäjien lujittunut asema kuuluu selvästi huipputuloisten suoma-

laisyrittäjien puheissa, jotka vilisevät tarinoita tahdonvoimasta ja oikeanlaisesta asenteesta. Yrityksiä perustavat ihmiset ovat yksinkertaisesti erilaisia kuin muut. Biotalousalalla vaurastunut diplomi-insinööri pitää yrittämistä Schumpeterin tapaan riskinottoja sisältävänä tahtolajina: "Yrittämiseen liittyy se, että on tahto tehdä ja luoda jotain uutta, mutta siihen liittyy kyllä ihan olennaisena osana myös tietty riskinsietokyky." (Y28) Terveysalan yrityksen omistaja-yrittäjä taas puhuu vastoinkäymisten sietämisestä osana yrittäjyyttä:

Riskinsietokyky

Vatsaa vääntää

> Tulee ihan hirveitä vastoinkäymisiä ja unettomia öitä, ja vatsaa vääntää, ja kaikki menee ihan päin mäntyä. Ja sitten kun ei kuitenkaan menetä uskoaan ja jaksaa vain painaa ja ei anna periksi, niin yhtäkkiä se homma kääntyy ja asiat ratkeaa ja tulee hetki, jolloin kaikki menee yhtäkkiä vaan putkeen. Ne on niitä hienoja hetkiä. Ja niitä osaa arvostaa just sen takia, että on kokenut vastoinkäymiset siinä matkalla. (Y25)

Menestyäkseen pitää olla ahkera eikä heti saa luovuttaa, "jos tulee vähän turpiin tai vastoinkäymisiä, pitää vaan yrittää uudestaan", kuten eräs vastikään eläköitynyt yrittäjä kuvaa. (Y2) Myös metallialan yrittäjä nimeää menestyksensä salaisuudeksi periksiantamattomuuden:

Vähän turpiin

> Kyllä mä sanoisin, että se [salaisuus] on tietynlainen periksiantamattomuus, että vaikka on helvetin huono tilanne ja rahat lopussa joskus… niin ei muuta kuin että joku ratkaisu tähän löytyy. Ei, en suostu, mä en suostu myöntämään, etteikö tähän olisi ratkaisua. (Y16)

En suostu

Yrittäjä ei voi murehtia menneitä vaan puskee vaistolla eteenpäin, autokaupassa vaurastunut yrittäjä kuvaa asennettaan. Hänen mukaansa yrittäjyydessä 80 prosenttia on tunnetta ja 20 prosenttia järkeä, eikä taakseen pidä katsoa:

> Sä menet eteenpäin, ehkä enemmän intuition varassa… Etkä myöskään ikinä mieti, että ai perkele, olisiko siellä pitänyt kääntyä

> toiseen suuntaan tai tehdä toinen ratkaisu, koska se on turhaa sen maidon itkeminen, joka on maahan kaatunut. Ei siitä ole mitään hyötyä. Kyllä mä olen tehnyt, voisiko sanoo taloudellisesti isojakin virhepäätöksiä, mutta mun mielestä niitä pitää tulla. Et sä voi aina tehdä oikeita ratkaisuja. (Y29)

Isojakin virhepäätöksiä

Huippuyrittäjät ovat mielestään tavoitehakuisia ja tottuneet onnistumaan. Ravintola-alalla rikastunut yrittäjä aloitti yrittämisen jo lukiossa ja jätti jatko-opiskelut väliin, sillä läpimurtoon ei kaksikymppisenä tarvittu "muuta kuin hyvä idea ja paljon intoa". Hän kuvaa asennettaan:

> Olen oppinut, että jumalauta, jos ei se onnistu, mä panen lisää tahtoa ja lisää yritystä peliin, kyllä tää onnistuu. Että jumantsukka mä runnon tämän, vaikka firma on ihan kuralla, niin mä käännän tämän oikeinpäin. (Y9)

Mä runnon tämän

Aivan kuten Schumpeterin sankarillinen yrittäjä on riskinottaja, joka ei luovuta helpolla, myös vaurastuneet suomalaisyrittäjät kertovat kestävänsä epävarmuutta. Heillä on kyky jatkaa eteenpäin tappioista huolimatta, sillä menestyksen ratkaisee asenne ja nimenomaan kyky ottaa riskejä. Eräs yrittäjä kertoo vanhasta vitsistä, jonka mukaan, "jos riski havaitaan, se otetaan välittömästi". Hänen mielestään yrittäjät toimivat niin, sillä "se on vaan sellainen jännä luonnekysymys". (Y6) Yrittäjät puhuvat toistuvasti itsestään ja yrittämisestä painottaen sitä, että periksi ei pidä antaa. "Pitää uskoo johonkin, asettaa tavoitteita eikä masentua heti, jos näyttää, että ei onnistu", sanoo ulkomaillakin firmoja pyörittänyt seitsemänkymppinen yrittäjä. (Y5) Tärkeintä on jatkaa epäonnistumisista huolimatta, kuten eräs terveysalan patentteja kehitellyt yrittäjä toteaa: "Jos yrittäjiin mennään, niin takaiskuja tulee aina, ja ne jotka pärjää, on ne, jotka pystyy ottaa useita takaiskuja ja sitten vain jatkamaan sillä asenteella eteenpäin. Jos niistä lannistuu, niin sitten siitä ei oikein tule mitään." (Y28)

Luonnekysymys

Tahdonvoima ja asenne ovatkin monen haastattelemamme yrittäjän mielestä tärkeämpiä ominaisuuksia kuin älykkyys tai kyvyk-

kyys. Samaa mieltä oli Schumpeter, jonka mukaan yrittäjä ei niinkään menesty älyllä vaan tahdonvoimallaan.[263] Eräs yrittäjä sanoo, ettei pidä itseään "muita ihmisiä älykkäämpänä". Ero muihin syntyy siitä, että hänellä on omien sanojensa mukaan "selvästi enemmän kunnianhimoa. Mulla on se taso ihan erilainen." Siinä missä tavalliset ihmiset tekevät töitä ja ylitöitä vain saadakseen "enemmän kuin mitä heidän laiskalla naapurillaan on", hän, yrittäjä, pitää itseään eri lailla motivoituvana: "Mähän teen sitä, mitä mä rakastan. Vaikka joku sanoisi mulle, että mä en tule tienaamaan euroakaan tästä seuraavan kymmenen vuoden aikana, niin mä siitä huolimatta jatkaisin näin." Hänen mukaansa "yrittäjät ovat erilaisia" kuin muut: "Joka päivä kun mä tulen töihin, mä olen teknisesti työtön, koska kukaan ei maksa mulle palkkaa… Eikä se mua haittaa… Se on sellaista epävarmuuden sietämistä, asenteen pitää olla erilainen. Se koko elämänfilosofia on erilainen." (Y12)

Teknisesti työtön

Vaikka usko omaan tahdonvoimaan yhdistää suurta osaa yrittäjistä, jotkut heistä kokevat myös olleensa aina hiukan muita parempia tai fiksumpia. Käsitys itsestä erityisälykkäänä ei ole ennakkoehto onnistumiselle, mutta moni pitää itseään erityislahjakkaana. Menestynyt yrittäjä kuvaa poikkeuksellisuuttaan:

Aina luokan paras

> Mä itse olin hyvin sosiaalisesti aktiivinen ja koulussa menestynyt, ja mä olin aina luokan paras ala-asteella, yläasteella, lukiossa. Kirjotin sitten hyvät paperit ja lähdin opiskelemaan Helsingin kauppakorkeakouluun. (Y25)

Joskus lahjakkuus kääntyy niin päin, että ongelmaksi tulevat toiset ihmiset, jotka eivät yllä samalle tasolle. Eräs yrittäjä kiteyttää elämänsä ongelmaksi muut ihmiset:

Umpitollot

> Mulla on sellainen ongelma, että mä en oikein ihan umpitollojen kanssa mielelläni [ole]. Mä en oikein pidä niistä. Musta ne on ihmisiä, joiden kanssa ei kannata olla. Se on ajanhaaskuuta. Et sä voi, hei, älykkyyttä ei pysty jakamaan… Jos maalaisjärki puuttuu, niin sitä ei vaan pysty millään sinne viemään. Tämä on mun kokemus. Hyvinkin älykkäissä ihmisissä on paljon sellaisia ihmisiä, joilta joku helvetin bitti puuttuu aina, ja ne tekee aina vääriä päätöksiä. (Y7)

Yrittäjät osaavat mielestään ajatella kriittisesti. Poikkeuksellisesta kunnianhimostaan puhunut yrittäjä toteaa:

Proffa on väärässä

> Mulla on aikamoinen tällainen resistance [vastustus]… Silloin jo kun mä olin kolmevitonen ja mä olin Stanfordissa opiskelemassa, silloin jo mulla tuli sellainen [käsitys], että tämä proffa on väärässä ja mä olen oikeassa… Ja nyt kun mä luen kirjoja, niin mä luen niitä suhteellisen kriittisesti. (Y12)

Huipputuloiset yrittäjät ovatkin tehneet "aina asioita eri tavalla kuin muut", (Y1) ja heitä ajaa eteenpäin "halu voittaa". (Y12) Sen rinnalla muut ihmiset eivät oikein voi ymmärtää yrittäjien elämäntapaa tai maailmankuvaa, kuten bioalan yrittäjä eroa selittää:

Persoonallisuushäiriö

> Kuva yrittämisestä on aika vääristynyt. Ihmiset ei miellä, miten kovaa hommaa se on ja miten suuria riskejä siinä monella tasolla otetaan. Siihen aikaan [kun aloitin urani], yrittäjäthän ei ollut mitään sankareita vaan enemmänkin roistoja tai jotain sellaista. Yrittäjyys vaatii siis toisin sanoen jonkunnäköistä persoonallisuushäiriötä, jotain hulluuttahan se vaatii tietysti, poikkeavuutta. (Y26)

Poikkeavuus johtaa siihen, että osa yrittäjistä sanoo viettävänsä aikaa lähinnä muiden yrittäjien kanssa. Teknologia-alan yrittäjän mukaan yrittäjien mielenkiintoisuusaste verrattuna esimerkiksi virkamiehiin on "100–0". (Y7) Toinen selittää yrittäjien ja golfklubille jämähtäneiden ihmisten eroa:

> Mä olen miettinyt siltä kannalta, että kyllä lähes kaikki kaverit, kenen kanssa mä vietän vapaa-aikaa, saunon ja muuta, niin kaikki on yrittäjiä. Ehkä tietty aktiivisuus, luonne, uteliaisuus ja tällainen [yhdistää]. Mä pelaan golfia, mutta mä en tykkää [käydä] siellä golf-

Sameat silmät

> klubilla, kun niillä ihmisillä on vähän sellaiset sameat silmät, ja ne on ehkä enemmän taipuvaisia alkoholisoitumiseen kuin aktiivisuuteen elämässä. Eli golfin pelaaminen on kivaa, mutta golfklubit ei ole kivoja. Ne on vähän jämähtäneitä. (Y6)

Kissanristiäiset

Yrittäjä ei välttämättä koekaan kuuluvansa porukkaan vaan näkee itsensä oman tiensä kulkijana: "Mä olen aina yrittänyt pitää itseni poissa kaikista kissanristiäisistä. Mä en jotenkin ole koskaan pitänyt mistään tällaisista, että 'hei me kuulutaan nyt samaan porukkaan'", selittää yksi yrittäjä asennettaan. (Y26)

Poikkeuksellisuuden korostamista voi ymmärtää osana yrittäjyyden eetosta, johon on aina kuulunut vahva individualismi, yksilökeskeisyys. Yrittäjä on perinteisten kuvausten mukaan sisäisesti motivoitunut, hänellä on oikea asenne ja halu tavoitella taloudellista menestystä.[264] Raha ei kuitenkaan ole kaikki kaikessa, vaan yrittäjä kokee yrittäjyyden sinänsä palkitsevaksi.[265] Schumpeterin yrittäjäkirjoituksia mukaillen yrittäjien ajatellaan motivoituvan paitsi rahasta myös riippumattomuuden tunteesta ja itsensä kehittämisen mahdollisuuksista.[266] Yrittäjyys esitetään itsenäiseksi valinnaksi ja vastakohdaksi sille, että tekisi töitä osana isoa koneistoa. Tulohuippuun noussut yrittäjä kuvaa luonnettaan:

Voiton hedelmät

> Jälkeenpäin olen arvioinut, olenko mä yrittäjäluonne vai ison organisaation ratas. Kyllä mä olen itsenäinen vastuunkantaja, joka haluaa yrittäjänä tehdä itsenäisiä päätöksiä ja vastata myös tappioista mutta kerätä myös voiton hedelmät. (Y15)

Menestyneen autoalan yrittäjän mukaan yrittäjä on toisenlainen kuin muut. Mies itse koki koulun ja armeijan vaikeiksi, ja yrittäjyys sopii hänelle juuri siksi, että esimiehiä on hankala sietää:

> Auktoriteettien kyseenalaistaminen varmaan on yksi syy [yrittäjyyteen], on paljon helpompi olla ikään kun töissä itselleen kuin olla töissä muille. Varsinkin jos mä en ikään kuin arvosta mun esimiestäni, se on melkein mahdottomuus. Kun mä olen katsonut mun

> yrittäjäkollegoita, niin kyllä mä näen samoja piirteitä, eihän ne välttämättä niin hirveän sisäsiistejä joka asiassa ole, ja vähän ehkä jossakin asioissa niin kuin norsuja lasikaupassa. (Y29)

Ei hirveän sisäsiistejä

Suurituloisimpaan promilleen yltäneet suomalaisyrittäjät esiintyvätkin toisinaan jopa radikaaleina uudistajina. He kuvaavat itsensä periksiantamattomana vastavoimana muiden laiskuudelle, mukavuudenhalulle ja kaavoihin kangistumiselle. Perustelut ovat tuttuja yrittäjyystutkimuksista: yrittäjät ovat omien käsitystensä mukaan myönteisten, vallankumouksellisten häiriöiden tai katkosten synnyttäjiä, riippumattomia kapinallisia, joihin liitetään vastarinnan sanastoa.[267] Etenkin start-up-yrittäjät esittävät itsensä toistuvasti vallankumouksellisina ammentaen schumpeterilaisesta yrittäjäkuvasta.[268] Yrittäjyys on yrittäjien puheissa jotain muuta, jotain suurempaa kuin tavallista liiketoimintaa. Se on yhdenlainen kapinan muoto, typeryyden, laumasieluisuuden ja keskinkertaisuuden vastustamista tahdonvoimalla.

Koska yrittäjät eivät ole kuin muut, he eivät tee tavallisessa mielessä työtä vaan paiskivat hommia "rakkaudesta lajiin". (Y27) "Se on intohimo se yrittäminen jotenkin. Se on elämäntapa ja intohimo ennen kaikkea", selittää yrittäjien asennetta eräs ylimpään tulopromilleen yltänyt mies. (Y26)

Rakkaudesta lajiin

Intohimo voi mennä niinkin pitkälle, että touhussa syntyy kuvaannollisesti ruumiita. Terveysalalla rikastunut yrittäjä kuvaa itseään yli-innostuneeksi hevoseksi: "Mä olen vähän sellainen [kuin] Kustaa II Aadolfin hevonen Lützenissä, joka oli niin innokas, että laukkasi vihollisjoukkoihin ja kuningas kuoli." (Y26)

Kuninkaan hevonen

Yrittäjyys intohimona ja elämäntapana vastaa hyvin kapitalismin nykyistä henkeä, jota ranskalaissosiologit Luc Boltanski ja Ève Chiapello ovat kuvanneet. Heidän mukaansa kapitalismi on oikeutuksensa säilyttääkseen historian saatossa aina muuttunut ja muovautunut vastaamaan kulloisiakin kulttuurisia tarpeita. Kapitalismi tarvitsee moraalisen ulottuvuuden, jonka on muututtava ajan mukana, ja se on säilyttänyt suosionsa etsimällä lakkaamatta ratkaisuja ja vastauksia kohtaamaansa kritiikkiin.[269] Uusin vaihe, jossa työnteko esitetään itsensä

toteuttamisena ja intohimona, on vastaus arvosteluun, jota 1960-luvun lopulta lähtien esitettiin liukuhihnatyön rutiininomaisuudesta ja tehdastyön taipumuksesta välineellistää ihminen.[270]

1970-luvun puolessavälissä hierarkkisia johtamismalleja ja liukuhihnatyötä alettiinkin korvata verkostomaisilla organisaatioilla ja ajatuksella työntekijöiden aloitteellisuudesta. Boltanski ja Chiapello kirjoittavat muutoksen tuomasta uudesta työntekijäihanteesta.[271] Uusi työntekijätyyppi on verkostoituva itsensä kehittäjä, joka syleilee joustavuuden tuomia haasteita mahdollisuuksina.

Yrittäjähahmo istuu uuteen vaiheeseen täydellisesti. Hän voi kokea tekevänsä työtään vain itselleen, omista lähtökohdistaan. Hän voi olla koko ajan intohimoinen, eikä rutiineja ole. ”Mä rakastan mun työtä”, sanookin eräs yrittäjänä rikastunut mies. ”Mä teen sitä sen takia, että mä pidän siitä, saan tehdä sitä hyvien ihmisten kanssa, siis motivoituneiden, innokkaiden ihmisten kanssa hyvissä tiimeissä, joissa on hyvä draivi ja joissa kenties itsekin tulee arvostetuksi oman osaamisensa tai rahojen takia.” Miehen mielestä yrittäjän perisynti on se, ”että tekee vähän liikaa töitä, koska on innostunut tekemään sitä sen takia, että haluaa”. (Y9) Leikkauksia päivittäin tekevä lääkäri-yrittäjä kuvailee samanlaisia tuntoja:

Hyvä draivi

> Kyllä työ on tosi kivaa. Mä tykkään työnteosta. Voisin mä jättää nämä hommat jollekin nuoremmalle jo ja seurata vain sivusta, mutta ei oikein aika kulu, jos ihan vain katselisi päältä. Kyllä mä joka päivä teen leikkauksia käytännössä. Ei ole aikomus vähentää tästä enempää, että hyvä työtahti on. (Y20)

Aika ei kulu

Kolmas yrittäjä harmitteleekin sitä, ettei työtä voi jatkaa ikuisesti: ”Mä ihan oikeasti tykkään työstäni ja mua harmittaa, kun mulla ei ole enää kuin kymmenen vuotta ehkä jäljellä sellaista tehokasta työaikaa, että mä voisin tehdä kaikennäköisiä uusia juttuja.” (Y12)

Otsa hiessä sinun on hankittava leipäsi

Intohimo ja rakkaus työhön ovat vain yksi puoli tarinoista, joita yrittäjät kertovat itsestään. Kapitalismin uusi intohimoinen henki

ja poikkeusyksilöiden riskinottokyky yhdistyvät huipputuloisten yrittäjien kuvauksissa protestanttissävytteiseen työnteon ihannointiin. Johtajien tapaan yrittäjien puheet täyttyvät työtä ja omaa ahkeruutta korostavista anekdooteista. Työtä tehdään, koska sitä kuuluu tehdä ja niin on opittu lapsuudenkodissa. Työ on monen yrittäjän puheessa ylvästä ja ylevää.

He muistelevat ylpeinä, miten ovat pesseet autoja, (Y9) siivonneet vessoja (Y18) tai jakaneet sanomalehtiä. (Y23) He luettelevat omia töitään, ja mitä vaatimattomampia ne ovat, sitä yksityiskohtaisemmin niitä kuvataan. Eräs yrittäjä kertoo, miten hänellä ”on aina ollut iso arvostus tavallisia duunareita kohtaan. Mä olen siellä tarjoilijoiden ja kokkien seassa kasvanut itse, ja nyt mulla on tuolla lähihoitajia ja muita pilvin pimein firmassa.” (Y25) Toinen toteaa, että ”työ itsessään edustaa mulle kyllä arvoa” ja lisää, ettei ”häpeilisi tehdä mitä tahansa työtä”. (Y9) Omien sanojensa mukaan hän voisi hyvin toimia roskakuskina tai viemäreiden puhdistajana.

Duunarit

Työn arvo on lähes poikkeuksetta opittu kotoa. Eräälle yrittäjälle isä sanoi ikimuistoiset sanat, kun poika oli lähdössä ensimmäiseen työpaikkaansa: ”Muista, poika, että jokainen meistä tekee virheitä, mutta jos sua laiskuudesta syytetään, niin se ei ole hyväksyttävää.” (Y24)

”Se oli työtä, työtä ja työtä. Meillä oli kuusi lasta kahdeksan vuoden sisään, ja se oli työleiri”, kuvaa eräs yrittäjä lapsuuttaan. (Y12) Kysyttäessä, millaisia arvoja lapsuudenkodista on jäänyt käteen, rakennusalan yrittäjä mainitsee uurastuksen: ”Kyllä se työn tekeminen on ainakin ollut yksi arvo, sitä tehtiin. Äiti ja kyllä faijakin tekivät, mutta äidillä oli mittaa ja usko siihen, että työtä tekemällä täällä pärjää. Se on varmaan yksi, mikä yrittäjyyden alkua kannatteli hyvin pitkälle.” (Y27)

Työleiri

Kuvaukset vanhempien ahkeruudesta saavat rinnalleen muistoja työteon täyttämästä lapsuudesta. Oma ahkeruus korostuu tarinoissa jo lapsena aloitetusta työnteosta:

> Mä aloitin oman työurani kahdeksanvuotiaana jakamalla lehtiä tässä [Helsingin] Kruununhaassa ja olen todennäköisesti vähän

liian isoakin piiriä [tehnyt] sen takia, että mä ahnehdin niin paljon kuin ne mulle antoivat. Mä olin ahne työlle. (Y9)

Ahne työlle

Tarinoita lapsena tehdystä työstä käytetään todisteina yrittäjien riippumattomuudesta ja itseohjautuvasta luonteesta. Self-made-man-identiteettiä rakennetaan kertomalla tarinoita siitä, miten edes omilta vanhemmilta ei ole haluttu tai saatu apua vaan kaikki on tehty itse lapsesta saakka. Vähittäiskaupalla vaurastunut yrittäjä kertoo työhistoriastaan:

> Mä olen ollut ahkera. Mä olen 13-vuotiaasta elättänyt itteni. Mä olin Seppälässä 13-vuotiaana äitin kanssa, ja se halusi ostaa Seppälästä mulle vaatteita. Mä halusin Levikset ja äiti ei, niin se sanoi, että "perkele elätä ittes". Sitten mä ostin ensin itse omat vaatteet, ja mä rupesin tienaamaan vähän enemmän, kun mä olin kesätöissä ja viikonloppuisin… korjaamassa ruohonleikkureita, että sain vähän taskurahaa, ja jakamassa mainoksia ja keräämässä tyhjiä pulloja, että mä sain ne vaatteet. (Y23)

Perkele eletä ittes

Toinen kaupan alalla rikastunut yrittäjä kertoo, miten hänen asenteensa erosi nuorena ikätovereiden asenteista juuri työteliäisyyttään:

> Tein opiskeluaikana jo oikeastaan talvellakin kolmea työtä samaan aikaan, kun mä kävin kauppaopistoa. Eli tein puhelinmyyntiä, latasin kaupan hyllyjä ja ajoin taksia. Siitä alkoi työorientoitunut vaihe, jossa mulla perusteluna oli, että mä olen aina ollut hyvin rahanahne. Pelkästään taksin ajonkin perustelin sillä, että kun kaverit lähti ulos ryyppäämään, niillä meni 500 markkaa, ja mä ajoin taksia viikonlopun, niin tienasin 500 markkaa. Ja mä olin maanantaiaamuna tonnin rikkaampi kuin kaverit. Tällä tavalla rahanahneus niin sanotusti ajoi aina suorittamiseen. (Y29)

Hyvin rahanahne

Osalla lapsuuden työtarinat ovat agraari-Suomen sävyttämiä. Maalla eletyn lapsuuden yritteliäisyyttä kuvaa firmansa pörssiin vienyt yrittäjä:

> Kaikki ekstrajutut piti itse tienata omalla työllä… Asuttiin omakotitaloa ja hoidettiin puutarhaa, perunoita ja marjoja ja vihanneksia, ja marjastettiin. Sitten myöskin myytiin siskon kanssa niitä marjoja torille. Havukransseja tehtiin ja myytiin ovelta ovelle. Joulukortteja tilasin joulua ennen ja kävin myymässä niitä. 4H-kerhossa kuljin, ja leivottiin, ja myytiin 4H-tuoretorilla niitä. (Y24)

4H-kerho

Monet yrittäjät viittaavat protestanttisuuteen tai luterilaisuuteen kuvatessaan arvomaailmaansa ja asennetaan työhön. He puhuvat "luterilaisesta kasvatuksesta", (Y2) "perinteisestä protestanttisesta arvomaailmasta" (Y3) ja luterilaisesta tai puritaanisesta etiikasta, "jossa otsa hiessä sinun on leipäsi ansaittava". (Y11) Näin he toistavat arkikielestä tuttua ajatusta protestanttisuuden ja työteliäisyyden likeisestä suhteesta.[272] Protestanttinen etiikka samastetaan Suomessa usein luterilaiseen työmoraaliin, ja jokapäiväisessä puheessa niillä tarkoitetaan ahkeraa mutta ilotonta asennoitumista työntekoon. Sitä, että työ ymmärretään itseisarvoiseksi pakertamiseksi, askeesiksi.[273] Tulkinta juontaa juurensa Max Weberin 1900-luvun alun sosiologiseen klassikkoteokseen *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki*, jossa Weber kuvaa protestantismin ja kapitalismin läheistä suhdetta yrittäessään ymmärtää Euroopan taloudellista menestystä ja kapitalismin voittokulkua. Moderni länsimainen kapitalismi oli Weberin mukaan ainutlaatuinen ilmiö, jonka onnistumisessa kristinuskolla oli tärkeä rooli. Taloudellista voittoa oli tavoiteltu kaikkialla, mutta vain länsimaissa vietinomainen voitontavoittelu oli kristinuskon avulla kyetty yhdistämään hillityn kurinalaiseen toimintaan.

Weber ei kirjassaan kuvaa niinkään luterilaisia vaan kalvinisteja ja puritaaneja protestanttisen etiikan ilmentyminä. Toisin kuin armoa korostavaan luterilaisuuteen kalvinistien ja englantilaisten puritaanien ajatteluun kuuluivat tehokkuus, tulosvastuu ja voitontavoittelu. Weberin mukaan juuri tällainen teologinen oppi, joka tulkitsi taloudellisen menestyksen merkiksi Jumalan suosiosta ja Jumalan tahdon mukaiseksi elämäksi, edisti ratkaisevasti kapitalismin kehitystä. Myöhemmin kristinuskon iskostamat ajatukset maallistuivat ja niistä tuli osa kapitalismin yleistä henkeä. Esimerkkinä

protestanttisen etiikan maallisesta muodosta Weber mainitsee yhdysvaltalaisen kulttuurin ja nimenomaan self-made-man-ideologian esi-isän Benjamin Franklinin kirjoitukset.[274] Weberin esittelemän etiikan mukainen ajattelu nousee esiin myös haastatellessamme suomalaisyrittäjiä. Eräs teknologiayrittäjä vannoo jopa suoraan kalvinismin nimeen. Hän kertoo läksyttäneensä paikkakuntansa kirkkoherraa ja viittaa kalvinismin yritteliäisyyttä tukeviin ihanteisiin:

> Kirkkoherra sanoi, että kirkko perustaa armoon, niin mä sanoin, että kyllä teidän vähän kannattaisi enemmän siihen kalvinismiin perustaa. Koska ihan oikeasti, jos sä katsot, niin tämä mitä opetetaan ihmiselle, että luuserius on joku synnitön olotila, niin onhan tuo nyt surkeaa. Onhan se. Sä näet, mikä se lopputulos on… Ongelma on, että nyt Suomen kirkko on täydellisesti mädätetty, ja se edustaa arvoja, jotka ovat Suomen etujen vastaisia. (Y7)

Luuserius

Mies uskoo esimerkiksi Sveitsin menestyneen nimenomaan kalvinismin ansiosta, mikä hänelle tarkoittaa sitä, että ”ihmisten pitää itse huolehtia itsestään”. Itse hän kokee elävänsä niin, ettei hänen tarvitse hävetä moraaliaan: ”Mun tukipylväs on, että mä yritän elää sellaisen elämän, jossa mun ei tarvitse hävetä jälkeenpäin, mitä mä olen tehnyt.” (Y7)

Autoalan yrittäjä, joka kertoi nuoruuden taksikeikoistaan, puolestaan listaa erilaisia omia hyviä ominaisuuksiaan, joissa yhdistyvät Weberin kuvaama voitontavoittelu, Schumpeterin esittelemät ihanteet sekä ripaus kapitalismin uutta henkeä:

> Mä olen aina ollut hyvin rahanahne, mutta omasta mielestäni positiivisella tavalla, siis sillä tavalla, että olen ollut älyttömän ahkera ja tykännyt tehdä tosi paljon töitä ja nauttinut, kun sai tehdä ylitöitä. Mä sain 50-prosenttisia ja sataprosenttisia korvauksia. Se tuntui aika hyvältä. Että sillä tavalla olen ollut rahanahne. Sanotaan näin, että ehkä se ahneus tulee tuossa liiketoiminnassa tiettynä uskalluksena. Kun on ahne kasvulle ja ahne yrittämään uusia juttuja, niin sitä ehkä ei niin tarkkaan laske, mitkä ne stepit siellä on. (Y29)

Ahne kasvulle

Weberin teoksessa protestanttisen etiikan mallihahmoja ovatkin menestyvät yrittäjät ja liikemiehet, jotka kasvattavat omaisuutta väsymättä ja tavoittelevat voittoa, mutta eivät kuitenkaan kuluta ansaitsemiaan rikkauksia omiin nautintoihinsa.[275] Puritaanien opit näkyivät Weberin mukaan aidoimmin yhteiskunnassa ylöspäin kipuavien pikkuporvarien riveissä eli juuri niiden, jotka eivät nyky-yrittäjien tavoin olleet syntyjään rikkaita.[276] Heille protestanttisuus yhdistyi yrittäjämäisiin ihanteisiin: heidän kaltaisensa ihminen ei kieriskele nautinnoissa vaan tekee työnsä, on tehokas ja yritteliäs tavoitellessaan määrätietoisesti voittoa, ja voiton kerättyään hän säästää. Rikastuminen työnteolla ei ollut puritaanien tulkinnoissa vain sallittua vaan suorastaan Jumalan käsky, kunhan se ei johtanut laiskaan lepäilyyn ja syntiseen elämännautintoon.[277] Identiteettiään kuvatessaan vaurastuneet suomalaisyrittäjät näyttävät edustavan protestanttisen etiikan maallistunutta muotoa. Menestys rakentuu ahkeruudesta ja voitontavoittelusta, mikä on myös moraalisesti oikein, mutta kurinalainen voitontavoittelu yhdistyy vaatimattomuuden, niukan kuluttamisen ja jopa askeettisuuden korostamiseen.[278] Sana vaatimattomuus toistuukin suomalaisyrittäjien kuvatessa itseään:

> En mä tiedä, mä olen aika vaatimaton jätkä. Ei se [vauraus] paljon näy. Mä ajan turvallisella autolla, mä asun kohtuullisen vaatimattomasti talossa, jonka mä olen itse rakentanut vuonna -88. En mä kauheasti leveile sillä. Ei voi sanoa. Yleensä sellaiset ihmiset, jotka leveilee rahoilla, niin ei niillä ole niitä. (Y23)

Rahoilla leveilijät

Toinen ilmoittaa välttävänsä turhaa kulutusta ja viittaa hänkin mielestään kohtuulliseen asuntoonsa:

> Mä asun keskiluokkaisesti… 130-neliöisessä asunnossa. Se on siis hyvää keskiluokkaa. Mutta mä voisin ostaa kymmenen kertaa kalliimman asunnon, jos mä haluaisin. Mulla ei olisi vaikeuksia, mutta mä en koe siihen tarvetta. Siis mä olen tyytyväinen tähän. Mun auton arvo on varmaan 20 000 euroa, mikä lienee aika lähellä sitä, mitä keskimäärin [Suomessa]. (Y9)

130 neliötä

Eräs yrittäjä ei koe elämänsä muuttuneen mitenkään yritysmyynnillä rikastumisen jälkeen, vaan mies vakuuttaa käyttävänsä rahaa harkiten:

Tarpeellisuus

> Sen jälkeen kun mä myin firman ja sain siitä paljon rahaa, ei mikään mun elämässä ole muuttunut. En mä ole ostanut toista asuntoa, ei mun elämä ole muuttunut millään tavalla. Kyllä mä tätä nykyä käytän [rahaa] aika sillein maltillisesti, että en mä sitä törsää. Kyllä mä kuitenkin jokaista hankintaa mietin, onko tämä nyt tarpeellinen. (Y10)

Yrittäjät pyrkivät johtajien tavoin esittämään itsensä tavallisina ihmisinä, jotka eivät käyttäydy kuin rikkaat. Tavallisuutta rakennetaan suorasanaisesti suhteessa käsityksiin rikkaiden elintavoista. Siitä huolimatta, että kaikki haastateltavamme kuuluvat Suomen ylimpään tulopromilleen, he korostavat toistuvasti eroaan rikkaiden oletettuihin elintapoihin, jotka ovat weberiläisittäin arveluttavia nautinnonhakuisuudessaan.[279] Eräs yrittäjä kertoo naurahtaen säästäväisyydestään: "Mähän olen vähän kieroutunut ihminen, kun mähän olen aika pihi tietyissä asioissa. Mä en lennä missään bisnesluokassa paitsi jos sen saa halvalla lisäpalveluna kylkeen." (P18) Yleensä ylellisyyskin selitetään joksikin muuksi kuin vaurauden tuomaksi muutokseksi kulutustavoissa. Terveysalan yrittäjä perustelee päätöstään ostaa Ferrari siten, että on aina pitänyt autoista. Rikastumisen tuomia luksustottumuksia hän sen sijaan halveksii:

Aika pihi

Ferrari

> Jotenkin mua on aina kuvottanut, kun joku ei ole juonut aikaisemmin kuin keskikaljaa, mutta nyt kun sillä on varaa, se juo jotain Bordeaux'ta ja tuhannen euron pullon viiniä. Mä olen silleen, että yök. Sitten joku ajattelee musta, että miksi mun piti ostaa Ferrari vain näyttääkseni, että on rahaa. Ei. Mä olen aina tykännyt autoista. Mun faijakin tykkäsi… Mä olen ollut ihan intona autoista, niin totta hemmetissä mä nyt ostan sitten sen hienon auton, minkä mä tiedän. Mä olen aina verrannut, että jos joku tykkäisi kutoa kangaspuilla mattoja, niin jos sillä olisi hirveästi rahaa, niin totta kai se tekisi hallin, jossa olisi valtavat kangaspuut. Ei kukaan tulisi sanomaan, että pitääkö sun nyt näyttää, että sulla on nuo kangaspuut. Se vain sattuu tykkäämään siitä asiasta. Niin ainakin mä koen. En mä ole mielestäni hankkinut mitään muuta kuin sellaisia asioita, joita mä olen harrastanut aikaisemmin. Ei ole mitään tarvetta näyttää. Ei tarvi. (Y19)

Nekään yrittäjät, jotka tunnistavat vaurautensa, eivät riennä korostamaan sen vaikutusta tai poikkeuksellisuutta. "Niin, kyllä mä tiedän, että olen varakas, mutta en sille anna ajatusta sen enempää", toteaa eräs yrittäjä. (Y24) Paradoksaalista kyllä yrittäjät siis kuvaavat itsensä samanaikaisesti poikkeusyksilöiksi, jotka eroavat muista, mutta puheen siirtyessä elintapoihin, kuluttamiseen ja vaurauden ulkoisiin merkkeihin he korostavat tavallisuuttaan, keskiluokkaisuuttaan. Saman ilmiön on huomannut yhdysvaltalainen sosiologi Rachel Sherman tutkiessaan New Yorkin rikkaita: huipputuloistaan huolimatta he samastivat itsensä useimmiten työteliääseen keskiluokkaan.[280]

Itsestään puhuessaan vauraat yrittäjät tasapainoilevat rajoja rikkovan schumpeterilaisen yrittäjän ja moraalista huolta kantavan, vastuullisen ja askeettisen tavoitteellisuuden välillä. He nojaavat paitsi luovan tuhon ja riskinoton myös kurinalaisen työteliäisyyden ja kohtuullisuuden kulttuureihin. Periksiantamattomuus on yrittäjien puheissa yhtä lailla hulluutta ja luonnehäiriö kuin Weberin kuvaamaa tehokkuutta ja tavoitteellisuuttakin. Rahanahneus on hyväksyttyä, kunhan se tarkoittaa myös työntekoa. (Y29)

Itsenäisyyden korostamisen ja kurinalaisuuden liitto tulee esiin myös yrittäjien puhuessa lapsistaan. Heille halutaan opettaa työnteon merkitystä, tavoitteellisuutta, riippumattomuutta, nöyryyttä, ahkeruutta ja huolellista rahankäyttöä. Eniten yrittäjät toivovat lapsistaan ahkeria, kovaa työtä ja opiskelua arvostavia sekä riippumattomia ja itsenäisiä ihmisiä, jotka tulevat toimeen omillaan. Lapsille pyritään siirtämään nimenomaan yrittäjämäisiä arvoja ja hyveitä. "Kyllä mä yritän opettaa yrittäjyyttä, ahkeruutta ja kovaa työntekoa ja sitä, että asiat ovat omissa käsissä, ja ikään kuin vastuuta ja

Asiat omissa käsissä

tämäntyyppistä elämänarvoa", toteaa eräs menestynyt yrittäjä. (Y9) Samantapaisen listan tarjoilee toinen: "Aika paljon juuri näitä moraalisia arvoja, humaaneja arvoja, mutta myös kovan työnteon, työn arvostusta, ja opiskelun tärkeyttä." (Y5) Schumpeterilais-weberiläiset hyveet kaikuvat myös kolmannen yrittäjän kasvatusihanteissa, joihin kuuluvat "tietynlainen ahkeruus ja yrittäjyys, yritteliäisyys, periksiantamattomuus, että jos eka vastoinkäyminen tulee, niin ei heti kannata ruveta kääntämään katsetta pois." (Y10)

Monet korostavat myös ajattomia hyveitä, kuten kohteliaisuutta, toisten kunnioittamista (Y10; Y17; Y21; Y25; Y26) ja rehellisyyttä. (Y10; Y29) Listatuiksi tulevat myös itsenäisyys, (Y21) perhekeskeisyys, (Y16) vastuunotto, (Y6; Y9) mahdollisuuksien hyödyntäminen, (Y6) rohkeus, avoimuus, suvaitsevaisuus, (Y25; Y27) muista huolehtiminen, (Y16; Y26) ja oikean ja väärän erottaminen toisistaan. (Y21) Yrittäjämäiset hyveet, kuten ahkera ja kova työnteko sekä omillaan pärjääminen ja periksiantamattomuus, nousevat kuitenkin kärkeen. (Y5; Y6; Y9; Y10; Y16; Y21; Y22; Y23; Y24; Y27) Toteutuvatpa kasvatusnäkemykset tai eivät, niillä yrittäjät ilmaisevat, millaista elämää he pitävät hyvänä tai oikeana tai millaisten arvojen he ajattelevat olevan vähintäänkin kulttuurisesti hyväksyttyjä. Kasvatuspuheissa kuvastuvat käsitykset moraalisesti ihanteellisesta tavasta olla ja elää.

Ei kulta-lusikkaa suuhun

Lasten on myös opittava ymmärtämään rahan ansaitsemisen merkitys. "En halua antaa heille kultalusikkaa suuhun, koska silloin he voisivat ajatella, että eihän tässä tarvitse tehdä mitään, että sen kuin on", sanoo sarjayrittäjä. Lasten tulisi oppia yrittäjän itsensä tapaan rahan ansaitsemisen taito: "Vaikka sulla olisi mimmonen määrä [rahaa], niin pistetään lapset ikään kuin ansaitsemaan se. Et sä voi vain tiputtaa niitä jonnekin luksushuvilaan ja sanoa, että nauti elämästä." (Y14) Samaa sanoo rakennusalan yrittäjä. Lapsille on opetettava "omilla pärjäämisen periaate. Olen kyllä sellainen, että en tule jakamaan fyrkkaa niin, että tuossa on, lähtekää opiskelemaan." (Y27)

Omien lasten ajatellaan heijastelevan yrittäjävanhempiensa ihanteita. IT-alan sarjayrittäjä kuvaa onnistunutta kasvatustaan, jossa heijastuvat yrittäjämäiset arvot: "Mun lapset on samalla tullut

varakkaiksi, ja he opiskelee ja on ahkeria ja ei kuluta paljon rahaa." (Y1) Lapsia koskevissa kuvauksissa toistuu etenkin kulutuksen hillitseminen vielä omaakin kulutusta selvemmin:

Ei siivous-palveluja

> Me ei osteta siivouspalveluita kotiin, koska ajattelen niin, että lasten ei sovi ajatella, että he on prinssejä ja prinsessoja, ja kun he sotkee, niin joku tulee siivoamaan. Vaan ajattelen niin, että täytyy itse kantaa vastuu omista tekemisistään, vaikkapa sotkuista sitten. Se lähtee pienistä siivousasioista, periaatteellisia kysymyksiä, että "mä haluan, iskä, tätä", "mutta kun et tarvitse sitä", "mutta oishan meillä varaa", "nyt ei ole kyse varasta, vaan siitä, että sä et tarvitse sitä". Aika tiukka tavallaan olen rahankäytön kanssa. (Y24)

Keskiluokkaisesta perheestä tulokärkeen noussut yrittäjä kertoo etsineensä vinkkejä siihen, miten kasvattaa lapset rikkauden keskellä:

Jenkkien teoria

> Mä luin sellaisen kirjankin joskus, jossa perehdytään rikkaana olemiseen… Se menee kuulemma jenkkien teorian mukaan niin, että se joka tekee rahat, pystyy omat lapset vielä kasvattamaan, koska se on elänyt normilapsuuden, ja niistä tulee ihan kunnollisia, kunnon kansalaisia, mutta ne ei pysty enää omiaan kasvattamaan. Plus siellä on sellainen ihan höppänä pappa, joka jakaa rahat. (Y19)

Joskus työnteon arvoa yritetään iskostaa lapsiin uhkailemalla. Koska lasten ei haluta unohtavan työnteon merkitystä, siitä on muistutettava. Terveysbisneksellä rikastunut yrittäjä kertoo, miten pitää lapsensa varpaillaan:

Kaikki punaiselle

> Olen leikilläni sanonut lapsille, että "jos te vielä jatkatte tätä valittamista, niin kuolinvuoteelta mut viedään Monacon kasinolle, ja mä laitan kaikki punaiselle, jos ette ole hiljaa". Eli on sellainen fiilis, että ei mulla ole mitään säilyttämisen tarvetta. Mä luotan, että lapset pärjää omillaan, ja tietysti sitten, jos viivan alle jää jotain, niin sitten ne jakaa sen keskenään. (Y20)

Samanlaista ajattelua kuvaa yritystensä myynnillä vaurastunut yrittäjä. Lasten ei anneta laskea tulevaisuutta perinnön varaan. Kun lasten kanssa oli tullut kinaa läksyistä, mies muistutti heitä siitä, että hän voi tuhlata perinnön milloin vain:

Turha odottaa perintöä

> Mä sanoin, että kuulkaa nyt, pojat, että me kuulkaa äitinne kanssa kulutetaan kaikki, mitä me tienataan. Me matkustetaan vaikka maapallon ympäri... että turha odottaa mitään perintöä... että on viisaampaa jatkaa koulua ja tehdä läksyt, sen [perinnön] varaan ei kannata kuulkaa laskea. (Y16)

Yksi yrittäjä pohtii rahojensa poislahjoittamista, jotta omat lapset oppisivat vaurastumaan omalla työllään:

Lapset puille paljaille

> Niiden pitäisi oppia elämään omillaan. Niiden pitäisi ihan tehdä omat rahansa. Tehdä niin kun tämä ohjaaja teki omalle tyttärelleen, tämä Hollywood-ohjaaja, joka lahjoitti kaikki rahat hyväntekeväisyyksiin ja jätti lapset puille paljaille. Ja lapset on pärjännyt erinomaisesti sen jälkeenkin. (Y23)

Ajatukset jäänevät fantasioiksi, sillä kukaan haastateltavistamme ei puhu vakavissaan omaisuuden merkittävästä lahjoittamisesta.

Huvittaviakin tilanteita lasten kasvattaminen rikkaana voi tuottaa. Eräs yrittäjä kertoo tarinaa lukioikäisestä pojastaan, joka meni tapaamaan sijoitusjohtajaa sen jälkeen, kun isä oli siirtänyt osan yritysmyynnissä saamastaan vauraudesta pojalle. Sijoitusjohtaja oli kysynyt, kuinka paljon poika haluaisi jättää puolentoista miljoonan pesämunasta rahaa elämiseen. Isä muistelee naurahtaen kesätöitä tehneen poikansa reaktiota sijoitusjohtajan kysymykseen ja korostaa samalla lapsensa työteliästä luonnetta:

> Sillä oli useampi miljoona, josta piti miettiä, mitä sillä tehdään... Oliko siinä kysymys jostain puolestatoista miljoonasta, mikä oli tilillä... Ja herranjumala ei se ollut yhtään miettinyt sellaista asiaa. Se asui vielä kotona ja asuu vieläkin, ja sillä oli kuitenkin ollut

Aika paljon

> rahaa, se oli saanut jotain pieniä osinkoja ja sillä oli... fyrkkaa. Mä olin pitänyt huolen, että sillä oli jotain tilillä, mutta ei mitään isoja summia. Nyt se oli muuten tänä kesänä kahdeksalla dollarilla tunti töissä koko kesän Jenkeissä ihan kielen takia... Se teki kuule kuusi päivää viikossa töitä, siis iltapäiväkolmesta iltayhteentoista, koko kesän. Se eli palkallaan eikä käyttänyt varallisuuttaan mihinkään. Mutta ajattele, mitä se sanoi sijoitusjohtajalleen: "En mä tiedä, palataan tähän palaverin loppupuolella." No sitten palaverin loppupuolella, kun oli mietitty asioita, se sanoi, että nyt hän on miettinyt rahankäyttöään, että 200 [on sopiva]. Ja se sijoitusjohtaja oli, että okei, että 200 000, että onhan se aika paljon. Poika sanoi, että miten niin. "No kyllähän puolestatoista miljoonasta 200." Sitten poika sanoi, että ei hänen mielestä se ole paljon, että voisi olla enemmänkin. "Ai enemmänkin vielä?" "Niin, että siis se riippuu ihan kuukaudesta, mutta keskimäärin ehkä 200 euroa kuussa." "Anteeksi kuinka?" sanoi sijoitusjohtaja. "Niin, että joku kuukausi alle ja joku kuukausi menee yli 200 euroa kuussa, että sen verran pitäisi jättää." (Y1)

Siinä missä perijät oppivat jo varhain omistajiksi ja siirtävät oppiaan lapsilleen sukupolvien ketjussa, yrittäjät ja heidän lapsensa oppivat vasta kantapään kautta, miten suhtautua omat kulutustarpeet ylittäviin tuloihin ja varainhoitajiin. Toisin kuin monet next generation -ohjelmansa läpikäyneet perijät, yrittäjät joutuvat itse opettelemaan elämistä vauraudessa, ja heidän lapsensakin saattavat törmätä kysymykseen ensimmäisen kerran vasta varainhoitajan pöydän ääressä, jossa sadat ja sadattuhannet eurot sekoittuvat toisiinsa. Kun perijät kasvattavat lapsensa odottamaan perintöä, yrittäjät uhkailevat omia lapsiaan rahojensa tuhlaamisella.

Porukka vain istuu ja chillailee

Vaurastuneiden suomalaisyrittäjien omakuva rakentuu protestanttisen etiikan ja uuden kapitalismin hengen välissä. He ammentavat kovan työnteon ihanteista mutta puhuvat työstä myös intohimona

verraten itseään yli-innokkaaseen hevoseen sotatantereella. Selvää on, että omasta mielestään he ovat tehneet "järkyttävät määrät" (Y4) työtä ja ovat näin huipputulonsa ansainneet. Juuri tarinat äärimmäisestä työteliäisyydestä luovat moraalisen pohjan sille, miten vaurastuneet yrittäjät kuvaavat muita ihmisiä eli niitä, jotka eivät ole yrittäjiä.

Puheissa ero "meidän" ja "muiden" välillä on usein selvä. Tärkein yrittäjien vaalima jakolinja kulkee tuottavien ja tuottamattomien ihmisten välissä. Siinä missä yrittäjät ovat tuottavia, suuri osa muista ihmisistä ei heidän mukaansa ole. Haastattelemiemme ammattijohtajien tapaan yrittäjät kertovat tarinoita aloitekyvyttömistä ihmisistä ja liian vaateliaista tai laiskistuneista työntekijöistä, joita on etenkin julkisella sektorilla. Terveydenhuollon ulkoistuksilla vaurastunut yrittäjä pitää ongelmana sitä, että niin harva Suomessa tekee töitä eli kannattelee yhteiskuntaa. Siitä syntyy hänen mielestään se todellinen eriarvoisuus: "Mun mielestä siinä on aivan hemmetinmoinen eriarvoisuus, kun täällä on noin kaksi miljoonaa ihmistä, jotka tekee duunia, ja 3,4 miljoonaa ihmistä, jotka ei tee duunia, ja kohta se on vielä pahemmin... Hyvin pieni joukko joutuu kannattelemaan koko maata." (Y25)

Eriarvoisuus

Vaatimattomista oloista lähtenyt rakennusalan yrittäjä pitää Suomen suurimpana ongelmana sitä, että työntekijät vain istuvat, kun työt ja paperitehtaat valuvat muualle. Työn tuottavuus on miehen mukaan surkeaa, koska työntekijät vaativat liikoja ja elävät vääränlaisen oikeutuksen tunteen vallassa:

Työn tuottavuus

> Jos me lähdetään tuolta sodista tännepäin, niin työn tuottavuus Suomessa on ollut hyvä. Ei ole enää. Se on romahtanut. Tuottavimpia työntekijöitä alkavat olla muualta tulleet. Pikkusen tämä porukka nyt istuu vain ja chillailee. (Y22)

Mies puhuu porukasta, johon ei itse selvästikään kuulu, mutta joka on ajanut teollisuuden pois Suomesta:

> Jos katsoo teollisuuden työpaikkoja, niin hyvin pitkälle niitä tulee Saksan itäpuolelle. Siellä ihan eri hintaan sitä saa. Suomalaisetkin

> yritykset perustaa tehtaita sinne. Ei niitä kannata tänne perustaa, kun täällä on lakko päällä, ja täällä osataan olla lakossa, ja täällä on sitä ja täällä on tätä. Kyllä ne paperitehtaatkin on täältä saatu tapettua aika pitkälle, ja tämä porukka vaan istuu, että vain "mulle kuuluu, ja ei, ei, lisää vaan ja lisää vaan". (Y22)

Lakko päällä

Useita yrityksiä perustanut sarjayrittäjä moittii myös liian vaateliaita työntekijöitä. Hän kertoo tuohtuneena tarinaa työntekijästään, joka mieluummin lopetti työnteon kuin suostui laskemaan palkkaansa:

> Mä muistan yhden kerran meillä oli myyntipuolella [työntekijä]. Sanoin, että nyt ei ole tehty myyntiä, nyt täytyy tiputtaa – palkka oli vielä hyvä silloin, oli 3 800 euroa – niin mä sanoin, että tätä täytyy tiputtaa 2 800:aan. Että ei mahda mitään. Kaveri sanoi, että hän ottaa mieluummin potkut, koska saa liitolta saman verran tekemättä. Hän teki sen ratkaisun. Silloin mä ymmärsin, että 2 800, mikä on vielä pikkukaupungin mittakaavassa korkea palkka, joku on valmis tekemään näin. Onhan yhteiskunnassa jotain mätää, kun tällainen hyväksytään. Ei tällaista mun mielestä pitäisi hyväksyä. (Y18)

Mieluummin potkut

Työntekijöiden vaateliaisuus näkyy esimerkiksi pyrkimyksinä pitää työoikeuksista kiinni. Palvelualan yrittäjä arvostelee työntekijöiden asennetta:

> Joka alalla on vastarintaa, jossa ei nähdä todellisuutta. Että okei, meidän pitäisi ihan oikeasti nyt tehdä jotain muutoksia, vaan heti on [vastustusta] työajan lisäyksestä, että oliko se viisitoista minuuttia, kun piti lisätä. Jos pitää tehdä tunti enemmän, sitten tehdään tunti enemmän tai kaksi tai sata. (Y11)

Vastarinta

Moni yrittäjä pitää erityisesti nuoria sukupolvia liian vaateliaina. Nuoria start-up-yrittäjiä kehutaan vuolaasti, mutta muut nuoret – ne jotka eivät ole yrittäjiä – nimetään laiskoiksi tai väärällä tavalla ahneiksi. Terveysalalla vaurastunut lääkäri puhuu toimettomasta ja

laakereillaan lepäävästä nuorisosta, ja kun häneltä kysyy, onko tällaisia nuoria Suomessa liikaa, hän vastaa kertomalla tarinan poikansa kaverista:

> Mun pojan yksi kaveri sanoi musta niin hyvin, että meni ihan pasmat sekaisin. Kun 22-vuotias kaveri, joka ei ikinä ole ollut töissä missään, sanoi, että hän ei mene alle kympillä tunti töihin. Silloin mä mietin, että meneekö tämä nyt ihan oikein. Miten nuori, joka ei ole ikinä ollut työn syrjässä kiinnikään, sanoo noin? Eli vastaus on, että kyllä Suomessa on joutilaita työtä vieroksuvia ihmisiä. En tiedä, kuinka paljon, mutta en mä ole sitä kaveria kyllä sen jälkeen nähnytkään, ehkä poika kyllästyi siihen [kaveriin] lopulta. (Y20)

Joutilaat työn vieroksujat

Liian vaativien ja laiskistuneiden työntekijöiden lisäksi moni huipputuloinen yrittäjä pitääkin suurena ongelmana sitä, että Suomessa on kokonaan työtä vieroksuvia ja joutilaita ihmisiä. Heitä ovat paitsi työttömät, usein myös opiskelijat ja osa eläkeläisistä. Haastateltavamme kertovat kokemuksistaan sekä kuulemistaan ja lukemistaan tarinoista, jotka todistavat, että Suomen ongelma ovat erilaisin keinoin työtä kaihtavat ihmiset. Syynä joutilaisuuteen ei ole niinkään se, että töitä ei ole, vaan se, että ihmiset eivät halua tehdä niitä. Terveysalan yrittäjä puhuu työn karttelijoista:

Ketkä eivät käy töissä

> Jos katsotaan, ketkä ei käy töissä, niin totta kai siellä on lapset, siellä on nuoret, sitten siellä on sellainen jengi, joka venyttelee opintojaan kolmekymppisiksi. Eikö niin? Siellä on täysin työkykyisiä oikeasti aikuisia, jotka ei ole duunissa. Ja sitten siellä on täysin työkykyisiä ihmisiä, jotka elää satavuotiaiksi, mutta jää 58-vuotiaana eläkkeelle. Tällainen maailma me ollaan jättämässä mun lapsille. (Y25)

Toisen yrittäjän mukaan työmoraalin pitäisi muuttua:

> Mä luulen, että enemmän pitäisi suomalaisten muuttua ja työmoraalin muuttua ja asenteen siihen, mitä täällä tehdään. Homma

> ei pyöri niin, että kaikki ajattelee, että mä olen sosiaalipummi. Ei kaikki näin ajattelekaan, mutta huolestuttavan moni ajattelee mielestäni. (Y14)

Sosiaalipummit

Kertomukset tukien hyväksikäyttäjistä pohjaavat pääsääntöisesti yksittäisiin anekdootteihin, jotka ovat milloin itse havaittuja, milloin kaverilta kuultuja tai lehdistä luettuja. Yrityksiä vuoroin perustanut, vuoroin pääomasijoittajille myynyt yrittäjä muistelee lapsuutensa naapuriperhettä, jossa ei ymmärretty yritteliäisyyden merkitystä:

> Meillä oli naapurustossa sellainen porukka, jossa oli asenteeksi otettu… että äiti solmi vielä jatkokoulun tai kansakoulun viimeisillä luokilla olevan pojan kengännauhatkin. Ja vieressä oli tehty metsähakkuita, joten siellä oli latvuksia ja olisi polttopuut saanut sieltä, niin kunta kippasi sitten koivuhalot siihen kärryllä. Ja me katsottiin nuorina poikina, että voi helvetti, näinkö tämä maailma hoidetaan epätasa-arvoisesti. Että jos sä luovutat ja heität pyyhkeen kehään, niin sinua hyysätään. Sun ei tarvitse yhtään mitään tehdä. No ei nyt niin hyvin käynyt sillekään perheelle sitten. Osasta tuli juoppoja ja osasta muuten epäonnistuneita. (Y16)

Jos luovutat, sinua hyysätään

Sarjayrittäjän perheessä lasten kengännauhoja ei sidottu. Sen sijaan siellä tehtiin töitä jo lapsena, jotta yhteiskunnan apua ei tarvinnut hakea:

> Olen kahdeksanlapsisesta perheestä, isä oli pienviljelijä ja teki metsätöitä ja mitä milloinkin, ja mäkin rupesin 12–13-vuotiaana pölliä tekemään ja ojaa kaivamaan, että saatiin talouteen rahaa. Samaa teki minun veljet ja vanhemmat siskotkin, ja periaate oli, että sossun luukulle ei mennä. Se oli isän periaate, vaikka oli tiukempaakin. (Y16)

Isän periaate

Toinen sarjayrittäjä vertaa oman perheensä työmoraalia muiden tapaan elää toisten kustannuksella. Hänen vanhempansa ovat työ-

väenluokasta, työnarkomaaneja, kuten yrittäjä heitä kuvaa. Vaikka vanhemmat ovatkin jo eläkkeellä, olivat he haastatteluaamunakin jääneet mökille metsätöihin, sillä työnteko on ollut perheen suurin arvo:

Toisten kustannuksella

> Mun äiti tai isä, ne ei ole varmaan ikinä nostanut mistään tukia, vaikka ollaan eletty köyhästi. Ja mun mielestä on mennyt ihan hölmöksi tämä toiminta siinä mielessä. Etenkin sitä mukaa, kun hyväksytään toisten kustannuksella eläminen. (Y18)

Yrittäjyyden psyykeä tutkinut kulttuurintutkija Christina Scharff on todennut, että tuomitseva rajanveto tai eronteko muihin on ominaista erityisesti yrittäjämäiselle minuudelle.[281] Yrittäjämäinen minä rakentaa identiteettiään sen kautta, mitä se ei ole. Yrittäjyys samastetaan työteliäisyyteen ja ne, jotka eivät yrittäjän mielestä ole työteliäitä, torjutaan tai kielletään.[282] Rajan pystyttäminen ahkerien ja laiskojen välille oikeuttaa empatian puutteen, kun ihmisten ajatellaan olevan erilaisia kuin itse on. Haastattelujemme tarinoissa naapurin lapsista kasvaa juoppoja ja ”muuten epäonnistuneita”, koska perheessä jätettiin polttopuut pilkkomatta, toisin kuin yrittäjän perheessä. Samaan tapaan lähiöravintolan yläkerrassa toimistoaan pitävä yrittäjä kuvaa työteliäisyyttään ja yksin tein tarjoaa näkemyksiään alakerran väestä, jolle häneltä ei löydy ymmärrystä:

Itse syypäitä

> Jos sä katsot tuossa alakerrassa niitä kavereita, jotka kittaa kaljaa aamusta iltaan, niin mun mielestä ne on myös osittain itse syypäitä tilanteeseen, ja mun mielestä yhteiskunnan ei pidä sitä korjata. Mä pitäisin sitä erittäin epäoikeudenmukaisena, että heidät nostetaan samalle tasolle kuin minä. (Y12)

Yhteistä monille yrittäjien muista ihmisistä kertomille tarinoille onkin se, että arvosteltavaa toimintaa löytyy läheltä, omasta näköpiiristä, mutta sama asenne ei ole ominaista kertojalle tai hänen perheelleen. Oman pojan kaveri saattaa vieroksua työntekoa, mutta oma poika ei, ja ajan mittaan lapsi ymmärtää katkaista välinsä laiskoihin kavereihin. Kyseisen pojan isä vertaakin ylpeään sävyyn perheensä työmoraalia suhteessa muiden moraaliin. Körttiperheen poikana hän vakuuttaa perheensä olevan työmoraalissaan tahraton: joillain työmoraali on nyt ”hukassa”, mutta hänen perheessään se ei ole ollut ”koskaan huonoa”. (Y20)

Ulkopuolelle eivät yrittäjien puheissa rajaudu ainoastaan työttömät, vaan myös ne, jotka yrittävät tehdä töitä, mutta eivät jostain syystä onnistu. Pikkukaupungissa asuva teknologia-alan yrittäjä muistelee lyhyttä kohtaamistaan tukityöllistetyn kanssa:

> Me on kyllä kokeiltu joskus jotain tukityöllistettyä tai tällaista, sellaisia henkilöitä, ja todettu, että me ei haluta niiden kanssa olla, koska oma-aloitteisuus on niillä ihmisillä nolla, ja osaamiset on tosi surkeita, ei meillä ole sellaisille ihmisille [mitään]. Ei niitä voi käyttää edes ajoradan kunnostustyössä. (Y13)

Oma-aloitteisuus nolla

Puhujan ja tukityöllistetyn välille pystytetty moraalinen raja johtaa näin konkreettisiin tekoihin. Koska yrittäjä ei halua jatkossakaan olla tekemisissä tukityöllistettyjen kanssa, hän ei enää aio palkata vaikeasti työllistettäviä.

Moraalisesta rajatyöstä kirjoittanut sosiologi Michèle Lamont kollegoineen onkin maininnut ihmisten jatkuvan arvioimisen yhdeksi tavaksi oikeuttaa taloudellista eriarvoisuutta: erottelemalla toisistaan kyvykkäät ihmiset ja aloitekyvyttömät tukityöllistetyt tuotetaan samalla taloudellisia eroja, yhteiskunnallisia voittajia ja häviäjiä, työllisiä ja työttömiä.[283] Koska epäonnistumiset, köyhyys, alkoholismi ja työttömyys esitetään ennen kaikkea ihmisten omaksi syyksi – ahkeruuden, yritteliäisyyden ja periksiantamattomuuden hylkäämiseksi – on henkistä rajaa itsen ja muiden välillä helpompi pitää yllä. Stigmatisointi, leimaaminen, on yksi keskeisistä keinoista, joilla taloudellista ja materiaalista eriarvoisuutta pidetään yllä. Kun heikosti toimeentulevat esitetään syypäinä omaan tilanteeseensa ja huipputulot puolestaan yrittäjien työteliään asenteen ansioksi, tuloerot näyttävät oikeutetuilta, olivatpa ne miten suuria tahansa.[284]

Vuosi tai kaksi aurinkoa ottaessa

Ihanteellinen ja moraliteettien sävyttämä puhe ei kuitenkaan kerro kaikkea siitä, miten ihmisryhmien todelliset kulttuurit rakentuvat. Elävät identiteetit koostuvat ristiriitaisista aineksista, ja kuva huipputuloisista yrittäjistä saa uudenlaisia sävyjä, kun yrittäjät listaavat henkilökohtaisen vaurauden parhaita puolia. Ahkeruuden, kovan työnteon ja tavallisuuden rinnalle ilmestyy tarinoita sapattivuosista, palmupuista ja kotona vietetystä ajasta. Vasta rikastuttuaan osa yrittäjistä on ymmärtänyt joutilaisuuden arvon ja löytänyt sille oikeutuksen.

Vähän vetänyt henkeä

”Tällä hetkellä siis mähän en käy missään päivätyössä, eli mä olen vähän vetänyt henkeä. Mä olen myynyt yritykseni reilu kaksi vuotta sitten”, IT-miljonääri kuvaa arkeaan, johon ei kuulu työnteko. (Y1) Hän muistelee, miten saattoi nuorempana valvoa kaksikin yötä putkeen, koska ohjelmointi oli niin mielenkiintoista, että hän halusi tehdä sitä läpi yön. Nyt tilanne on ollut jo jonkin aikaa toinen.

Lähes kaikki rikastuneet yrittäjät puhuvatkin hillittömästä uurastuksesta, jota he ovat tehneet ilman viikonloppuvapaita ja lomia, mutta tarinat liikkuvat menneessä aikamuodossa. Yksi on aikoinaan työskennellyt ”400 tuntia kuukaudessa”, (Y4) toinen ”kahdeksankymmentä tuntia viikossa” (Y14) ja kolmas ”15–16 tuntia päivässä”. (Y23) He muistelevat seitsemää intensiivistä vuotta (Y19) ja seitsemääkymmentä putkeen tehtyä työpäivää. (Y3) He ovat tehneet omien sanojensa mukaan töitä ”24/7”, (Y10) työmäärä on ollut ”järkyttävä”, (Y4) ja menneisyyden ”kauhea työpaine” on pyyhkinyt muistista pois ajanjaksoja. (Y23) Tietokoneensa ääressä osakekursseja seuraava sarjayrittäjä-sijoittaja kertoo menneistä töistään:

Kauhea työpaine

> Mä laskin yhtenä kertana, että olen mä 30 000 asiakaspalvelupuhelua ottanut, elikkä ihan, ihan riittävästi. En ole kovin kauaa ollut pois operatiivisesta, ihan asiakaspalvelusta, että ihan vain muutamia vuosia vasta. Ja sitten 9 000 vessaa olen siivonnut… Että kyllä siinä on ihan kädet savessa ollut. (Y18)

9 000 vessaa

Ahkerimmat työnteon vuodet sijoittuvat lähes poikkeuksetta henkilökohtaista vaurastumista edeltävään aikaan. ”Jos katsoo vähän

taaksepäin, niin vuodesta 1993 sinne vuoteen 2000 työpäivät olivat 15-tuntisia, ja parhaimmillaan oli 70-päiväisiä työputkia. Silloin tuli paljon töitä tehtyä”, sanoo vuonna 2012 yrityksensä myynyt entinen teknologiayrittäjä. (Y3) Toisen haastattelemamme yrittäjän mukaan yrityksen myyntiä edeltäneinä ”yrittäjävuosina” töitä tehtiin ”siis todella paljon, ei siinä lomapäiviä ollut. Jouluna hoidettiin kirjanpidot ja sen sellaiset.” (Y11)

Kertoessaan nykyelämästään moni yrittäjä sen sijaan puhuu työnteon vähentämisestä tai välttelystä ja lisääntyneestä vapaa-ajasta. He kertovat sapattivapaista, jotka ovat kestäneet useamman vuoden. Joillakin ne jatkuvat edelleen. Terveysalalla vaurastunut nelikymppinen lääkäri välttelee stressiä:

> Ensinnäkin mulle syntyi just neljäs lapsi, ja on ollut kaikenlaista muuta, niin on ollut etuoikeus, että saa tehdä töitä just niin paljon kuin haluaa tehdä. Heti jos työstä rupeaa tulemaan stressiä tai rupeaa kuormittamaan, niin voi vähentää, mikä on tietysti kadehdittava asema monen mielestä… Sanoisin että työtunteja viikossa tulee alle 40 joka viikko, en tee täysillä. Enkä haluu tehdä. (Y19)

Kadehdittava asema

Eräs yrityksensä myynyt IT-miljonääri arvostelee kovin sanoin niitä, jotka ovat vastustaneet työajanpidennyksiä, mutta ei itse oikeastaan tee töitä. Mies sadattelee keskustelua työpäivien pituudesta:

> Mun mielestä on huvittavaa, että julkisesti käydään keskustelua siitä, pitäisikö tehdä kuusi minuuttia pidempiä työpäiviä tai muuta vastaavaa. Mä sanoisin suoraan, että tehdään tunti pidempään, jokainen, niin varmasti voisi tapahtua jotain. Ei tarvitsisi yhtään leikata palkkoja työnantajien, kun jokainen vain tekisi tunnin enemmän duunia. (Y14)

Tunti pidempään jokainen

Vaatiessaan lisää työntekoa yrittäjä kohdistaa puheensa ”jokaiselle”. Kertoessaan elämästään reilu nelikymppinen mies kuitenkin päätyy kuvailemaan hiipunutta työmotivaatiotaan: ”Mä myin firman 2011 vai 2012. Sen jälkeen taloudellinen tilanne oli sellainen, että ei

tarvinnut välittää... Siihen saakka tehtiin töitä, mutta sen jälkeen ei ollut enää sitä [pakkoa]. Voi valita, tekeekö töitä vai jääkö eläkkeelle." (Y14) Uudenlainen suhde työhön alkoi nimenomaan yrityksen myynnistä, jossa miljoonat vaihtoivat omistajaa:

Otettiin iisisti ja ihmeteltiin

> Kyllä siinä meni ehkä vuosi tai kaksi aurinkoa ottaessa, niin sanotusti. Ei siinä juurikaan tehty mitään. Otettiin iisisti ja ihmelteltiin ja matkusteltiin tosi paljon. Ja nyt siitä on ehkä neljä viisi vuotta aikaa, niin on sellainen pieni kipinä, että olisi kiva ruveta tekemään jotain. Mutta mä olen aina sanonut, että se tulee niin kuin syliin, automaattisesti ilmaantuu joku kiva juttu, ja sitten sä rupeat sitä tekemään ja toivottavasti sillä sitten pärjää. Yleensä on pärjätty. Mä olen tälläkin hetkellä mukana vähemmistöosakkaana ja rahoittajana yhdessä firmassa, mikä kasvaa tosi kovasti, ja parissa muussakin ikään kuin taustapiruna, mutta en niin, että mä istuisin siellä aamusta iltaan ja tekisin asian eteen töitä. Se on enemmän semmoista taustalla olemista, ehkä määrätyllä tavalla hallitusammattilaisen työtä ilman että istuu hallituksessa. (Y14)

Haastattelu tehtiin kesäkuussa ja mies suunnitteli palaavansa hoitelemaan asioitaan lokakuussa:

Ei voi työksi kutsua

> En mä oikeastaan tee työtä. Mä just suunnittelin pistäväni sähköpostin lomavastaajaan, että palaan asiaan 1.10. Se on nyt tällaista kiinteistökauppaa, mikä ei ole hirveän hektistä. Siinä odotellaan välillä pitkäänkin, ja sitten on sijoittamista, mutta sitä varten taas on ihmiset, jotka hoitaa sen. En varsinaisesti tee töitä. Sitten harrastaa kaikkea, harrastaa vanhoja autoja ja harrastaa veneitä, mutta ei sitä työksi voi kutsua. (Y14)

Yrittäjille rakkaat kulttuuriset selitysmallit korostavat työnteon välttämättömyyttä, ylväyttä ja arvoa, mutta kuvaukset henkilökohtaisesta elämästä sisältävät myös tarinoita rentoutumisesta, työnteon vähentämisestä ja jopa täysimittaisesta laiskottelusta. Monen nykyyrittäjän haaveena on exit: yrityksen myyminen ja sillä vaurastumi-

nen. Kun yrittäjät siirtyvät yleisistä moraalilinjauksista kuvailemaan omaa elämäänsä, kuvaan ilmaantuu ristiriitoja ja paradokseja.

Monet haastattelemistamme yrittäjistä ovat torjuneet työtarjouksia, koska ne eivät ole olleet kiinnostavia tai he eivät ole yksinkertaisesti halunneet tehdä töitä. Terveysalan yrityksensä myynyt lääkäri asetti aikoinaan myyntiehdoksi, ettei joutunut tekemään työtä pääomasijoittajana toimineelle ostajalle: "Mä sanoin, että mulle ei ole niin väliä, paljonko ne maksavat, mutta nimeä en pane mihinkään paperiin, että mun pitää tehdä työtä. Ne sanoivat, että selvä." Miehen mielestä parasta nykytilanteessa on se, että saa itse päättää, mitä tekee tai tekeekö: "On vähän valinnanvaraa, että voi tehdä just sitä, mitä haluaa ja sen verran kuin haluaa. Nautin siitä edelleenkin." (Y19) Tylsää työtä hän ei tekisi edes hyvällä palkalla, ja kiinnostava työ vaatisi liikaa panostamista. Mies kuvailee paradoksiaan rantasaunansa terassilla lenkkiverkkareissaan:

Kivaa haastetta

> Mä olen pitkään puhunut, että kohta mä menen lääkäriksi jonnekin, lääkärintaitoja parantamaan, mutta huomaan, että laiskuus vähän iskee siinä mielessä, että kun sellainen lääkärinpesti, mikä mua kiinnostaisi, jossa olisi kivaa haastetta, että oppisi jotain, niin se tarkoittaa yleensä, että töitä on 40 tuntia viikossa plus päivystykset tai jotain tällaista. Niin en mä semmoiseen pysty mitenkään lähtemään. Silloin mun pitäisi kaikki muu jättää pois. Sitten taas sellaiset lääkärintyöt, mitä voi tehdä vähän vasemmalla kädellä, niin sitä mä olen tehnyt niin paljon, että ei ole sellaista kipinää löytynyt, että lähtisin. (Y19)

Mies kertoo muuttuneesta asenteestaan: "Kyllä sitä jotenkin vain selvästi on vähemmän virtaa kuin vaikka viisi vuotta sitten. Silloin vielä ajatteli, että nyt mä lähden tuosta tuota tekemään. Nyt on vähän silleen, että aika kivaa näinkin." (Y19) Toinen yrittäjä kuvaa vähentynyttä työmääräänsä ja puhuu normaaleista työajoista vastapainona aiempien vuosien kovalle tahdille:

Päivittäin töitä

> Kyllä mä ihan päivittäin teen töitä. Sanotaan semmoisen kohtuullisen työpäivän, en kyllä enää samalla lailla kuin silloin, kun yhtiö

perustettiin ja siitä ehkä kymmenen vuotta eteenpäin. Silloin todella tehtiin paljon. En edes osaa sanoa, mikä se viikkotyömäärä oli, mutta kyllä nyt ollaan normaaleissa työajoissa, jos näin voin todeta. (Y10)

Sähköpostinsa lomaviestiä suunnitellut mies sanoo, ettei tekisi epämiellyttävää työtä edes isolla palkalla: "Mua kannustaa yhtä paljon se, että työ on hauskaa. Että jos joku erittäin epämiellyttävä työ toisi kymppitonnin kuukaudessa, niin en mä sitä tekisi." (Y14) Jotkut rikastuneet yrittäjät määrittelevät tarkasti, millaista työtä ovat valmiita tekemään ja millaista eivät. Yrityksensä hallituksen puheenjohtajaksi siirtynyt mies kuvaa valikoivaa työasennettaan:

Toimitusjohtajat niitä varten

Mä en halua näitä raportointeja ja muita hoitaa, kyllä se on hyvä, että täällä on toimitusjohtajat niitä varten. He vetävät pitkälle myös henkilöstöpolitiikkaa. Sanotaan, että mun huoneessa eivät käy valitukset, naapurihuoneessa käy. (Y11)

Vapautta ja elämänlaatua

Yhtiönsä pörssiin vienyt reilu viisikymppinen yrittäjä puolestaan pitää nykytilanteensa parhaana puolena "vapautta ja elämänlaatua eli pystyy tekemään niitä asioita, mitä haluaa. Saa sportata ja viettää aikaa hyvässä seurassa." (Y8)

Tulevaisuutaankaan kaikki suurituloisimman promillen yrittäjät eivät välttämättä näe työntäyteisenä. Lääkärin työt lopettanut yrittäjä ei usko tekevänsä kymmenen vuoden päästä nykyistä enemmän töitä:

Tässä näin

Mä luulen, että kymmenen vuoden kuluttua mä näen itseni ihan just tässä näin, samassa tilanteessa. Mä varmaan jotain sijoittelen ja sitten mä aina tasaisin välein sanon, että pitää mennä tekemään sitä lääkärintyötä jonnekin ja sitten mä en kuitenkaan mene. (Y19)

Kuvitellessaan tulevaisuuttaan kymmenen vuoden päähän työnteon lopettanut IT-yrittäjä pitää hänkin mahdollisena, että työnteko ei kiinnosta:

Palmut

Mä toivon ja kuvittelen olevani jossain erittäin mielenkiintoisessa keskikokoisessa tai suuressa yrityksessä tekemässä jotain mielenkiintoista kasvua. Tai sitten mä olen paikassa, missä kasvaa palmuja, ja ihmettelen, että tänäänkin paistaa aurinko, ja nautin elämästäni, mikä on enemmän sitä, mitä mä tällä hetkellä teen. (Y14)

Horjuessaan työn periaatteellisen ihannoinnin ja työn henkilökohtaisen välttelyn välillä rikastuneet yrittäjät etsivät hyväksyttävää tapaa olla rikas. He oikeuttavat rikkauksiaan ja suuria (pääoma) tulojaan aiemmalla aherruksellaan ja periaatteellisella uskollaan työnteon merkitykseen. Samalla heitä kiinnostaa myös työnteon vähentäminen ja auringonotto. Näin heissä ruumiillistuu yksi jälkiteollisen maailman paradokseista. Yrittämisen eetos ja etiikka perustuvat kurinalaisuudelle ja työteliäisyydelle, kun taas kulutuskulttuuri houkuttelee hedonismiin, nautinnon etsintään. Paradoksista kirjoitti 1970-luvulla yhdysvaltalainen sosiologi Daniel Bell, jonka mukaan jälkiteollisessa yhteiskunnassa yksilöt joutuvat luovimaan ristiriitaisten ihanteiden paineissa.[285] Työteliäisyyden ja nautinnon tavoittelun välinen ristiriita johtaa Bellin mukaan siihen, että työntekijät ovat kurinalaisia päiväsaikaan ja nautintoja etsiviä pintaliitäjiä öisin. Voi myös olla, että kuluttamiseen liittyvä hedonismi ja nautinnon tavoittelu ovat aina olleet vähintään yhtä tärkeä osa kapitalismia kuin askeettisuuskin, kuten Weberin kriitikot ovat huomauttaneet.[286] Yhtä lailla joutilas elämäntyyli on aina ollut syvään juurtunut osa rikkaiden kulttuuria.[287]

Näistä ristiriitaisista ihanteista rikkaat suomalaisyrittäjät ovat hyvä esimerkki. Heille kurinalaisuus tuntuu kuuluneen rikastumista edeltäneeseen aikaan, mutta rikastumisen jälkeen tavoitteeksi voi hyvin asettaa sen, että on "hauskaa", (Y14) vapaus "sportata" tai että voi vetää pari vuotta "henkeä". (Y1) Ahertamisen ja joutilaisuuden välinen paradoksi ei ulotu kaikkiin haastattelemiimme yrittäjiin – osa paheksuu kollegoidensa sapattivuosia ja lisääntynyttä kiinnostusta golfiin – mutta monet ovat omien sanojensa mukaan vähentäneet työntekoa merkittävästi rikastumisensa jälkeen. Puhe tuottavista ja tuottamattomista ihmisistä unohtuu, kun joukko yrittäjiä siirtyy

puhumaan omasta elämästään ja tämänhetkisestä tuottavuudestaan. Joutilas elämä esitetään poikkeuksetta kovan työn ja ahkeruuden palkkana. Siirtyminen protestanttisesta etiikasta vanhojen yläluokkien joutilaisuuteen oikeutetaan menneellä työllä. Lomailuun panostavan IT-yrittäjän puheissa laiskottelu on vain luonnollista, kunhan sen tekee esimerkiksi yritysmyynnistä saaduilla miljoonilla tai osinkotuloilla:

Itse ansaittu status

> Mun mielestä hyvä tavoittelemisen kohde on nimenomaan se, että sä saat tehdä mitä sä haluat, sä saat herätä silloin kun sä haluat, sä teet töitä niinä päivinä kun sä haluat tai saat olla tekemättä. Mutta se ei voi perustua siihen, että sä nostat jotain sosiaalikorvauksia koko ajan. Sun pitää itse ansaita statuksesi. (Y14)

Suurituloisten yrittäjien puheissa vilahteleekin toisinaan ajatus siitä, että yksilö voi ostaa itselleen oikeuden vältellä työtä. Tällaista mahdollisuutta ei sisältynyt kalvinismiin eikä protestanttiseen etiikkaan, jossa työtä tehtiin myös Jumalalle. Rikastumisen 2000-lukulaiseen etiikkaan se kuitenkin solahtaa vaivattomasti. Työn välttely ja sen mahdollistama omaisuus, käytännössä usein pääomatulot, esitetään ansaittuna oikeutena, joka on kenen tahansa ulottuvilla, kunhan vain on työteliäisyyttä ja tahdonvoimaa – sekä pikkuisen onnea. Terveysalan yrityksellä rikastunut mies kokee, että elämä on kohdellut häntä hyvin, mutta ansion mukaan:

Ansaitsen tämän kaiken

> Kyllä mä olen tehnyt sen eteen töitä. Mä ikään kuin koen, että mä ansaitsen tämän kaiken, mulla ei ole siitä huonoa omaatuntoa, että tässä olisi liikaa tuuria. Sitä tässä ei ole. On totta kai vähän tuuria, mutta mä koen, että sitä ei ole liikaa. (Y4)

Yrittäjyyden patenttilääke

Menestyneitä amerikkalaisyrittäjiä tutkinut sosiologi Paul Schervish on todennut, että yrittäjyys on samanaikaisesti sekä oma uran että itsensä moraalista rakentamista.[288] Koska yrittäjyys ymmärretään nimenomaan tietynlaisten yksilöiden tehtäväksi, minuuden ja oman moraalisen tarinan rakentamisesta tulee osa liiketoimintaa. Menestyminen yrittäjänä vaatii paitsi Kustaa II Aadolfin hevosen luonnetta myös alistumista talouden ja talouselämän sääntöihin, halua tehdä työtä ja tavoitella voittoa.[289] Yrittäjämäinen minä ymmärtää itse itsensä pääomana, tuottajana ja tulojen lähteenä. Kurinalaisuus ja voitontavoittelu testataan esimerkiksi autokaupan tiskillä, kuten eräs yrittäjistä selittää:

Ei uutta Audia

> Elämähän on valintoja täynnä. Se, mikä mun mielestä erottaa yrittäjän [muista], on se, että yrittäjä valitsee eri tavalla. Yrittäjä ei osta itselleen uutta Audia sillä ensimmäisellä rahalla tai osta suurempaa asuntoa, vaan yrittäjä pitää sen rahan firmassa ja laajentaa firmaa tai perustaa toisen yrityksen. (Y12)

Esittäessään muille yrittäjämäisiä vaatimuksia ja mitatessaan heitä yritteliäisyyden mittareilla huipputuloiset yrittäjät vahvistavat käsitystä yrittäjyydestä nykyajan yhteiskunnallisena ihanteena. Monien tutkijoiden mukaan yrittäjyysihanteen laajentuminen vuosituhannen vaihteessa ei koskenutkaan vain yrittäjiä, vaan pikemminkin siitä tuli koko yhteiskuntaa ja yhteiskunnallista olemista määrittävä ihanne. Se on saanut ihmiset sisäistämään ajatuksen, että he ovat itse vastuussa kaikesta, myös kohtaamastaan epäonnesta.[290]

Tällaisessa yhteiskunnassa "yrittäjyyttä tarjotaan patenttilääkkeeksi kaikkeen, sillä kaikkihan on vain itsestä kiinni", kuten psykohistorioitsija Juha Siltala on ironisesti todennut.[291] Ihanteella on myös poliittinen voimansa. Huipputuloiset yrittäjät käyttävät sitä terästämään moraalisia analyyseja omista työtekijöistään ja yhteiskunnan muista ryhmistä. Työelämän tutkijat ovatkin havainneet, että yrittäjyysihannetta on käytetty oikeuttamaan heikkeneviä työehtoja, sillä ihanne pakottaa ihmiset sietämään riskiä ja epävarmuutta.[292]

Kulttuuristen ihanteiden tutkiminen on kuitenkin aina myös mahdollisten säröjen ja ristiriitojen tarkastelua. Kulttuurisia jäsennystapoja tutkittaessa ei välttämättä aina tavoiteta täydellistä

totuutta siitä, miten haastateltavat *todella elävät,* vaan tutkimuksen kohteena ovat ajattelumallit, joita ihmiset käyttävät kuvatessaan, selittäessään ja oikeuttaessaan jotain asiaa, esimerkiksi asemaansa tulotilastojen kärjessä. Erilaiset selitysmallien sisäiset ristiriitaisuudet vievät lähemmäksi niitä kipukohtia tai mahdottomuuksiakin, joita kuhunkin eetokseen sisältyy.[293]

Rikkaiden yrittäjien puheissa yhden ristiriidan synnyttää selvästi kysymys siitä, saako elämästä ja toisinaan joutilaisuudestakin nauttia, tai kuka niin saa tehdä, kenen kuuluu tehdä töitä, kuinka paljon ja millä ehdoilla. Vaikka yrittäjistä moni arvostaa vapaa-aikaa, vapautta olla tekemättä töitä ja perheen kanssa vietettyä aikaa, lomamatkoja, auringonottoa ja sapattivuosia – sitä, että saa olla tekemättä mitään hyödyllistä ja tuottavaa – heidän esittelemänsä yrittäjyyden ihanteet ovat kuitenkin aivan muualla: rankassa työnteossa, jatkuvassa tuottavuudessa, ahkeruudessa ja itsensä ajamisessa äärirajoille. Muita ihmisiä vaaditaan noudattamaan samoja ihanteita – ja heihin tehdään pesäeroa, jos he eivät siinä onnistu tai halua onnistua – mutta itselle ja muille vaurastuneille sallitaan myös taukoja ja toisenlaisia elämänvalintoja.

Ratkaisevana oikeuttajana näyttää olevan raha – ankaran työnteon tuolle puolen kurkottavia elämänvalintoja saa tehdä, jos on rahaa. Sitä yrittäjät eivät pohdi, missä mielessä heidän suuret omaisuutensa ja myöhemmät pääomatulonsa ovat ansaittuja.

Yritysmyynneistä saatavat valtavat voitot, exitit, antavat aihetta kysyä, ovatko tällaiset tulot samassa mielessä ansaittuja kuin esimerkiksi tuntipalkkaa saava työntekijä ansaitsee tulonsa. Piketty onkin heittänyt ilmaan kysymyksen siitä, helliikö aikakautemme eräänlaista meritokraattista ekstremismiä, ääriajattelua, jonka mukaan valtavatkin taloudelliset erot ovat oikeutettuja, kunhan niitä perustellaan omilla ansioilla.[294] Jättioptioiden tai suurperintöjen tavoin poikkeuksellisen suuret exit-voitot nostavat esiin Pikettyn kysymyksen siitä, vaivaako nyky-yhteiskuntia halu nähdä tietyt ihmiset täydellisinä menestyjinä, joiden omaisuudet voivat finanssimarkkinoilla kasvaa loputtomiin.

Suomessa rikkaiden yrittäjien osuus ylimmässä tuloprosentissa kasvoi ja heidän keskimääräinen veroprosenttinsa laski tuntuvasti

1980-luvun lopulta uudelle vuosituhannelle siirryttäessä. Tulot ovat siis kasautuneet myös yrittäjien huippunimille, ja yhä suurempi osa suurituloisista yrittäjistä elää ennen kaikkea pääomatuloilla.[295] Tutkimaamme suurituloisimpaan promilleen yltäneet yrittäjät saavat lähes 90 prosenttia tuloistaan pääomatuloina, kun taas palkkatuloja heillä on keskimäärin vain kymmenisen prosenttia. Jos kehitys jatkuu, saattavat yrittäjien itsensä hellimät hyveet, ahkeruus, työteliäisyys ja vaatimattomuus, olla vaarassa.

II

PROMILLEN YHTEISKUNTA

5
PETTYMYKSIÄ POLITIIKASSA

Vanhan vauraan suursuvun perijä ärsyyntyy suuttumukseen asti, kun haastattelussamme tulevat puheeksi poliitikot. Hän arvioi poliittisen järjestelmän turhaksi koneistoksi, josta ei oikein tule ulos mitään järkevää, ja kimmastuu poliitikkojen palkkoja ajatellessaan:

> Politiikka ei ole mun ykkösjuttu. Mun mielestäni siellä on niin paljon tyhjänpuhujia ja saamattomia. Tai ehkä sitten ihmisiä, jotka ei tiedä asioista tarpeeksi. Mitä ne kaikki tekee siellä? Ärsyttää niiden palkat ja palkkiot ja systeemit ja sitten ne istuu siellä eikä saa mitään aikaan tai ei ota vastuuta siitä mitä ne tekee... kaiken maailman hännystelijät tai turhat ihmiset politiikassa ja niiden palkat ja palkkiot ja systeemit. Se on musta ihan käsittämätöntä... Se on niin hämmentävä se koneisto, että kuinka siellä voi ollakin niin paljon turhaa ja kuitenkin aika paljon rahaa liikkuu. Mitä sieltä tulee ulos oikeasti? (P23)

Kaiken maailman hännystelijät

Monet muutkin huipputuloiset perijät, johtajat ja yrittäjät ovat turhautuneita tarkastellessaan sitä, miten demokratiat nykyisin toimivat. He eivät tietenkään ole ainoita. Politiikan ja poliitikkojen parjaus lienee yleinen kansanhuvi ja puheenparsi, jota itse kukin tulee demokratiassa harrastaneeksi.

Huipputuloisten suhde demokratiaan, politiikkaan ja julkisuuteen on kuitenkin erityisen kiinnostava siksi, että heillä on yhteiskunnallista painoarvoa. He eivät elä huipputuloineen omassa

suljetussa maailmassaan. Heillä on taloudellista ja yhteiskunnallista merkitystä ja voimaa vaikuttaa moniin asioihin.[296] Rikkaimpaan promilleen kuuluvat huipputuloiset ovat omistajina, perustajina tai johtajina tärkeissä suomalaisissa yrityksissä, ja monet heistä ovat yhteiskunnallisesti aktiivisia ja jotkut myös julkisuudesta tuttuja. Ei olekaan samantekevää, mitä he ajattelevat Suomesta ja suomalaisesta yhteiskunnasta ja mitä he haluavat sille tehtävän.

Sotien jälkeisinä vuosikymmeninä huipputuloiset olivat tiiviisti mukana poliittisessa päätöksenteossa. Talouselämän päättäjät eivät karsastaneet politiikkaa, päinvastoin, he pyrkivät tiivistämään suhteitaan poliittisiin päättäjiin. Kuvaavaa on, että 1970-luvulla politiikan iskusanaksi vakiintuneen *konsensuksen* keksi talouselämän etuja ajavan Elinkeinoelämän valtuuskunnan (EVA) silloinen puheenjohtaja Max Jakobson. Hän ehdotti, että suomalaiset päättäjät rakentaisivat keskenään konsensusta, joka olisi ”poliitikkojen, yritysjohtajien, talousmiesten sekä eri alojen tiedemiesten, asiantuntijoiden ja suunnittelijoiden keskinäistä vuorovaikutusta ja yhteistyötä”.[297]

Konsensuspolitiikan tähtihetki koitti syksyllä 1977 Espoossa Korpilammen hotellissa järjestetyssä kokouksessa, johon maan hallitus kutsui talouskriisissä 312 miestä ja 14 naista ratkomaan Suomen kohtaloa. Osallistujia yhdisti selkeästi yksi asia: enemmistön eli 200 osallistujan titteliksi oli merkitty johtaja. Paikalla oli politiikan ja etujärjestöjen mutta myös yritysten ylintä johtoa ja siten epäilemättä myös monia aikansa huipputuloisia, talouselämän johtohahmoja, jotka luotsasivat suurimpia yrityksiä ja tärkeimpiä teollisuudenaloja ja kauppaa.[298] Kokouksessa ei tehty merkittäviä päätöksiä, mutta sieltä jäi leijumaan politiikan ylle *Korpilammen henki*, joka sitoi myös huipputuloisia mukaan yhteiskunnallisen päätöksentekoon. Eniten ansaitsevat olivat mukana rakentamassa kompromisseja, joita Suomessa tehtiin talouden ja politiikan päättäjien kesken.

1980-luvulta lähtien asetelmat alkoivat muuttua, kun markkinat vapautettiin ja valtion asema heikkeni niin, ettei se enää säädellyt pääomien liikkeitä ja yrityksiä yhtä vahvasti kuin ennen. Kehitys imaisi myös huipputuloiset mukaansa, ja he alkoivat toimia yhä enemmän maailmalla. Tämä murros heijastui myös politiikkaan:

Korpilammen henki tuntuu nyt kaukaiselta ja sen tilalle ovat tulleet uudet aatteet.

Muutos ei kuitenkaan tarkoita, että huipputuloisten suhde Suomeen olisi katkennut. Suomi on suurimmalle osalle edelleen se yhteiskunta, jonka asioita he seuraavat ja josta heillä on monenlaisia näkemyksiä. Yhteiskunta, jossa he myös haluavat olla vaikuttamassa siihen, miten yhteisiä asioita hoidetaan. Mutta puheissa kuuluu silti selvästi se, että Suomi ei ole heille enää välttämättä isänmaa, joka innostaa heräämään uuteen aamuun. Ylimmällä promillella on paljon ajatuksia suomalaisesta yhteiskunnasta ja erityisesti siitä, mitä Suomessa voitaisiin tehdä entistä paremmin. Yhteiskunnassa kaikki ei ole hyvin, ja joka luulee, että se on jäänyt huipputuloisilta huomaamatta, erehtyy pahasti.

Demokratian valuviat: vaalit ja äänestäjät

Huipputuloisten yhteiskunnalliset ajatukset eivät ole tietenkään kaikki yhdestä puusta ja joukossa on monenlaisia ajattelijoita. Yhtä kaikki, heidän puheestaan erottuu selkeästi näkemyksiä, jotka toistuvat ja kiertävät haastatteluissamme vähän eri muodoissa. Usein nämä ajatukset kietoutuvat siihen, miten demokratia toimii ja mikä siinä on vialla.

Jos demokraattista järjestelmää pidetään yhteiskunnan kulmakivenä, niin huipputuloisten näkökulmasta kaikki ei tosiaankaan ole hyvin. Kun huipputuloiset puhuvat demokratiasta ja siihen kuuluvasta politiikasta ja julkisuudesta, heidän puhettaan värittävät huoli, suru ja harmistus. Ongelmia ovat niin päätöksenteon liian tiuhaan keskeyttävät vaalit, demokratian jähmeys, ay-liikkeen vahva rooli kuin poliitikkojen kansankosiskelukin. Kuten moni asian tiivistää: kaikki ajavat vain omaa kapeaa etuaan, eikä kukaan puolusta Suomen etua.

Muutamat heistä kertovat arvostavansa poliitikkoja (P22) tai ajattelevansa, että ”tämä järjestelmä, mikä meillä nyt on, on toistaiseksi varmaan paras, mikä on keksitty”. (J27) Demokratiaan uskovat ja poliitikkoja kehuvat huipputuloiset kuuluvat kuitenkin pieneen vähemmistöön. Haastateltaviemme enemmistön mielestä Suomen

poliittisessa järjestelmässä on paljon epäkohtia, jotka uhkaavat upottaa yhteiskunnan. Sanomisen tyyli vaihtelee hiukan ryhmästä toiseen, mutta lopulta eri ryhmillä, perijöillä, yrittäjillä ja johtajilla, on varsin samanlaiset, usein varsin synkät käsitykset demokratian toimivuudesta.

Monen huipputuloisen mielestä demokratiassa on valuvika. Päättäjät vaihdetaan muutaman vuoden välein ja heidän on saatava ääniä tullakseen valituiksi. Tärkeä syy ongelmiin ovat vaalit, jotka vievät mahdollisuuden järkeviin päätöksiin, kuten eräs ammattijohtaja kuvaa: "Kun on eduskuntavaalit, on kuntavaalit, on presidentinvaalit, niin koko ajan on joku vaali tulossa, jolloin pelataan äänimääriä eikä asiaa." (J22)

Peliä äänimäärillä

Päätökset pitäisi tehdä kahden ensimmäisen vuoden aikana vaalien jälkeen, koska sen jälkeen alkaa tulla "politiikan logiikka" mukaan ja "aletaan valmistautua jo vaaleihin", harmittelee toinen johtaja. Sen sijaan olisikin tärkeää, että "uskallettaisiin tehdä tarvittavia kipeitäkin ja ei-suosiota vaativia ratkaisuja". Politiikan tilanne muistuttaa häntä tiukoista paikoista yrityksen johtamisessa ja toiveena on, että politiikassa onnistuttaisiin tekemään "samantyyppisiä päätöksiä koskien valtakuntaa". Päätökset ovat hänen mukaansa ikäviä, "koska nyt on semmoinen hetki, että täällä ei ole hyviä päätöksiä tehtävänä". (J4)

Vaalien lisäksi demokraattista päätöksentekoa vaivaa myös toinen selkeä perusongelma: erimielisyys. Politiikkaan kuuluvat poliittiset kamppailut turhauttavat monia huipputuloisia. Ammattijohtajille politiikka muistuttaa liikkeenjohtoa ja yhteiskunta kriisiyritystä. Yhteiskunnassa olisi kyettävä tekemään nopeita päätöksiä samaan tapaan kuin yrityksissä, ja tuosta näkökulmasta katsoen poliittiset erimielisyydet ja kamppailut näyttävät järjettömiltä. Eräs ammattijohtaja toteaa turhautuneena: "Mitkään puolueet eivät kykene sopimaan juuri mistään keskenään. Kaikilla on eriävät mielipiteet. Yksituumaisuutta kyllä puuttuu." (J29) Toinen ammattijohtaja tiivistää, että "meidän poliittinen järjestelmä ei ole kyennyt tekemään tarvittavia oikeita päätöksiä" ja koko poliittista järjestelmää vaivaa se, että "kukaan ei huolehdi Suomen kokonaisedusta. Kaikki

Suomen kokonaisetu

huolehtivat omista eduistaan." (J10) Tai kuten eräs johtaja kuvaa, Suomessa on valtava määrä "tosi hyvää talenttia ja valtavaa sitoutumista asioihin", (J11) mutta kaikkien tulisi puhaltaa yhteen hiileen samaan tapaan kuin yrityksessä. Johtaja sanoo, että hän on itse aina optimisti, mutta erimielisyydet huolestuttavat. Hänen silmissään jopa talouskriisissä kärvistellyt Etelä-Eurooppakin näyttää idylliseltä Suomeen verrattuna:

> Kyllä Suomessa on vähän jämähdetty, ei olla avoimia ja ei puhalleta välttämättä yhteen hiileen samalla tavalla kun monissa muissa maissa. Joskus mä olen Italiassakin asunut, mä katsoin, miten siellä duunarit, ammattiliitot, työnantajaväki ja poliitikot kaikki puhalsi yhteen hiileen, kun Italialla meni huonosti. Ja kun nyt on katsottu, että Etelä-Euroopalla menee huonosti, niin Espanjassa ja Kreikassa… kaikki ne tahot jollain tavalla tulee yhteen ja sitten ne alkaa taistella oman maansa puolesta. Mä en näe tätä samaa Suomessa. (J11)

Yhteen hiileen

Yritysjohtajien näkökulmasta politiikka muistuttaa yrityksen saneerausta, jossa saneeraavalla johtajalla täytyy olla vahva tahto ja visio viedäkseen irtisanomiset, kulukurin ja rakennemuutoksen läpi. Eräs johtaja ottaa käyttöön perinteisen poliittisen kielikuvan Suomesta veneenä, jota ei ole syytä keikuttaa. Hänen mukaansa Suomessa täytyisi vain yhdistää rivit, ryhtyä toimeen ja ottaa muut maat kiinni yhteistuumin: "Ei meidän tarvitse ihan nihilistejä tai tämmöisiä kärsimyshakuisia olla vuosikymmeniä. Otetaan se gäppi kiinni ja sen jälkeen yritetään tehdä fiksuja päätöksiä, yritetään olla samassa veneessä, eikä hirveästi kukaan keinuteta sitä venettä." (J8)

Ei keinuteta sitä venettä

Johtajille on myös tyypillistä, että heillä on mielessään joukko yksiselitteisen järkeviä poliittisia päätöksiä, jotka olisi pakko tehdä. Ongelmana on se, että epärationaaliset ja omaa etuaan ajattelevat äänestäjät asettuvat vastahankaan. Eräs johtaja haaveileekin puolileikillään, että politiikkaan löytyisi "ohituskaista", jota ajamalla ohitettaisiin vaalien vaikutus. Mies kuvaa demokratiaa huonoksi järjestelmäksi, kun pitää tehdä isoja muutoksia:

> Demokratiahan on huono just silloin, kun pitää tehdä isoja muutoksia, niin kuin nähdään, niin kaikki edistyy hirveän hitaasti... Kyllähän varmaan valistunut diktatuuri periaatteessa on paras, mutta miten se saavutetaan, se on toinen juttu... Jotenkin meidän pitäisi löytää se ohituskaista politiikkaankin, missä pystyy tekemään vähän nopeammin päätöksiä, ettei aina tarvitse miettiä, koska on seuraavat vaalit ja uskalletaanko enää päättää mitään, koska jo vuoden päästä on seuraava vaali... Siihen pitäisi joku mekanismi keksiä. (J8)

Ohitus-kaista politiikkaan

Johtajien on vaikea käsittää, että poliitikkojen pitää miettiä äänestäjiä. Leikkauksista, kulukurista ja irtisanomisista ei kukaan pidä, mutta niitä pitää tehdä:

> Meidän kansanedustajat ja muut päättäjät tekee sitä politiikkaa, mitä uskaltaa tehdä. Ja ne ei tavallaan jotenkin osaa tai ymmärrä tai uskalla tehdä semmoisia asioita mitä pitäisi tehdä, niin että meidän lapsilla ja lapsenlapsilla olisi hyvä Suomi elää. Ja tämä masentaa mua aika paljon.(J6)

Eivät osaa tai ymmärrä tai uskalla

Samaa mieltä on toinen ammattijohtaja, jonka mukaan hallituksella ei ole ollut rohkeutta tehdä kipeitä tai kirpaisevia päätöksiä. Hän toivoo, että taas kerran ei tehtäisi niin, että "poimitaan rusinat pullasta ja tehdään kivat päätökset ja seuraavalle hallitukselle jätetään ne huonot päätökset". Hän vertaa työtään poliitikkojen työhön ja sanoo, että olisi valmis vaikeisiin päätöksiin, jos ryhtyisi itse politiikkaan: "Kyllä jos mä olisin siellä, niin mä odottaisin itseltäni, että tehtäisiin ne päätökset niin kun niitä on sovittu, vaikka ne vähän saattaa kirpaistakin. Sitten toisaalta mä toivoisin poliitikoilta rohkeutta tehdä niitä kipeitä päätöksiä." (J12)

Rusinat pullasta

Vähän saattaa kirpaista

Kun perijöiden kanssa tulee puhe politiikasta, jotkut ilmaisevat huolensa ääriliikkeiden ja populismin noususta ja muutama kiittää Suomen yhteiskuntarauhaa ja poliittisen järjestelmän vakautta. (P2; P7; P8) Enemmistön näkemykset politiikasta kulkevat kuitenkin yhtä pessimististä latua kuin ammattijohtajilla. Tarpeellisia uudistuksia

ei politiikassa tehdä, koska päätöksentekijät haluavat tulla valituiksi uudelleen ja tavoittelevat äänestäjien suosiota. Eräs perijä tiivistää:

> Liian paljon meidän yleistä poliittistakin keskustelua määrittää se toive tulla uudelleen valituksi. Sen sijaan, että pohdittaisin oikeasti, mikä on tarpeellista, pohditaan ennemminkin sitä, mikä saavuttaa parhaan suosion yleisesti. (P3)

Toive tulla uudelleen valituksi

Toisen, etujärjestöissä toimineen perijän mukaan suomalaisessa yhteiskunnassa tarvittaisiin nopeita ja tiukkoja päätöksiä, jotta yhteiskunta voitaisiin jättää seuraavalle sukupolvelle entistä paremmassa kunnossa. Päätöksiä ei naisen mukaan kuitenkaan saada aikaan, koska vaalit katkaisevat politiikan teon neljän vuoden välein eikä maassa ole tarpeeksi vahvoja ja näkemyksellisiä poliitikkoja:

> Ne, jotka ovat tällä hetkellä vallassa ja päätöksentekopositiossa, niiden pitäisi tehdä sellaisia päätöksiä, että Suomi olisi parempi maa elää ja asua seuraavalle sukupolvelle, ja nyt se ei sitä minusta ole. Se ei ole menossa siihen suuntaan, ja se on minusta sääli. Sieltä ei niitä päätöksiä tule. Ne on kipeitä, ne on vaikeita, mutta ne pitäisi tehdä. Tämä poliittinen neljän vuoden syklitys on kyllä hankala. Se on hankala. Se sotkee tässä, että [tehdään politiikkaa] liian lyhyellä tähtäimellä, meiltä puuttuu visionäärisiä poliitikkoja tästä maasta. (P15)

Neljän vuoden syklitys

Sukuyhtiötä johtava perijä puolestaan linjaa, että valtiollinen päätöksenteko on surkeaa ja esiin on tullut suomalaisuuden huonoin puoli: kykenemättömyys tehdä yhdessä päätöksiä. (P11) Toinen sukuyhtiön johtaja kuvaa samanlaisia tuntoja. Ongelmiin ei ole puututtu eikä niitä ole ratkaistu:

> Suomessa kuvitellaan, että ongelmat katoavat, kun niistä puhutaan hirveän paljon ja valitetaan ja sanotaan juhlallisesti, että otetaan vastuuta. Suomessa ei ole vieläkään ymmärretty, että silloin kun on aidosti ongelma, silloin siihen pitää puuttua perin pohjin. Suomi olisi voinut jo viimeisen seitsemän kahdeksan vuoden aikana

Suomen tase

puuttua niihin valtaviin jäykkyyksiin ja keskusteluilmapiirin puutteisiin, mitä tässä maassa on, jolloin olisi voitu myös ratkaista [asioita] hyvissä ajoin, kun Suomen tase oli vielä kunnossa. (P12)

Mies epäilee koko demokratian mielekkyyttä, koska suosion tavoittelu vaaleissa estää riippumattomat päätökset. Poliitikkojen pitäisikin pystyä toimimaan itsenäisemmin ja olla riippumattomampia puolueista ja äänestäjistä. Kuntapoliitikkojen tapaa maksaa osa palkkioistaan puolueosastolle mies vertaa järjestelmäkorruptioon, ja äänestäjien suosion tavoittelu ei johda hyvään:

Demokratia kriisissä

Sinänsähän demokratia on erittäin syvässä kriisissä, joka näyttää johtuvan siitä, että tämä malli ei toimi. Ja siihen on löydettävä joku uusi ratkaisu. Mä henkilökohtaisesti en oikein usko siihen, että syntyy parhaat mahdolliset päätökset sitä kautta, että joka ikinen, joka päättää asioista, on riippuvainen siitä, että hän on suosittu. Mä uskon, että se ei johda hyvään päätöksentekoon. (P12)

Perijät ovat selvästi tottuneet toimimaan yrityksissään suhteellisen riippumattomina, eikä heidän tarvitse juuri miettiä muiden mielipiteitä. Sukuyhtiönsä toimitusjohtajana työskentelevä perijä pitää myös palkkajohtajia ongelmallisina lyhyeen aikajänteeseen kytkettyinä vallankäyttäjinä. Päätöksiä tekevät eliitit ovat sidottuja muutaman vuoden sykleihin, ja se on miehen mukaan ongelma:

Eliitti, joka loppujen lopuksi tekee nämä suuret linjaukset – riippumatta siitä, onko ne ministereitä vai onko ne suurten yhtiöitten johtajia – niin niiden arvioitu elinikä valta-asemassaan on kolme vuotta. He eivät pysty eivätkä edes halua tehdä aidosti pitkäkantoisia päätöksiä. Silloin ei voida tehdä viisaita päätöksiä. Se, mikä on tapahtunut koko länsimaailmassa, on se, että sellaiset henkilöt, joilla on pidempi tapa katsoa asioita, niin niillä ei ole [päätöksenteossa] roolia. (P12)

Pidempi tapa katsoa

Mies kuvaa nyky-yhteiskuntien päätöksentekijöitä palkkasotureiksi ja suree yhteiskunnallisesta päätöksenteosta puuttuvaa pitkäjänteisyyttä:

Palkkasoturit

Ne, jotka itse asiassa käytännössä päättää, ovat palkkasotureita, jotka joko saavat palkkansa tehtävästään niin, että he ovat ammattilaisia, tai niin, että he ovat myyneet omaa hienoa osaamistaan valitsijoille, jotka sitten valitsevat heidät poliittiseen päätöksentekoon mukaan. Tällä hetkellä puuttuu pitkäaikaisen ajattelun ääni ihan tyystin poliittisesta päätöksenteosta tämän nykyrakenteen vuoksi. Ja se on todennäköisesti huono juttu. (P12)

Pitkää aikajännettä edustavat miehen esimerkeissä hänen kaltaisensa omaisuutensa perineet perheyrittäjät, joille varallisuus tuo riippumattomuutta, ja tietyt kansalaisyhteiskunnan toimijat, kuten ”urheiluseurat tai kirkko tai Martta-liike”. Ne pystyvät katsomaan muutaman vuoden syklien yli, mutta niiltä on viety rooli yhteiskunnassa. Muut eivät kauaskantoiseen ajatteluun kykene ja siksi yhteiskunta on pulassa.

Martta-liike

Osa huipputuloisista epäilee myös poliitikkojen moraalia. Eräs perijä esimerkiksi puhuu poliitikkojen siltarumpupolitiikasta: maantietä ei rakenneta sinne, minne pitäisi, ”vaan se rakennetaan jonnekin, missä joku poliitikko asuu, Kuopion lähelle tehdään joku kiertotie tai jotain muuta”. (P16)

Kuopion lähelle kiertotie

Suorapuheisilla yrittäjillä on paljon tiukkoja ja suoraviivaisia näkemyksiä, ei ainoastaan politiikan tekemisen ongelmista vaan myös poliitikkojen ongelmista: he pitävät poliitikkoja kyvyttöminä ja osin vastuuttomina ihmisinä. Yksi yrittäjä pohtii, ”ovatko kansanedustajat edustamassa kansaa vai itseään siellä kansan edustuslaitoksessa”. (Y10) Toinen yrittäjä, jolla on itsellään nuorisopoliitikon tausta ja hyvinä tuttuinaan huippupoliitikkoja, sanoo, ettei näe ”ikäluokkansa parhaimmistoa missään puolueessa”. (Y16) Tämän menestyneen teknologialan yrittäjän mielestä poliitikot ryyppäävät ulkomailla muiden selkänahasta kerätyillä rahoilla:

Verovaroja toisten selkänahasta

> Eihän tämä nyt jumalauta käy, että tässä on verovaroja toisten selkänahasta kerätty ja nimenomaan mä näen sen näin: kun veroa kerätään ja käytetään vaikka tonni ylimääräistä johonkin, vaikkapa kunnanvaltuuston käyntiin Saksassa Hampurissa ryyppäämässä, tai mietiskelemässä muka strategioita, niin se tonni on otettu sen kaikkein pienintä palkkaa hankkivan ihmisen veroista. (Y16)

Jätetään ja jätetään

Johtajien ja perijöiden tavoin myös monet yrittäjät ovat turhautuneita politiikkaan. Asioille ei tehdä mitään, vaan ne vain ”jätetään ja jätetään ja jätetään ja jätetään, kuvitellaan, että asia paranee itsestään”. (Y2) Yrittäjä tunteekin suurta voimattomuutta:

Luottamus mennyttä

> Mä olen menettänyt luottamuksen järjestelmään, että kukaan ihminen pystyisi sitä muuttamaan, ainakaan minä… Kyllä ne tietävät, mitä pitäisi tehdä, mutta ne ei tee ja silloin se ei mun sanomisesta muutu yhtään mihinkään. (Y2)

Härski väline

Miehen mukaan on itsestään selvää, mitä pitäisi tehdä, eli ”samat asiat kuin on tehty muuallakin”, mutta niitä ei vain tehdä, koska politiikasta on tullut ”härski väline, ajatellaan vain, miten pärjätään seuraavissa vaaleissa, ei oteta vastuuta mistään”. (Y2) Samaan tapaan eräs elintarvikealan yrittäjä kuvaa Suomen suurimmaksi ongelmaksi sitä, että politiikassa kaikki ajavat omia etujaan: ”Poliittisen järjestelmän rikkonaisuus johtuu edunajamispolitiikasta, jossa ei saada kompromisseja eikä vaikeita päätöksiä aikaiseksi, koska siellä on niin ristiriitaisia juttuja.” (Y9)

Eräs IT-alalla rikastunut viisikymppinen yrittäjä ajautuu politiikkaa ajatellessaan varsin äärimmäisiin tunnelmiin. Hän on lueskellut poliitikkojen muistelmia ja huokaa: ”Jos kaikki poliitikot olisivat niin nerokkaita kuin ne omissa muistelmissaan on, niin oltaisiin vähän toisessa kohtaa.” (Y7) Hän pisti monen muun huipputuloisen tapaan toivonsa vuonna 2015 pääministeriksi nousseeseen keskustan Juha Sipilään, joka oli ennen poliittista uraansa menestyvä yrittäjä ja yritysjohtaja ja kuuluu myös huipputuloisten promilleen. Vaikka Sipilän hallitus oli selkeästi oikeistohallitus, se osoittautui monelle huipputuloiselle pettymykseksi. Yrittäjä tuulettaa tuntojaan kunnolla:

Jotain pellejä

> Miehet on Suomesta kadonnut. Meillä ei ole enää ihmisiä, jotka pystyy tekee ikäviä päätöksiä. Kaikki poliitikot on jotain pellejä… Sehän [Juha Sipilä] sotkeutui ihan monoihinsa ja rupesi pelle-, ihan käsittämätöntä puuhastelua tekemään. Sitten sä katsot jotain Orpoa, joka on yksinkertaisuuden… sehän näyttää isokokoiselta pikkulapselta, joka katselee silmät pyöreinä. Eikä se ole edes mikään näkökulma, vaan se on oikeasti sellainen. Hän ei oikeasti tajua mistään mitään. Hän ei vaan halua suututtaa ketään, hänestä tuli sen takia puheenjohtaja, kun kukaan ei ole hänelle vihainen. Sitten on joku Soini, joka petti kaikki kannattajansa päästäkseen Audin takapenkille. Antti Rinteestä nyt puhumattakaan. Ville Niinistöhän on kaikkein karmein ihminen. Hän tietää, että hänessä on lumovoimaa, mutta hän on todella paholaisen advokaatti. Kaikki ne asiat, mitä hän ajaa, on Suomelle vaarallisia ja vahingollisia, erittäin vahingollisia. Ja hän tietää sen mutta hän tekee sen, koska se sopii hänen puuhaansa. (Y7)

Kun mieheltä kysyy, millaisena hän näkee Suomen tilanteen, hän päätyy kutsumaan poliitikkoja loisiksi ja tarjoilee ajatusta niskalaukauksesta:

Ladon taakse

> Jos multa kysyttäisiin, niin kaikki viherpipertäjät pitäisi viedä ladon taakse, antaa niskalaukaus suunnilleen, maanpetoksesta. Enkä mä sitä tarkoita tietenkään, mä tarkoitan vaan sitä, että tänne on päässyt tällainen loisijaporukka, joka tekee päätökset. Kaikki ministeriöt ja kaikki on miehitetty tällaisilla, jotka ei ymmärrä mistään mitään. (Y7)

Yrittäjä kertoo, että hän ei itse ole politiikassa aktiivinen mutta osallistuu sen verran, että lähettelee tuntemilleen poliitikoille ”erittäin epämiellyttäviä lehtileikkeitä, joihin mä laitan vielä oman kommenttini, että kiitos tästäkin kontribuutiosta”. (Y7)

Ratkaisun avain on vahva johtajuus

Varsin moni hupputuloinen etsii ratkaisua demokraattisen järjestelmän ongelmiin samalta suunnalta kuin yrityksissä: nimitetään voimakas johtaja, jolla on valta tehdä päätöksiä. Etujärjestöissä toiminut perijä kaipaa parempia poliitikkoja: "Kyllä meillä tällä hetkellä on [pulaa] osaavista poliitikoista tai rohkeista poliitikoista tai karismaattisista, jotka uskaltavat tehdä päätöksiä." (Y7) Sipilän hallitus nousee jälleen esiin. Eräs ammattijohtaja purkaa pettymystään Sipilän hallitukseen ja toivoo nimenomaan johtamisen näkökulmasta selkeämpiä otteita:

Harmittaa

> Vähän harmittaa tällä hetkellä ja ehkä olen yllättynyt siitä, että kun pääministerinäkin [Juha Sipilä] on kuitenkin vahva yritystaustainen henkilö, niin johtamisen näkövinkkelistä se näyttää aika pahalta … Toivoisin jämäkämpää päätöksentekoa. (J1)

Erityisesti yrittäjät kallistuvat suoraviivaisen toiminnan kannalle. Muutosvastarinta olisi saatava taittumaan ja kipeät päätökset vietyä läpi kovilla keinoilla. Jälkeenpäin katsoen Sipilä sortui turhaan pehmoiluun:

Koko Suomi seinää päin

> Olisi pitänyt ajaa niin kuin härskisti vaan koko Suomi seinää päin, ja se olisi varmaan siitä sitten kääntynyt pikkuhiljaa … Se alkoi hyvin, mutta sääli että heiltä meni pupu pöksyyn, heidän olisi pitänyt vaan lyödä vielä isommat kapulat ihmisten suihin ja sanoo, että se on nyt näin, että jos ei kiinnosta, niin tuossa on ovi, muuttakaa muualle. (Y14)

Toinen menestynyt yrittäjä kärsii Suomen lamaantuneesta ilmapiiristä ja miettii, että voisi lähteä jopa ulkomaille, koska muutoksia ei saada aikaan, vaikka "pohjimmiltaan kaikki tietävät", että niitä on pakko tehdä. Pitäisi löytyä vahva päättäjä, joka pystyisi kukistamaan erilaiset poliittiset intressit. Mies esittää toivomuksen:

> Löytyisi sellainen päätöksentekijä tai päätöksentekijät, jotka runnoisivat ne pakolliset muutokset. Niin suomalaisilta pohjimmiltaan löytyisi kuitenkin ymmärrys sille asialle pitkässä juoksussa. Jotenkin on luotto siihen, mutta tällä hetkellä ei ole näkymää. Siis täällä on niin monia tabuja, johon liittyy nämä poliittiset intressit, jotka ovat hyvin ristiriidassa yhteiskunnan intressin kanssa. (Y11)

Monia tabuja

Kolmas yrittäjä puolestaan viettää päivänsä seinällä roikkuvien Kekkosen ja Putinin kuvien alla. Taulut symboloivat yrittäjälle "vahvaa johtajuutta", jota hän ihailee: "Mä luulen, että silloin tulee tulostakin, kun joku johtaa. Mä olen käynyt Pohjois-Koreassakin. Sielläkin on erittäin vahva johtaja. Ehkä jopa mennyt vähän yli." (Y18)

Pohjois-Koreassakin

Hiukan pehmeämpää linjaa ajaa erityisesti osa ammattijohtajista. Heidän joukossaan on pari johtajaa, jotka ehdottavat, että maassa olisi haettava kompromisseja. Johtajista yksi huomauttaa, että Suomi on luultavasti jakautumassa entistä pienemmiksi ryhmiksi, jotka ymmärtävät toisiaan aina vain huonommin ja kateus eri ryhmien välillä kasvaa. Hän muotoilee ratkaisuksi, että kyse ei ole vain hangoittelijoiden saamisesta ruotuun, vaan kaikkien olisi kyettävä tekemään kompromisseja:

> Me ollaan ihan valtavan pieni jengi. Nyt tämä pirstoutuu ja tietyllä tavalla meidän yhteiskunnan vahvuus on kyky tehdä kompromisseja, joka tarkoittaa, että siellä on jossakin kyky ymmärtää toista puolta ja mitä se hakee, mitä se haluaa, ja hakea siltä pohjalta kompromissi, joka tarkoittaa, että jokainen antaa jossain periksi. (J5)

Yhteiskunnan vahvuus

Toinen johtaja nostaa esiin sen, että ihmiset eivät välttämättä koe yhteiskuntaa oikeudenmukaisena ja siksi heitä olisi sitoutettava mukaan sen kehitykseen. Ihmisten olisi voitava kokea, että poliittiset päätökset ovat oikeudenmukaisia ja he ovat mukana rakentamassa yhteiskuntaa:

> Ettei iso osa ihmisistä koe, että ne ei ole mukana ollenkaan tässä veneessä. Jollakin tavalla saataisiin osallistettua ihmiset eri tasoilla tulevaisuuden rakentamiseen ja miettimiseen. (J28)

Tässä veneessä

Nämä kaksi ammattijohtajaa näyttävät soveltavan politiikkaan samoja oppeja, joita johtajat käyttävät yrityksissään, kun he motivoivat, sitouttavat ja innostavat ihmisiä. Haastateltaviemme joukossa he kuitenkin jäävät pieneksi vähemmistöksi.

Sydämen asialla: hyvästi kolmikanta

Huipputuloisilla on erityisen varmoja näkemyksiä tulopolitiikasta. Tulopolitiikka onkin selvästi johtajille sydämen asia politiikan kentällä, koska sen avulla liitot ja poliitikot ovat päässeet vaikuttamaan yritysten toimintaan.

Tulopolitiikkaa tehtiin 1960-luvun lopulta keskitetysti, kun työnantajat, ammattiliitot ja maan hallitus rakensivat tulopoliittisia kokonaisratkaisuja. Kansakunta tottui pidättelemään hengitystään, kun neuvottelijat taistelivat usein pitkälle yöhön venyneissä neuvotteluissa palkkatasosta, työehdoista, verotuksesta ja hyvinvointivaltion uudistuksista.[299] Suomi oli yksi harvoista länsimaista, joissa kansallinen sopiminen etujärjestöjen kesken vahvistui 1960-luvulta 1990-luvun lopulle.[300]

Sopimusyhteiskuntaan alkoi kuitenkin ilmestyä halkeamia 1980-luvulla, kun erityisesti vientiteollisuus pyrki eroon kansallisesta sopimisesta, ja keskitettyjä tulopoliittisia sopimuksia oli yhä vaikeampi saada kasaan. Vuonna 2015 työnantajapuolen keskusjärjestö eli Elinkeinoelämän keskusliitto sanoutui niistä irti kokonaan.[301] Moni nykyinen huipputuloinen on keskitetyn tulopolitiikan vankka kriitikko. Kansallista konsensusta tavoitteleva kolmikantainen päätöksenteko ja laajat sopimukset työehdoista ovat heistä vakava ja koko yhteiskuntaa hidastava jarru.

Ongelma numero yksi on ammattiyhdistysliike. Perijät käyttävät voimakkaita sanakäänteitä puhuessaan ammattiyhdistysliikkeen roolista. Työnantajajärjestöissä toiminut perijä pelkää, että maa kurjistuu, ellei ammattiliittoja saada kuriin:

Ay-liikkeen ylivalta

> Ikävä fakta on se, että ennen kuin ay-liikkeen ylivalta saadaan murrettua, ei tapahdu mitään muutosta, päinvastoin me kurjistutaan. Teollisuus menee sinne, missä on halvempi tuottaa. Tästä tulee ihan palveluyhteiskunta. Rumasti sanottuna toinen toistemme paitojen peseminen ei pidemmän päälle kannata. (P11)

Moni ottaa esiin erilaiset ”valtavat jäykkyydet” (P12) kuten irtisanomissuojan. Työntekijöistä pitäisi päästä nykyistä helpommin eroon:

Ihmisistä eroon

> Pitäisi olla enemmän joustavaa, että pystyisi kokeilemaan uusia juttuja, ja sitten jos se idea ei toiminut... pitäisi pystyy jotenkin pääsemään niistä ihmisistä eroon. Nythän on tilanne se, että sä et voi kokeilla mitään juttuja, mitkä vaativat ihmisten palkkaamista, koska jos se homma ei toimi, niin sulla on ne ihmiset kuitenkin... Totta kai pitää olla työntekijöillä tietty turva myös, mutta se on mennyt liian pitkälle. Siitä on tehty liian jäykkää, se haittaa innovaatioita ja se haittaa uusien yhtiöiden perustamista ja se haittaa yritysten kasvamista tällä hetkellä. (P8)

Samaa sanoo toinen perijä. Ihmisistä on ”melko mahdoton päästä eroon”. Irtisanomisten helpottaminen saisi ”talouden rattaita pyörimään”, ja sillä ”saattaisi olla hyvinkin nopea, positiivinen vaikutus”. (P11) Ay-liike häiritseekin häntä ”hirveästi”, sillä ammattiliitoissa ”ollaan niin jääräpäisiä siellä poteroissa ja kukaan ei halua antaa periksi. Kaikki tietävät, mitä pitäisi tehdä, muttei sitten haluta joustaa.” (P11) Hänen mielestään ay-liike torppasi myös Sipilän hallituksen lupaavasti alkaneen tien:

Jääräpäiset poterossa

> Mä niin kun monet muutkin olimme toiveikkaita, että nyt kun tulee pääministeri poliittisen elämän ulkopuolelta, niin josko tässä saataisiin jotakin positiivista aikaiseksi. Hänen alkunsa näytti hyvältä, mutta kyllä hänkin sitten löi päänsä Karjalan mäntyyn siinä kohtaa, kun ay-väki totesi, ettei tämä nyt vaan näin käy. Surkea homma. (P11)

Karjalan mänty

Myös ammattijohtajat ovat samoilla linjoilla. Liitot ovat ”vanhanaikaisia” ja kasvaneet ”poteroissa” (J27) ja niiden pitäisi suuntautua enemmän tulevaisuuteen. (J28) Yksi johtaja kuvaa lohduttomasti,

Umpikuja

että koko poliittinen järjestelmä on ”ajautunut umpikujaan”, jossa ”todellinen vallankäyttäjä on ammattiyhdistysliike”. Kolmikantainen järjestelmä ”on aikansa elänyt” ja estää hallitusta toteuttamasta muutoksia. (J29) Haastateltavamme ilmoittautuukin itse demokratian kannattajaksi:

Ei mitään todellista

> On sääli, että demokratian perusteella valittu järjestelmä ei kykene tekemään muutoksia, koska ilman demokratiaa valittu taho vastustaa kaikkea muutosta. Ja sen takia mitään todellista ei sitten saada aikaiseksi. (J29)

Johtajat hakevat myös leveämpiä harteita näkemystensä tueksi. Eräs johtaja vetoaa perustuslakiin miettiessään, miten yleissitovuudesta päästäisiin eroon:

Yleissitovat työsopimukset

> Musta ehkä pahin esimerkki holhousvaltiosta on se, että on yleissitovat työsopimukset. Että yksittäinen henkilö tai yksittäinen yritys ei saa vapaasti sopia. Musta on mielenkiintoista, että vähemmän käydään keskustelua siitä, mahtaisiko se olla perustuslain vastaista. (J6)

Toinen menestynyt ammattijohtaja vetoaa Nobel-palkittuihin Bengt Holmströmiin ja Martti Ahtisaareen ja toteaa, että ay-liike on taloudellisen kasvun isoin este ”niin kuin meidän kaksi nobelistia muun muassa sanovat mun lisäkseni, mun ja muiden lisäksi”. (J26)

Myös yrittäjät antavat palaa. He haluavat eroon etenkin työehtosopimuksista, jotka sitovat kaikkia työnantajia ja työntekijöitä. Eräs heistä huomauttaa, ettei Suomen perustuslaissa ”tunneta mitään kolmikantaa” ja sopimusten yleissitovuus on kansallinen häpeä: ”Sopimusvapaus on taattu perustuslaissa, siksi musta on häpeäpilkku suomalaisessa yhteiskunnassa, että tämä tilanne on luisunut tämmöiseen.” (Y15) IT-alan yrittäjä kuvaa ammattiyhdistysliikkeen voimaa ja sopimusyhteiskuntaa järjettömiksi asioiksi: ”Ei siinä ole mitään järkeä, että ammattiyhdistykset päättävät, mitä maassa tapahtuu, ja vuoden verran vetkotaan jotain asioita, jotka pystytään päättämään yhden lounaspalaverin aikana.” (Y14)

Häpeäpilkku

Kielikuvat ovat paikoin äkkijyrkkiä. Esimerkiksi terveysalan yrittäjä näkee, että nykyisin liitot käyttävät ”hirveätä valtaa” ja sen sijaan pitäisi sopia vain minimipalkat. Hän ehdottaakin, että ahtaajien ja yleissitovuuden valtaa vastaan pitäisi taistella ”räjäyttämällä” koko ammattiyhdistysliike:

> En mä tuota ammattiyhdistysliikettä, mä en kyllä, kyllä se jotenkin pitäisi räjäyttää. Se oli sata vuotta sitten varmaan hyvä juttu, että ei poljeta oikeuksia, mutta jos multa kysytään, niin jotain pitäisi tehdä, joku yleissitovuus lopettaa. Eihän nyt voi olla, että ahtaajat pyörittävät Suomen yhteiskuntaa ja pääministeri on ihan voimaton. Vähän oikeistolainen mielipide, mutta kyllä sille jotakin pitäisi tehdä. (Y19)

Pääministeri on voimaton

Erään yrittäjän mielestä kolmikantainen sopiminen on omassa todellisuudessaan elävä ”norsunluutorni”. Hänestä sosiaalidemokraatit ovat ajaneet Suomen vähemmistöjen diktatuuriin, sillä 15 000 jäsenen puolue ”hallitsee nyt ammattiyhdistysliikettä, joka kiristää hallitusta, joka ei pysty tekemään mitään. Eli me ollaan niin kuin Titanicissa, jossa ei ole kapteenilla enää vuoria, ei hallituksella ole enää vuoria ja ollaan menossa kohti jäävuorta ja porukka ei kun syytää lisää hiiltä pesään.” (Y16)

Kuin Titanicissa

Vertailukohtia yrittäjät hakevat ulkomailta. Kun Suomen työehtojen ja työmarkkinoiden joustavuutta tarkastellaan OECD-vertailussa 150 maan joukossa, ”me olemme viimeinen tai toisiksi viimeinen”. (Y15) Kolmikannasta on muodostunut moraalisesti arveluttava kartelli, ”jossa pieni joukko hakee itselleen kohtuuttomia etuja suhteessa siihen mitä markkinat ovat”. (Y15) Toinen yrittäjä muistuttaa, että ”tämmöistä yleissitovuuttakaan ei ole Euroopan maissa monessakaan olemassa. Suomessa luullaan, että se on ihan kuin normi, että jos yleissitovuus puuttuu, niin työnantajat rupeaa riistämään.” (Y17)

Kohtuuttomia etuja

Yrittäjien näkökulma on asteen ammattijohtajia jyrkempi myös siksi, että osa yrittäjistä ajattelee suurten yritysten ja ammattiliittojen pelaavan yhteen. Eräs yrittäjä sanoo, että ”nehän nauraisi kippu-

San Francisco

rassa, ei tuo voi olla totta", jos hän kertoisi San Franciscossa, miten Suomessa toimitaan: "Voitko sä kuvitella, että Jenkeissä jotkut isot keskenään kilpailevat firmat lähtisivät sopimaan yhdessä palkoista ja työehtosopimuksista ja lähtisivät sitä kautta estämään pienten haastajayritysten tulon alalle." (Y25)

Monet huipputuloiset kertovat olevansa kritiikissään vähäosaisten asialla. He eivät aja omia etujaan, päinvastoin, he puolustavat yhteiskunnan vähäväkisiä ammattiliitoilta, jotka suojelevat vain omaa jäsenistöään. Itsekäs ammattiyhdistysliike pitää "liian tiukasti eduista kiinni ymmärtämättä ympäröivää maailmaa" (Y24) ja "huolehtii omien jäseniensä eduista" (J10) eikä ajattele koko Suomen etua tai tulevia sukupolvia. (Y15) Pääomatuloillaan elävä yrittäjä suree "hyvissä viroissa" olevien ahneutta ja pätkätyöläisten kohtaloa, sillä "ammattiyhdistysliike puolustaa vain työssä olevien oikeuksia, ei pätkätyöläisiä… ei oikeastaan työttömiäkään". (Y16) Erään perijän mukaan ammattiliitot eivät puolusta edes jäseniään vaan ainoastaan "omaa valtaansa" (P16) ja toisen mukaan ay-liike estää nuorten työllistymisen, koska se suojaa jäsenistöään:

Jonkun muun vika

> Se on yksi hailee jos [nuorilla] ei tule koskaan olemaan työpaikkoja tai hyviä eläkkeitä tai mitä muuta, koska nyt pidetään kaikista saavutetuista eduista kiinni. Ja mitä mä sille voin, jos nuoret ei saa töitä jatkossa. Se on jonkun muun vika. (P18)

Äijät 60+. Ping!

Eräs perijä tähyää lahden taakse Viroon, jossa on paljon "start-uppeja ja spin offeja", nuoria kasvuyrityksiä ja oheisyrityksiä eli emoyhtiöstä irtautuneita, uuden idean varaan rakentuneita yrityksiä. Sellaisessa maailmassa ammattiliitoista on pelkkää haittaa. Suomessa liittoja pyörittävät ajastaan jälkeen jääneet vanhat sukupolvet: "Nämä tämmöiset vanhat, betonoidut sementinvalajat… Äijät 60+. Ping! Nuorta tilalle, mietitään eri tavalla. Nyt täytyy miettiä asioita eri kannalta. Nyt on korkea aika romuttaa kaikki." (P2)

Huipputuloisten tyytymättömyys ei kohdistu vain palkansaajiin. Osansa saa myös toinen osapuoli. Etenkin elinkeinoelämän yk-

kösedunvalvojan Elinkeinoelämän keskusliiton (EK) niskaan sataa kritiikkiä. EK on ollut keskitetyn sopimisen lippulaiva ja edustanut talouselämän yhteistä etua, ja sen saama kritiikki kuvaakin sitä, kuinka keskitetty sopiminen on vastatuulessa. Suuren teollisuusyrityksen suuromistaja esimerkiksi syyttää EK:ta kovin sanoin Suomen talouden tuhoamisesta:

EK on menneisyyttä

> EK on taas menneisyyttä. Siitä on pelkkää haittaa. Ne on tuhonneet Suomen talouden yhdessä ammattiyhdistysliikkeen kanssa tässä viimeisen kymmenen vuoden aikana. Se oli silloin jo nähtävissä, kun ne rupesivat tekemään näitä vääriä ratkaisuja ja yhä useammat on mun kanssa samaa mieltä… Kaikki näkee sen. Päästettiin Suomen kustannuskehitys ryöstäytymään sillä tavalla, että me on kadotettu meidän kilpailukyky. (P17)

Keski-ikäinen palvelualan perheyrityksen perijä on tullut siihen tulokseen, että EK edustaa vanhoja aloja ja vanhoja äijiä:

Kuusikymppiset äijät rulettaa

> No EK, serkkuhan on siellä ollut niin että ehkä varmaan peilaan siihen ja sanon, että perinteiset alat ja kuusikymppiset äijät rulettaa. Ehkä se on kiteytettynä siihen. Että tämä maailma on nuorten, annetaan niille tilaa, annetaan niille mahdollisuuksia, otetaan ne mukaan päätöksentekoon. (P2)

Toisaalta kritiikkiä tulee myös siitä, että EK ei enää ole tarpeeksi aktiivinen. Suuren sukuyhtiön eläköitynyt toimitusjohtaja, joka on myös istunut aikanaan järjestön hallituksessa, syyttää EK:ta siitä, että se on irtautunut sopimisen kulttuurista. Hän ei ymmärrä, miksi työnantajat eivät halua tehdä keskitettyjä sopimuksia: "En ymmärrä ollenkaan tätä nykyistä juttua, että ne ei enää neuvottele palkoista ollenkaan. Mä en tiedä, mikä juju siinä on." (P14)

Keskitettyjen palkkaneuvottelujen loppumista ihmettelevä perijä ehkä edustaa juuri niitä vanhempia sukupolvia, joita toiset perijät arvostelevat. Huipputuloisilla on kahtalaisia näkemyksiä EK:sta: vanhemmat uskovat siihen, nuoremmat eivät enää niinkään. Suuren

yrityksen toimitusjohtajana työskennellyt ammattijohtaja moittii edunvalvonnan lippulaivaa:

Vuorineuvosmaailma

> Sehän on ollut pitkälti se vuorineuvosmaailma. Kuva EK:sta usein on ollut vähän pompöösi ja tämmöinen vähän arrogantti. EK ei ole osannut oikein viestiä, pohjimmiltaanhan se on jokaisen työntekijän asialla, koska sen tehtävänä on pitää huoli siitä että suomalainen elinkeinoelämä on terve ja kilpailukykyinen. Mutta se kääntyy usein niin että se on vaan omistajien tai ylimmän johdon asialla ja siinä on osittain kyllä EK:n oma viestintä epäonnistunut. (J24)

Toinen suuren yrityksen toimitusjohtajana työskennellyt ammattijohtaja kuvaa, kuinka vanha vuorineuvosten maailma on murroksessa, koska monet yritykset eivät enää perusta toimintaansa kotimaisille raaka-aineille niin kuin metsä- ja metalliteollisuus vanhastaan ovat tehneet. Perinteisesti valtaa on käyttänyt vanhempi sukupolvi, joka on tehnyt uransa Suomessa, mutta nyt esimerkiksi teknologiateollisuudessa johtajat ovat nuorempia ja huipulle on noustu nopeasti. Murrosta kuvaava johtaja kokee itse kuuluvansa nuorempaan sukupolveen, joka ei enää ole näkemyksiltään yhtä jyrkkää kuin EK:ssa valtaa pitänyt varttuneiden vuorineuvosten kaarti:

Sukupolviero

> Kyllä mä koen mitä liittyy johtamiseen ja ammattiliittoihin ja moneen muuhun asiaan, että siinä on kuitenkin sukupolviero. Mä ehkä suhtaudun henkilöstöön ja sen vaatimuksiin aika paljon ymmärtäväisemmin ja joustavammin. Mä en näe sitä vastakkainasettelua, mikä ehkä on kuitenkin ollut sitten semmoisilla kavereilla, joista monet alkavat jäädä jo eläkkeelle. (J25)

Mieluummin piilossa kuin näkyvillä

Demokratia ja korporatismi saavat kyytiä huipputuloisilta, mutta on vielä kolmaskin yhteiskunnan voimakeskus, joka ei toimi: media ja julkisuus. Yhteiskunnallinen osallistuminen voi olla julkista tai piilotettua.[302] Demokratioissa julkisuudella on tärkeä rooli; sinne tullaan esittämään omia näkemyksiä ja edistämään niitä. Olisi myös tärkeää, että erilaiset ryhmät näkyisivät julkisuudessa, koska muuten on vaarana, että näkemyksiä lobataan poliittisen päätöksenteon kulisseissa, näkymättömissä muilta. Huipputuloisten puheissa onkin outo paradoksi. Vaikka mediassa kerrotaan paljon sankaritarinoita yritysjohtajista ja yrittäjistä, lähes kaikki huipputuloiset sanovat, että he eivät halua olla julkisuudessa keskustelemassa yhteiskunnallisista näkemyksistään ja karsastavat mediaa viimeiseen asti. Julkisuudessa huipputuloiset kertovat käyvänsä silloin kun siitä on hyötyä omalle yritykselle ja sen brändille, mutta muuten he välttelevät julkisuutta. Erityisesti omaa varakkuutta ei haluta tuoda esiin eikä myöskään siihen liittyen yhteiskunnallisia näkemyksiä.

Joukossa on toki myös niitä, joilla on julkisuudesta hyviä kokemuksia, onhan listalla joukko merkittäviä yritysten omistajia, johtajia ja perustajia, jotka ovat olleet julkisuudessa esittelemässä yritystoimintaansa. Esimerkiksi yksi varttunut perijä antaa kiitosta medialle sen tavasta kohdella vauraita. Etujärjestöissäkin toiminut mies on sitä mieltä, että media kunnioittaa kyllä ihmisten yksityisyyttä, jos nämä eivät etsimällä etsiydy julkisuuteen:

> Suomi on siitä hyvä maa, että jos sä et lähde tietoisesti hakemaan julkisuutta – voithan sä ostaa punaisen Ferrarin ja esitellä sitä Iltikselle, niin sittenhän sä pääset siihen – mutta jos sä olet semmoinen, että sä pidät etäisyyttä, niin aika hyvin lehdistö kyllä kunnioittaa. Sun täytyy ajaa juovuksissa autolla tai tehdä jotain tämmöistä, mikä hyppää sieltä. Mutta jos sä elät normaalia elämää etkä tee siitä suurta numeroa, sä saat olla aika rauhassa. (P7)

Saa olla rauhassa

Julkisuudessa on erilaisia puolia. Esimerkiksi lääketeollisuudessa työskennellyt johtaja kertoo, että häntä on aina kohdeltu hyvin, koska alaa arvostetaan Suomessa:

> Ei mulla itse asiassa [ole] kuin positiivisia kokemuksia julkisuudesta, sekä radiosta, televisiosta että lehdistöstä. Kyllä mua on aina kohdeltu hyvin, mutta en mä ole ollutkaan semmoisissa ohjelmissa

Positiivisia kokemuksia julkisuudesta

> enkä debateissa tai lehdistöhaastatteluissa, missä olisi haettu jotain negatiivista. Suomessa lääketeollisuus on hyväksytympi kun monessa muussa maassa, ja varsinkin tutkimus ja kehitys, jonka mä oikeasti koen, että se on jalo tehtävä. (J23)

Johtajan kuvauksesta käy selväksi, että on olemassa toivottua ja ei-toivottua julkisuutta. Jos onnistuu pääsemään esille ja edustamaan omaa yritystä hyvässä hengessä, julkisuus toimii huipputuloisen näkökulmasta hyvin. Mutta useimpien huipputuloisten mielestä hyvä julkisuus on poikkeus ja pääsääntö on, että julkisuuteen ei kannata hakeutua esittämään omia näkemyksiään.

Erityisesti perijät karsastavat julkisuutta. Julkisuus on repivää (P25) ja herättää ihmisten kateutta. (P8) Yksi kuvaa suhdettaan julkisuuteen vältteleväksi, (P2) toinen sanoo olevansa liian ujo ja pidättyväinen esiintyäkseen julkisuudessa, (P11) kolmas sanoo välttävänsä sitä "niin paljon kuin mahdollista". (P4) Yksityiselämää ei ole "tarvetta jakaa isomman joukon ihmisten kanssa ollenkaan". (P6) Eräs mieltää julkisuussuhteensa "hyvin huonoksi" ja etäiseksi. (P7) Julkisuus ei ole relevanttia (P19) eikä se "kiinnosta lainkaan, ei millään tavalla", (P24) ja sitä yritetään karttaa. (P13) Yhdessä suvussa julkisuuden välttäminen onkin yhteinen periaate: "Periaate on se, että me ei olla julkisuudessa. Me ei haluta… meillä on matala profiili." (P6) Perijöiden puheissa syyksi julkisuuden karttamiseen nousee myös muutaman kerran turvallisuus:

Matala profiili

> No julkisuushan on semmoinen, mitä mä en etsi tai halua, ja tietysti koen tietyllä tavalla raskaaksi ja siihen liittyen tietysti turvallisuusnäkökulmat, joita valitettavasti tänä päivänä pitää Suomessakin miettiä. Kidnappausriski ja tämmöiset asiat, nehän eivät ole mitenkään kivoja, mutta siinä ollaan kyllä vieläkin paljon paremmassa tilanteessa Suomessa kun muissa. (P8)

Turvallisuusnäkökulma

Samaan tapaan toinen perijä nostaa esiin julkisuuden lieveilmiönä vihapuheen, jonka hän tunsi nahoissaan jo lapsena:

> Ja sitten mä myös lapsuudenkodissa ehdin vähän nähdä näitä lieveilmiöitä, mitä tulee, jos on tunnettu. Voi tulla vihapuhetta ja erilaisia tekoja ihmisiä kohtaan. Just ihan vain siksi, että on vaikka rikas tai jotain, niin sehän voi ärsyttää jossain määrin. Semmoista haluan välttää. (P13)

Vihapuhe

Ammattijohtajat kertovat miettivänsä tarkkaan, miten pitää toimia media-asioissa. Useimmat kertovat olevansa mahdollisimman vähän julkisuudessa ja pysyvänsä mieluiten kokonaan poissa. (J5; J29) Eräs johtaja kertoo, että esiintyy mielellään osakkeenomistajille tai piensijoittajille, mutta "en hakeudu missään nimessä minnekään julkisuuteen". (J14) Moni myös sanoo, että on julkisuudessa vain juuri sen verran kuin työ edellyttää. Yksi johtajista perustelee, että "olen mä silloin, kun se on tärkeää yhtiön kannalta, mutta se on ainoa syy, minkä takia ikinä olen". (J13) Toinen kertoo, ettei "ole tarvetta tehdä itseään näkyväksi tai korostaa itseään" ja siksi hän on julkisuudessa vain sen verran kuin on välttämätöntä työn kannalta. (J9) Kolmas kuvaa, että hän on julkisuudessa niin vähän kuin mahdollista, koska "narsismi ei ole rakennettu osaltani niin että mä tykkäisin nähdä itseäni mediassa". (J5) Samalla hän kuvaa kuinka johtajat ovat tulleet varovaiseksi ja esiintyvät varovaisemmin kuin ennen:

Ei tarvetta korostaa itseään

> Media ampuu heti alas, ja sitten se tavallaan kohdistuu myöskin perheisiin ja lapsiin eli, me ollaan, me halutaan olla anonyymejä, näin joukkona. Sitten on toki nämä, jotka haluavat olla esillä. Homma on tietyllä tavalla värittömämpää, ehkä se sliipattu on oikea sana, että kyllä siinä on, se on kansainvälisempää, hajuttomampaa, mauttomampaa. (J5)

Anonyymejä, näin joukkona

Julkisuudessa on ongelmallisinta se, että asiat voivat riistäytyä ja pahimmassa tapauksessa varomattomuudesta syntyy skandaali. Eräs johtaja sanoo suoraan, että julkisuus on hänen työnsä vaikein asia, eikä oikeudenmukaisuutta voi odottaa. Kun asiat on uutisoitu tietyllä tavalla, ei voi tehdä enää muuta kuin odottaa, että seuraavana päivänä tulevat uudet uutiset ja vanhat asiat unohtuvat. Johtaja on

joutunut olemaan julkisuudessa varsin paljon yrityksensä asioissa, eivätkä kokemukset ole hyviä:

Mä en noin sanonut

> Se tuntuu ihan siltä, että mä haluan kaikille kertoa, että tämä on väärin: "Mä en noin sanonut, mä en noin sanonut." ... Sitten meillä on onneksi viestintäihmiset, jotka sanovat, että tämä on se mitä me tehdään ja sitten ollaan hiljaa. Että sori, sä et voi tätä muuttaa ... Ja nyt on vaan hyväksyttävä, että se meni ja huomenna tulevat uudet uutiset. (J22)

Toimittajien tekemisiä "täytyy tosi tarkasti katsoa" niin, että "ne oikeasti julkaisevat oikeita asioita eikä vaan roiski". (J10) Tai kuten toinen johtaja kuvaa: "Pitää olla tarkka, tänä päivänä jos mokaa, niin kyllä se on nopeasti Ilta-Sanomien tai Iltalehden kannessa: suomalainen huippujohtaja teki sitä sun tätä. Tarkkana pitää olla." (J20) Varoittavia esimerkkejä ovat johtajat, jotka ovat joutuneet skandaalin keskelle ja saaneet tappouhkauksia tai joutuneet turvautumaan poliisin apuun. (J15) Yksi johtaja kertoo oppineensa tapauksesta, jonka yhteydessä samassa yrityksessä työskennellyt kollega joutui eroamaan työstään, kun toimittaja tuli tekemään ystävällismielistä haastattelua, mutta jutussa paljastettiinkin yrityksen huoleton suhtautuminen työntekijöiden työoloihin. Johtaja oppi, että toimittajiin pitää suhtautua erittäin varovaisesti, koska heidän aikeitaan ei voi tietää. (J2)

Myös monet huipputuloiset yrittäjät suhtautuvat julkisuuteen hyvin kriittisesti. Selkeä enemmistö karsastaa lähtökohtaisesti julkisuutta ja ilmoittaa, ettei halua esiintyä mediassa, koska "en mä tiedä, mitä mä siellä julkisuudessa tekisin". (Y2) Eräällä yrittäjällä on kokemuksia kielteisestä julkisuudesta, koska omat liiketoimet liittyvät julkiseen sektoriin, ja siksi yrittäjä päätti vetäytyä kokonaan julkisuudesta:

Kuuma ala

> Mä sain siitä silloin alkuvuosina tarpeekseni, kun lehdistö oli niskassa ja pari kertaa valokuvaaja seurasi kotiin ja muuta semmoista. Tämä oli vähän liian kuuma ala ja joku tekee voittoa verovaroin rahoitetulla bisneksellä, niin irtaannuin siitä sitten. (Y4)

Toinen on joutunut julkisuuteen liiketoimiensa vuoksi ja on kehittänyt periaatteen: "Koska julkisuutta ei voi hallita, niin sitä tulee välttää." (Y8) Kolmannella on tiukkoja mielipiteitä mediasta ja julkisuudesta, koska mikään ei suju niin kuin pitäisi:

> Mä en näe sillä mitään arvoa. Mä näen julkisuuden turmiollisena ja typeränä ja se aiheuttaa vaan väärinkäsityksiä. Mä pidän suurinta osaa lehtimiehiä täysin ääliöinä, mikä voi oikeasti pitää paikkansa, mä olen niitä tavannut aika paljon. (Y7)

Täysiä ääliöitä

Verotietojen julkistaminen on monille huipputuloisille vaikeaa aikaa. Eräs perijä arvostelee median tapaa uutisoida vuosittain verotilastoista niin, että toimittajat kaivavat kaikki paljon ansainneet "Jussit ja Jaskat esille". Hän kutsuu sitä "karhunpalvelukseksi":

> Että joku on myynyt firmansa ja tehnyt hillot siitä. Joo. No arvaa, onko kiva istuu siinä, kun joku kertoo, että sä olet tehnyt 20 miljoonaa rahaa, kiva mennä paikallispubiin seuraavana päivänä. Ja sä yrität olla sinut sen rahan kanssa. Ei näy missään ulospäin, ei mitään ihmeellistä. (P2)

Sinut rahan kanssa

Verotietojen julkistamisessa on useiden mielestä ikävä sävy. Ikään kuin rahan ansaitseminen olisi epäilyttävää tai peräti rikollista toimintaa. Kuten eräs perijä pohtii, rikkaan verokanta voi olla 60 prosenttia ja sitten kaiken kukkuraksi "sut vielä lehdistössä tehdään rikolliseksi, siis niin kuin kaikki pörssiyritysten toimitusjohtajat ovat enemmän tai vähemmän julkisessa kuvassa puolirikollisia ainakin". (P7) Julkiset verotiedot tuovat myös yhteydenottoja:

> Mä yritän välttää mahdollisimman paljon, että mun nimi tulee missään esille. Mä en näe, että se oikeastaan koskaan johtaa mihinkään positiiviseen. Mä näen siinä selvän korrelaation siihen, missä kohtaa mä satun olemaan niissä vuotuisissa verotaulukoissa. Mitä korkeammalla on, niin sitä enemmän tulee sen jälkeen kirjeitä, missä ihmiset pyytävät rahaa tai apua. Mitään suoranaisia uhkailuja ei ole

Ihmiset pyytävät rahaa

tullut, mutta tiedän, että ihmisille on tullut niitäkin. Mitä enemmän mä olen siellä alempana niissä listoissa, sitä parempi. (P8)

Eräs ammattijohtaja kuvaa, että hänellä oli "hemmetin hyvä säkä", koska median julkaisemista verotiedoista poistettiin asuinpaikkakunta juuri silloin kun hän alkoi ansaita enemmän rahaa. Pienellä paikkakunnalla kaikki nimittäin olisivat tunteneet hänet: "Mä olen pienellä paikkakunnalla, missä on 8 000 ihmistä, niin se, mitä mä olen ansainnut, olisi huomattavasti suuremman porukan tiedossa. Se on ollut ihan mahtava juttu." (J17)

Toinen johtaja puolestaan kertoo, kuinka tuli huijatuksi niin, että kuvitteli lehden haastattelevan häntä yrityksen johtajana. Todellisuudessa juttu liittyikin verotilastoihin, joissa hän sinä vuotena sijoittui kärkipaikoille: "He sanoivat, että he haluavat minusta uutena johtajana tehdä pienen jutun. Ja sitten juttu tuli ulos, niin se oli just ansaintaan ja verotukseen ja muuhun liittyvä juttu... oli myöhäistä sanoa yhtään mitään siinä vaiheessa, mutta se oli aika tylyä." (J14)

Osa huipputuloisista on myös varmoja, että medialla on poliittisia näkemyksiä, jotka ohjaavat toimittajien työtä. Hallitsemattomia kysymyksiä ovat erityisesti työnantajan ja työntekijöiden suhteet. Eräs johtaja purkaa pettymystään, koska media hänen mielestään asettuu herkästi työntekijöiden puolelle eikä hahmota kokonaisuutta. Media haluaa kärjistää, että yrityksessä on "paha johto" ja ammattiyhdistysliikkeen puolella "reppanat työntekijät", joita johto haluaa polkea. Uutisointi noudattelee tätä kaavaa eikä johtajalle jää paljon vaihtoehtoja: "Niin miten sä pystyt sen torppaamaan, että tuo nyt ei ole ihan enää tätä päivää tuo asia. Ei mediaa voi koskaan kuitenkaan hallita." (J28)

Mediaa ei voi hallita

Eräs perijä kokee, että median valtaa pitäisi rajoittaa, koska sen sympatiat suuntautuvat työntekijäpuolelle:

Sinnehän se on työntekijäpuolelle ja työntekijäliittoihin [kallellaan]. Ne ovat ehkä hoitaneet paremmin asiansa. Monta kertaa ne [toimittajat] nostavat semmoisia asioita esiin, mitkä ovat lillukanvarsia. Se isompi asia jää unohduksiin, kun ruvetaan puhumaan

sivujuonteesta ja saa suunnattoman myllyn aikaan se pikkupikkujuttu ja se kaataa sen ison asian. Mutta en tiedä, kuka on antanut niille niin suuren vallan, pois sitä on vaikea ottaa, mutta välillä tuntuu, että niiden ei tarvitse noudattaa edes rehellisyyttä vaan otsikoivat vaan sillä tavalla. Mulle kerrottiin, että osa niiden toimittajien palkasta muodostuu siitä, kuinka monta klikkausta tulee. Ihmisethän on nykyään sitä kolmen sekunnin kansaa, mustamaalaus tapahtuu siinä kolmessa sekunnissa. (P4)

Kolmen sekunnin kansaa

Toinen perijä syyttää mediaa valehtelusta ja huonosta toimittamisesta, koska suurimmatkin mediat valehtelevat ihan suoraan:

Se on ihan järkyttävää... Mutta se ei lähde mun mielestä siitä, että se on keskittynyt sen omistus, vaan kyllä se lähtee huonosta toimituksesta se juttu. Tai ehkä osittain siitä, että halutaan, pakko tehdä tulosta. Halutaan valheellisillakin otsikoilla vääntää. Mutta eihän Ylen mun mielestä tarvitsisi tehdä tyhjästä uutisia. Ei niillä ole tulospainetta. Se on yksi ilmiö, joka tässä nyt vähän huolestuttaa. (P17)

Tyhjästä uutisia

Usein media haluaakin tuoda esille poliittisen tai yhteiskunnallisen näkökulman, joka ei ole yrityksen perustajan, omistajan tai johdon mieleen. Siihen monet asennoituvat alistuneesti: media haluaa kärjistää asioita eikä ymmärrä heidän näkökulmaansa, ja siksi julkisuutta tulee varoa, pysytellä poissa valokeilasta.

Julkisuuden karsastamisessa on kuitenkin selkeä poikkeus. Jos mediaa voi käyttää edistämään omia liiketoimia, julkisuus kelpuutetaan. Poikkeusta harjoittavat huipputuloisten joukossa esimerkiksi kulutustavaroita tuottavien yritysten johtajat, jotka rakentavat itselleen näyttäviäkin julkisia profiileja ja pyrkivät brändäämään yritystään persoonallaan. Käytössä on julkisuus suurissa medioissa ja sosiaalisessa mediassa, selvittää eräs ammattijohtaja:

Ihminen, joka johtaa kuluttajaliiketoimintaa, on vanhanaikainen, ellei ole sosiaalisessa mediassa. Mulla on paljon sosiaalisen median seuraajia ja mä promovoin, en koskaan yksityiselämääni, vain

Sosiaalinen media

> edustamieni yhtiöiden brändiä ja asiaa siellä. Ja mä näen sen valtavan suurena mahdollisuutena. (J26)

Myös suvun yrityksiä pyörittävät perijät kertovat, että julkisuutta käytetään monessa suvussa silloin kun se tuo mainetta, antaa ilmaista mainosta, toimii tehokeinona tai tukee liiketoimintaa. Kuten eräs perijä kuvaa perheensä suhdetta julkisuuteen: "Ainoastaan me ollaan oltu julkisuudessa, jos se liittyy johonkin meidän liiketoimintaan." (P6) Tai kuten toinen perijä toteaa: "Valitettavasti tässä hommassa ei ihan umpimieliseksi voi heittäytyä, jos meinaa kauppaa tehdä, se on ollut sellainen ristiriita." (P4) Kolmas perijä puolestaan muistelee isänsä ohjetta:

Mainostetaan meidän tuotteita

> Mun faija sanoi mulle aina, että kuuluu olla julkisuudessa, koska sillä tavalla ikään kuin mainostetaan yritystä ja meidän tuotteita. Eli kyllä mä menin, en mä nyt varsinaisesti tykännyt mennä… Kyllä se vaan niin oli, että niihin mentiin ja siellä oltiin poseeraamassa jossain kuvassa. (P14)

Aktiiviset mediasuhteet ovat tärkeitä nimenomaan yrityksille, jotka tavoittavat asiakkaita julkisuuden avulla. Perijä, joka sanoo suhtautuvansa pidättyväisesti julkisuuteen, kertoo kuitenkin samalla sen merkityksestä liiketoiminnalleen:

Ilmaiseksi rahanarvoista julkisuutta

> Toki lehdistösuhteet on tosi tärkeitä, ja aikanaan kun meillä oli paljon kuluttajabisneksiä Helsingissä, mä hoidin itse näitä lehdistösuhteita… Sitten tuli toimittajat tekemään juttua. Kun sen hoiti hyvin, siinähän sai ilmaiseksi ihan valtavan paljon rahanarvoista julkisuutta ja sitä oli kiva hoitaa. (P11)

Julkisuuteenkin näyttää pätevän se, että huipputuloiset kieltävät tarmokkaasti halunsa esiintyä mediassa ja ihmettelevät, miksi julkisuus on niin arvaamatonta ja kriittistä. Monet heistä kuitenkin toimivat julkisuudessa taitavasti ja pyrkivät käyttämään sitä menestyksekkäästi omien tavoitteidensa edistämiseen.

Promille demokratian kriisin ilmapuntarina

Huipputuloisten kuvatessa suomalaista demokratiaa ja julkisuutta äänensävy on useimmiten synkkä. Toisinaan tuntuu, että koko yhteiskunta huojuu kuilun partaalla, eikä se heidän mielestään vaikuta kiinnostavan ketään muita kuin heitä. Huipputuloisten puheet kalskahtavat myös ristiriitaisilta: vaalit ja demokratia saavat kyytiä eripuraisuuden lietsonnasta, mutta myös konsensushakuinen sopimusyhteiskunta joutuu tulilinjalle.

Ristiriidan alta pilkottavatkin puhujien omat edut. Huipputuloiset, niin kuin monet muutkin, puhuvat tavoilla, jotka edistävät heidän omia tavoitteitaan. Heillä on vankkoja käsityksiä siitä, mitä politiikassa pitäisi tehdä, ja näissä tapauksissa he toivovat, että venettä ei keikutettaisi ja kansa yhdistyisi seuraamaan vahvaa johtajaa, joka saisi ajettua läpi huipputuloisten toivomat uudistukset.

Tulopolitiikassa taas huipputuloisten toiveet kulkevat vastakkaiseen suuntaan. Monet heistä haluavat purkaa konsensusta ja yksimielisyyttä, koska se on tarkoittanut yrityksiä sitovia kansallisia sopimuksia työehdoista ja ammattiyhdistysliikkeen valtaa. Siksi yksimielisyys ei enää ole hyve, kun puheenaiheena on kolmikanta: samassa veneessä soutaminen on jäykkää ja jämähtänyttä, ja se uhkaa pysäyttää koko yhteiskunnan.

Huipputuloiset päätyvät arvostelemaan jyrkin sanakääntein demokratiaa ja vaaleja.[303] He puhuvat kuin miehet ja naiset, jotka haluavat saada junat kulkemaan ajallaan. Demokratiaan kuuluvasta moniäänisyydestä ja erilaisista intresseistä tulee ongelma, jota yritetään taltuttaa etsimällä vahvaa johtajaa. Samalla demokraattiseen yhteiskuntaan kuuluva julkisuus poliittisen keskustelun paikkana tuntuu huipputuloisista vaaralliselta ja välteltävältä. He harkitsevat tarkkaan, milloin astuvat julkisuuteen ja tekevät sen vain silloin kun julkisuus palvelee omia etuja. Haastattelujemme perusteella julkinen poliittinen toiminta ja keskustelu tuntuvat huipputuloisista hyvin vierailta. He eivät ole innostuneita tuomaan poliittisia tavoitteitaan esiin julkisesti.[304] Avoimen keskustelun sijaan he ovatkin kehittäneet näkymättömämpiä tapoja edistää tavoitteitaan yhteiskunnassa ja politiikassa.

6
PROMILLE VALTAELIITTINÄ

Suomalaisia eliittejä on kuvattu usein hokemalla, jonka mukaan *Suomi on kerho.* Tai niin kuin hokeman hauskempi versio kuuluu: *Suomi ei ole country, vaan country club.* Suomalainen valtaeliitti on ollut joukko politiikan ja talouden päättäjien verkostoja, jotka ovat kietoutuneet tiiviisti toisiinsa.[305] Erityisesti suurten yritysten johtajat ovat perinteisesti istuneet useiden yritysten hallituksissa ja vaikuttaneet elinkeinoelämän järjestöjen johtotehtävissä.[306]

Suomi ei ole erityinen poikkeus: eliittitutkimuksessa etsitään usein valtaeliittiä tai sisäpiiriä, joka on yhteiskunnan huipulla johtavissa asemissa. Yhdysvaltalainen sosiologi C. Wright Mills esittää eliittitutkimuksen klassikossaan *The Power Elite* 1950-luvulla, että Yhdysvalloissa talouden, politiikan ja armeijan eliitit muodostavat suhteellisen tiiviin ja yhtenäisen verkoston. Eliitillä on sisäpiiri, jonka jäsenet liikkuvat johtoasemissa eri instituutioiden, kuten politiikan, elinkeinoelämän ja armeijan, välillä. Sisäpiirin ulkopuolella on ulompia kehiä, joilla on eri instituutioiden, esimerkiksi talouselämän, johtavia eliittejä.[307]

Talouselämän johtajat ovat tärkeä osa valtaeliittiä: heillä on niin yhteiskunnallisia näkemyksiä ja tavoitteita kuin verkostoja niiden edistämiseen.[308] Siksi myös monet huipputuloisista ovat yhteiskunnallisesti merkittävää talouden eliittiä. He ovat vastuussa yritystensä edunvalvonnasta, toimivat aktiivisesti elinkeinoelämän etujärjestöissä ja ajavat elinkeinoelämän etuja poliittisessa päätöksenteossa.[309] Heillä onkin usein toimivat suhteet poliittisiin eliitteihin

erilaisten eliittiverkostojen, edunvalvonnan ja etujärjestöjen kautta.[310] Eri maissa on myös erilaisia eliittikulttuureja. Ranskassa yritySelämän johtohahmot ovat verkottuneita valtioon, Isossa-Britanniassa eliitit ovat olleet hajanaisempia.[311] Ruotsissa yritysten hallituksissa hallitsi pitkään vanhempien miesten ja heidän poikiensa veljeskunta, joka on nyttemmin alkanut murtua.[312]

Talouden eliittien sisäpiirejä jäljitetään usein tutkimalla yritysten hallituksia ja sitä, ketkä ovat mukana aktiivisesti usean yrityksen hallituksessa. Esimerkiksi Ranskassa erottui noin sadan johtajan tiivis ja sulkeutunut sisäpiiri, joka vaikuttaa sadan merkittävimmän yrityksen hallituksissa. Tanskassa taas 1 037 tärkeimmän tanskalaisyrityksen hallituksista erottui 171 henkilön sisäpiiri, jolla on myös yhteyksiä poliittisiin päättäjiin.[313] Yritysten hallituspaikkojen analyysit kuvaavat kuitenkin ennen muuta talouden eliittien ja yritysten sisäisiä yhteyksiä.[314] Meitä puolestaan kiinnosti se, kuinka huipputuloiset vaikuttavat yhteiskunnallisesti ja poliittisesti. Siksi tutkimme elinkeinoelämän etujärjestöjen hallituksia ja huipputuloisten hallituspaikkoja niissä.

Elinkeinoelämän etujärjestöt pyrkivät vaikuttamaan poliittiseen päätöksentekoon ja yhteiskuntaan monin tavoin. Ne lobbaavat omia kantojaan poliitikoille ja virkamiehille ja ovat mukana lain valmistelussa, erilaisissa työryhmissä ja komiteoissa, ja tulopolitiikassa, jossa etujärjestöjen rooli on tärkeä.[315] Niiden toiminta tuottaa myös tulosta. Vuonna 2016 järjestöille ja virkamiehille tehdyn tutkimuksen mukaan elinkeinoelämän etujärjestöillä on paljon resursseja, ne pääsevät lakeja valmistelevien virkamiesten puheille hyvin ja ovat myös olleet tyytyväisiä siihen, miten saavat äänensä kuuluviin päätöksenteossa.[316]

Analysoimme tutkimuksessamme, kuinka huipputuloiset olivat mukana elinkeinoelämän tärkeimmissä järjestöissä. Otimme mukaan elinkeinoelämän 12 tärkeintä järjestöä ja selvitimme, kuinka suuri osa hallitusten jäsenistä kuuluu promillen huipputuloisiin ja mikä huipputuloisten painovoima on siten ollut etujärjestöjen hallituksissa.

Tarkastelussa olivat mukana Elinkeinoelämän keskusliitto (EK) ja sen tärkeimmät jäsenliitot Finanssiala (Finanssialan Keskusliitto vuoteen 2017 asti), Kaupan liitto, Palvelualojen työnantajat (PALTA), Rakennusteollisuus (RT) ja Teknologiateollisuus. Lisäksi mukana oli metsäteollisuutta nimensä mukaisesti edustava Metsäteollisuus, joka erosi EK:sta vuonna 2016. Otimme myös mukaan erityisesti huipputuloisia perijöitä edustavan Perheyritysten liiton ja yrittäjiä edustavan Suomen Yrittäjät. Joukkoon valittiin niin ikään elinkeinoelämän päättäjiä kokoavat Keskuskauppakamari sekä Elinkeinoelämän valtuuskunta (EVA) ja Elinkeinoelämän tutkimuslaitos (Etla), joiden toimintaa ohjaa yhteinen hallitus.

Kävimme läpi kaikkien näiden järjestöjen hallitukset vuodesta 2006 vuoteen 2018. Kaikkiaan 12 järjestöllä oli 131 hallitusta, joissa hallituksen jäsenyyksiä oli yhteensä 884 kappaletta. Kun otetaan huomioon, että yksi henkilö saattoi olla mukana useassa etujärjestössä, hallituksissa toimi kaikkiaan 743 eri henkilöä.

Tulokset kertovat, että promilleen kuuluvilla huipputuloisilla on erittäin merkittävä rooli elinkeinoelämän järjestöissä. Lähes puolet eli 46 prosenttia elinkeinoelämän järjestöjen hallitusten jäsenistä kuului tutkimuksemme pohjana olevaan huipputuloisimpaan promilleen. Esittelemme huipputuloisten osuuksia hallituksissa tarkemmin Kuviossa 6.

Erityisen aktiivisia olivat huipputuloiset ammattijohtajat, joita oli noin kolmannes hallitusten jäsenistä. Perijöitä hallitusten jäsenistä oli 7,5 prosenttia ja yrittäjiä 3,4 prosenttia.

Huipputuloiset olivat enemmistönä Finanssialan, Keskuskauppakamarin sekä Elinkeinoelämän valtuuskunnan ja Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen hallituksissa. Kuviosta 7 ilmenevät huipputuloisten järjestökohtaiset prosenttiosuudet. Finanssialaa lukuun ottamatta järjestöt ovat edunvalvonnan kokoavia keskusjärjestöjä, jotka pyrkivät myös vaikuttamaan yhteiskunnalliseen keskusteluun. Huipputuloisten suuri osuus niiden johtotehtävissä kertoo siitä, että he ovat aktiivisesti mukana elinkeinoelämän yhteisessä vaikutustyössä.

Vähemmistönä huipputuloiset olivat Palvelualojen työnantajien, Metsäteollisuuden ja Rakennusteollisuuden hallituksissa. Selvästi pienin huipputuloisten rooli oli yrittäjien järjestössä Suomen

Yrittäjät, mikä kertoo siitä, että yrittäjien enemmistö ei ole huipputuloisia ja heihin kuuluu myös paljon pienyrittäjiä.[317]

Kartoitimme myös sitä, miten huipputuloiset olivat mukana talouselämän eliittien ydinjoukoissa. Talouselämän ylimmällä huipulla on pieni aktiivinen eliittiryhmä, joka valvoo ja edistää elinkeinoelämän laajempia etuja aktiivisesti.[318] He ovat usein monien tuntemia aktiivisia yritysjohtajia, jotka pistävät asioita tapahtumaan ja rakentavat talouden eliittien yhtenäisyyttä.[319]

Yhdysvaltalainen eliittiverkostojen tutkija Michael Useem esimerkiksi löysi Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa 1980-luvulla poliittisesti aktiivisen talouseliittien sisäpiirin: tiivistä yhteyttä toisiinsa pitävän ja poliittisesti aktiivisen yritysjohtajien joukon.[320]

Tutkimuksissa jäljitetään tätä eliittien ydinjoukkoa, joka on verkostoitunut hyvin ja pitää yllä eliitin yhtenäisyyttä. Usein ydinjoukon jäsenistä käytetään nimitystä linkkaaja. He ovat eliittien jäseniä, joilla on useita luottamustehtäviä tai asemia useissa eri yrityksissä tai etujärjestöissä. Esimerkiksi talouselämän eliittien ydintä jäljitetään etsimällä ihmisiä, jotka ovat istuneet useiden yritysten hallituksissa.[321] Meitä kiinnosti erityisesti se, kuinka merkittävä huipputuloisten rooli on talouselämän edunvalvonnassa ja siksi etsimme huipputuloisia, joilla on ollut yhtä useampi hallituspaikka elinkeinoelämän järjestöissä.

Tutkimusten mukaan Suomessa vaikutti läpi 1900-luvun talouselämän johtajien suhteellisen pieni joukko – *a few good men* – joilla oli paljon hallituspaikkoja yritysten hallituksissa.[322] Yritysten hallituksia 1990-luvulta lähtien tutkinut politiikan tutkija Ilkka Ruostetsaari löysi 187 linkkaajaa, joilla on ollut vähintään kolme muodollista asemaa eri yritysten johdossa joko yritysten toimitusjohtajana tai niiden hallitusten jäsenenä.[323] Toisessa tutkimuksessa Ruostetsaari osoitti, että globalisaatiosta huolimatta energia-alan eliitit ovat Suomessa säilyneet yhtenäisinä ja niiden jäsenillä on paljon yhteyksiä keskenään.[324]

Myös meidän tutkimuksessamme nousi esiin pieni mutta hyvin verkottunut talouseliittien ydinjoukko: elinkeinoelämän etujärjestöjen hallituksissa erottui selkeästi ydinjoukko, joilla oli useampi kuin yksi hallituspaikka etujärjestöissä. Näitä linkkaajiksi kutsuttuja hallitusten jäseniä oli kaikkiaan 107 eli 14 prosenttia kaikista hallitusten jäsenistä. Huipputuloiset ovat erittäin vahvasti mukana tässä ydinjoukossa: kolme neljästä linkkaajasta oli huipputuloisia. Tarkempia tietoja olemme koonneet Taulukkoon 1.

Eniten huipputuloisia oli elinkeinoelämää kokoavissa järjestöissä. Linkkaajien perusteella näkyy myös se, että Metsäteollisuus ja Suomen Yrittäjät olivat löyhimmin mukana talouden eliittiverkostoissa. Metsäteollisuuden hallituksissa linkkaajia oli vain seitsemän prosenttia ja Suomen Yrittäjien hallituksissa yksi prosentti. Kuviossa 8 erittelemme huipputuloisten linkkaajien osuuden kaikissa tutkimukseemme valituissa etujärjestöissä.

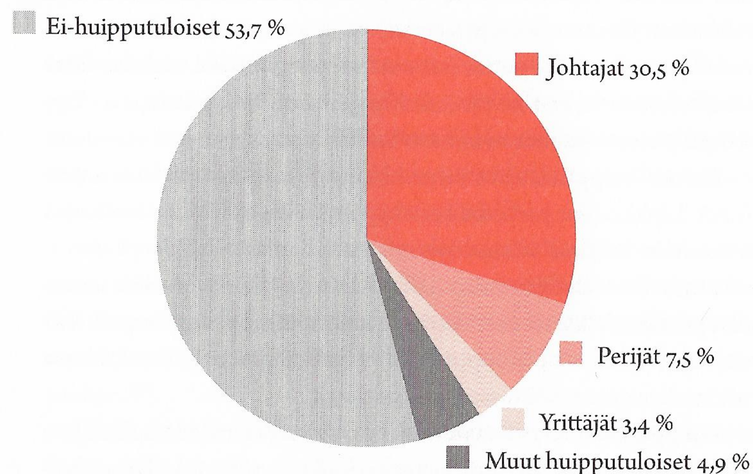
Huipputuloisten osuus vain kasvaa, kun tarkastellaan linkkaajien aktiivisinta joukkoa eli suurlinkkaajia, joilla on vähintään kolme hallitusjäsenyyttä. Kaikkiaan hallituksissa oli 27 suurlinkkaajaa, jotka on luetteloitu Taulukossa 2. Olemme merkinneet taulukkoon myös sen, miten suurlinkkaajat sijoittuvat suurituloisimpaan promilleen, ja heidän sijalukunsa huipputuloisen promillen listallamme.

Mainittakoon selvyyden vuoksi, että Taulukon 2 nimillä ei ole yhteyttä siihen, keitä olemme haastatelleet.

Suurlinkkaajien suuri enemmistö eli 24 on huipputuloisia. He ovat talouden eliittien sisäpiiriä: suurimpien yritysten ylimpiä johtajia, jotka vauhdittavat ja koordinoivat talouselämän edunvalvontaa elinkeinoelämän suurten toimialojen nimissä ja edustavat metsä- ja metalliteollisuutta, IT-alaa, kauppaa, finanssialaa ja rakentamista. Oman alansa lisäksi he toimivat myös elinkeinoelämää yhdistävissä etujärjestöissä kuten EVAssa, Keskuskauppakamarissa tai EK:ssa.

Suurlinkkaajat tunnistaa usein myös arvonimestä. Yli puolet heistä eli 15 suurlinkkaajaa on jonkin sortin neuvoksia. Joukossa oli kymmenen vuorineuvosta, kolme kauppaneuvosta, yksi teollisuusneuvos ja yksi apteekkineuvos. Joukkoon mahtuu myös yksi ministeri. Naisten sen sijaan näyttää olevan edelleen erittäin vaikea edetä talouselämän eliitin vaikutusvaltaisimpaan ytimeen.

PROMILLE ELINKEINOELÄMÄN JÄRJESTÖISSÄ

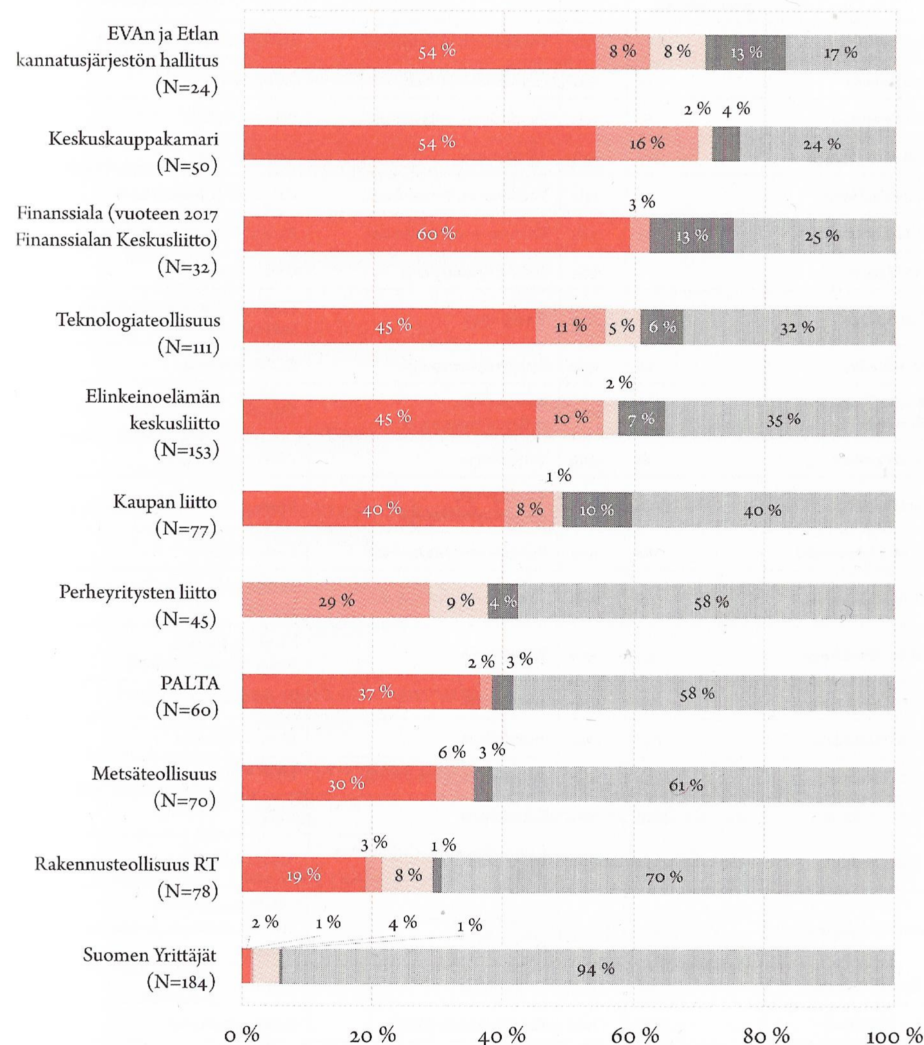
Kuvio 6. Suurituloisimpaan promilleen kuuluvien osuudet elinkeinoelämän etujärjestöjen hallitusten jäsenistä vuosina 2006–2018 (N=743). Suurituloisin promille viittaa 5 000 suomalaiseen, jotka ovat saaneet eniten yhteenlaskettuja bruttotuloja vuosina 2007–2016 verottajan tuloverotietojen mukaan.

ELINKEINOELÄMÄN JÄRJESTÖJEN LINKKAAJAT

	Linkkaajia etujärjestöjen hallituksissa	Linkkaajien osuus hallitusten jäsenistä (N=743)	Promilleen kuuluvat linkkaajat etujärjestöjen hallituksissa	Promilleen kuuluvien linkkaajien osuus
Linkkaajat	107	14 %	78	73 %
Suurlinkkaajat	27	4 %	24	89 %
Superlinkkaajat	7	1 %	5	71 %

Taulukko 1. Elinkeinoelämän etujärjestöjen hallitusten linkkaajat. Linkkaajilla on ollut vähintään 2, suurlinkkaajilla vähintään 3 ja superlinkkaajilla vähintään 4 hallitusjäsenyyttä elinkeinoelämän järjestöissä 2006–2018. Suurituloisin promille viittaa 5 000 suomalaiseen, jotka ovat saaneet eniten yhteenlaskettuja bruttotuloja vuosina 2007–2016 verottajan tuloverotietojen mukaan.

PROMILLE ELINKEINOELÄMÄN ERI JÄRJESTÖISSÄ

Kuvio 7. Suurituloisimpaan promilleen kuuluvien jäsenyydet elinkeinoelämän eri etujärjestöjen hallituksissa 2006–2018 (N=884). Suurituloisin promille viittaa 5 000 suomalaiseen, jotka ovat saaneet eniten yhteenlaskettuja bruttotuloja vuosina 2007–2016 verottajan tuloverotietojen mukaan.

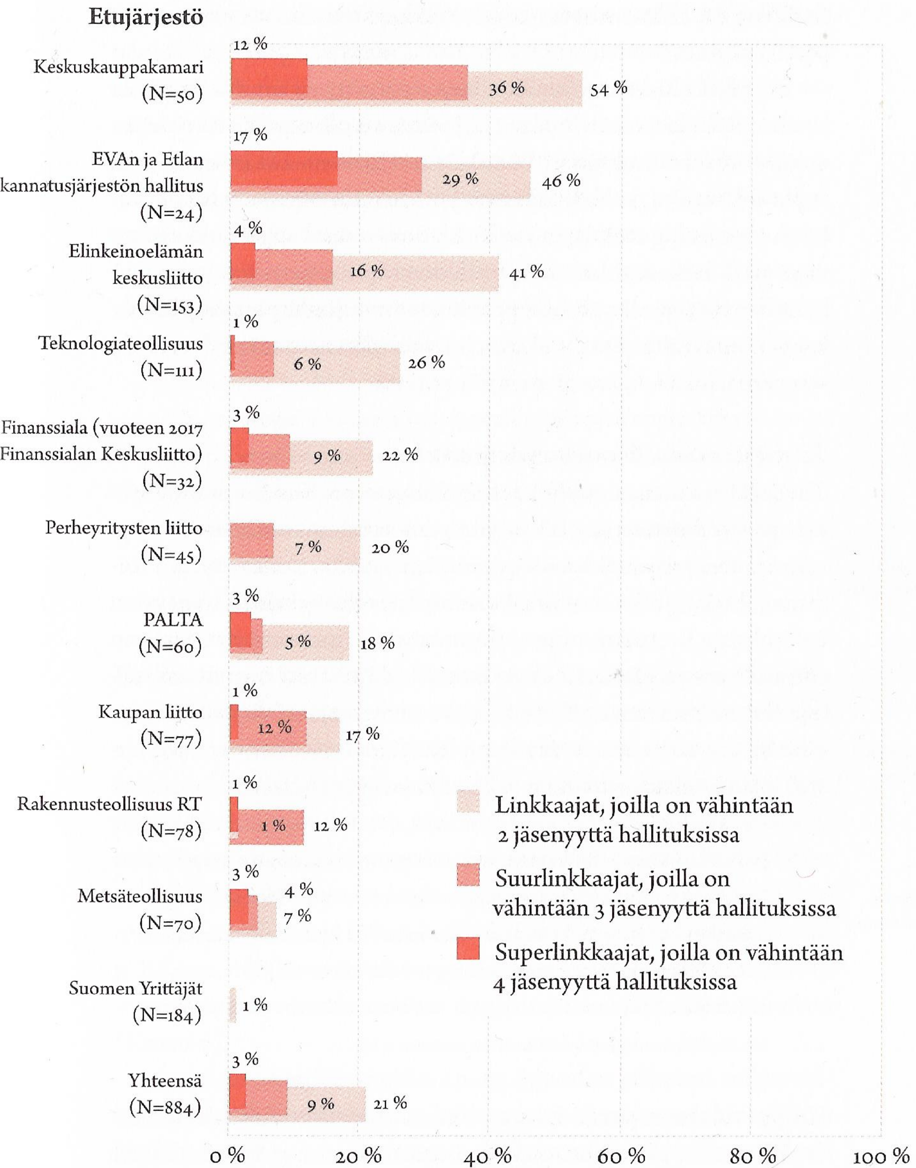
Johtajat Perijät Yrittäjät
Muut huipputuloiset Muut kuin huipputuloiset

ELINKEINOELÄMÄN SUURLINKKAAJAT JA SUPERLINKKAAJAT

Nimi	Sijoitus suurituloisimmassa promillessa	Synt.	Arvonimi, ammatti	Tärkeimpiä yrityksiä, joissa toiminut
1 Kari Jordan	74	1956	Vuorineuvos, yritysjohtaja	Metsäliitto-konserni, Nordea
2 Ilpo Kokkila	102	1947	Vuorineuvos, yrittäjä	SRV-yhtiöt
3 Ole Johansson	130	1951	Vuorineuvos, yritysjohtaja	Wärtsilä, Valmet
4 Veli-Matti Mattila	287	1961	Yritysjohtaja	Elisa, Ericsson
5 Reijo Karhinen	338	1955	Vuorineuvos, yritysjohtaja	OP- ja OP Pohjola-ryhmät
6 Mikko Helander	515	1960	Vuorineuvos, yritysjohtaja	Kesko, Metsä Board, Valmet
7 Päivi Leiwo	-	1964	Perheyrityksen perijä	Oilon Group
8 Kari Stadigh	18	1955	Yritysjohtaja	Sampo-konserni, Henki-Sampo, Jaakko Pöyry -yhtiöt
9 Antti Herlin	46	1956	Perheyrityksen perijä	KONE, Sanoma
10 Maarit Toivanen-Koivisto	70	1954	Vuorineuvos, perheyrityksen perijä	Onvest
11 Jussi Pesonen	85	1960	Yritysjohtaja	UPM-Kymmene
12 Jari Paasikivi	144	1954	Vuorineuvos, perheyrityksen perijä	Oras
13 Matti Halmesmäki	180	1952	Vuorineuvos, yritysjohtaja	Kesko, Tuko
14 Sakari Tamminen	216	1953	Vuorineuvos, yritysjohtaja	Rautaruukki, Metso, Rosenlew, Rauma
15 Mika Vehviläinen	353	1961	Yritysjohtaja	Cargotec, Finnair, Nokia Siemens Network
16 Pertti Korhonen	357	1961	Yritysjohtaja	DNA, Outotec, Nokia
17 Markku Pohjola	648	1948	Yritysjohtaja	Nordea, Finnvera
18 Arto Hiltunen	1 024	1958	Vuorineuvos, yritysjohtaja	SOK, Veho
19 Taavi Heikkilä	1 105	1962	Yritysjohtaja	SOK
20 Matti Pörhö	1 344	1952	Kauppaneuvos, perheyrityksen perijä	Pörhön autoliike
21 Antti Tanskanen	1 420	1946	Ministeri, yritysjohtaja, professori	OPw-ryhmä, Suomen Akatemia, Jyväskylän yliopisto
22 Kuisma Niemelä	2 039	1958	Yritysjohtaja	SOK
23 Esa Kiiskinen	2 581	1963	Kauppaneuvos, yrittäjä	Kesko, Citymarket
24 Heimo Juhani Aho	3 552	1949	Kauppaneuvos, yritysjohtaja	SKS Group, PSO-Musiikki
25 Liisa Leino	4 476	1960	Teollisuusneuvos, perheyrityksen perijä	Leinovalu, Nestlé, Braun
26 Tapio Rytilä	-	1950	Apteekkineuvos, apteekkari, yrittäjä	Hollolan ja Viitasaaren apteekit
27 Pekka Sairanen	-	1957	Perheyrityksen perijä	Domus Yhtiöt

Taulukko 2. Elinkeinoelämän etujärjestöjen hallitusten superlinkkaajat ja suurlinkkaajat. Superlinkkaajilla (taulukossa sijat 1–7) ollut vähintään 4 jäsenyyttä ja suurlinkkaajilla vähintään 3 hallitusjäsenyyttä elinkeinoelämän järjestöissä 2006–2018. Suurituloisin promille viittaa 5 000 suomalaiseen, jotka ovat saaneet eniten yhteenlaskettuja bruttotuloja vuosina 2007–2016 verottajan tuloverotietojen mukaan.

PROMILLEN LINKKAAJAT ELINKEINOELÄMÄN JÄRJESTÖISSÄ

Kuvio 8. Suurituloisimpaan promilleen kuuluvat linkkaajat elinkeinoelämän etujärjestöjen hallituksissa. Linkkaajilla on ollut vähintään 2, suurlinkkaajilla vähintään 3 ja superlinkkaajilla vähintään 4 hallitusjäsenyyttä elinkeinoelämän järjestöissä 2006–2018. Suurituloisin promille viittaa 5 000 suomalaiseen, jotka ovat saaneet eniten yhteenlaskettuja bruttotuloja vuosina 2007–2016 verottajan tuloverotietojen mukaan.

Suurlinkkaajien sukupuolijakauma on selkeä: 27 suurlinkkaajan joukossa on kolme naista, joiden kaikkien varallisuus on peräisin perheyrityksestä.

Lopuksi elinkeinoelämän edunvalvonnan ylimmällä huipulla erottuu vielä seitsemän linkkaajaa, jotka ovat olleet vähintään neljän etujärjestön hallituksissa (Taulukko 2, sijat 1–7). Kutsumme heitä superlinkkaajiksi, ja he kaikki ovat yhtä lukuun ottamatta huipputuloisia jopa huipputuloisten joukossa. Seitsemästä superlinkkaajasta viisi yltää laskemamme huipputuloisen tulopromillen ylimpään kymmenykseen eli 500 huipputuloisimman joukkoon. Superlinkkaajien miesvaltaisessa joukossa on vain yksi nainen, perheyrityksen perijä, joka edustaa pienempää yritystä.

Johtajat, edunvalvonnan ydinjoukot

Tiiviit piirit kuuluvat myös haastatteluissamme. Kun huipputuloiset kertovat verkostoistaan, aivan ylimpänä erottuu vuorineuvosten ja suurimpien yritysten toimitusjohtajien joukko. Suuryritysten toimitusjohtajat, jotka ovat aikaisemminkin olleet aktiivisia yritysten hallituksissa ja etujärjestöjen johtotehtävissä, muodostavat edelleen edunvalvonnan ylimmän etujoukon.[325] Metsästystä harrastava johtaja kertoo pitävänsä yhteyttä "raskaaseen sarjaan" käymällä metsällä heidän kanssaan, koska se on "erittäin tämmöistä herrojen huvia", jossa luodaan suhteita ja rakennetaan luottamusta:

Herrojen huvia

> No metsällä hyvin harvoin puhutaan liikeasioista suoraan – tyypillisestihän nämä vanhat jahtiseurat on olleet miehiä, nykyään kyllä naisiakin käy ja se on hyvä asia – lähinnä siellä luotaillaan, minkälainen ihminen tuo nuotion toisella puolella istuva on, ja jos se on, sanotaanko hyvänsorttinen tyyppi, niin sitten ehkä voi yhteyttä ottaa myöhemmin joissakin muissa asioissa. (J9)

Vanhat jahtiseurat

Huipputuloinen perijä kuvaa ylintä sisäpiiriä tiiviiksi joukoksi: "Kyllä se aika pieni piiri on, mä osaan ne kymmenen nimeä kyllä kertoo." Hän ei itse koe kuuluvansa "ihan sinne ytimeen" mutta tuntee "kaikki, jotka siellä hääräävät". Raskas sarja eli ylin "kymmenikkö" on mukana monissa edunvalvonnan hankkeissa, hallituksissa ja valiokunnissa ja on perijän mukaan erittäin vaikutusvaltainen, jopa niin merkittävä, että siihen kuuluvien kannattaa varoa sanomisiaan: "Ne ovat sitten niitä, joiden kannattaa olla hyvin varovaisia, mitä sanovat, koska heidän sanomisiaan poliitikot ottavat aika selkeästi huomioon." (P15) Haastateltavamme nimeää kymmenikköstä F-Securen perustajan ja Nokian hallituksen puheenjohtajana toimineen Risto Siilasmaan sekä Koneen perijän ja johtajan Antti Herlinin, jotka molemmat ovat olleet EK:n hallituksessa. Pienet piirit tarkoittavat perijän mukaan myös sitä, että asioita pystytään sopimaan ohi virallisten väylien:

Kymmenikkö

> Taustalla tapahtuu hyvin paljon asioita, joita pitää sopia, kuka ottaa puheenjohtajuuden missäkin järjestössä ja milläkin agendalla, ja pienessä maassa pystyy aika paljonkin asioita sopimaan hyvällä tavalla… Kun me puhutaan vallasta, me helposti mietitään, että se on negatiivista ja käytetään tuhoavaa valtatermiä, mutta meillä on hyvin paljon myös positiivista [valtaa]. (P15)

Tuhoava valtatermi

Raskas sarja ei ole suinkaan ainoa verkosto. Sen alapuolella avautuu verkostoitunut maailma, jossa kaikki tuntuvat tuntevan kaikki ne, jotka on tarve tuntea. Näissä verkostoissa aktiivisin ja verkottunein ryhmä huipputuloisista ovat ammattijohtajat, jotka ovat niin ikään huipputuloisten suurin ryhmä kaikissa muissa analysoimissamme etujärjestöissä paitsi Suomen Yrittäjissä ja Perheyritysten liitossa. Johtajat ovat myös erityisen vahvoja kokoavissa järjestöissä, kuten Etlan ja EVAn hallituksissa, Keskuskauppakamarissa ja EK:ssa. Merkittävin heidän osuutensa on Finanssialan edunvalvonnassa, jossa heitä on lähes 60 prosenttia hallituksen jäsenistä (Kuvio 7).

Ammattijohtajien vankka asema talouden eliiteissä näkyy selvästi johtajien haastatteluissa: johtajat pitävät verkostoja tärkeinä, ja heillä on niitä paljon. Joukossa on jokunen johtaja, jonka mielestä verkostoituminen ei ole tärkeää, mutta näkemys on harvinaisuus. Johtajat tuntevat toisensa keskimäärin hyvin. Kuten eräs johtaja

toteaa: "Kyllähän se on totta, että jos Suomessa menee johonkin tilaisuuteen, joka on esimerkiksi yritysjohdolle suunnattu, niin kyllä siellä aika paljon tuttuja on." (J7) Toinen johtaja kuvaa:

> No joo, kyllä Suomessa on isoissa yhtiöissä aika vähän yritysjohtajia, joita minä en tuntisi tai joille en voisi soittaa suoraan ilman että tunnemme toisemme. Näinhän se on, että tavalla tai toisella ihmiset tuntevat toisensa. (J29)

Soittamisesta puhuvat monet. Suomessa on helppo tavoittaa kollegoja ja kynnys ottaa yhteyttä on hyvin matala. Toimitusjohtaja, joka on ollut aktiivinen yrityselämän edunvalvonnassa ja tuntee laajasti talouselämän ja politiikan eliittejä, kuvaa, miten Suomessa on "äärimmäisen" helppo soittaa kenelle tahansa eliitin jäsenelle:

> Tietty osa eliitistä metsästää ja niin edelleen, tämmöisiä juttuja on. Mun mielestä saunaseurat on täysin merkityksetön asia. Mutta esimerkiksi liike-elämä ja politiikka kohtaa monenlaisissa tapahtumissa. Firma järjestää jonkun konsertin ja sinne tulee eri alojen politiikkoja ja yrityselämän ihmisiä ja kulttuurielämän ihmisiä ja tutkimuksen ihmisiä, ja tämän mä näen tosi positiivisena, että meillä on tämmöinen eri alojen sekaantuminen. Suomessa on hirveän helppoa se, että yritysjohtaja voi soittaa yliopiston rehtorille tai museonjohtajalle tai ministerille, ja saada aikaan yhteistyötä. Ja tästä taas mulla on kokemusta monista muista maista ja mä väitän, että missään muussa maassa tämä ei ole niin helppoa. Meillä ei ole semmoisia fasadeja, missä on vaikea päästä tapaamaan vaikka jonkun instituution johtajaa, vaan se on äärimmäisen helppoa Suomessa. (J26)

Eri alojen sekaantuminen

Useimmat verkostot ovat toimialakohtaisia. Lääketeollisuudessa työskentelevä johtaja kuuluu verkostoihin omalla toimialallaan, (J23) ja metsäteollisuudessa työskentelevä johtaja kertoo, että hänen alallaan on senioriverkostoja, joissa johtotehtävissä olevat pääsevät harjoittamaan benchmarkingia, vertailuanalyysia, "benchmarkkaamaan

asioita omassa viiteryhmässään". (J2) Mutta samalla luodaan verkostoja suuryritysten kesken. Pienessä maassa monilla markkina-alueilla on vain yksi hallitseva yritys, jolla ei ole kotimaisia kilpailijoita. Siksi isoissa yrityksissä – Suomessa niitä on vain kaksi- tai kolmesataa – on tärkeää ja mahdollista verkostoitua muiden alojen yritysten kanssa, jotta voi oppia, saada uusia ideoita ja vaihtaa kokemuksia. (J19)

Suomi alkaa puheiden perusteella kuulostaa, jos ei ihan Mämmilältä, niin pikkukaupungilta, jossa kaikki tuntevat tai vähintäänkin tietävät toisensa. Huipputuloiset ammattijohtajat vastaavat lähes aina nyökkäillen, kun heiltä kysyy, onko Suomi kerho. Alansa ylimmissä piireissä liikkunut ammattijohtaja kuvaa: "Suomi on kyllä klubi, se on ihan selvä." (J24) Toinen johtaja vastaa naurahtaen kysymykseen, onko Suomi *country club:*

> On se vähän, valitettavasti. Ehkä ... tuo oli vähän karkeasti sanottu, mutta kyllähän täällä ihmiset tuntevat kauhean hyvin toisensa ja on olemassa varmasti semmoinen englantilaistyyppinen *good old boys club* myöskin. (J23)

Good old boys club

Toinen johtaja vastaa napakasti kysymykseen, ovatko herrakerhot hävinneet: "Ei. Kyllähän Pörssiklubeja ja Suomalaisia klubeja ja näitähän edelleen on." (J1) Hän kertoo tapaavansa verkostoaan säännöllisesti molemmissa paikoissa ja osallistuu klubeilla käytäviin keskusteluihin. Kolmas johtaja kuvaa, että "tietysti täällä piirit on pieniä" ja yritysten johtajat ja poliittiset päättäjät "törmääntyvät erinäköisissä tapahtumissa ja muuten" helpommin kuin isommissa maissa. (J4) Samaan tapaan neljäs johtaja kuvaa, että jokaisella alalla on pieni piiri, joka toimii keskenään ja jonka oppii tuntemaan. Ilmiö johtuu Suomen pienuudesta: "Mä olen ihan vakuuttunut siitä, että jokaisessa meidän kokoisessa maassa on samanlaista." (J23) Monet kokevat, että piirit ovat pienet yksinkertaisesti siksi, että Suomi on pieni maa. Eräs yritysjohtaja tiivistää: "No kyllähän piirit on erittäin pienet ... Jos sä katsot tätä väkimäärää suhteessa yrityksiin suhteessa yritysjohtoon, niin kyllähän se tilastollisestikin tekee sen, että Suomessa on pienet piirit." (J20)

Pienet piirit

Johtajat eivät näekään ongelmia siinä, että heidän näkökulmastaan merkittävät ihmiset tuntevat kaikki toisensa. Pienistä piireistä on etua siksi, että asiat sujuvat ja niitä on helppo ja joustava hoitaa.

Verkostot eivät rajoitu vain ammatillisen tiedon keräämiseen. Ne auttavat jaksamaan. Erityisesti ylimmällä huipulla on tarvetta vertaistukeen. Työ on yksinäistä ja verkostot ovat "valtavan iso voimavara", arvioi eräs toimitusjohtaja:

Vertais-ryhmä

> Kun sä olet niin sanotusti keulilla, kaikille muille yrityksen työntekijöille löytyy jonkunlainen vertaisryhmä, jonka kanssa sä voisit kuitenkin asioita puida. Toimitusjohtajalla sitä ei enää ole, se on pakko löytää yrityksen ulkopuolelta, että siinä mielessä se verkosto ja kyky käyttää aikaa kollegoiden ja muiden kanssa on aika tärkeä oman henkisen jaksamisen ja myös oppimisen ja kaiken muun kannalta. (J25)

Sielunveljiä ja -siskoja

Verkostot pitävät yllä talouselämän eliittien yhtenäisyyttä ja luovat yhteistä identiteettiä samalla kun verkostoissa rakennetaan luottamusta, yhteisiä arvoja ja yhteyksiä. Verkostoista löytyy "sielunveljiä ja -siskoja", (J4) ja niissä "luodaan ehkä semmoista yhteenkuuluvuuden tunnetta" ja "yhteistä pientä hypeä". (J17) Epävirallinen yhteydenpito, kuten rapuillat, metsästys ja urheilu, ovat tärkeitä, koska niissä syntyy syvempää ystävyyttä:

Ystäviä

> Pelataan golfia ja tennistä ja siellähän se muuttuu palaverijutuista vähän syvällisemmäksi. Tulee helposti puolisoja mukaan ja, sitten ihmisistä alkaa tulla vähän enemmän jo ystäviä. Ainakin osittain. (J24)

On tunnettava oikeat ihmiset ja oltava mieluiten heidän kanssaan tekemisissä muutenkin kuin virallisissa yhteyksissä:

> Kyllä se vähän näin menee, että Suomi on tämmöinen nimenomaan klubi, mihin täytyy päästä sisään. Ja siihen pääsee sisään tietysti tietyn aseman kautta mutta sitten, tekee totta kai, helpom-

Täytyy päästä sisään

> maksi, jos kuuluu oikeaan metsästysseuraan ja nauraa samoille asioille pörssiklubin pöydässä. Eli tuntee oikeita ihmisiä. Ja tällaiseen klubiin on hirvittävän vaikea ulkopuolelta ja nimenomaan ulkomailta päästä. (J21)

Pelkkä asema ei kuitenkaan luo ryhmähenkeä, vaan johtajia yhdistävät myös yhteiset arvot: "Arvomaailma ja tyypit ja tämmöinen tekeminen on yhdistänyt. Pelkästään se, että hei, lähetäänpäs me johtajat nyt kalareissulle, niin mä kokisin sen aika vieraana." (J19)

Ajatus samaan kerhoon kuulumisesta yltää koko Suomeen. Johtajat eivät halua ajatella, että Suomessa olisi erimielisiä ryhmiä, vaan verkostot heijastelevat sitä, että suomalaiset ovat kansana yhtä yhtenäinen joukko kuin eliittinsä. Se koskee myös suomalaisia päättäjiä, jotka ovat samassa veneessä kansansa kanssa ja välittävät ja kantavat siitä huolta vastuullisesti:

Aito tasa-arvoinen patriotismi

> Tavallinen suomalainen kuvittelee, että johtajat ja poliitikot kahmii itselleen asemia ja valtaa ja niin edelleen. Mä tunnen tämän, koen tuntevani tämän country clubin aika ristiin ja rastiin, ja mun mielestä täällä Suomessa on itse asiassa on ihan mielettömän hyviä ihmisiä, pääsääntöisesti vastuullisilla paikoilla. Poliitikot on paljon vastuullisempia kuin annetaan ymmärtää ja erityisesti yritysjohtajat on paljon vastuullisempia kuin media antaa kansalaisten ymmärtää. Kun mä mietin, mitä tuolla illallisilla ja rapujuhlissa ja siellä sun täällä puhutaan, niin suomalaiset johtoasemassa olevat ihmiset ihan oikeasti välittävät suomalaisista ja Suomen tulevaisuudesta ja niin edelleen. Ja mä olen asunut eri puolilla maailmaa ja opiskellut ja muuta, niin en mä tiedä mitään muuta maata koko maailmassa, missä on tämmöinen aito tasa-arvoinen patriotismi kuin Suomessa. Ja mä olen pahoillani siitä, että sitä asiaa ei ole pystytty välittämään kansalaisille. (J27)

Pyyhkeitä saakin ennen muuta media, joka ei ole kyennyt välittämään kansalaisille tietoa siitä, miten hyvät ja vastuulliset päättäjät heillä on. Verkostot ovatkin johtajille voimavara nimenomaan siksi,

että niiden avulla voi testata omia ajatuksiaan luottamuksellisesti, tarvitsematta olla huolissaan seurauksista. Eräs johtaja kuvaa omia verkostojaan:

Maan-puolustus-kurssit

> Maanpuolustuskurssilla kun kävin, sieltä on meillä on hyvinkin vireä networkki ja sitten on muita puoliksi kaverillisia, puoliksi ammatillisia verkostoja. Ne on ensinnäkin tärkeitä siinä mielessä, että jos sä kuulet erilaisia näkemyksiä kokemuksia ja vähän rennommassa ilmapiirissä pystyy sparraamaan ja sä voit toisaalta testata vähän omia jopa bisneksiä tai liiketoimintaan liittyviä haasteita, yrittää vähän sparrata sitä semmoisessa niin sanotussa turvallisessa ympäristössä. (J4)

Verkostot ulottuvat politiikkaan ja poliittisiin päättäjiin. Poliittisia päättäjiä tavataan seminaareissa, konferensseissa, symposiumeissa ja kulttuuritapahtumissa. Verkostoissa on monenlaista toimintaa, kertoo eräs johtaja:

> On virallisia ja on epävirallisia juttuja. Enää ei ehkä sillä lailla saunota kuin ennen vanhaan, mutta ihmiset kutsuu toisiaan, on illallistilaisuuksia, epävirallisia tilaisuuksia. Suomessa järjestetään paljon tämmöisiä isompia seminaareja ja tapahtumia, joihin kutsutaan sitten eri tason päättäjiä, on ne poliittisia tai julkisen hallinnonalan, opintoalan, yritysmaailman, yksityissektorin ihmisiä eli on paljon kokoontumisia ja niissä ihmiset tapaa. (J19)

Paljon kokoontumisia

Johtaja, joka oli nuorena mukana opiskelijapolitiikassa, kuvaa, että hän tuntee "aika läpikotaisin" neljä aluetta, yrityselämän, politiikan, kulttuurin sekä tieteen ja tutkimuksen, ja on mukana monenlaisessa hyväntekeväisyystoiminnassa taiteesta maanpuolustukseen. (J27) Verkostot ovat hyvä asia eikä niihin liity samanlaisia ongelmia kuin monissa muissa maissa:

> Suomessa on hyvin pitkälle mennyt tämä, että ihmiset tuntevat toisensa ja se on positiivinen asia. Suomessa ei ole korruptiota, kuten esimerkiksi Itä- tai jopa Keski-Euroopassa, eikä edes asemia ja valtaa jaeta korruptoituneesti varsinkaan enää kun Kekkosen ajat ovat ohi. (J27)

Kekkosen ajat ohi

Samaa mieltä on toinen ammattijohtaja. Hän toteaa, että päättäjien verkostot ovat tyypillisiä pienen maan verkostoja, jotka ovat mahdollisuus, ei niinkään uhka:

> Verkostot, jotka liittyvät yhteiskuntaan, politiikkaan ja muuta, niin mun mielestä ne toimivat hyvin. Ja vaikka puhutaan negatiivisesti jostain hyvä veli -kerhoista, niin sitähän löytyy kaikilta meidän yhteiskunnallisilta aloilta, politiikka itse asiassa on varmaan kaikkein pahin tässä asiassa. Mutta mä näen, että se on pikemminkin voimavara eikä mikään ongelma meidän kannalta. Ja sitä paitsi joka maassa tätä löytyy, Ruotsi on aika samanlainen näissä asioissa. Ja moni muukin pienempi maa, että mä en näe että siinä on mitään vikaa, päinvastoin. (J25)

Hyvä veli -kerhot

Vaikka monet huipputuloiset arvostelevat demokratiaa ja poliittista elämää, kuten edellisessä luvussa kävi ilmi, he eivät silti ujostele sanoa, että yrityselämän äänen on tärkeää kuulua poliittisessa päätöksenteossa. Useimmat ammattijohtajat näkevät pienet piirit hyvänä asiana tai suorastaan äärettömän tärkeänä, painottaa eräs johtaja:

> Jos mietitään vaikka Suomen kilpailukykyä ja sitten poliittista päätöksentekoa ja sitä, millä kilpailuedellytyksiä tehdään yrityksille, niin onhan aivan äärettömän tärkeää, että verkostoidutaan ja yritetään vaikuttaa asioihin ja kasvattaa ymmärtämystä poliittisissa piireissä. (J3)

Yritetään vaikuttaa

Monet huipputuloiset ammattijohtajat pitävät aktiivisesti yhteyttä poliittisiin päättäjiin. Eräs johtaja vastaa ehdottoman varmasti kysymykseen, onko liike-elämän johtajilla valtaa Suomessa:

> On valtaa ilman muuta. On tietysti valta tehdä päätöksiä, jotka vaikuttaa moniin ihmisiin ja valta investoida Suomeen tai Suomen

Paljonkin valtaa

> ulkopuolelle. On varmasti aika paljon valtaa sanotaan nyt tiettyihin puolueisiin totta kai. Kyllä liike-elämäjohtajilla on paljonkin valtaa Suomessa. (J2)

Johtajat eivät kuulu niihin, joilla on vaikeuksia päästä päättäjien puheille. Päinvastoin, huipputuloiset yritysjohtajat luottavat siihen, että heidän sanansa kuuluu ja poliittiset päättäjät kuuntelevat heitä. Audienssi ministerille tai kansanedustajalle järjestyy tarpeen vaatiessa mutkattomasti. Eräs johtaja kuvaa, että poliittisten päättäjien puheille on helppo päästä: "Jos on tarve, niin onnistuu kyllä. Mun mielestäni suomalaiset ministerit ja virkamiehet ylipäätään on hyvinkin helposti saatavissa keskusteluun." (J2) Toinen pitää selvänä, että poliitikoille voi soittaa suoraan, vaikkei itse olekaan niin tehnyt, ja muistuttaa, että se kuuluu demokraattiseen järjestelmään, koska "siltarummuistakin" voi soittaa. (J12) Kolmas johtaja kuvaa, kuinka päättäjät ovat vastaanottavaisia yritysten näkökannoille ja yhteydet toimivat hyvin:

Päättäjät vastaanottavaisia

> Kyllä meidän poliittiset päättäjät mun mielestä puolueesta riippumatta on vastaanottavaisia yrityksille ja yritysten toimintaympäristölle... Se ei ole mun mielestä mikään ongelma, tämä koskee ihan kaikkia Vasemmistoliitosta lähtien. (J25)

Yritysjohtajat kuvaavatkin moninaisia tapoja vaikuttaa poliittisesti. Omia etuja voi edistää elinkeinoelämän liitoissa ja järjestöissä ja toisaalta lobbaamalla omalle yritykselle tärkeitä lakihankkeita tai muita uudistuksia. Lobbaaminen lainsäädäntötyössä on uskottu usein ammattilaisten tehtäväksi tai ainakaan se ei kuulu kaikkien johtajien toimenkuvaan. Joillekin johtajille vaikuttaminen poliittisiin päättäjiin on kuitenkin osa työtä. Viestinnän alalla työskennellyt johtaja kuvaa, että yhteyksiä politiikkaan on paljon ja poliitikkoihin pyritään koko ajan vaikuttamaan: "Jos puhuu lobbauksesta, tai edunvalvonnasta, niin niillähän on oven takana koko ajan joku, joka kertoo omat asiansa ja mielipiteensä, niin on yleensä 30 minuuttia aikaa kuunnella." (J24)

Lobbaus

Elintarviketeollisuuden yrityksen johtaja sanoo, että hänen yritykselleen vaikutustyö on jatkuva prosessi, jossa pidetään säännöllisesti yhteyttä kansanedustajiin ja puolueisiin ja aika ajoin heiltä kysytään erikseen mielipidettä:

> Me tavataan, me kutsutaan vuosittain kaikki kansanedustajat tai puolueryhmät, ja sitten on myöskin täsmäiskuja, että nyt tulee uusi eläinsuojelulaki, niin siihen liittyen on esimerkiksi kansanedustajan avustajat pyytäneet, että kerrotaan, miltä tilanne meidän mielestä näyttää. (J22)

Täsmäiskuja

Vaikuttaminen poliittisiin päättäjiin on arkipäiväistä, ja poliittiset avustajat ovat se ryhmä, johon huipputuloiset haastateltavamme pitävät yhteyttä esimerkiksi lainvalmisteluhankkeissa: "Mä puhun suoraan avustajien kanssa, jotka tekee päättäjille niitä asioita. Ennen piti ehkä toimitusjohtajan vain puhua päättäjien kanssa." (J22)

Suoraan avustajien kanssa

Lääketeollisuudessa pitkään työskennellyt ammattijohtaja kertoo tapaavansa poliitikkoja eduskunnan kahvilassa, tai poliitikot tulevat itse vierailulle yritykseen. Johtaja on mukana alansa kansainvälisessä järjestössä ja istuu kansallisen liiton hallituksessa. Poliittisiin päättäjiin hän on yhteydessä, jos esiin nousee omaa alaa koskeva kysymys kuten apteekkien vapauttaminen: "Oman toimialan asioissa totta kai mä tapaan paljon päättäjiä... Apteekkikeskustelu on ollut nyt paljon tapetilla, se on tärkeää ja siinä mä olen aktiivisesti mukana." (J13) Johtaja kuitenkin vakuuttaa, että poliitikkoja ei saunoteta:

> Siis kyllähän mä olen tavannut poliitikkoja – esimerkiksi Pikkuparlamentissa on se kahvila, jossa mä olen käynyt tapaamassa poliitikkoja – ne tapaamiset tapahtuu avoimesti ja säännellysti ja niin kuin pitää. Mä kerron oman kantani asioihin ja poliitikot on sitten samaa tai eri mieltä ja päättää edelleen, mitä itse haluaa, mutta että semmoiseksi se on muuttunut, erilaisissa tilaisuuksissa tapaa poliitikkoja ja muuta tai sitten he tulee tänne vierailulle. Mutta että ei, meillä on sauna ja sitä ei käytetä just koskaan. Meidän henkilökunta käyttää sitä pikkujouluihin ja etkoilla, siinä on se saunan käyttö. (J13)

Pikkuparlamentti

Osa johtajista on itse mukana valmistelemassa uusia lakeja tai hankkeita. Eräs johtaja kertoo olleensa paljon mukana ministeriöiden työryhmissä. (J23) Toinen johtaja sanoo, että hän tuntee "aika paljon poliittisia päättäjiä" ja pystyy myös vaikuttamaan heihin. (J6) Toisinaan poliittiset päättäjät ovat itse aloitteellisia, ottavat yhteyttä häneen ja pyytävät luottamustehtäviin: "Että 'voisit sä tulla hoitamaan tämmöistä juttua?'"

Erityisesti julkisen sektorin toimintojen yksityistäminen ja kilpailuttaminen ovat lisänneet yritysten halua vaikuttaa politiikkaan. Eräs johtaja sanoo, että hän kyllä tapaa poliittisia päättäjiä mutta haluaisi luoda vieläkin paremmat suhteet. Päättäjien entistä tiiviimpi tapaaminen onkin "itse asiassa meillä ihan tavallaan agendalla myös meidän yritystoiminnan puolesta, koska toimimme vahvasti myös julkisella sektorilla". (J1) Hän sanoo, että yhteyksistä voisi koitua liiketoiminnalle etua siten, että yritys olisi päättäjille tutumpi, mutta samalla hän ajattelee, että myös politiikka kaipaa ehdottomasti yritysten näkökulmaa: "Mä koen, että poliittiselle päätöksenteolle olisi äärimmäisen tervettä se, että se olisi enemmän talouselämän ja elinkeinoelämän kanssa tekemisissä." (J1)

Yleensä johtajat ovat vankasti sitä mieltä, että suhmuroinnin aika on ohi ja politiikkaan vaikuttaminen aiempaa ammattimaisempaa. Eräs johtaja kertoo, että ennen monilla yritysjohtajilla oli "oma poliitikko", jonka avulla omia asioita ajettiin. Nyt oman poliitikon järjestelmä on hänen kokemuksensa mukaan murentunut:

Oma poliitikko

Poliitikko-sidonnaisuus

> Ennen oltiin aika voimakkaasti kai poliitikkosidonnaisia, piti olla oma poliitikko ja tämmöistä... tänä päivänä se on hyvin vähäistä... Okei, voi olla joku sukulainen, niin kuin Anne Berner on erään tuttavan kaukainen sukulainen, ja näin päin pois, mutta ei mitään semmoista, että olisi poliitikko, joka ajaa asioita. (J14)

Toinen johtaja sanoo, että Suomi on klubi, mutta salamyhkäisyyden tunne on vähentynyt verkostoissa. Ne ovat muuttuneet aiempaa arkipäiväisemmiksi ja läpinäkyvämmiksi: "suhmurointia suljettujen

ovien takana" on entistä vähemmän. (J12) Myös naisten tulo verkostoihin on tuonut muutosta:

> Mitä enemmän on tullut naisia, ja nyt kun tulee miehistä uusi sukupolvi, niin se muuttuu. Että Alexander Stubb, Petteri Orpo on esimerkkejä miehistä, jotka käyttäytyvät tässä suhteessa kun naiset. Eli ei uhraa sitä vapaa-aikaansa turhanpäiväisyyteen. Mutta tulevat kyllä asiatilaisuuksiin. (J22)

Miehet, jotka käyttäytyvät kuin naiset

On myös huipputuloisia, jotka eivät pidä verkostoja tärkeinä siksi, että heidän yhteytensä päättäjiin järjestyvät suoraan muutenkin. Esimerkiksi rakennusalan johtaja ei pidä verkostoja kovin tähdellisinä, vaikka hän onkin yhteyksissä kaupunginjohtajiin ja virkamiehiin, jotka vastaavat kaavoituksesta ja rakentamisesta. Ideana on ottaa selville, mitä kaupungit haluavat ja suunnittelevat, ja siten koordinoida omaa toimintaa kaupunkien rakennus- ja kaavapolitiikan pohjalta:

> Sanotaan sillain, että me pidämme tiivistä yhteyttä viranomaisiin. Monestakin syystä. Vaikkapa nyt minun tasolla suurimpien kaupunkien kaupunginjohtajiin ja tämäntyyppisiin. Mutta se ei ole mitään salaista kähmyilyä tai mitään sellaista vaan ihan normaalia kehittämistä. Näissä ei sovita mitään salaisia asioita vaan kerrotaan kunkin tavoitteista ja tekemisistä. Ja tietenkin meidän yrityksellä on merkittävä rooli suomalaisen yhteiskunnan rakentamisessa ja koetamme ymmärtää, mitä eri kaupungit haluavat tehdä ja missä rakentaa ja mitä he haluavat rakentaa ja minkälaisia hankkeita on tulossa ja niin edelleen. Että me voimme sitten osaltamme auttaa niiden tavoitteiden toteuttamisessa. (J29)

Normaalia kehittämistä

Kaiken kaikkiaan haastatteluistamme välittyy kuva siitä, että huipputuloiset ammattijohtajat ovat erittäin hyvin verkostoituneita keskenään ja poliittisten päättäjien kanssa ja käyttävät yhteyksiään monipuolisesti. Verkostot tarjoavat tietoa, vinkkejä, huhuja, juoruja, ennakkotietoja ja uusia ideoita, ja niiden avulla pysyy mukana oman

alan kehityksessä ja saa palautetta omiin suunnitelmiinsa. Kuten eräs johtaja muotoilee, verkostot ovat "keskeinen pääoma työelämässä, se että tuntee oikeat ihmiset ja pitää myös heihin yhteyttä", ja niistä on "erittäin paljon hyötyä", koska niistä saa tietoa, jota ei saisi muuten mistään. (J21)

Muutama ammattijohtaja tuo esiin myös tiiviiden verkostojen varjopuolia. Verkostot estävät "positiivista heterogeenisuutta" Suomessa. Jo Ruotsissa, mutta varsinkin suuremmissa maissa, yritysten johtoportaat ovat monimuotoisempia ja ihmisiä tulee eri maista. (J21) Samaa miettii toinen ammattijohtaja, jonka mielestä pienissä piireissä on hyvät ja huonot puolensa. Myönteistä on se, että yhteyttä on helppo ottaa, kielteistä taas se, että sisäpiiristä tulee liian tiivis:

> Suomi on tämmöinen *club*... Johtajien sisäpiiri on aika pieni, ja siksi se pyörii aika tehokkaasti mutta kyllä siellä [tehtäviä] saa ja hallituspaikkoja jaetaan ja varmaan joskus vähän tietoakin jaetaan. Tässä on hyvä puoli, että on tämmöinen tiivis yhteisö monella tapaa ja tuntee [ihmiset], voi soittaa ja kysyä: Mutta sitten se toinen puoli on, että joskus [käydään] metsällä ja kaikkea mahdollista, niin tietyllä tavalla siitä tulee liian tiivis. Negatiivisesti se näkyy siinä, että sisäpiiri vähän hoitaa asioita toisilleen. (J24)

Sisäpiiri hoitaa

Perijät omassa leirissään

Siinä missä ammattijohtajat ovat verkostoituneet laajasti ja levittäytyneet eri järjestöihin, huipputuloiset perijät ovat selvemmin omassa leirissään, jossa he ajavat yritystensä etuja. Perijät toimivat erityisesti Perheyritysten liitossa, jossa heitä oli lähes kolmannes (29 prosenttia) hallitusten jäsenistä vuosina 2006–2018. Perijät ovat aktiivisia myös Keskuskauppakamarissa, jossa heitä oli 16 prosenttia hallitusten jäsenistä, mutta muuten heitä oli vähän etujärjestöjen hallituksissa (Kuvio 7).

Perijöiden vähäinen verkostoituminen kuuluu myös haastatteluissamme, joissa he ovat selvästi kriittisiä elinkeinoelämän eliittejä kohtaan. Siinä missä jokunen yksittäinen ammattijohtaja arvostelee sisäpiirejä, perijöillä järjestelmän kipakka kritiikki on tavallista. Perheyhtiön toimitusjohtaja, joka edustaa nuorempaa polvea, arvostelee talouselämän huipulla vaikuttavia pieniä piirejä ja pitää niitä Suomen suurena ongelmana, koska uusia vaikutteita ei liiemmin tule. Kyytiä saa metsästysporukoiden herkeämätön tapa pitää yhteyttä. Hän muistuttaa, että monille metsästys on intensiivistä toimintaa. Jahteja voi olla pari kertaa viikossa ja yhteiset matkat suuntautuvat myös Suomen ulkopuolelle vaikkapa Tanskaan ja Englantiin. Tiivis yhteydenpito tuottaa tiivistä tunnelmaa ja yhdenmukaisuutta:

> Jahti, jahti, samat ihmiset koko ajan, niin se on osasyy, miksi tämä retoriikka sitten kaikilla on ihan sama: Suomi on paska maa ja täällä ei voi tehdä mitään ja tämä on se ongelma ja näin poispäin. Koska ne porukat on hyvin pienet ja sinne ei tuoda kovinkaan paljon uusia influensseja. Se on osa tätä ongelmaa. (P16)

Paska maa

Erään monisukupolvisen omistajasuvun perijä kuvaa ulkopuolisuuttaan toteamalla, että talouselämässä on eliittiryhmiä, mutta hän pysyttelee etäällä klikeistä: "Varmasti on sekä uutta että vanhaa [eliittiä] ja... Mä en kyllä hirveästi innostu metsästysporukoista, tai niitähän on varmasti erilaisia, mutta jotenkin se koko se klikkimaailma on mielestäni aika ahdistava." (P18) Suomenkielinen perijä puolestaan kuvailee ruotsinkielisten pieniä piirejä:

> Kyllä tämä ankkalampi-ilmiö ainakin jossain määrin on [totta], ettei kai sitä voi kiistää, että vauras ruotsinkielinen väestönosa, jolla on paljon sitä perittyä ja osittain myös toki omin ansioinkin tehtyä varallisuutta, niin se on aika tiivis yhteisö. He kyllä selkeästi auttaa toinen toisiaan tarvittaessa, mutta kyllä se on aika pienimuotoista verrattuna muihin maihin. Että on tämä aika demokraattinen systeemi tämä Suomi. Mutta kiistatta on pieni eliittiporukka. (P11)

Ankkalampi-ilmiö

Monet perijät kertovat jättäytyneensä kokonaan sivuun edunvalvonnasta ja poliittisesta toiminnasta ja mieltävät olevansa verkos-

tojen, eliittien ja sisäpiirien ulkopuolella. He eivät ole "vallankäyttäjätyyppiä", eikä heillä ole "vaikuttamishaluja", (P1) eivätkä poliittiset kysymykset ole "ikinä oikein kiinnostaneet niin kauheasti". (P9) Usean suuryhtiön hallituksessa pitkään istunut perijä toteaa, ettei ole valtaa tavoitteleva ihminen: "No en mä tiedä, onko meillä yhteiskunnallisesti valtaa, en ole valtaihminen, mua ei kiinnosta valta ollenkaan." (P16) Toisen suuren sukuyrityksen perijä kuvaa, että hänellä on mahdollisuus nostaa asioita esille ja keskusteluun, mutta "en kutsuisi itseäni vallankäyttäjäksi". (P10) Osa perijöistä keskittyykin suosiolla vain bisnekseen:

> Edunvalvonnassa? Siis olenko mä poliittisesti aktiivinen? En. Mua on joskus pyydetty tukijaksi, jonkun RKP:n, mutta mä en ole mennyt mukaan näihin enkä aio mennäkään... Kai se nyt on yhteiskunnallisesti sitten merkittävää se, että mä toimin enkeli-investoijana, mä investoin start-upeihin. (P21)

Enkeli-investoija

Eräs suuromistaja, joka ei työskentele sukufirmassa vaan aivan toisella alalla, ei oikein edes hahmota kysymystä aktiivisesta edusvalvonnasta. Hän kysyy, mitäs se onkaan, ja vastaa sitten:

> En mä tiedä, miksi mä menisin mihinkään semmoiseen, tai mä menen vain semmoisiin, mihin tuntuu, että on lähes pakko mennä, tai vähän niin kuin pakko, tai mikä on hauskaa. Ja jos ei ole kumpaakaan, niin sitten mä en mene. (P13)

Lähes pakko

Monille perijöille yhteiskunnallinen vaikuttaminen on vierasta. Heille riittää perityn omaisuuden hoitaminen ja yrityksen asioiden edistäminen. Perijät voivatkin olla aktiivisia harraste-, taide-, kulttuuri- tai tiedemaailmassa. Sydän saattaa sykkiä niin vanhoille autoille kuin suomalaiselle ruoalle tai kotipaikkakunnalle. Yksi sanoo pelastavansa Suomen koulutusjärjestelmän, (P2) toinen rakennusperinnön (P18) ja kolmas kertoo olleensa mukana paikallisissa hankkeissa. (P6) Toisaalta huipputuloisissa perijöissä on myös joukko, jolla on hyvät suhteet poliittisiin päättäjiin ja yhteiskun-

nallista vaikutusvaltaa. Erityisesti jo eläkkeelle siirtyneet perijät kertovat istuneensa kolmikantaisissa pöydissä. Eläköitynyt perijä muistelee keskeistä rooliaan sekä työnantajana että työnantajien etujen valvojana:

> Kyllä mulla on ollut iso rooli siinä mielessä, että mä olen kuitenkin ollut toimitusjohtaja semmoisessa firmassa, joka on työllistänyt satoja... Sitten mä olen ollut mukana erilaisissa teollisuuden yhdistyksissä, EK:ssa, vaikka kuinka monessa tämmöisessä, kauppakamarissa ja niin edelleen ja niin edelleen. Että kyllä siinä on ollut paljonkin rakentamassa tätä yhteiskuntaa, vaikka mä en ole koskaan ollut politiikassa... sinne mä en ole koskaan halunnut. (P14)

Iso rooli

Jotkut vanhemman polven perijät kertovat vähentäneensä vaikuttamistyötä ja edunvalvontaa ajanpuutteen vuoksi, koska "se on tosi aikaa vievää hommaa". (P7) Yksi on luopunut kiireidensä takia myös liike-elämän metsästysporukoista. (P17) Kuusikymppinen perijä, joka on perheyrityksessä toimitusjohtajana, lähti jo nuorena mukaan edunvalvontajärjestöihin, mutta on sittemmin luopunut järjestötoiminnasta:

> Mä olin aktiivinen meidän alan yhdistyksessä ja liitossa ja työnantajaliitossa silloin nuorena... Mä olin ehkä 20–22-vuotias, sillä välillä, kun mä olin jo tuolla EK:n hallituksessa ja siellä ja täällä ja kauppakamarin hallituksessa. Pahimmillaan varmaan meni puolet normityöajasta, jos ei nyt ihan yhteiskunnallisiin, niin kuitenkin tällaisiin yhteisiin asioihin. Totesin, että tämä on vähän liikaa ja aloin sitten vähentää... mä olen kyllä niistä aika paljon jättäytynyt pois. (P11)

Puolet normityöajasta

Nuoremmat sukuyhtiöiden johtajat ja sijoittajamaailmaan siirtyneet nuoret perijät karttavat järjestöjä. Eräs sukuyhtiön nuori johtaja sanoo istuneensa järjestöpöydissä mutta ei tunnu antavan toiminnalle kovinkaan paljon arvoa, koska se ei hyödytä suvun yhtiötä:

Kalenteri täynnä

> Olen mä eri järjestöissä, mutta en voi sanoo, että olisin hirveän aktiivinen. Ei… Niillä ei ole niin paljon merkitystä meille… Mun kalenteri on sen verran täynnä, että kyllä mä karsin sieltä kaiken pois, mikä ei suoranaisesti ole liitännäinen meihin. (P20)

Jotkut sanovatkin valinneensa toisen tien yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ja onnistuneensa siinä varsin hyvin. Eräs suurperijä kertoo pysyneensä etäällä edunvalvonnasta ja käyttävänsä aikansa mielestään tehokkaammin yritysmaailmassa. Hänen mielestään yritykset toimivat aiempaa enemmän ohi järjestökentän, ja hän kertoo pohtineensa paljon itselleen läheisiä aiheita esimerkiksi suoraan niistä vastaavan ministerin kanssa. Mies sanoo olleensa kehittelemässä tiettyjä hallituksen linjauksia aika tiiviisti ja "nehän ovat nyt aika maksimaalisesti hallitusohjelmassa". (P17) Suorat kontaktit ovatkin hänen mielestään tehokkaampi tapa vaikuttaa kuin edunvalvontajärjestöt.

Maksimaalisesti hallitusohjelmassa

Myös kuusikymppinen perijä, joka on ollut yhteiskunnallisesti aktiivinen ja aikanaan mukana EK:ssa, tunnistaa, että nuoret eivät enää halua kuulua järjestöihin. Esimerkkinä hän mainitsee peliyhtiö Supercellin perustajan Ilkka Paanasen:

Vapaa sielu

> Sitä ei vähempää voisi kiinnostaa kuule joku yritysjärjestökenttä, haistakaa pitkä huilu vaan… Mutta silti häntä kuunnellaan todella tarkkaan. Hän toimii erityyppisesti, hän on semmoinen vapaa sielu eikä ohjattavissa millään tavalla ja tämmöisiä nuoria nyt on ilmaantumassa tähän enenevässä määrin, joka on musta ihan tervettä. (P15)

Nuorten uudenlaisesta ajattelutavasta ilahtuva perijä kertoo omien lastensa tutustuvan muihin nuoriin johtajiin ja omistajiin toiseen tapaan, epävirallisemmin. Nuoret ovat myös perustaneet omia järjestöjään tai ryhmittymiään, kuten alle nelikymppisten Future Board -yhdistyksen, jonka tarkoituksena on tuoda nuoria hallitusammattilaisia yhteen. Toiminnassa on mukana myös sukuyhtiöiden perillisiä.

Perijöiden puheissa erottuu kuitenkin yksi vaikuttamiskanava, joka yhdistää lähes heitä kaikkia: he kiittelevät Perheyritysten liittoa hyvästä työstä ja perheyritysten ymmärtämisestä. Huipputuloisilla perijöillä onkin ollut liiton hallituksissa vahva asema, analyysissammehan kävi ilmi, että lähes kolmannes Perheyritysten liiton hallituksen jäsenistä oli huipputuloisia perijöitä (Kuvio 7). Perheyritysten liiton valtuuskunta onkin kuin suomalaisten sukuomistusten kuka kukin on -lista. Ylimmän tulopromillen ja varakkaimmista suomalaisista laadittujen listojen kärkeen vuodesta toiseen nousevien perijäsukujen jäseniä on sen valtuuskunnassa kymmenittäin. Melkeinpä kaikilla haastateltavillamme on – tai on vähintäänkin ollut – kytkös liittoon. Vain muutama sanoo eronneensa tai sivuuttavansa liiton.

Erään perheyrityksen toimitusjohtajan mukaan "Perheyritysten liitto ymmärtää omistajuudesta kaiken sen, mitä EK ei ymmärrä. Sillä on oma tehtävänsä. Perheyritysten liittohan keskittyy yrittäjyyteen ja omistajuuteen, verkottumiseen ja osaamiseen." Hän suomii EK:ta suuromistajien sivuuttamisesta:

Perheyritysten liitto ymmärtää

> EK ei ole koskaan ymmärtänyt yksityisestä omistajuudesta yhtään mitään. Käsittämättömän ulkona kaikesta omistajuuteen liittyvästä. Sitä värjää erittäin vahvasti se, että siinä ovat olleet vallassa toisaalta suurteollisuuden edustajat ja sitten toisaalta oma toimistoväki, jotka ovat palkansaajia. EK:n ymmärrys omistajuudesta on tosiaan ihan olematon… He eivät ymmärrä sitä, että on olemassa yksityistä omistajuutta ja että sillä voi olla jotain merkitystä. (P12)

EK käsittämättömän ulkona

Perheyritysten liitto keskittyy suurperijöiden erityistarpeisiin: uusien omistajasukupolvien kouluttamiseen ja perintöomaisuuksiin kohdistuviin veroihin. Eräs perijä selittää liiton merkitystä kansainvälisen yrityksensä näkökulmasta:

> Koko meidän yritysryppäällä on hyvin vähän työntekijöitä Suomessa, me ollaan hyvin kansainvälinen yritys eli sitä kautta ehkä meidän aktiivisuus EK:ssa on ollut vähäisempää kuin aikaisemmin. Perheyritysten liitto on huomattavasti lähempänä meitä…

Networking

kokemuksen vaihtaminen ja networking ja verkostoituminen ja näin niin ovat tärkeitä sillä alalla. (P10)

Vuonna 1997 perustetun Perheyritysten liiton alkuperäisenä tavoitteena oli tuottaa veropolitiikkaan selkeä käänne perheyritysten eduksi, tuoda poliittisten päättäjien keskuuteen tietämys perheyrityksistä ja luoda jatkuvuutta perheyritysten edunvalvontaan, kuten liiton toimitusjohtajanakin työskennellyt vaikuttajaviestinnän ammattilainen Anders Blom on väitöskirjassaan todennut.[326] Liiton perustamisen aikaan maailmalla yleistyi perheyrityksiä koskeva tutkimus, ja Suomeenkin saatiin ensimmäinen perheyrittäjyyden professuuri vuonna 1999. Taustalla on myös katkeria tuntoja, joita haluttiin paikata. Ahlströmin suvun perillinen Krister Ahlström esimerkiksi on kirjoittanut perheyrityksiä käsittelevän kirjan esipuheessa, että perheyritykset pitivät matalaa profiilia 1900-luvun loppuvuosikymmeninä ”poliittisen ajojahdin takia”. Perheyritykset ”kuitenkin selviytyivät poliittisesti epäedullisista ajoista”, kirjoittaa Ahlström, ”ja kommunismin kaaduttua perheyritysten merkitys on tunnustettu myös valtiovallan taholta.”[327]

Perheyritysten edunvalvonta on 2000-luvulla ollut tehokasta. Liitto sai tuotua perheyritys-sanan Paavo Lipposen toisen hallituksen ohjelmaan vuonna 1999, ja vuonna 2010 liiton toimitusjohtajaksi palkattiin korkean profiilin johtaja, entinen pääministeri Matti Vanhanen. Sittemmin liiton puheenjohtajasta Anne Berneristä tuli liikenne- ja viestintäministeri. Sukupolvenvaihdoksiin ja omaisuusverotukseen keskittyvää edunvalvontaa voi pitää onnistuneena, sillä varallisuusvero poistettiin liiton lobbauksen tuloksena ja perintöveroa, jonka poistoa liitto ajaa, on kevennetty.[328] Moni perijä onkin tyytyväinen. Erään perheyrityksen eläköitynyt toimitusjohtaja punnitsee liiton työtä perheyrityksiin kohdistuvien asenteiden avulla:

Kyllä ne on saanut paljon aikaiseksi siinä mielessä, että perheyritysten arvonanto [on lisääntynyt]. Siis se, että mitä kadunmies ajattelee perheyrityksistä, niin sehän on nyt ihan muuta kuin mitä se

oli 30 vuotta sitten. Että mehän oltiin kaikki konnia, ja tuo Kristiina Halkola lauloi vaan 20 perheestä ja kuinka ne ryöstää ja ryövää kaiken. Okei, siitä on ehkä vielä pidempi aika. Mutta kyllähän perheyrittäjyys on nyt hyvin arvostettua. (P14)

Oltiin kaikki konnia

Toisen perijän mukaan EK:n voisi lopettaa kokonaan ja korvata Perheyritysten liitolla, jossa ovat kasvamassa ja näkyvillä myös tulevan sukupolven vaikuttajat:

Perheyritysten liitolla on sillä lailla mielenkiintoinen agenda, että se liittyy hyvin pitkälle sukupolvenvaihdosprosessiin, joka on se iso rupeama kaikille perheyrittäjille. Ja sen kanssa joutuu aikamoiseen soppaan… Millään muulla järjestöllä, nehän ei voi nimetä, ketkä ovat nousevia uuden sukupolven tähtiä lainausmerkeissä. Mutta Perheyritysten liitossa voi. Eihän ne kaikki ryhdy sitten johtamaan niitä perheyrityksiä, vaan sieltähän kasvaa poliitikkoja ja sieltä kasvaa jos jonkunmoista osaajaa. Mutta sä voit nimetä ne, koska sä tiedät, keitä ne sun lapset on. (P15)

Sukupolvenvaihdosprosessi

Seuraavan sukupolven valmentaminen saa kiitosta myös muilta perijöiltä. Liitolla on tärkeä rooli tehtävässä, jossa seuraavaa sukupolvea valmistellaan aktiivisiksi omistajiksi:

Mun mielestäni se on aika hyvä seura, se next generation -homma, ja se että jos on semmoset aktiiviset lapset… ne tulevat siihen hommaan mukaan, niin se on kyllä tosi terveellinen juttu, koska sitä valotetaan niin monelta kannalta sitä omistajuutta. (P11)

Aktiiviset lapset

Yrittäjät verkostojen reunoilla, omalla asiallaan

Huipputuloisten yrittäjien asema talouden eliiteissä on verrattain näkymätön. Heitä on varsin vähän etujärjestöjen hallituksissa. Yrittäjiä on eniten teknologia- ja rakennusteollisuuden etujärjestöissä, joissa heitä oli tutkimanamme ajanjaksona kuutisen prosenttia. Suomen yrittäjissä, yrittäjien kattojärjestössä, huipputuloisia on

hallituksessa vain noin kolme prosenttia, koska yrittäjistä monet ovat keski- ja pienituloisia (Kuvio 7).

Huipputuloiset yrittäjät ovatkin ehkä selkeimmin muodollisen edunvalvonnan ja talouden eliittiverkostojen reunalla. Noin puolet haastattelemistamme yrittäjistä sanoo, ettei ole mukana oikein minkäänlaisissa verkostoissa sen enempää taloudessa kuin politiikassakaan ja karttaa myös kaikkia klubeja. Syyt ovat usein käytännöllisiä. Yrittäjän täytyy keskittyä työhönsä, verkostoista ei ole suoranaista hyötyä ja politiikassa ja järjestötyössä asiat etenevät liian hitaasti. Yrittäjistä yksi kertoo, että ei kuulu "mihinkään herraklubeihin". Etujärjestö on hänelle ainoa tapa verkottua ja senkin hän tekee pitkin hampain:

Pakkopullaa

> En mä ainakaan ole ikinä kuulunut semmoiseen, enkä mä edes tiedä ketään, joka kuuluu niihin. Mä luulen, että ne on ihan merkityksettömiä... Ne on vähän vanhanaikaisia. Mä olen kuitenkin nuorempaa polvea... Kyllä se on enimmäkseen pakkopullaa, jossain työmarkkinajärjestöissä täytyy kokouksessa olla. (Y25)

Useat yrittäjät myös sanoutuvat suorasanaisesti irti poliittisista päättäjistä: he eivät ole poliittisesti aktiivisia, (Y21) heillä ei ole poliittisia kontakteja, (Y27) eivätkä he ole mukana poliittisessa toiminnassa. (Y28) Yrittäjistä yksi panee yhteydet poliittisiin päättäjiin halki, poikki ja pinoon: "Ei kiinnosta pätkääkään. Tunnen yhden tai kaksi henkilökohtaisesti, mutta ei voisi kiinnostaa vähempää." (Y14) Toinen yrittäjä kuittaa kysymyksen yhteyksistä poliitikkoihin samaan tapaan. Hänellä ei ole minkäänlaista poliittista kantaa, eikä hän ole ollut aktiivinen verkostoissa eikä halua mennä "kaikkiin marttakerhoihin" mukaan: "Kun ei ole ollut tällaisessa edunvalvonnassa eikä Rotareissa, niin en mä tiedä. Tai poliittista mielenkiintoa ei sinänsä ole." (Y3) Kolmas kuvaa, kuinka politiikka on liian hidasta ja monimutkaista, jotta hän voisi olla siinä mukana tai yhteydessä päättäjiin:

Ei kiinnosta pätkääkään

> Tavallaan politiikka ja kaikki poliitikot ja kaikki tuommoinen, mä olen äärimmäisen nopea tekemään päätöksiä ja vaadin itseltäni ja

> myöskin muilta tuloksia, niin koen, että ne etenee niin hitaasti. Ja sitten se ei ole niin suoraviivaista, mitä mun oma toiminta on, ja koen, että musta ei ole siihen. (Y24)

Etenee niin hitaasti

Kannanotoista paistaa läpi myös yrittäjille tyypillinen yksilöllisyys ja omapäisyys. Moni mainitsee, että politiikka vaatisi liikaa sopeutumista ja sovittelua, eikä siksi koe politiikkaa lainkaan omaksi alueekseen. Eräs yrittäjä kuvaa, ettei löydä yhtäkään puoluetta, joka vastaisi hänen ajattelutapaansa, vaikka tietääkin yksittäisiä poliitikkoja, joiden ajatusmaailmaan on helppo samastua. (Y21) Toinen yrittäjä sanoo, ettei itse halua politiikkaan, koska on liian itsenäinen sopeutuakseen puoluepolitiikkaan:

> Ja sitten politiikkaan mä en halua mennä, koska mä olen aivan liian itsenäinen semmoiseen ajatteluun, mitä puoluepolitiikka vaatii. Yrittäjäthän ei ole sopuli-ihmisiä, ne on tämmöisiä itsenäisen oman tien kulkijoita. Meni se sitten hyvin tai huonosti, mutta omaa tietä sitä seurataan. Eikä niin kuin puoluepolitiikassa, että päätetään yhteisesti asioita. (Y12)

Sopuli-ihmiset

Eräs yrittäjä seuraa politiikkaa mutta on päätynyt siihen, että hänen on parempi olla insinöörinä kuin lähteä mielenosoituksiin, sillä hän on työssään mukana suunnittelemassa polttoainetta säästävää tekniikkaa:

> Mä laskin jossakin vaiheessa, että tämä projekti säästää 2 000 litraa polttoainetta tunnissa, 24 tuntia vuorokaudessa, vuoden jokaisena päivänä. Niin tästä se lähti, ettei ole mitään, mun ei kannata mennä sen plakaatin kanssa vihreiden mielenosoitukseen, vaan mun kannattaa pysyä sieltä pois. Ja sitten mun kannattaa suunnitella näitä järjestelmiä, koska ne tuottavat tuhatkertaisesti taas sitten enemmän säästöjä. Ja siitä se lähti, että mä olen parempi insinööri kun mielenosoittaja. (Y12)

Parempi insinööri

Vakavammin hän sanoo myös, että yrittäjän täytyy keskittyä työhönsä, eikä politiikkaan siksi kannata mennä mukaan: se hajottaisi liikaa. (Y12)

Huipputuloiset yrittäjät kiistävät kuuluvansa talouden ja politiikan verkostoihin, mutta noin puolet haastattelemistamme yrittäjistä kertoo, että heillä on yhteyksiä poliittisiin päättäjiin, ja näyttää siltä, että yrittäjillä ei ole ongelmia ottaa yhteyksiä päättäjiin silloin, kun he yhteyksiä tarvitsevat. Aivan kuten ammattijohtajilla myös huipputuloisilla yrittäjillä kynnys on matala:

> Kahdella puhelullahan sä tässä Suomessa pärjäät. Sä soitat jollekin, että tunnet sä jonkun joka tuntee tuon… Jos mulla jotenkin olisi tarve Antti Herliniä tavata, niin mä nyt tiedän, että tuo tuntee sen sen verran hyvin, että se vois kuunnella mua, jos mulla olisi oikeasti jotain asiaa… Yhdellä, max. kahdella puhelulla tämmöinen Suomessa jollakin tapaa onnistuu. (Y4)

Max. kahdella puhelulla

Monet yrittäjät kertovat tapaavansa päättäjiä epämuodollisesti verkostoissa ja tilaisuuksissa tai menevänsä heidän puheilleen suoraan tai etujärjestöjen kautta. Kuten eräs yrittäjä kuvaa:

> Kyllä niitä nyt tavataan totta kai. Ehkä se aika vähäistä se interaktio kuitenkin niitten poliittisten päättäjien kanssa on mutta, että kyllä totta kai… Kyllä poliitikkoja on tullut tavattua ja virkamiehiä totta kai, ja kaikkia jotka tässä systeemissä nyt toimii. (Y25)

On tullut tavattua

Osa mainitsee verkostoja, joissa he ovat aktiivisia, kuten Elinkeinoelämän keskusliitto tai muut oman alan ammattijärjestöt. He luettelevat myös klubeja ja seuroja, kuten Pörssiklubin, Rotaryt, Lions-klubin ja vapaamuurarit. Eräs yrittäjä kuvaa vuorovaikutuksen merkitystä:

Pörssiklubi

> Mitä tulee Pörssiklubiin, niin se on toinen juttu. Siellä tavataan liikemiehiä ja saadaan hyviä vihjeitä ja keskustellaan. Siellähän on hyvin korkeatasoisia tilaisuuksia… Myöskin Suomalaisella Klubilla on tämmöisiä [tilaisuuksia], sekä politiikan että talouselämän vaikuttajia ja heidän kanssaan keskustellaan. (Y30)

Toiselle yrittäjälle maanpuolustuskurssi on keino luoda verkostoa ja yhteyksiä yhteiskunnan kermaan:

> Kävin valtakunnallisen maanpuolustuskurssin, siellähän oli kansanedustajia ja siellä oli pääjohtajia ja valtionvirkamiehiä ja eversejä ja kaiken maailman yhteiskunnallista ammatillista kermaa, jota sinne kutsutaan… Sieltä on tullut poliitikkoja. Meillä oli pari kansanedustajaa siellä ja sitten siellä on virkamiesjohtoa. (Y1)

Kaiken maailman kermaa

Monien yrittäjien ystävä- ja harrasteverkostoissa on poliittisia päättäjiä. Hyvin verkottunut yrittäjä (Y30) kuvaa, että hänellä on totta kai epävirallisia tapaamisia ja kytköksiä politiikkaan ja hän tuntee kansallisestikin merkittäviä poliitikkoja henkilökohtaisesti. Jotkut yrittäjät ovat olleet jossain kohtaa poliittisesti aktiiveja. Joukossa on kunnallispolitiikan veteraani, joka on harrastanut kunnallispolitiikkaa jo melkein puoli vuosisataa. (Y15) Toinen yrittäjä kertoo olleensa nuorisopolitiikan huipulla ja luettelee pitkän rivin tunnettuja suomalaisia poliitikkoja, jotka hän tuntee hyvin. Kolmas muistelee aikaansa puolueen nuorisojärjestön puheenjohtajana ja kertoo tapaavansa poliittisia päättäjiä urheiluharrastuksessa, vaikkakaan urheileminen ei liity mitenkään puoluepolitiikkaan ja tapaamiset ovat epämuodollisia. (Y8) Neljäs yrittäjä taas kuvaa, kuinka pääsi Lontoossa suomalais-brittiläisen kauppakamarin avulla tutustumaan suomalaisiin poliitikkoihin, joiden puheille ei todennäköisesti olisi kotimaassa päässyt:

> Jäi mieleen yksi tilaisuus. Oli alle kymmenen ihmistä illallisella ja pääministerikin oli siellä. Sain ihan eri kuvan hänestä kuin mikä hänen semmoinen yrmy julkikuvansa oli. Ja näin pääsin minäkin tapaamaan ministereitä, pääministereitä, diplomaatteja, että se oli siinä mielessä hienoa aikaa… pääsin tutustumaan suomalaisiin, semmoisiin, joihin mä en olisi ikinä päässyt tutustumaan Suomessa. (Y5)

Yrmy julkikuva

Jos oma ala liittyy poliittisesti kuumaan aiheeseen, esimerkiksi energia- tai ympäristökysymyksiin tai sosiaali- ja terveysalaan, yhteydet vaikuttavat tiiviimmiltä. Esimerkiksi ilmastonmuutoksen, energiantuotannon ja clean techin teemoista järjestetään tapahtumia, joissa yrittäjät voivat tavata poliittisia päättäjiä aina presidenttiin asti. (Y3) Eräs sosiaali- ja terveysalan yrittäjä on ollut sote-palvelujen uudistamisessa niin tiiviisti yhteydessä kunta-alan päättäjiin, poliitikkoihin ja virkamiehiin, että he tulevat jo kysymään neuvoa häneltä. Hän arvioi kykenevänsä vaikuttamaan sote-ratkaisuihin niin, että "jos mä oikein paan ponteni johonkin caseen, niin kyllä se menee yleensä eteenpäin". Hän kokeekin, että hänellä on myös yhteiskunnallista valtaa ja hän saa asiansa perille, jos oikeasti niin haluaa: "Mä saan audienssin kyllä, mihin mä haluan tässä sektorissa... En mä tiedä, onko se nyt valtaa, mutta jotain vaikutusvaltaa se on, että jos on sote-asia, niin kyllä mua sitten kuunnellaan." Hän pitääkin yhteyttä päivittäin sote-asioista päättäviin poliitikkoihin kunnanhallituksessa ja virkamiehiin "ottaen audienssin suoraan sille henkilölle, jonka mä tiedän, että tämän hyppysissä se on". (Y4)

Toinen yrittäjä toteaa suorasta vaikuttamisesta naurahtaen: "Kyllä mulla tuosta puhelimesta varmaan kaikkien kansanedustajien suorat numerot löytyvät ja ne vastaavatkin." (Y23) Kun oma asia vaatii, mies kertoo ylpeästi kykenevänsä todennäköisesti jopa kaatamaan lakeja:

> En mä nyt ole [yhteiskunnallisesti] aktiivinen välttämättä, mutta sitten jos on sellainen asia, joka jollakin lailla liippaa mua. En mä rupea muitten asioita ajattelemaan, mutta jos ne liittyvät tähän mun omaan toimintaani tai elämääni, niin kyllä mä saatan soitellakin pari puhelua. Että yksi laki varmaan kaatuu mun takia. Se on ihan päätön. (Y23)

Yksi laki varmaan kaatuu

Mies on itse tehnyt lakiin liittyvän valituksen hallinto-oikeuteen mutta sanoo, että laki on suututtanut "isoja tahoja": "Mutta siinä on nyt siirtymäaika päällä, eikä se tule varmaan koskaan voimaan,

mä luulen, että se saadaan kaadettua kyllä. Siellä on niin isot tahot, muitakin kuin minä, joita on suututettu." (Y23)

Isot tahot suututettu

Huipputuloiset yhteiskunnallisina vaikuttajina

Huipputuloisia kuunnellessa vaikuttaa siltä, että Suomi toimii monen mielestä edelleenkin kuin kerho, jossa kaikki tuntevat toisensa ja ovat tarvittaessa yhden puhelinsoiton päässä. Tämän kerhon kantava voima ovat suurten yritysten ammattijohtajat, jotka risteilevät erilaisissa tapahtumissa ja seminaareissa ja pitävät yhteyttä urheilemalla ja metsästämällä. Johtajista kukaan ei valita, että yhteydet poliittisiin päättäjiin eivät toimisi, ja he luottavat siihen, että heillä on pääsy päättäjien ja virkamiesten puheille silloin kun siihen on tarvetta.

Kaikki perijät eivät edes kuvittelisi istuvansa päätöksentekopöydissä, eikä se heitä kiinnosta. Heille riittää yksityinen elämä, jossa intohimona saattaa olla puutarhanhoito, itämaiset matot, taide tai vanhat autot. Perijöistä monet vetäytyvät poliittisesta toiminnasta ja verkostoista ehkä siksi, että heillä on siihen varaa. Oma asema on niin turvattu, ettei potkuja tarvitse pelätä eikä aktiivinen verkostoituminen ole tarpeellista. Toisaalta monet huipputuloiset perijät ovat haastattelujemme perusteella myös yhteiskunnallisesti aktiivisia. Perijöiden yhteiskunnallinen painoarvo ohjautuu erityisesti Perheyritysten liittoon: perijät ovat aktivoituneet yhteiskunnallisessa vaikuttamisessa ja edunvalvonnassa perustamalla oman etujärjestön ajamaan heidän asiaansa.[329]

Yrittäjät ovat pitkään väittäneet olevansa sivuroolissa poliittisessa järjestelmässä, jossa suuret teollisuudenalat ja ammattiliitot ovat näytelleet tulopolitiikan isot osat. Silti joka toinen huipputuloinen yrittäjä kertoo toimivista suhteistaan poliittiseen eliittiin. Suhteet poliittisiin päättäjiin toimivat varsinkin, jos ne ovat liiketoiminnan vuoksi tarpeellisia.

Huipputuloisten haastatteluissa erottuu kuitenkin myös kerhon halkeamia ja murtumia. Kaikki eivät elä sulassa sovussa. Erityisesti edunvalvonnan ytimessä olevan EK:n niskaan eri suunnista satava kritiikki kuvaa hyvin, kuinka talouselämän eliitit eivät rakennu

keskitetysti, niillä on erilaisia eturyhmiä. Myös sukupolvien välillä on kitkaa: nuoremmat tai keski-ikäiset johtajat ja perijät osin karsastavat vanhempia sukupolvia.

Halkeamien taustalla lienee ainakin osin globalisaatio, jonka edetessä yritysten toiminta on kansainvälistynyt. Yritysjohtajat istuivat pitkään toistensa hallituksissa, kunnes markkinoiden vapauttaminen 1980-luvulla avasi yritysten toimintakenttää ja rahoitusta. Hallituksia yhdistävät linkkaajien verkostot löystyivät ja 2000-luvulla yritysten hallituksiin on ilmestynyt myös ulkomaalaisia jäseniä, vaikka suomalaiset ovat toki säilyttäneet enemmistön.[330] Samalla yrityksiä ennen yhdistäneet muodolliset hallituskytkennät ovat löystyneet.[331] Erityisesti Suomen kaltaisissa pienissä eurooppalaisissa valtioissa yritykset eivät ole enää niin tiiviisti yhteyksissä toisiinsa istumalla toistensa hallituksissa.[332]

Vaikka elinkeinoelämän huipulla on edelleen talouden sisäpiiriä, joka kokoaa ja ajaa elinkeinoelämän yhteisiä etuja, samaan aikaan globaalisti toimivien yritysten edut ovat hajautuneet ja yksittäisillä yrityksillä on yhä enemmän vain omia etujaan ajettavana.[333] Yritykset joutuvat myös panostamaan erityisesti osakkeenomistajiin ja osakkeen arvonnostoon ja laajemmat yrityselämän intressit ovat jääneet sivummalle.[334]

Kerhot eivät ole välttämättä kadonneet, mutta niiden toimintatavat ovat muuttuneet. Kankeaa virallisuutta ja järjestötoimintaa on kevennetty ja korvattu epämuodollisemmalla yhteisellä puuhailulla, ennen muuta seminaareilla, urheilulla ja metsästyksellä. Esimerkiksi Isossa-Britanniassa hallitusten jäsenyyksien ja muodollisten herraklubien rinnalle ovat tulleet epämuodolliset verkostot, seminaarit, konferenssit, illalliset ja lounaat,[335] ja vanhat sisäpiirit ovat osoittaneet murentumisen merkkejä.[336]

Myös Suomessa yrityselämän eliitit toimivat yhä epämuodollisemmin. Yhtä kaikki näyttää kuitenkin siltä, että huipputuloiset ovat tärkeä osa sekä ylintä sisäpiiriä että sen alapuolella pyöriviä verkostoja ja kaikilla heillä näyttää olevan luottoa siihen, että he voivat vaikuttaa poliittisiin päättäjiin. Tämän valossa onkin

kiinnostavaa selvittää, mitä verkostoituneet huipputuloiset tekevät kerhoillaan ja tahtovat poliittisesti: millainen heidän poliittinen ja yhteiskunnallinen projektinsa on.

7
PROMILLEN PROJEKTI: MITÄ ON TEHTÄVÄ?

Suomen kansainvälinen menestystarina alkoi maailmansotien loppumisesta. Pohjoismainen hyvinvointimalli oli sotien jälkeisen ajan suurin talouspoliittinen keksintö. Se käynnistyi Suomessa samaan tapaan kuin monissa muissa länsimaissa, joissa ryhdyttiin jälleenrakennukseen ja pyrittiin *warfaresta welfareen* eli sotataloudesta yhteiskuntaan, jossa olisi turvallisuutta tuovaa taloudellista ja poliittista vakautta sekä tasa-arvoa vahvistavaa sosiaalista liikkuvuutta. Pohjoismaissa malli rakentui vähitellen 1960-luvulta lähtien universalistisille, kaikkia yhtäläisesti koskeville, periaatteille. Erityisesti sosiaaliturvasta ja julkisista palveluista tehtiin jokaiselle, niin suurikuin pienituloisillekin, kuuluvia oikeuksia.[337]

Juuri tämä pohjoismaisen hyvinvointivaltion perinne näyttää olevan se kaikkein rakkain vihollinen, kun suomalaiset huipputuloiset puhuvat politiikan sisällöistä. Politiikan ja päätöksentekojärjestelmän nykytilaa suressaan huipputuloisille on selvää, että Suomessa pitäisi tehdä joukko kipeitä päätöksiä, joiden sisällöstä ei ole epäselvyyttä, mutta poliittinen järjestelmä ei vain kykene niihin.

Kun heiltä kysyy tarkemmin, mitä ovat ne itsestään selvät kiperät ja kipeät päätökset, joita he itse kannattavat, mutta poliitikot ja ay-liike jarruttavat omaa etua tavoitellessaan, ylitse muiden nousevat pohjoismaisen mallin olennaisimmat piirteet. Huipputuloisille tärkeiden poliittisten kysymysten ytimessä ovat hyvinvointivaltio

ja sen peruspilarit: suuri julkinen sektori ja korkea veroaste, jolla kustannetaan ja järjestetään kaikille edulliset julkiset palvelut ja sosiaaliturva.[338]

Monien huipputuloisten mielestä Suomi nimittäin keikkuu kuilun partaalla valtion velkaantuessa ja ihmisten käyttäessä etuuksia hyväkseen. Eräs perijä kiteyttää, että Suomen tilanne on "erittäin huolestuttava ja suoraan sanoen huono": "Suomen taloudessa on paljon ongelmia meidän kilpailukyvyssämme, ja meillä on työttömyys suhteellisen korkealla, Suomella on paljon velkaa. Kyllähän niitä ongelmia on." (P8)

Erittäin huolestuttava

Huipputuloisten enemmistön mielestä moni asia vaatii korjausta. Hyvinvointivaltio pitäisi pelastaa karsimalla etuuksia ja byrokratiaa, jotta saavutetuista eduista luovuttaisiin, velkataakka pienenisi ja julkisen sektorin tehottomuudesta päästäisiin eroon. Kivuliaiden päätösten tarvetta haastateltavamme perustelevat ennen kaikkea kolmella kansainvälisistä keskusteluista tutulla aiheella: valtionvelalla, hyvinvointivaltion tehottomuudella ja sen laiskistavalla ja holhoavalla vaikutuksella.

Hyvinvointivaltion kohtalo

Hyvinvointiyhteiskunta saa yleensä mielipidekyselyissä suomalaisten suuren tuen ja herättää myös osassa huipputuloisia positiivisia ajatuksia. Monet johtajat nostavat esiin nimenomaan hyvinvointijärjestelmän, erityisesti koulutuksen ja terveydenhuollon (J23) tasa-arvoa tuottavana asiana. Sen ansiosta Suomessa kaikilla on mahdollisuudet pärjätä, eikä syntyperä vaikuta:

> Meidän sosiaaliturvassa ja systeemissä on se, että ihmiset saa terveydenhuollon ja koulutuksen. Heidän pitää itse viitsiä käydä koulua ja lukea siellä, mutta se heille annetaan. Meidän tasa-arvoisuus on huippuluokkaa. Aina se voisi olla parempi, mutta sitten herääkin kysymys, voiko sellaista käsitettä kuin absoluuttinen tasa-arvo olla, koska on isoja ihmisiä, pieniä ihmisiä, on vasenkätisiä, oikeakätisiä. Meissä on aina eroja, mutta kyllä meidän yhteiskuntajärjestelmä maailman mittakaavassa on ihan huippuluokkaa. Pidettäisi vain se sellaisena. (J19)

Absoluuttinen tasa-arvo

Koulutusta kehutaan ehkä eniten. Hienoa koulutusjärjestelmää ja yliopistomaailmaa pitää vaalia, toteaa eräs johtaja. (J20) Toinen kiteyttää Suomen positiivisen kehityshistorian yhteen lauseeseen: "Ilmainen koulutus kaikille." (J27) Koulutus on tärkeää, koska se nostaa ihmisiä taustasta riippumatta ja luo siten mahdollisuuksia. Johtaja myöntää, että akateemiset vanhemmat vievät lapsensa muita todennäköisemmin akateemiselle uralle, mutta luokkaerot ovat hänestä silti Suomessa pieniä: "On Suomessakin jonkinlaisia luokkaeroja, mutta ne ovat ehkä huomattavasti pienempiä ja vähän erityyppisiä [kuin muualla maailmassa]." (J27)

Osa yrittäjistä on samaa mieltä: Suomessa vallitsee mahdollisuuksien tasa-arvo, koska yhteiskunta antaa ihmisille yhtä hyvät edellytykset. Yrityksillään ja kiinteistöillään rikastunut yrittäjä muistuttaa, että Suomi on klubi, jossa kaikki ovat jäseniä ja koulutusjärjestelmä, armeija ja kansalaisyhteiskunta antavat ihmisille mahdollisuuden mihin tahansa. (Y15) Miehelle Suomi on maa, jossa kaikilla on mahdollisuus onnistua, sillä yhteiskunta tarjoaa yhtäläiset mahdollisuudet "niin herrojen kuin narrienkin muksuille". (Y15) Vähittäiskaupalla rikastunut yrittäjä ajattelee samaan tyyliin ja nimeää muiden tavoin tasa-arvon ja turvallisuuden Suomen parhaiksi puoliksi:

> Suomalaisuus merkitsee mulle turvallisuutta ja luonnon puhtautta ja tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta, ja vaikka Suomea parjataan paljon yritysten tai työntekijöiden näkökulmasta, niin silti mun mielestä se antaa hyvän pohjan siihen, että kaikilla on samat edellytykset, myöskin koulutuksellisesti. (Y24)

Kaikilla samat edellytykset

Myös jotkut perijät nostavat esiin hyvinvointivaltion hienon perinteen. Suomalaisuus ja Suomi rakentuvat erään perijän mukaan juuri tasa-arvotekijöille: "Koulutus, kansakoululaitos on se, millä Suomi on rakennettu. Ei ole muitakaan menestyselementtejä, ellei nyt pitkää itärajaa sitten pidetä toisena. Ei ole muuta." (P17) Toisen perijän mukaan hienointa Suomessa on, että "me pidetään toisistamme huolta", mistä osoituksena on esimerkiksi terveydenhuol-

tojärjestelmä, jossa kaikki saavat hoitoa vaikkapa sydäninfarktiin. (P21) Eräs perijä ihailee sairaalajärjestelmää ja pohjoismaisen mallin tasapuolisuutta:

Suomen voima-valttitekijä

> Kun miettii, miten paljon sillä verorahalla saa, jos jotain tapahtuu, esimerkiksi sairastuu vakavasti, niin onhan se aivan uskomatonta, miten korkeatasoista terveydenhoitoa yliopistollisessa sairaalassa saadaan sillä verorahalla. Kyllä musta tuntuu, että yksi Suomen voimavalttitekijä, niin kuin muidenkin Pohjoismaiden, on se tietty tasapuolisuus, että tietää: jos mulle jotain tapahtuu, niin kyllä mä apua saan. Kun sä olet tuolla Tyksissä tai Hyksissä, niin ei siellä kysytä, kuinka paljon sä olet veroa maksanut. (P25)

Hyvinvointiyhteiskunnan suitsutus ei kuitenkaan ole huipputuloisten ainoa tapa käsitellä pohjoismaista mallia. Kehuttuaan Suomea ja pohjoismaista mallia huipputuloisten suuri enemmistö jatkaa ajatustaan painokkaalla mutta-sanalla. Kun haastateltavamme siirtyvät kuvaamaan Suomen nykytilaa, yhteiskuntamallin päälle lankeaa tummia varjoja. Niitä heittävät liian suureksi paisunut julkinen sektori ja liian anteliaat sosiaaliturvan järjestelmät. Ratkaisut ovat samanlaisia, joita yritysten saneerauksessa käytetään. Paisuneet osat pitää leikata pois ja tehostaa toimintaa kautta linjan. Eli kuten yksi johtaja muotoilee:

Hyvinvointi-valtio ihan jees

> Pohjoismainen hyvinvointivaltio on ihan jees niin pitkälle kuin sitä voidaan rahoittaa, mutta sitä ei varmaan voida rahoittaa niin pitkälle, tai niin hyvää hyvinvointivaltiota kuin meillä on takavuosina ollut, sitä ei ehkä pystytä ylläpitämään. Pitäisi pystyä vähän supistamaan ja karsimaan. Malli on hyvä, mutta laajuus pitää katsoa kriittisesti. (J8)

Hyvinvointivaltio meni liian pitkälle, sanoo myös toinen johtaja, joka vetoaa Nobel-palkittuihin suomalaisiin:

> Suomessa oletetaan, että yhteiskunta kantaa vastuun. Meidän sosiaaliturva ja hyvinvointivaltio meni tavallaan liian pitkälle. Tässäkin

> mä allekirjoitan paljon taas Ahtisaaren ja Holmströmin näkemyksiä. Me mentiin liian pitkälle, ja meillä meni myös 1980-luvulla Nokian ja Venäjän, Neuvostoliiton, kaupan kanssa niin hyvin, että me kuviteltiin, että meillä on varaa kaikkeen. (J26)

Nokia ja Neuvosto-liitto

"Liian pitkälle" menneestä mallista puhuu myös sukuyhtiönsä toimitusjohtajana työskennellyt perijä. Hänen mukaansa Suomessa on "hirvittävä määrä" ihmisiä, jotka eivät tee yhtikäs mitään:

> Kyllä tämä hyvinvointiyhteiskunta on mennyt liian pitkälle. Ei voida olettaa, että yksi osa kansaa elättää suuren osan kansaa, joka ei tee mitään... Mä en halua olla niin kauhean jyrkkä, mutta jollain lailla on mennyt liian pitkälle se, että kaiken pitää olla ilmaista ja mitään ei tartte tehdä. (P14)

Mitään ei tartte tehdä

Koska Suomi on hyvinvointimalleineen ajautunut liian pitkälle, tarvitaan muutoksia. Huipputuloisten lääkkeet ovat selkeitä ja yksinkertaisia. Tulevaisuuden rakentaminen "vaatii vain ihmisten parempaa sopeutumista päästää irti siitä vanhasta, jotta voisi tehdä jotain uutta". (J28) Vanhan säilyttämisen sijaan suomalaisten pitäisikin suostua kipeisiin uudistuksiin (J4; J12; P15) ja kivuliaisiin päätöksiin, (Y9) joilla palkkoja alennettaisiin sekä valtion velanottoa ja etuuksia leikattaisiin.

Tyypillistä on, että suomalaista mallia, joka on perustunut vahvalle hyvinvointivaltiolle, pidetään arvokkaana ja se halutaan pelastaa, mutta se tarkoittaa ennen kaikkea keskittämistä ja leikkauksia. Logiikka näkyy esimerkiksi hyvinvointimallia kannattavan mutta leikkauksia vaativan johtajan puheissa:

> Omakohtaisesti kun olen köyhistä ja vaatimattomista oloista kotoisin, mä jotenkin koen, että niin sanottu *equal opportunity*, se että kaikilla suomalaisilla olisi mahdollisuus käydä koulua ja opiskella ja että mahdollisuudet olisi kaikille samat, riippumatta siitä, mikä on perheen taloudellinen tilanne. Mä koen, että se on äärimmäisen tärkeä asia, ja olisi äärimmäisen tärkeää, että tämmöisestä asiasta myös jatkossa kyettäisiin Suomessa huolehtimaan. (J6)

Equal opportunity

Johtaja on huolissaan siitä, miten hyvinvointijärjestelmää ajetaan alas:

Fantastisen hieno hyvinvointi-Suomi

> Me ollaan vähän niin kuin hitaasti purkamassa ja tuhoamassa sitä fantastisen hienoa hyvinvointi-Suomea, jota rakennettiin toisen maailmansodan jälkeen, mutta jo itse asiassa ennen sitä. Jos me ajatellaan kansakoulujärjestelmää, neuvolajärjestelmää, naisten äänioikeutta, oppivelvollisuutta. Fantastisen hienoja asioita. Suomi nousi kehitysmaasta aivan käsittämättömällä tavalla yhdeksi maailman parhaista maista olla ja elää, ja nyt me ollaan tavallaan vaarallisella tavalla hävittämässä sitä. (J6)

Sosiaalinen koherenssi

Johtaja pitää erittäin tärkeänä myös "sosiaalista koherenssia" eli sitä, etteivät ihmiset syrjäydy ja köyhdy. Julkinen sektori kaipaa silti hänen mielestään kovaa kättä:

> Ensinnäkin pyrkisin pitämään paremmin huolta siitä, että meidän koulutusjärjestelmä on kovassa iskussa ja hakisin siihen tiettyä rakenteellista uudistamista niin, että voitaisiin varmistaa, että se sitä on. Ja sitten mun mielestä sosiaalinen koherenssi on hirveän tärkeää. Musta pitää uskaltaa tehdä sote-uudistukset ja muut niin, että ihmisillä on mahdollisuus saada terveydenhoitoa. Mutta me tarvitaan rakenteellisia uudistuksia. Musta pitäisi uskaltaa vähentää kuntien määrää. Pitäisi uskaltaa vähentää virkamiesten ja byrokraattien määrää ja pitäisi huolehtia, että jos joku haluaa yrittäjäksi ja investoida ja ottaa riskiä, niin ne olisi sankareita, koska ne on ne ihmiset, jotka luo ne uudet työpaikat. Ei isot firmat. (J6)

Samaan tapaan järkeilee yrittäjä, joka kehuu Suomen koulutusjärjestelmää, mutta vaatii leikkauksia julkiseen hallintoon:

Pelikortit

> Suomessa pitää olla maailman paras peruskoulu lähtökohtaisesti, tai se on ehkä ollut, mutta mä en ole vakuuttunut enää, että siellä ratkaistaan ne pelikortit. Miten siellä taataan tasa-arvoisuus ja miten koulu voisi vielä ulottaa itseään vähän perheisiin päin?

> Vaikkapa esimerkki, että jollekin voi olla äärimmäisen tärkeää, että ala-asteella on iltapäiväkerho ykkös- ja kakkosluokalla, jos kotona vaihtoehtoiset olosuhteet on ihan perseestä. (Y4)

Sama yrittäjä kuitenkin on sitä mieltä, että julkinen hallinto on paisunut liian suureksi ja sitä tulisi leikata. Pääkysymys onkin yrittäjän sanoin: "Kuka sen maksaa? Se on se haaste. Kuka maksaa julkisen hallinnon ylläpidon?" (Y4)

Velkakriisistä takinleikkuuseen

Miljardit vilisevät, kun huipputuloiset kuvailevat Suomen suurinta ongelmaa, maan julkista velkaa. Hyvinvointivaltion kutistamistarvetta haastateltavamme perustelevatkin lähes poikkeuksetta julkisella velalla, joka on heidän isoin huolenaiheensa. Vuoden 2008 finanssikriisin jälkimainingeissa EU-maiden kokemat velkakriisit ovat vahvistaneet vaatimuksia leikata julkisista palveluista koko Euroopassa. Talouskurin tarvetta on perusteltu siten, että eurooppalaiset maat ovat eläneet jo pitkään yli varojensa ja nyt on aika korjata tilanne.[339] Ajatus nousee järkähtämättä esiin suurituloisten suomalaisten puheissa. Viesti on sama riippumatta siitä, onko äänessä perijä, johtaja vai yrittäjä: velkaantuminen on saatava kuriin julkisen sektorin leikkauksilla.

Muutamat ammattijohtajat päätyvät velkaantumislukuja laskeskelemalla erilaisiin leikkaustarpeisiin. "Kyllähän tämän maan velkaantuminen pitäisi jollakin tavalla saada kuriin. Joskus siitä jollekin tulee lasku maksettavaksi", toteaa eräs johtaja. (J12) Toinen johtaja puhuu kymmenen miljardin leikkaustarpeesta (J5) ja kolmas johtaja viiden. (J13) Neljäs taas viittaa Suomen kuuden miljardin euron vuosittaiseen velkaantumiseen ja toteaa, että yhteiskunnasta on tullut liian kallis: "Me syyllistymme semmoiseen temppuun, että tänä päivänä me kulutamme yli varojemme ja elämme lastemme piikkiin." Miehen mukaan Suomeen on rakennettu semmoinen järjestelmä, jossa "yhteiskunta on vaan niin kallis, että ei enää löydy rahaa kantaa tätä". (J6)

Elämme lastemme piikkiin

Toinenkin johtaja puhuu "yli varojen" elämisestä ja sen seurauksista. "Meidän on pakko purkaa ja tehostaa, purkaa sosiaaliturvaa

ja tehostaa julkista sektoria ja vapauttaa työmarkkinoita", mies sanoo vaatien velan nimissä leikkauksia. (J26) Hänen retoriikkaansa kuuluu, että saneeraus on ainoa tapa pelastaa potilas: purkamalla sosiaaliturvaa luodaan hyvinvointia vähäosaisille. Vasta siten voidaan yhteiskunnasta tehdä vauraampi ja luoda "hyvinvointia myös vähäosaisille ihmisille ja tuoda turvaa niille ihmisille, jotka eivät pärjää kansainvälisessä kilpailussa ja uudessa teknologisessa murroksessa". (J26)

Velka hirvittää myös yrittäjiä. Suomi elää velaksi ja nyt on korkea aika kutistaa julkista sektoria, sanoo yrittäjä toisensa perään. (Y8; Y9; Y15; Y20; Y22) Eräs yrittäjä kiteyttää:

Kehitysloukku

> Suomi on nyt semmoisessa kehitysloukussa, jota se ei ole koskaan rauhan aikana kokenut. Sillä ei ole selvästi kykyä ratkaista näitä ongelmia. Velkaantuminen tulee sitä vauhtia kasvamaan, ja sen velan hoito vie seuraavalta sukupolvelta kaikki voimavarat. 25 vuotta saadaan tätä velkataakkaa tässä hoidella. (Y15)

Elintarvikealalla rikastunut yrittäjä suree hänkin Suomen velkatilannetta: "Isoa huolta kannan Suomen valtiontalouden tilasta. Järjestelmä olisi saatava tasapainoon. En näe, että lisää velkaa ottamalla voidaan kovin pitkälle enää jatkaa." (Y9) Monen muun suurituloisen tavoin mies sanoo kyllä arvostavansa "suomalaista yhteiskuntaa ja pohjoismaista mallia" ja pitää sitä "siunauksellisena", mutta mallilla on kääntöpuolensa:

Kreikka-tyyppinen tilanne

> Pitäisi kyetä tekemään niitä poliittisia päätöksiä, jotka johtaisi tasapainoon, eikä siirtää velkaa tuleville sukupolville, mikä pahimmassa tapauksessa aiheuttaa sen, että joudutaan pakon edessä tekemään ratkaisuja, [syntyy] Kreikka-tyyppinen tilanne, jossa se ei ole enää hallinnassa. En väitä, että me ollaan vielä ihan siinä, mutta meidän ei pitäisi mennä lähellekään sitä aluetta. (Y9)

Velkaantumista pitää Suomen suurimpana ongelmana myös moni perijä. Perheyrityksensä hallitusta johtavan perijän mukaan Suomella on velkaongelma, joka johtuu yksinkertaisesti siitä, että Suomi on yhteiskuntana antanut liikaa etuuksia (P4): syyllisiä velkaantumiseen ovat ylisuurista etuuksistaan kiinni pitävät kansalaiset, joita yhteiskunta palvelee yli kantokykynsä.

Toinen sukuyhtiönsä toimitusjohtajana työskentelevä perijä tarkastelee valtion taloutta punnitsemalla tulojen ja menojen tasaamista ja puhuu hänkin liian anteliaista takavuosien lupauksista: "Tulojen ja menojen pitäisi olla tasapainossa ja niin kauan kuin näin ei ole ja niin kauan kuin edetään aikoinaan annettujen lupausten varassa, joihin ei ole varaa, niin tämä menee vaan huonoon suuntaan." (P12)

Tulojen ja menojen tasapaino

Kolmannen sukuyhtiön hallituksen puheenjohtaja sanoo, että hyvinvointivaltio rakennettiin Nokian menestyksen pohjalle, mutta nyt olemme uudessa tilanteessa. Kun Nokia "tuli alas, niin me ei sitä hyvinvointivaltion takkia pienennetty, vaan me edelleen pidetään sitä yllä tietyllä tavoin vähän kuin keinotekoisesti, siten että me otetaan lisää lainaa", nainen sanoo. Hänkin ajattelee Suomen elävän liian tuhlailevasti: "Nyt me eletään yli varojen. Ja sehän ei ole kantava juttu. Musta on sääli, että me annetaan meidän lapsille semmoinen maa, jonka ne joutuu maksamaan." (P15)

Me eletään yli varojen

Suurituloisten näkökulmasta Suomen valtiontalouden ongelma onkin samanlainen kuin kotitalouksissa: parhaiten kansantaloudessa päästään eteenpäin leikkaamalla valtion budjettia, velkaa ja alijäämää. Julkisen sektorin pitää "kiristää vyötä", kuten eräs yrittäjä asian ilmaisee. (Y16) Tällaisen talouskuriajattelun historia on pitkä – se yltää aina taloustieteen ja -filosofian klassisten ajattelijoiden Adam Smithin ja David Humen valtionvelan kritiikkiin – mutta sen viimeisin poliittinen voittokulku ajoittuu vuoden 2008 finanssikriisin ja eurokriisin jälkeiseen aikaan.[340] Talouskuripolitiikkaa, jonka tavoitteena on alentaa palkkoja, hintoja ja julkisia menoja,[341] on toteutettu ympäri Eurooppaa, kun markkinoiden kriisejä on politiikassa tulkittu valtioiden kriisiksi.[342] Ongelmana on nähty lähes yksinomaan valtioiden menojen suuruus ja ratkaisut on esitetty yksinkertaisina.[343] Valitussa talouspolitiikan linjassa, jota etenkin euroalueella on noudatettu, työllisyys- tai

hyvinvointipolitiikka on jäänyt taka-alalle, ja huomio on keskitetty valtioiden budjettien tasapainottamiseen.[344]

Viiden miljardin vajeesta puhunut johtaja sanoo yksinkertaisesti, että viiden miljardin vaje on saatava kuriin leikkaamalla, mikä "totta kai sattuu kipeästi":

> Jos meidän julkisessa taloudessa on viiden miljardin vaje, niin kyllä se tarkoittaa, että joltain otetaan pois, ja se täytyy ottaa pois niiltä, joille julkisia verovaroja nyt sitten annetaan erilaisina tukina. Kyllä se tarkoittaa sitä, sen voi sanoa ääneen, että joo, tukia leikataan. (J13)

Joo, tukia leikataan

Toinen johtaja selittää julkisen talouden kriisiä vetoamalla arkiymmärrykseen, "arkihommiin".[345] Mies suhtautuu Suomeen kuin velkaantuneeseen firmaan, joka kaipaa saneerausta:

> Suomi Oy:llä ei mene kovin hyvin... Suomen talous on vähän hankaluuksissa. Me kulutamme enemmän kuin me tienaamme... ja sen kaikki tiedostaa tai myöntää, mutta kun pitää jotain muuttaa, niin se väistämättä tarkoittaa jollekin ei niin kivaa asiaa, jolloin se panee hanttiin, ja jos se saa tahtonsa läpi, mikään ei muutu. Eli jos tämä olisi firma, niin tämä olisi ennen pitkää konkurssissa. (J19)

Ennen pitkää konkurssissa

Miehen mukaan julkisella puolella on "hirvittävä määrä ihmisiä" töissä ja sitä pitäisi pienentää ja tehostaa, aivan kuten firmoissa tehtäisiin vaikeina aikoina: "Firmathan pitää koko ajan pakosta itsensä kunnossa, ja kun tulee vaikeat ajat, niin on pakko sopeutua siihen." (J19)

Yritykseen Suomea vertaa myös eräs perijä. Hän kuvaa, miten tulot ja menot pitää saada tasapainoon ja oppia pitäisi ottaa esimerkiksi hänen perheyrityksestään: "No mitä me tehdään yrityksissä jos myynti ei vastaa kuluja?" nainen kysyy ja antaa saman tien napakan vastauksen. "Niin sitten kuluja pitää karsia." (P15) Hän esittää, että valtiontalous toimisi samalla periaatteella kuin hänelle tutun yrityksen talous: jos kulut ja menot eivät vastaa toisiaan, kuluja leikataan. Toinen perijä sanoo suoraan, että koko valtio pitää laittaa velkasaneeraukseen, (P5) hänkin soveltaa valtiontalouteen metaforia

yritystaloudesta. Kolmas sukunsa sijoitusyhtiötä kaitseva perijä tarjoaa yritysten taloudenpidosta yksinkertaiselta kuulostavia opetuksia valtiontalouteen:

> Se, että me vain velalla rahoitetaan tätä [yhteiskuntaa], niin se on ihan kuin vertaisi yhtiöön. Jos sä johdat yhtiötä samalla tavalla, että sulla on tietty kulurakenne, josta sä pidät aina kiinni, ja sä otat vain velkaa lisää, niin sillä tavalla pärjää jonkun aikaa, mutta joskus se loppuu. Usein se loppu ei ole ihan miellyttävä. (P6)

Ei ihan miellyttävä loppu

Arkiseen maalaisjärkeen vetoaa myös sukuyhtiönsä hallituksen puheenjohtaja, jonka mukaan hyvinvointivaltion rahoituksessa on kyse "nollasummapelistä" eikä rahaa voi ammentaa pohjattomasti lisää. Naisen mukaan "kaikki vaatii mulle tänne kaikki heti nyt", mutta valtiontalouden nollasummapelin vuoksi "jos jotain lupaa, niin jotain pitää ottaa pois". (P4)

Nollasummapeli

Investoinneista huipputuloiset eivät puhu lähes mitään, vaikka ne ovat keskeisiä välineitä niin julkisessa taloudessa kuin yritystaloudessakin. Julkisia leikkauksia vaatineelle yleiseurooppalaiselle puheelle onkin ollut tyypillistä rinnastaa julkinen talous yksityiseen talouteen ja viljellä arkijärjen mukaisia selityksiä yli varojen elämisestä tai esittää valtiontaloudelle ratkaisuja, joita yritysten saneerauksessa käytettäisiin.[346]

Maalaisjärkeen vetoavat ideat ja tarinat ovat olleet tärkeä osa talouskurin ja julkisten leikkausten perusteluja, ja huipputuloisia saneeraajia kuunnellessa ratkaisut vaikuttavat yksinkertaisilta: kuluja on viisi tai kymmenen miljardia liikaa vuodessa, joten niitä pitää karsia ja tehdä ei-niin-kivoja asioita.[347] Kriisipuheelle tyypilliseen tapaan leikkauksia vaativat pörssi- ja perheyritysten johtajat luovat tunteen pikaisesta tarpeesta toimia.[348] Valtiontalouden alijäämää käsitellään kriisinä, johon vetoamalla muodostetaan välitön syy julkisen talouden leikkauksille.

Talouskuria vaativa maalaisjärki sivuuttaa kuitenkin sen, että julkinen talous ei toimi kuten kotitalous. Julkisessa taloudessa investointi tai kulut yhdessä paikassa voivat maksaa itsensä takaisin

toisessa kohdassa. Tulonsiirtojen ja palvelujen leikkaaminen vähentää kuluttajien käytettävissä olevia tuloja ja näin kokonaiskysyntää, mikä taas vähentää tuotteiden menekkiä sekä verotuloja ja vaikuttaa lopulta työllisyyteen. Leikkaaminen sosiaaliturvasta tai palveluista voikin lisätä niiden tarvetta toisaalla ja heikentää kansantalouden kysyntää.[349] Kysynnän ja ostovoiman kehitys ei kuitenkaan näytä huipputuloisia huolettavan. Sen sijaan he esittävät yksinkertaisia syy-seuraussuhteita leikkaustarpeelle, rakentavat analogioita, yleistäviä vertauksia, johtamistaan yrityksistä ja Suomesta sekä tarjoavat arkiselta kuulostavia ratkaisuja velkaantumiseen. Lopputuloksena on vaatimus leikata kivuliaasti niiltä, joita hyvinvointivaltio on perinteisesti tukenut.

Tehoton ja turvonnut julkinen sektori

Julkisen sektorin tehottomuus. Siinä suurituloisten yksinkertainen selitys valtion kasvaneelle velkataakalle. Julkinen sektori ja "järjestelmä" herättävät huipputuloisissa huolta, ärtymystä ja suuria tunteita. Monen mielestä julkisen sektorin työntekijät eivät tee hyödyllistä tai tuottavaa työtä ja heidän käytäntönsä ovat tehottomia tai ylettömän kalliita, minkä vuoksi julkista sektoria on syytäkin leikata. Eräs perijä sanoo, että häntä huolestuttavat "ylipäätään hallinnon kulut Suomessa ja koko yhteiskunnan ylläpitäminen". (P6)

Erityisesti ammattijohtajat ja yrittäjät moittivat julkista sektoria voimakkain sanankääntein. Ammattijohtajat ovat työn tehokkuuden ammattilaisia ja arvioivat julkista sektoria tehostamisen näkökulmasta. Yhden johtajan mukaan julkisella sektorilla "päällekkäistä tuottamista on ihan kauheasti", (J28) ja toinen tietää, että kuntasektori on "täydellisen tehoton, aivan järkyttävän tehoton rakenne". (J20)

Julkinen sektori nielee johtajien mukaan resursseja hallitsemattomasti eikä sillä ole kurinalaisuutta. Kuten eräs johtaja kuvaa, hän haluaa "leikata rakenteista" eli "vähentää kuntien määrää, virkamiesten määrää, byrokraattien määrää ja huolehtia, että taas vastaavasti niitä, jotka on siellä etulinjassa, on ne sitten sairaanhoitajia tai palomiehiä, niin niitä on riittävästi. Meidän pitäisi rakenteet pistää uusiksi." (J6)

Johtajat puhuvatkin paljon rakenteiden uudistamisesta, koska "me ei olla oikein uudistettu meidän rakenteita". (J28) Julkisen sektorin tehokkuusongelmat ovat heistä niin isoja ja vakavia, että nuo organisaatioidensa tehokkuusmittareiden ammattilaisarvioijat toteavat jopa kansainväliset vertailumittarit kelvottomiksi Suomen julkista sektoria arvioitaessa. Yksi johtaja sivuuttaa vertailut ja päätyy taivastelemaan julkisen sektorin kokoa: "Meillä on todella iso julkinen sektori. Ja vaikka sanotaan, että se toimii tehokkaasti kansainvälisessä vertailussa, mun mielestä se ei ole mikään mittari." (J10)

Jotkut huipputuloisista kertovat konkreettisia, itse havaitsemiaan esimerkkejä tehottomuudesta. Eräs johtaja muistelee, kuinka vietti pitkän epätodelliselta tuntuvan päivän julkisessa sairaalassa. Mies kertoo olleensa siellä kahdeksasta puoli neljään, vaikka toimenpiteisiin käytetty "aktiivinen aika" oli vain tunti. Lopun aikaa hän seurasi, miten ihmisiä kulki edestakaisin "niissä terveyskengissään". (J7)

Toinen johtaja ottaa esimerkiksi julkisen sektorin tehottomuudesta Turun taksitarkastajat, joita on hänen mukaansa kolme, vaikka takseja on vain neljäsataa. Näin jokaiselle tarkastajalle on miehen mukaan varattu puolitoista työpäivää taksia kohden. (J5) Hän sanoo katsovansa kauhulla valtion velkaantumista:

> Meidän julkinen sektori maksaa sata miljardia kokonaisuudessaan. Me velkaannutaan kymmenen miljardia vuodessa, eli 90 miljardilla meillä olisi varaa ylläpitää kaikki ne palvelut, joita siellä on. Sitten sä katsot, mitä sä haluat. Sä haluat, että lapset koulutetaan, on katuvalot ja vanhukset ja blaa blaa. Sä kasaat sen yhteen, niin Blaa blaa
> sä huomaat, että siellä on aina kymmenen miljardia. Mihin se raha katoaa? Eli me puolustetaan siliä hyvällä, josta me ollaan kaikki samaa mieltä, jotain sellaista, joka katoaa jonnekin väliin. (J5)

Johonkin väliin katoaa johtajan mukaan aina rahaa, koska on olemassa "näitä virkamiehiä ja kaikkia muita, jotka ei tee mitään", ja ongelmasta päästään miehen mukaan vain karsimalla julkista sektoria, esimerkiksi taksitarkastajia.[350]

Huipputuloiset yrittäjät ovat samoilla linjoilla syyttäessään julkista sektoria tehottomuudesta. Kielenkäyttö on vain astetta värikkäämpää. "Yhteiskunta ei osaa käyttää rahaa", vaan kaikki budjettiin jäänyt raha "törsätään joulukuussa", mistä syntyy "ikuinen velkakierre", selittää eräs yrittäjä. (Y23) Liian suuria kuluja ja valtion velkaantumista aiheuttaa toisen yrittäjän mukaan julkisen sektorin "mammuttitauti". (Y20) Kolmas sanoo, että Suomessa "on liikaa niin sanotun julkisen sektorin tekemistä": "Meillä on 50 miljoonan ihmisen julkinen sektori, ja meitä on vain 5,5 miljoonaa… Siihen pitäisi pureutua." (Y16)

Mammutti-tauti

Yrittäjät kohdistavat helposti arvostelunsa kaikkiin julkisen sektorin työntekijöihin. Osansa moitteista saavat niin virkamiehet kuin muutkin kuntien ja valtion työntekijät. Terveysalan yrittäjä käyttää esimerkkinään appivanhempiaan, poliisia ja opettajaa, jotka hänen mielestään jäivät eläkkeelle liian varhain nauttimaan "supereläkkeistään", koska julkinen sektori mahdollistaa sen:

Poliisin ja opettajan super-eläkkeet

> Heillä olisi valehtelematta ainakin 15 vuotta täyttä työkykyä jäljellä, ja he on nyt eläkkeellä. Aivan käsittämätöntä, aivan käsittämätöntä. Heidän lapsenlapsensa joutuu heitä elättämään. Ei tämmöistä ole ollut ikinä. (Y25)

Ikuisesta velkakierteestä puhunut yrittäjä paheksuu julkisen sektorin työntekijöitä, etenkin tutkimuslaitosten asiantuntijoita, joita systeemi hänen mukaansa elättää liian avokätisesti. Hän sanoo, että peruskoulu, lukiot ja ammattikorkeakoulut on syytä pitää kunnossa, mutta sen jälkeen alkaakin verovarojen tuhlaus:

> En mä voi millään ymmärtää, että… elätetään kauheaa määrää kaiken maailman ihme tyyppejä, jotka ei tee minkäännäköistä oikeastaan hyödyllistä työtä siellä yliopistoissa tai VTT:llä tai Työterveyslaitoksella tai Kansanterveyslaitoksella tai Eläketurvakeskuksessa. (Y23)

Ihme tyyppejä

Mies syyttää Suomea lisääntyneestä byrokratiasta ja siitä että "kaiken maailman ihme hilavitkutinvirastoja" on tullut koko ajan lisää. (Y23)

Hilavitku-tinvirastot

Syyttäessään julkisen sektorin työntekijöitä tehottomuudesta yrittäjät toistavat kansainvälisesti levinneitä ajatuksia julkisen sektorin etuoikeutetusta asemasta.[351] Julkisella sektorilla väki on ikään kuin liian helpolla pääsevää kultapossukerhoa, joka tulisi saada kuriin.

Erityisen arvostelun ja toisinaan jopa väkivaltaisten mielikuvien kohteena ovat hallinnon työntekijät. Yrityksensä myynnillä rikastunut yrittäjä hakee inspiraatiota yhdysvaltalaisten tavoista:

> Mulla on kaveri, joka on luomuviljelijä ja tekee luomusiiderıä. Se virkamiesten määrä, mikä siellä pyörii valvomassa toimintaa, on kyllä ihan uskomaton. Kun siihen liittyy siis viljely, luomu ja vielä alkoholituotteet, niin se asia pyörii ikään kuin kolmessa eri viranomaisportaassa. Ja se toiminta on kuitenkin hyvin pientä. Tämä [Yhdysvaltain entinen suurlähettiläs Bruce] Oreck sanoi, että kuule, jos tämä tapahtuisi Amerikassa, niin se viljelijä ottaisi haulikon, lataisi piipun täyteen ja sanoisi, että *get the hell out of my land*, helvettiin mailtani. (Y11)

Helvettiin mailtani

Yrittäjä esittää virkamiehet pelkkinä yritystoiminnan esteinä, joista Yhdysvalloissa ymmärrettäisiin hankkiutua eroon vaikka väkivalloin. Rakennusalan yrittäjä puolestaan toteaa, ettei enää lähtisi tekemään rakennustöitä: "En, mä lopettaisin, mä lähtisin jonnekin muualle tekemään niitä, koska se on mahdottomuus." Mies selostaa kasvaneita velvoitteita:

> Ennen sä sait tehtyä jonkun kohteen mapillisella paperia. Nyt sulla on tuommoinen kaapillinen yhdestä kohteesta ja kaiken maailman sertifikaattia ja kaiken maailman ylimääräistä byrokratiaa on niin hirveesti… Kyllä tämä alkaa olemaan mahdottomalla tiellä tämä homma. (Y22)

Kaiken maailman sertifikaatit

Huipputuloisten puheissa virkamiehet esitetäänkin paradoksaalisesti samaan aikaan sekä pirullisen tehokkaina säädösten tehtailijoina että joutilaina vetelehtijöinä.[352] Näin puhuessaan hallinnon arvostelijat sivuuttavat sen, että julkisen sektorin työntekijöiden

määrä on ollut jo pitkään laskussa: kunnista ja valtiolta katosi vuosituhannen vaihteen molemmin puolin ainakin 20 000 työpaikkaa.[353] Riippumatta todellisesta kehityksestä julkisen sektorin työntekijöiden määrän uskotaan kuitenkin jatkuvasti kasvavan.

Yksi yrittäjä puhuu hallinnon himmeleistä ja hallinnosta, jota pitäisi karsia: ”Kyllä tätä pitäisi madaltaa hyvinkin paljon tätä hallinnon määrää. Keskittää ja madaltaa.” (Y10) Toinen yrittäjä arvostelee julkista hallintoa siitä, että ”siellä on paljon sellaista porukkaa, joka haluaa julkisen hallinnon vain kasvavan”. (Y3) Luomusiideriesimerkkiä käyttävä yrittäjä puhuu jarrumiehistä ja hallintomasiinasta, joka on alkanut elää omaa elämäänsä: ”Hyvä esimerkki oli nämä kuntaliitokset ja viiden vuoden irtisanomissuoja, joka kertaantui aina, kun tuli uusi kuntaliitos. Tämä pankki pitäisi räjäyttää ja rakentaa uusiksi.” (Y11) Mies jatkaa arvostelemalla kuntien toimintaa ja tehottomuutta. Hänen mukaansa veronmaksu olisi ”ok”, mikäli julkinen sektori olisi tehokas, mutta Suomessa ”sitä ei todellakaan hoideta tehokkaasti”:

Irtisanomissuojat ja muut

> Jos mä nyt vaikka viittaan kunnallisverossa näihin irtisanomissuojiin ja muihin. Kunnanjohtajilla saattaa olla viidentoista vuoden irtisanomissuoja yhdistetyissä kunnissa. Ei saa kenkää viiteentoista vuoteen, koska heillä on suojat ja blaa blaa. Ei se ole tehokasta. (Y11)

Viesti on selvä. Virkamiehet ovat tuottamattomia ihmisiä, joita pitäisi karsia. Siinä missä yrittäjät ovat tuottavia ihmisiä, julkisen sektorin työntekijät eivät ole. Näin ajattelee mapeista ja kaapeista puhunut rakennusalan yrittäjä, joka erottelee tuottavat ja tuottamattomat työpaikat toisistaan:

Ei ole tulevaisuutta

> Jos katsotaan, paljonko täällä on tuottavia työpaikkoja ja tuottavaa henkilöstöä ja kuinka paljon on sitten niitä kunnan ja kaupungin ja kaiken maailman tarkastuspuolen ja näitä muita, jotka valvoo näitä juttuja, niin ei ole tulevaisuutta tällä haavaa. (Y22)

Hallinnossa työskentelevät ovat huipputuloisten yrittäjien mielikuvissa lähtökohtaisesti byrokraattisia, staattisia, sääntöuskovaisia ja

hierarkkisia innovatiivisuuden, mukautumiskyvyn ja dynaamisuuden kustannuksella.[354] Pari yrittäjää vertaa virkamiehiä loiseläimiin. Toinen heistä laskeskelee eläkekassan ja verottajan maksuja ja päätyy toteamaan, että omistajille ja työntekijöille jää kaikesta käteen vain kolme prosenttia, kun taas ”kaikki loisympäristö vie 97 prosenttia”. (Y16)

Loisympäristö

Myös osa perijöistä näkee julkisen sektorin verottajineen, virkamiehineen ja ministeriöineen tehottomana. Sukunsa sijoitusyhtiötä pyörittävää perijää huolestuttavat eniten ”ylipäätään hallinnon kulut Suomessa ja koko yhteiskunnan ylläpitäminen”. (P6) Toinen perijä on harmistunut siitä, että julkisella sektorilla vallitsee tehoton ”itseään syöttävä” virkamiesvalta. (P18) Sen tehtailemassa sopimusviidakossa ihmiset joutuvat kolmannen mukaan sompailemaan ja lähettämään ”kaikenlaisia vuosi-ilmoituksia sinne sun tänne”. (P10)

Julkisen sektorin tehottomuutta suomiessaan muutama perijä esittää ajatuksen, että julkisen sektorin palveluita voisi korvata lahjoituksilla, jolloin lahjoittaja itse voisi määrittää, mihin rahat käytetään. Lahjoituksille verovapautta toivova perijä puhuu tutkimuksista, joissa on todettu, että vaikuttaminen veroja maksamalla on tehotonta, koska välissä ovat ”nämä lukemattomat virkamiehet”. Lahjoitusrahaa katoaa miehen mukaan ”20, ehkä jopa 30 prosenttia”, kun se kulkee verottajan ja ministeriöiden kautta järjestöille. Sen sijaan hän uskoo, että tehokkuutta saataisiin, jos yksityisihmiset voisivat suoraan lahjoittaa tarvitseville, mutta tätä ei ole Suomessa suvaittu: ”Se on aina ammuttu alas, koska se on nähty uhkana hyvinvointiyhteiskunnalle.” (P8) Myös toinen perijä esittää hyväntekeväisyyttä yhtenä ratkaisuna valtiontalouden ongelmiin. Hänen mukaansa hyväntekeväisyysajattelu on menossa oikeaan suuntaan. Kun aiemmin Suomessa ajateltiin, että ”valtio hoitaa kaiken”, eikä lahjoittaminen ollut ”edes kovin hyväksyttävää”, nyt vauraat tekevät ”paljon luonnon ja vähäosaisten ja myöskin kulttuurin” hyväksi, koska on huomattu, ”että ei tämä yhteiskunnallinen varallisuus” riitä. (P18)

Puolet väestöstä pyörii tukien ympärillä

Suomen tehoton järjestelmä on myös vaarallinen. Julkisen sektorin velttouden ja valtionvelan lisäksi huipputuloiset perustelevat hyvinvointivaltion leikkauksia viittaamalla sen kielteisiin, käytännössä passivoiviin, seurauksiin. Johtajien ja yrittäjien toistuvat puheet ihmisten laiskottelusta syvenevät poliittisiksi, kun syylliseksi chillailuun nimetään suomalainen järjestelmä, ennen kaikkea sosiaaliturva.

Etenkin yrittäjät syyttävät järjestelmää. Eräs heistä mainitsee koko Suomen ongelmaksi sen, että puolet kansasta elää tukien varassa:

Koko järjestelmä perustuu tukiin

> Suomessa viime aikoina mua on masentanut pysähtyneisyys, kun mitään päätöksiä ei saada aikaiseksi, ja talouselämään ei saada virtaa, ja koko järjestelmä perustuu kaikennäköisiin tukiin, on se sitten asumistukea tai työttömyysturvaa tai jotain muuta. Kaikki ihmiset, puolet väestöstä, pyörii tukien ympärillä, ja mun mielestä se ei pitkällä tähtäyksellä johda mihinkään muuhun kuin huonompaan tilanteeseen, mikä eriyttää koko kansakunnan niin että on ne, jotka elää muiden rahoilla, ja ne jotka koettaa sinnitellä tekemällä jotain uutta. (Y12)

Samoilla linjoilla on toinen sarjayrittäjä, jonka mukaan "meidän järjestelmä on ehkä luotu sellaiseksi, että täällä ei kannusteta tekemään töitä... Täällä on ihmisiä, jotka tekee, tekee paljon ja sellaisia, jotka ei tee yhtään mitään, eivätkä edes halua tehdä. Ja jopa siitä voidaan puhua avoimesti ja ylpeillä, että nostellaan tukia." (Y18)

Vähittäiskaupalla vaurastunut yrittäjä syyttää nimenomaan tukijärjestelmää siitä, etteivät etenkään nuoret tee töitä:

> Mulla on täällä 20 kesätyöntekijää kaiken kaikkiaan kesän aikana, niin nämä, jotka on töissä täällä, ne ihmettelevät, että he ovat ainoita heidän kaveripiiristään, ketkä sai kesätöitä. Että eihän kukaan mitään töitä tee, että rahaahan tulee isältä ja äidiltä, yhtään ajattelematta sitä omin töin elämistä, oman työn avulla, koska täällä on

Iso turvaverkko

> niin iso turvaverkko, että ei täällä mitään tarvitse. Jos ajatellaan, että pitää muuttaa himasta pois, niin panee tyttöystävän raskaaksi, niin sulla on valmis asunto eikä tarvitse ikänä tehdä töitä. (Y23)

Mies antaa esimerkin suomalaisen yhteiskunnan laiskistavasta vaikutuksesta kertomalla tarinaa Kosovon albaaneista, jotka tulivat suoraan vastaanottokeskuksesta hakemaan töitä. He olivat yrittäjän mukaan "loistavia työntekijöitä", kunnes järjestelmä "paapoi" heidät pilalle ja he lopettivat työnteon.

Eläkeiässä oleva yrittäjä, joka on toiminut aktiivisesti yrittäjäyhdistyksissä, syyttää hänkin yhteiskuntaa ihmisten oma-aloitteisuuden tuhoamisesta:

Huono signaali

> Järjestelmä opettaa ehkä liiaksi siihen, että joku viranomainen hoitaa. Itsenäiseen oman elämän hallintaan ei enää tarvita semmoisia valmiuksia kuin mun nuoruudessa. Sun piti pyrkiä oppikouluun, opettajat jättivät luokalle, antoivat ehtoja. Perheen piti ratkaista itse päivähoito-ongelmia. Semmoisia tukijärjestelmiä, mitä nyt on, niin niistä ei oltu kuultu puhuttavankaan. Sun piti itse ennen kaikkea hakea työpaikkasi. Ehkä tuntuu hyvältä, että nykyinen systeemi osoittaa sulle työtä, mutta se ei lisää oma-aloitteisuutta. Ja menestysihmiset, jos niitä katsoo, niin kyllä siihen oma-aloitteisuus kuuluu. Jos sua täytyy tökkiä eteenpäin, niin se on aika huono signaali. (Y15)

Samaan tapaan kuin yksilöiden vikana on huipputuloisten yrittäjien mielestä se, että nämä eivät toimi kuin yrittäjät, suomalaisen yhteiskunnan heikkous on, että siltä puuttuu yrittäjämäisiä hyveitä. Se ei yrittäjien mukaan kannusta oma-aloitteisuuteen, riskinottoon ja periksiantamattomuuteen. Päinvastoin, yhteiskunta opettaa ihmiset väärille tavoille, jotka ovat yrittäjille vieraita. Eräs yrittäjä kiteyttää tuntemuksensa:

> Tällä hetkellä ongelma on, että kaikki on vain, että "mulle kuuluu vaan ja mun ei tarvii". Harva on valmis laittamaan likoon itseään ja

Mun ei tarvii

juttujaan. Ollaan vain, että "tää on yhteiskunnan vastuulla kaikki, mun elämä on yhteiskunnan vastuuta ja mulla ei oo, ei mun tarvii, mä voin tässä chillailla tän elämän. Kyllä sieltä tulee jostakin jotakin ja kämppä löytyy pään päälle ja näin vaan kuuluu nää asiat." (Y22)

Tuista hehkuttaminen

Muutos on ollut monen yrittäjän mukaan nopeaa. Nelikymppinen sarjayrittäjä ajattelee, ettei hänen nuoruudessaan vielä eletty tuilla: "Mun mielestä tämä on ihan selkeästi muuttunut. Ei ainakaan mun nuoruudessa nuoret hehkuttanut tuista ja puhunut jostain sossusta ja muista niin avoimesti kun nyt." (Y18) Yksin pärjäämisen ja riippumattomuuden ihanteet esitetään katoavana kansanperinteenä, kiitos hyvinvointimekanismien.

Yksi piirre viime vuosikymmenten hyvinvointivaltiota haastaneissa puheissa onkin ollut ajatus, että hyvinvointivaltio ja etenkin sosiaaliturva passivoivat ihmisiä. Ihmisten ajatellaan välttelevän työtä, koska hyvinvointivaltion tuet eivät kannusta ottamaan sitä vastaan.[355] Huoli siitä, että ihmiset eivät hakeudu aktiivisesti töihin – eli että työvoimaa on tarjolla liian vähän – sekä ajatus siitä, että sosiaaliturvan pitäisi olla aiempaa vastikkeellisempaa, kuuluvat vahvoina huipputuloisten puheissa. Moni johtaja on esimerkiksi varma siitä, että nyky-Suomessa elää paremmin sosiaaliturvalla kuin työllä. (J7; J10; J20; J27) Siksi ihmisiä ei ole tarpeeksi työmarkkinoilla.

Todellinen tulotaso

Teknologialan yrittäjä taas on "koko lailla vakuuttunut" siitä, että tukia nostamalla tienaa paremmin kuin "Valintatalon kassalla", koska "Suomessa on niin hirveästi tukimuotoja ja asumistukea, ja kunta maksaa elatusmaksut, jos entinen mies ei maksa ja niin poispäin, että ei siitä ota kukaan selvää enää, mikä se todellinen tulotaso on ihmisillä". Hän sanoo näkevänsä mieluummin "semmoisen tilanteen että työllä, työtä tekemällä, olisi aina paremmassa asemassa kuin jos sitä ei tee". (Y12)

Toinen yrittäjä valittelee "kannustinloukkuja" ja kertoo tutuiltaan kuulemistaan tarinoista:

Yhteiskunnan tehtävä elättää

Joitain sosiaalityöntekijöitäkin tunnen, kyllä heillä on asiakaskuntana jo sellaisiakin sukupolvia, jotka kokevat, että yhteiskunnan tehtävä on elättää heidät. Heidän tehtävä ei ole käydä töissä, vaan se on yhteiskunnan velvollisuus. Kyllä meidän pitäisi pystyä sellaiseen tilanteeseen, että täällä kaikissa olosuhteissa ihmiset joutuu tekemään työtä mieluummin kuin hakemaan toimeentulo[tukea]. (Y11)

Monen huipputuloisen mielestä yksi suomalaisen yhteiskunnan ydinongelmia onkin sosiaaliturva, joka tukee huono-osaisia. Sekä ammattijohtajat, yrittäjät että perijät pitävät nykyistä sosiaalipolitiikkaa ongelmallisena. Se laiskistaa, tasapäistää, (J4) antaa vääriä signaaleja (Y15) ja vie oma-aloitteisuuden (Y15). Ongelman ytimessä on hyvinvointivaltion synnyttämä *"mindset"*, mielenlaatu, kuten toteaa perijä, joka toimii sukunsa sijoitusyhtiön hallituksen puheenjohtajana. (P7) Erään johtajan mukaan tilanne on sairas, koska työpaikkoja on avoinna, mutta "ihmisten ei kannata mennä töihin sen takia, että sosiaaliturva ja työttömyysturva on niin hyvät". (J19)

Koska sosiaaliturva passivoi niin pahasti, eräs rikastunut yrittäjä leikitteleekin ajatuksella sosiaalitukien poistosta:

Jos poistettaisiin sosiaalituet

Jos Suomesta poistettaisiin kaikki sosiaalituet, ja täällä ihmiset kadulla näkisi nälkää, kyllä yhteiskunta silti toimisi, ja mä luulen, että ne ihmiset, jotka kadulla näkisi nälkää, ne oikeasti tekisi mitä vain, melkein millä vain palkalla, että ne saisi ruokaa ja asunnon. Onko se oikein vai onko se väärin, siitä voi pitää pitkänkin debatin, mutta mun mielestä se jollain tavalla on enemmän tervettä kuin se, että joku huolehtii susta. Jos sua ei vain kiinnosta tehdä mitään, niin minkä takia muiden pitäisi huolehtia susta? (Y14)

Toinen yrittäjä esittää "leikillään" ratkaisuksi sosiaaliturvan korvaamista toisenlaisella tuella:

Joskus leikilläni sanon, että jokaisella pitäisi olla se oma tukiensaaja henkilönä. Että mullakin olisi vaikka joku Virpi Miettinen, ja se

Viinaan vai mihin?

tulisi hakemaan multa joka kuun neljäs päivä rahat. Mä luulen, että se olisi sillä tavalla vähän nöyrempi, ja voitaisiin keskustella, mihin se ne rahat käyttää. Viinaan vai mihin? (Y18)

Osa perijöistä ei halua ottaa kantaa huono-osaisten tilanteeseen, mutta ajatuksia sosiaaliturvan laiskistavasta vaikutuksesta on myös heillä. Sijoitusyhtiönsä tuloilla elävä perijä kertoo kuulleensa tarinoita hyväksikäyttäjistä ja puhuu omista tuntemuksistaan:

Kriittinen tarkastelu

Välillä musta tuntuu, että kyllä meillä täällä Suomessa – nyt on pakko sanoa, että tämä ei ole mihinkään tilastoihin perustuva varsinaisesti, että voi olla, että tämä on jossain määrin ihan puhdasta mutua ja mä myönnän sen – mutta sen verran mä olen niitä tarinoita kuullut, että tiedän, että kyllä meillä on semmoinen ryhmä ihmisiä, jotka ihan suoraan käyttää hyväksi näitä tukia. Toki tietysti koko järjestelmää ei voi tuomita pelkästään jonkun pienen ryhmän vuoksi. Mutta kyllä mun mielestä, jos järjestelmä tarjoaa mahdollisuuksia hyväksikäyttöön, niin silloin on ainakin syytä tehdä jonkunnäköinen kriittinen tarkastelu siitä, miten järjestelmä toimii. (P3)

Asenteesta kiinni

Toinenkin perijä on huolissaan ihmisten passiivisuudesta työmarkkinoilla, sillä hänen mukaansa työttömyys on "ihan asenteesta kiinni". Naisen mukaan Suomessa "halutaan paljon palkkaa mutta ei haluta hirveän mielellään tehdä töitä". Toisin kuin muut, suomalaiset eivät hänen mielestään halua tehdä tavallisia töitä:

Kukaan ei halua tehdä duunia

Aina on kiistaa, että ei ole töitä, ei ole töitä, ja töitä on niin paljon. Ihmisille ei ole millään töitä. Sitten tulee muita ihmisiä, jotka ei ole suomalaisia, ja nehän ottaa mielellään töitä. Niin sitten sanotaan vain, että no nyt nuo vei meidän duunit. Mutta kun kukaan ei halua tehdä duunia tässä maassa, oikeasti, töitä, tämmöisiä tavallisia työpaikkoja, opettajien, lastentarhanopettajien. Tämmöisiä ihan perussiivouspalveluita ei kukaan halua tehdä. Ja se on musta vähän huono juttu. (P24)

Kolmas sukuyhtiönsä hallitusta johtava nainen taas sanoo vastikkeellista sosiaaliturvaa kannattavien tapaan, että työttömyysrahalle "pitäisi olla jokin vastine" ja työn pitäisi aina olla kannattavampaa "kuin se mitä luukulta saa", koska Suomella "ei ole varaa syöttää ihmisiä pystyyn". (P4)

Näin puhuessaan huipputuloiset suomalaiset noudattelevat kansainvälistä *make-work-pay*-puhetta, jonka ytimessä on ajatus siitä, että minkä tahansa työn on kaikissa oloissa oltava kannattavampaa kuin sosiaaliturvan, ja vahva usko, että niin ei monessakaan tilanteessa olisi.[356] Puhe ilmentää siirtymää hyvinvointia ja sosiaaliturvaa korostavasta welfare-ajattelusta kohti työtä korostavaa *workfare*-ajattelua, joka on lyhentymä sanoista *work for your welfare* eli tee työtä sosiaaliturvasi eteen.[357] Moni huipputuloinen korvaisi mielellään sosiaaliturvan työpohjaisella järjestelmällä.

Huipputuloisten sosiaaliturvakritiikkiin liittyy sitkeästi ajatus, jonka mukaan ihmiset jakautuvat selvästi niihin, jotka ansaitsevat tukensa, ja niihin, jotka eivät sitä ansaitse. Eräs perijä toteaa, että ihmisiä pitää auttaa, jos he apua todella tarvitsevat, mutta näin ei usein ole:

Kyllä mä nään sen epäkohtana, että voi niin sanotusti tienata enemmän tekemättä mitään kuin olemalla töissä... Mutta mä en tiedä mikä se ratkaisu on, en mä sitä sano... Mutta kyllä se olis niin että jokaisen pitäis mennä töihin ja jos työllä ei elä, niin tietenkin pitää jollain lailla auttaa. Mut ei niin että meillä on hirvittävä määrä ihmisiä jotka ei tee yhtään mitään. Ja totta kai osa haluaa töihin, en mä sitä sano. Mutta kyllä siellä on suuri osa, jotka ei oikeasti haluu tehdä töitä. Ja miksi meidän, jotka tekee töitä, pitää maksaa heidän lokoisat lomansa? (P14)

Lokoisat lomat

Sosiaaliturvan poistamisella leikitellyt yrittäjä erottelee samaan tapaan tuensaajia voimakkaasti toisistaan:

Se on eri juttu, jos sä olet sairas tai et kykene. Se on täysin eri juttu. Mutta jos sä olet täysin terve normaali ihminen, niin kuin nyt

Paremmat tukiaiset

> uutisoitiin jostain Espoossa asuvasta IT-insinööristä, joka mieluummin jäi kotiin lasten kanssa, koska saa paremmat tukiaiset kuin jos menisi töihin... Onhan tässä systeemissä jotain vakavasti vialla. Ei tuossa ole mitään järkeä. (Y14)

Toinenkin yrittäjä erottelee hädässä olevat muista tuensaajista toteamalla, että "ihmistä, joka on hädässä, pitää auttaa, mutta pitkän päälle se ei ole yhteiskunnan tehtävä. Ihmisen pitää itse liikahtaa kyllä. Se on fakta." (Y11)

Huipputuloisten puheissa toistuukin ajatus siitä, että hyvinvointivaltion palvelut kuuluvat vain joillekuille. Tuensaajat jaotellaan niihin, jotka voivat syyttää köyhyydestä vain itseään eivätkä siksi ansaitse apua, kuten espoolaiset IT-insinöörit, ja niihin, jotka ovat syyttömiä köyhyyteensä ja ansaitsevat yhteiskunnan tukea. Ajattelulla on pitkä historiansa, mutta se on yleistynyt Euroopassa 1980-luvulta lähtien, ensin Isossa-Britanniassa, sittemmin myös Pohjoismaissa, ja haastateltaviemme puheissa se on jo tavallista.[358] Sosiaaliturva ja yhteiskunnan palvelut on heidän mielestään kohdistettava tarkkaan harkituille, niitä ansaitseville erityisryhmille.

Kuten eräs johtaja kiteyttää, ongelmana on, että "yksilö voi oikeasti olla tekemättä töitä, kontribuoimatta tähän yhteiskuntaan – ja nyt mä en puhu vammaisista enkä tämmöisistä erityisryhmistä – niistä pitää aina pitää huolta, mutta [puhun] työväestöstä". (J20) Toisen johtajan mukaan taas on olemassa ihmisiä "jotka sen [turvan] oikeasti tarvitsevat ja ansaitsevat", mutta jos me "kaikki heittäydytään sellaisiksi, että me ollaan sosiaaliturvan varassa, niin systeemihän romahtaa". (J19) Muiden kuin erityisryhmien, esimerkiksi työväestön, on sen sijaan ymmärrettävä luopua "saavutetuista eduista".

Saavutetut edut

Eräs yrittäjä sanoo, että "pelkästään olemalla ei fyrkkaa [pitäisi] tulla paitsi niille, joilla on tosi vaikeaa. Tietenkin täytyy muistaa, että semmoisia ihmisiä myöskin on." (Y30) Toinen yrittäjä korostaa, että maksaa ylpeästi veroja mutta ei halua niitä käytettävän vääriin kohteisiin: "Mä en halua mun verorahojani käytettäväksi semmoisiin ihmisiin, jotka eivät edes halua tehdä osaansa tähän pakettiin.

Vaan mieluummin käytän sen niihin, jotka haluavat, mutta eivät jostain syystä saa tai pysty." (Y29)

Varjoja hyvinvointivaltiossa

Vaikka osa huipputuloisista kiittelee Suomen pohjoismaista mallia ja luettelee sen saavutuksia, käytännössä suuri osa heistä on vaatimassa hyvinvointivaltion perinpohjaista remonttia ja rankkoja leikkauksia. Suomen julkista sektoria pitäisi heidän mukaansa supistaa ja sosiaaliturvaa uudistaa niin, että etuuksien turvin elävät ihmiset lähtisivät töihin. Useimmilla huipputuloisilla tuntuukin olevan mielessään toisenlainen malli kuin se pohjoismainen, jossa monet palvelut kuuluvat kaikille kansalaisille ilman tarveharkintaa. Ennemminkin he näyttävät puhuvan liberaalista ja angloamerikkalaisesta mallista, joka perustuu yksilöiden vastuuseen ja jossa jaetaan köyhäintukea tarveharkinnan jälkeen tai harjoitetaan hyväntekeväisyyttä.[359] Näin puhuessaan huipputuloiset haastavat voimakkaasti pohjoismaisen mallin pitkää historiaa, jossa kaikille yhtäläiset palvelut ja universalismin periaate ovat olleet yksilön vastuuta tärkeämpiä ideoita. Pohjoismaisen mallin yhteisvastuun eetos ei ole perinteisesti vaatinut ansaitsevien ja ei-ansaitsevien tai kunnollisten ja ei-kunnollisten välisiä erotteluja, kuten yhteiskuntapolitiikan tutkija Raija Julkunen on pitkän perinteen kiteyttänyt.[360] Moralisoivat äänenpainot ovat olleet ominaisia pikemminkin angloamerikkalaiselle sosiaalipolitiikalle, jonka suuria vihollisia ovat perinteisesti olleet sosiaaliriippuvuus ja vapaamatkustajuus.[361]

Kun puhe kääntyy Suomen vahvuuksista sen heikkouksiin, huipputuloisista kuoriutuukin pohjoismaisen mallin kärjekkäitä kriitikoita. Suomi on paras maa maailmassa juuri tasa-arvon takia, mutta samaan hengenvetoon puhujat muistuttavat tiukasti, että tasa-arvoa tuoneissa rakenteissa on suuria ongelmia. Hyvinvointimalli suurine julkisine sektoreineen passivoi ihmisiä ja rohkaisee hyväksikäyttöön. Yhteisvastuun sijaan ajatellaan, että jokaisen ihmisen pitäisi kantaa vastuu elämästään. Sosiaalipolitiikka ja -etuudet eivät enää näyttäydykään keinoina lisätä mahdollisuuksien tasa-arvoa ja nostaa ihmisiä ylöspäin, vaan päinvastoin ne tekevät

ihmisistä aloitekyvyttömiä. Solidaarisuus, jossa kaikki nähdään tukea ansaitsevina ihmisinä, murtuu, ja sen korvaa konservatiiveille tyypillinen puhe, jossa ihmisiä pitää ohjata ankarilla keinoilla.[362]

Huipputuloisten kantama huoli sosiaaliturvasta on paitsi taloudellinen ennen kaikkea moraalinen: heitä huolettaa, mitä tapahtuu ihmisille, jotka saavat etuuksia käymättä töissä. Haastateltavamme keskittyvät pelkäämään muiden ihmisten – käytännössä tuensaajien, mutta laajemmin myös tulonsaajien – moraalikatoa, vapaamatkustajuutta, vastuuttomuutta ja tahdonheikkoutta.[363] Niin yrittäjät, perijät kuin johtajatkin korostavat toistuvasti sitä, että ihmisten laiskistuminen pitää laskea nimenomaan laajenneen hyvinvointivaltion piikkiin. Siksikin hyvinvointivaltiota on leikattava ja muokattava uuteen uskoon.

Historiallisesti katsoen ajatus moraalikadosta ei ole ollut pohjoismaisen hyvinvointipolitiikan päällimmäisiä huolenaiheita.[364] Laajentuvien hyvinvointivaltioiden aikakaudella köyhyyden ja työttömyyden nähtiin johtuvan rakenteellisista syistä, kuten suhdanteista, eikä yksilöiden laiskuudesta tai haluttomuudesta tehdä töitä. Yksilöiden vastuuttamista pidettiin ennemminkin uhrien syyttämisenä.[365] Nyt ainakin huipputuloiset ajattelevat toisin. Moni tuntuu tavoittelevan Suomeen eräänlaista sisäistä devalvaatiota julkista sektoria leikkaamalla. Suoranaisten palkanalennusten rinnalla sisäiseen devalvaatioon pyritään etenkin sosiaalietuuksien "kannustavalla" leikkaamisella ja työmarkkinoiden "joustavoittamisella".[366] Suomen varakkaimpiin kuuluva perijä sanoo tavoitteen myös ääneen. Hänen mukaansa Suomen kustannustaso on karannut, ja ennen ongelmaan olisi reagoitu devalvaatiolla. Koska tätä mahdollisuutta ei enää ole, samaan tavoitteeseen voidaan päästä enää vain "julkisia palveluja kiristämällä" ja keinoja on vain yksi, "julkisen vallan sopeuttaminen". (P17)

Julkisen vallan sopeuttaminen

8
PROMILLEN VEROKAPINA

Pohjoismaisen hyvinvointimallin kulmakivi ovat kansainvälisesti vertaillen korkeat verot, joiden avulla on järjestetty laajat julkiset palvelut ja tasattu tuloeroja. [367] Verot ovatkin niin meillä kuin muualla kuuma poliittinen kysymys ja herättävät myös huipputuloisissa paljon ajatuksia.

Puheet hyvinvointivaltion takinleikkuusta ja julkisen sektorin karsimisesta keskittyvät kaikki julkisen vallan kuluihin. Kun huipputuloiset kohdistavat katseensa menoihin, on lopputuloksena yksinkertainen väite: julkisen sektorin kulut ja menot ovat liian suuria, eikä yhteiskunnan varallisuus riitä hyvinvoinnin järjestämiseen. Kulut ovat kuitenkin vain yksi tapa lähestyä hyvinvointivaltioiden kriisiä. Toinen mahdollisuus on kääntää katse valtion tuloihin eli käytännössä veroihin.

Haastateltaviemme joukossa on selvästi joitain huipputuloisia, jotka kannattavat suomalaista verotusta. Osa korkeasti koulutetuista johtajista ajattelee, että verojen vastineeksi saadaan laajat palvelut sekä "hyvin järjestetty ja toimiva" yhteiskunta. (J29) Verotus antaa turvaa etenkin terveydenhuollossa. Joku mainitsee perheenjäsenensä saaman hyvän ja pitkäaikaisen hoidon, (J14) ja toinen muistaa neuvolapalvelut, (J30) jotka on maksettu verovaroin. Onpa joukossa joku johtaja, joka pitää myös verotuksen progressiota oikeutettuna: "Tässä meidän yhteiskuntamallissa ymmärrän hyvin progressiivisen verotuksen, että kyllä mun pitää maksaa enemmän veroja kuin joku, joka on [töissä] tuossa [konttorin] aulassa tai jotain. Se on ihan selvä." (J20)

Myös muutamat yrittäjät pitävät Suomen verotusta kohtuullisena, kun ottaa huomioon, mitä sillä saa. Kaliforniassa asunut yrittäjä kertoo maksaneensa siellä veroja ja sosiaaliturvamaksuja 41 prosenttia:

Indonesia

> Se käsitys, että muualla maailmassa verotus on kovin paljon pienempää, [on väärä]. Indonesian verotus on 35 pinnaa, ja siitä ei saa vastineeksi yhtään mitään. Ei verotuksen taso ole mun mielestä Suomessa pöyristyttävä. Ei se ole minkään este. (Y12)

Vaikka saman yrittäjän mukaan Suomessa "kukaan ei halua tehdä mitään" ja "kaikki vain istuu ja odottaa niitä omia tukiaan sen sijaan, että niiden olisi pakko lähteä liikkeelle ja töihin ja tekemään jotakin", (Y12) mies on kuitenkin tyytyväinen siihen, mitä hän kokee itse saavansa veroilla: turvallisen ja toimivan yhteiskunnan sekä kenties koulutusta itselleen ja lapsilleen. Toinen yrittäjä on sitä mieltä, että Suomen verotus on kohtuullinen, eikä sitä voi enää laskea, sillä veroilla tuotetaan "terveydenhuollot ja sivistystoimet" ja "laki ja järjestys ja kaikki korkeakoulumaailma ja muu". (Y6)

Muutama perijäkin ymmärtää veroja. Suomessa veronmaksulleen saa vastinetta, sanoo yksi, (P17) ja toinen muistuttaa, että esimerkiksi Yhdysvalloissa joutuu maksamaan koulusta 15 000 euroa lukukaudessa, kun taas Suomessa se on ilmaista. (P10) Monta sukupolvea vauraana pysyneen suvun perijä sanoo maksavansa mielellään veroja:

Mahtava demokratiaprojekti

> Suomi ja Pohjoismaathan ovat mahtava demokratiaprojekti. Tähän mennessä se on osoittanut vahvuutensa, ylivoimaisen vahvuutensa kaikkiin muihin maailman systeemeihin verrattuna ... niin senpä takia ... olen aina sanonut, että olen hyvin ylpeä veronmaksaja. Mä olen maksanut paljon veroa tälle maalle, niin mielelläni. (P22)

Iloiset ja ylpeät veronmaksajat ovat kuitenkin selvässä vähemmistössä haastateltaviemme joukossa, sillä useimpia harmittaa suuresti Suomen verotus. Suuri enemmistö pitää itseensä kohdistuvia veroja

liian korkeina, vaikka veroilla toteutetut asiat toisissa yhteyksissä saavat kehujakin. Iloisen veronmaksun sijaan ehdoton enemmistö puhuu mieluummin niistä moninaisista ongelmista, joita verotukseen liittyy. Yleistunnelma on synkkä. Johtajien mukaan verotus on "erittäin kovaa", (J25) sekä välilliset että välittömät verot ovat "tosi korkeat", (J3) kokonaisveroaste on "valtavan korkea", (J6) ja verotus on "liian korkealla tasolla" ja "kaikkialla muualla kevyempää". (J11) Yrittäjien mukaan taas verotus on "ihan tapissa", (Y30) ja se "rupeaa lähentelemään ihan kestämätöntä pistettä". (Y10) Eivätkä perijöiden puheet paljon muuta yleistä linjaa. Heidän mukaansa verotuksessa on kautta linjan "menty liiallisuuksiin", (P14) ja verotus on tässä maassa "aivan hirveää" ja "ihan suoraan sanoen pepusta". (P24)

Yleinen kritiikki tiivistyy usein ajatukseen, jonka mukaan verotus toimii samaan tapaan kuin sosiaalietuudet: liian korkeat verot vievät ihmisiltä työhalut. Eräs perijä syyttää verotusta siitä, että ihmiset jättävät töitä tekemättä: "Suomessa on lainsäädännön ja verotuksen yhteisvaikutus, joka johtaa siihen, että jätetään hirveän paljon tekemättä." (P12) Nelikymppisen sarjayrittäjän mukaan "ei voi olla mistään kotoisin, että meillä menee veroa niin paljon, ja kukaan ei halua enää tehdä paljon töitä". (Y18) Toinen eläkkeelle jäänyt yrittäjä puolestaan miettii: "Verotus alkaa olla sellainen, että ihmiset sen takia jättävät työsuoritustaan alemmalle tasolle kuin muuten." Hän uskoo, että "Suomen verotus on kaiken kaikkiaan mennyt sille tasolle, että verokertymä ei enää parane, vaikka verotusta kiristetään. Ihmiset vähentävät työntekoa." Mies haikaileekin Viron suuntaan, jossa "verojärjestelmä suosii yrittämistä ja työntekoa, on lineaarinen eikä paapo ihmisiä pilalle". (Y15)

Yritysmyynnin jälkeistä sapattia viettävän yrittäjän mielestä erityisesti rikkaita pitäisi kannustaa verottamalla heitä nykyistä hellä-kätisemmin. Työttömiä laiskuudesta arvostellut yrittäjä syyttää verotusta siitä, ettei häntä itseään "kiinnosta" tehdä töitä:

> Eikös me olla maailman korkeimmassa verotuksessa? Eikös se jo kerro jotain? Onhan se selvää, että mä itse – ja kuvittelisin, että ihmiset, jotka on samassa tilanteessa, ne joiden ei tarvitse tehdä töitä,

Maailman korkein verotus?

> että saa maksettua asuntolainan – niin jollain tavalla tämä porukka pitäisi kannustaa tekemään lisää töitä. Sä et kannusta sitä 70:n, 80:n tai 90 prosentin välillisellä veroasteella. Ei vain kiinnosta, jos rupeat miettimään, että voin tienata muutaman miljoonan tai muutaman satatuhatta, mutta siitä jää käteen kuitenkin vain hyvin, hyvin pieni osa. (Y14)

Törkeän paljon veroja

Huipputuloisten verokritiikki ei jää vain yleiseksi valitteluksi, vaan heillä on myös täsmällisiä näkemyksiä eri verolajien ongelmista. Ennen kaikkea ne verot, jotka osuvat heihin itseensä selvimmin, ovat ongelmallisimpia.

Tuloerojen tasaamisen tärkein väline ovat olleet Suomessa ja muissa länsimaissa progressiiviset verot. Erityisesti ansiotuloista veroa maksetaan sitä suurempi osuus tuloista, mitä suuremmat verotettavan tulot ovat. Progressiivinen verotus syntyi 1900-luvun alkuvuosina ensimmäisen maailmansodan aiheuttamassa kriisissä ja kiristyi edelleen toisen maailmansodan jälkeen länsimaissa ja ehkä vähän yllättävästi erityisesti Yhdysvalloissa. Ansiotulojen lisäksi myös perintöjä verotettiin progressiivisesti.[368] 1980-luvulta lähtien huipputuloisiin palkansaajiin kohdistuvaa progressiota on arvosteltu erityisesti siksi, että sen väitetään ajavan huippuosaajia pois maasta: suurimpien ansiotulojen verotusta kevennettiin erityisesti Yhdysvalloissa ja Isossa-Britanniassa, kun taas Manner-Euroopassa ja Japanissa ne säilyivät.[369]

Verotuksen progressiivisuus onkin iso poliittinen kysymys. Viime vuosikymmeninä progressiota on monissa maissa heikennetty niin, että verotuksen painopistettä on siirretty tasaveroihin, joissa kaikkien veroprosentti on sama. Erityisesti erilaisia omaisuudesta saatavia omaisuustuloja on monissa maissa jätetty pois progression piiristä ja niiden veroprosentti pysyy samana tulojen suuruudesta riippumatta.[370] Myös tavaroiden ja palveluiden hintaan sisältyvät valmiste- ja arvonlisäverot eivät ole progression piirissä vaan tasaveroja, joissa veroprosentti on kaikille yhteinen. Suomessa lähinnä ansiotulojen verotus on progressiivista.[371]

Yksi politiikan ikuisuuskysymyksistä onkin, kerätäänkö veroja ensi sijassa progressiivisesti vai pitäisikö verotuksen painopistettä siirtää tavaroiden ja palveluiden verottamiseen. Esimerkiksi taloustieteilijä Thomas Piketty on ehdottanut veromallia, jossa myös pääomatuloja verotettaisiin progressiivisesti, koska monilla suurituloisilla ansiotulot muodostavat vain pienen osan tuloista ja tulot kertyvät useimmiten omaisuudesta.[372]

Veropolitiikan paineet kuuluvat myös suomalaisten huipputuloisten puheessa. Ansiotulojen verotuksesta löytävät vikaa kaikki kolme ryhmää. Erityisesti ansiotulojen progressiivinen verotus osuu ammattijohtajiin, joiden tuloista suurin osa on ansiotuloja, kuten Kuvioissa 5 ja 10 kuvaamme. Ylimmät johtajat ovat monissa maissa olleet tuloerojen kasvun kannalta merkittävä ryhmä, koska heidän palkkansa ja muut palkkionsa ovat kasvaneet muita ammattiryhmiä nopeammin ja kovista palkoista, bonuksista ja optioista joutuu maksamaan korkeita veroja. Palkkojen ja erityispalkkioiden verotus saa huipputuloisilta johtajilta varsin yksituumaisen tuomion.

He perustelevat kantaansa sillä, että verotus voi ajaa parhaat osaajat pois Suomesta, (J11; J25; J26) koska nämä voivat kokea "oikeudenmukaisempana, että heille jää enemmän käteen". (J11) Eräs johtaja kertoo, että pelialalle on vaikea saada ulkomaisia osaajia, koska palkat ovat matalia ja verotus korkeaa: "Meidän pitää pystyä kilpailemaan hyvistä kirurgeista, hyvistä urheilijoista, hyvistä johtajista, hyvistä ammattilaista ja niin edelleen." (J26)

Pitää pystyä kilpailemaan hyvistä

Suuressa pörssiyrityksessä pitkän ja menestyksekkään uran tehnyt johtaja sanoo naurahtaen, että verotus on Suomessa "käytännössä ihan mahdotonta", vaikkei hän samalla oikein tiedä, mistä pitäisi leikata. (J24) Johtaja kertoo saaneensa viimeisinä työvuosinaan isot bonukset ja joutuneensa maksamaan niistä 70 prosenttia veroja. Häntä sapettaa, että erilaisia veroja ja maksuja, arvonlisäverosta työantajamaksuihin, kertyy niin paljon. Ongelma on miehelle jollain tavalla periaatteellinen, sillä "eihän kyse ole siitä, pärjäänkö mä sillä rahalla. Se rahahan on suhteessa tavalliseen suomalaiseen, paljon". (J24) Optioiden ilmestyminen pankkitilille ja niistä maksetut verot saivat toisen johtajan pohtimaan, onko verotus oikein. Hän

Käytännössä ihan mahdotonta

myöntää, että pitäisi olla kiitollinen, sillä "sitä ongelmaahan ei olisi, jos ei olisi tullut rahaa", ja vaikka hän yritti ajatella, että rahat menevät enemmän tarvitseville, silti lopputulemaksi jäi, että verotuksen taso on liian kova. (J18)

Suuren kotimaisen yrityksen toimitusjohtajan mielestä progressiota pitäisi Suomessa lieventää: "Kun mennään yli 40:n, niin ollaan kyllä liian korkealla." (J22) Useissa yrityksissä toimitusjohtajana toiminut ja lukuisten yritysten hallituksissa istunut johtaja ehdottaa, että ylimpien tuloluokkien verotusta pitäisi keventää. Alimpien luokkien tilanteeseen hän ei halua ottaa kantaa:

Progressio

> En sano, että progressio pitäisi poistaa. Progressio on lähes tulkoon kaikissa länsimaissa olemassa. Mutta sitä pitäisi jossain määrin ainakin sieltä yläpäästä lieventää. Alapään osalta en osaa kommentoida, kun en ole itse liikkunut siellä, mutta käyrää voitaisiin sovittaa uudelleen kyllä. (J21)

Myös perijät arvostelevat ansiotuloverotusta toistuvasti liian korkeaksi. "Siis tuloverohan on aivan liian korkea. Se on ihan selvä", sanoo perijä, joka työskenteli ennen eläköitymistään sukuyhtiön johdossa. (P14) "Kyllä palkkaveroa on laskettava", toteaa toinen omaisuutensa perinyt, (P16) ja "ansiotulo on kohtuuton, tai kohtuuton on väärä sana, mutta se on liian korkea", tokaisee kolmas. (P20) Neljännen perijän mukaan "on kyllä ihan käsittämätöntä, että työn verotus on sillä tasolla kuin se on". (P2)

Parin yrittäjän mukaan verotuksen kipuraja kulkee 50 prosentissa. (Y5; Y19) Nimenomaan progressio on joillekin käsittämätön ajatus. Eräs yrittäjä pitää progressiivista verotusta yhtä kummallisena kuin sitä, että kaupassa tuotteiden hinnat määräytyisivät ihmisen tulotason perusteella (Y28), ja toisen mukaan etenkin yhden tietyn ihmisryhmän työn verotus on liian korkeaa, sillä "hyvät tyypit maksaa törkeän paljon vielä veroa". (Y8) Ja jos veroprogressiota lisätään, tulee kolmannen yrittäjän mukaan "vuotoa, aivovuotoa ja ties mitä vuotoa, että tämä vene vuotaa, jos sä vielä progressiolla tätä yrität puristaa". (Y4)

Tämä vene vuotaa

Vene saattaa kuitenkin vuotaa eri kohdasta kuin yrittäjä uskoo. Vaikka huipputuloiset harmittelevat progressiota, samaan aikaan verotilastot kertovat, että verotuksen progressiivisuus on vähentynyt aivan huipulla tai oikeastaan kääntynyt päälaelleen. Kansantaloustieteilijät Marja Riihelä ja Matti Tuomala ovat huomanneet, että ylimmän promillen ja ylimmän promillen kymmenyksen – eli noin 500 suurituloisimman henkilön – veroprosentit ovat olleet 2000-luvulla alempia kuin ylimmän prosentin. Vaikka osa huipputuloisesta promillesta, etenkin ansiotuloja saavat johtajat, maksaa korkeita veroja, ylimmän tulopromillen keskimääräinen veroprosentti on jo pitkään ollut itse asiassa alhaisempi kuin tulonsaajien ylimmän 2–10 prosentin.[373] Vuosina 2003 ja 2004 suomalaisten ylimmän tulopromillen veroaste oli jopa alempi kuin kaikkien suomalaisten keskimääräinen veroaste.[374]

Kokonaisuudessaan suurituloisimpien suomalaisten verotus ei siis ole enää vähään aikaan noudattanut progressiivisuuden periaatetta, jos tarkastellaan eri tuloryhmien tilastollisia keskiarvoja. Kun suurituloisin promille maksaa veroja keskimäärin pienemmällä veroprosentilla kuin muu tulonsaajien ylin kymmenys, ylimpien luokkien verotus muuttuu progressiivisesta regressiiviseksi.[375]

Tilanne on samanlainen vuosien 2007–2016 ylimmässä tulopromillessa, jota tutkimme. Vuonna 2016 sen jäsenten keskimääräiset bruttotulot olivat 684 000 euroa ja he maksoivat erilaisia tulonsiirtoja, käytännössä veroja, keskimäärin 236 000 euroa eli 34 prosenttia tuloistaan, lisätietoa Liitteessä 3.[376] Sama veroprosentti tuli samana vuonna vastaan jo noin 50 000 euron vuosittaisilla palkkatuloilla.[377] Lähes 700 000 euron vuosituloilla on siis keskimäärin sama veroprosentti kuin 50 000 euron palkkatuloilla.

Eroja tosin syntyy myös suurituloisimman promillen keskuudessa: tutkimamme promillen eniten veroja maksanut kymmenys maksoi niitä vuonna 2016 vähintään 422 000 euroa ja promillen vähiten veroja maksanut kymmenys alle 27 000 euroa. Avaamme huipputuloisten tulo- ja verotietoja tarkemmin Taulukossa 3.[378]

Huipputuloisten verrattain alhainen veroprosentti selittyy pitkälti ylimmän promillen suurilla pääomatuloilla. Erityisesti vuoden

1993 verouudistus, jossa ansio- ja pääomatulojen verotus erotettiin toisistaan, vaikutti merkittävästi huipputuloisten verotukselliseen asemaan. Pääomatuloja alettiin verottaa kiinteällä prosentilla, ja suurituloiset alkoivat muuntaa tulojaan ansiotuloista alhaisemmin verotetuiksi pääomatuloiksi. Näin kaikkein suurituloisimpien verotus aleni ja käytettävissä olevien tulojen määrä kasvoi.[379] Sittemmin pääomatuloja on alettu verottaa kaksiportaisella järjestelmällä.

Promilleen kuuluvien tuloista valtaosa – jopa 70 prosenttia – on pitkin 2000-lukua koostunut pääomatuloista, joita siis verotetaan huomattavasti maltillisemmin kuin samansuuruisia ansiotuloja.[380] Haastattelujemme aikaan pääomatulojen veroprosentti oli Suomessa 30 tai 34, kun taas suurimmista palkkatuloista – noin miljoonan euron vuosituloista – joutui maksamaan veroja laskennallisesti hieman yli 56 prosenttia.[381] Lisäksi pääomatuloihin on tehty merkittäviä ja paljon poliittista keskustelua herättäneitä huojennuksia, listaamattomien yhtiöiden omistajat esimerkiksi saavat osan osingoistaan verottomina.

Osa huipputuloisista onkin valmis hyväksymään nykyiset pääomatulojen verot. Ansiotuloverojen suuruutta valittanut eläköitynyt perijä sanoo, ettei voi hyvällä omallatunnolla arvostella itseensä kohdistuvaa pääomaverotusta, koska perheyritykset saavat huojennuksia. (P14) Eräs yrittäjä huomauttaa pääomatuloveron olevan Suomessa ”kansainvälisesti kohtuullinen”. (Y28) Samassa ymmärtävässä hengessä pääomatulojen verotuksesta puhuu eräs johtaja:

Kansainvälisesti kohtuullinen

> En kokisi sitä kauhean pahana itse asiassa, vaikka pääomatuloverot nousisivatkin, vaikka mulla on itsellänikin niitä kohtuullisen paljon. Aina sanotaan, että sitten se pääoma karkaa ulkomaille. Ne sijoittajat, jotka mä tiedän, niin ei ne ainakaan karkaa minnekään. (J23)

Ei karkaa minnekään

Monia, etenkin yrittäjiä ja perijöitä, pääomatulovero kuitenkin harmittaa. Erästä yrittäjää 34 prosentin pääomavero ”hapottaa”, (Y4) ja toisen mukaan vero on erittäin korkea, koska se on korkeampi kuin 2 800 euroa tienaavan keskituloisen suomalaisen verotus, johon hän

Hapottaa

on tutustunut työntekijöidensä palkkakuitteja ihmetellessään. Miehen mielestä pääomatulovero on niin korkealla, ”että se jarruttaa taloudellista kasvua”. (Y2) Kolmannen yrittäjän mielestä Suomessa ollaankin nyt verotuksessa kipukynnyksellä, mistä merkkinä on juuri pääomatulovero, jota oli haastatteluamme edeltäneiden kahdenkymmenen vuoden (1996–2016) aikana korotettu kuudella prosentilla, vaikka mies kokeekin korotuksen olleen kymmenen:[382]

> Pääomaverotusta on noin kymmenen prosenttiyksikköä viimeisen reilun kymmenen vuoden aikana viety ylöspäin, prosentti kerrallaan hilattu. Jossain vaiheessa se johtaa siihen, mihin investoinnit menevät ja mihin ihmiset menevät, mihin pääomat menevät. Kyllä se rupeaa vaikuttamaan. Se vaikuttaa mullakin jo, että mihin mä haluan sijoittaa. Kieltämättä tekee mieli katsoa muuallekin. (Y9)

Tekee mieli katsoa muualle

Lapsille perinnöksi isot verot

Huipputuloisten tulilinjalla on luonnollisesti myös vero, joka koskee varallisuuden siirtoa omille lapsille: perintövero. Sen suuruus vaihtelee suuresti riippuen siitä, kuka perii ja mitä. 2010-luvulla perintövero on liikkunut 7 ja 36 prosentin välillä, ja siitä saa merkittäviä huojennuksia, jos perittävänä on yritys, jonka toimintaa aikoo jatkaa. Omilta vanhemmilta, isovanhemmilta, lapsilta tai puolisoilta perittäessä vero on enimmillään 19 prosenttia.[383]

Etenkin perijät kutsuvat perintöveroa vaihtelevasti ”ihan karmeaksi”, (P18) ”absurdiksi”, (P12) ”aivan hirvittäväksi” ja ”tosi pahaksi”, (P14) ”hankalaksi”, (P6) ”idioottimaiseksi” ja ”turhaksi” veroksi, (P10) sanalla sanoen ”kateusveroksi”, (P8) mutta myös joitain yrittäjiä ja ammattijohtajia kismittää ajatus perintöverosta.

Kateusvero

Perintöveron kevennyksiä onkin ajettu aktiivisesti politiikassa. Perintöveron poistaminen on ollut yksi suuria perheyrityksiä edustavan Perheyritysten liiton tavoitteista sen jälkeen, kun se onnistui toisessa tavoitteessaan eli varallisuusveron lakkauttamisessa vuonna 2005. Perheyritysten liitto on vaatinut aktiivisesti perintöveroa poistettavaksi ja lobannut sen puolesta, ja aiheesta on tehty myös kansa-

laisaloite, joka tosin ei edennyt.[384] Perintö- ja lahjaveroa kevennettiin 2000-luvulla pariin otteeseen, ja sukupolvenvaihdoksissa sallittavien verohuojennusten saajien piiriä laajennettiin.[385] Nämä helpotukset auttavat erityisesti huipputuloisten suuria omistajasukuja: perintö on helpompi siirtää pienemmillä veroilla omistajasuvun kasvavalle joukolle. Kevennyksen jälkeen huojennusta alkoi saada, vaikka olisi omistanut vain kymmenen prosenttia yrityksestä. Aiemmin omistusosuuden piti olla 20 prosenttia.

Monen huipputuloisen mielessä pyörivät kuitenkin vieläkin radikaalimmat ratkaisut. Lähes kaikki haastattelemamme perijät pitävät perintöveroa ongelmana ja osa ajattelee, että sen voisi poistaa kokonaan. Perheyrityksensä johdosta eläköitynyt mies sanoo Perheyritysten liiton saaneen paljon aikaan, mutta kirimistäkin on:

Aivan hirvittävä

> Eihän me olla saatu Perheyritysten liitossa läpi kaikkia niitä [tavoitteita], ei kukaan saa kaikkea, mutta ei me niitä tärkeimpiä juttuja [ole saatu], niin kuin perintövero, joka on aivan hirvittävä tällaiselle vanhalle perheyritykselle. (P14)

Eräs osuutensa suuresta sukuyrityksestä myynyt mies haluaa eroon perintöverosta lastensa tähden: "Yksi, mikä on järkyttävä ongelma, on perintöverojen osuus ja muut tuommoiset, jos halutaan, että tulevalla sukupolvella on jotain, mihin rakentaa omansa." (P2) Mies puhuu uuden yrittäjyyden ja start-up-yritysten puolesta, mutta samalla tärkeää on perinnön siirtyminen omille lapsille mahdollisimman koskemattomana niin, että sukudynastia jatkuu.

Monien miljoonaomaisuutensa perineiden omistajien mielestä on kohtuutonta, että perintöveron maksamiseen pitäisi valmistautua esimerkiksi varaamalla osa itselle kertyvistä osingoista sukupolvenvaihdokseen. Suureen omistajasukuun kuuluva isä ei näe tulo- ja pääomaveroja ongelmana, mutta lapsiinsa kohdistuvaa perintöveroa hän pitää "hankalana", koska se voi vaatia jostain luopumista: "Jos mä nyt kuolen, niin mistä sitten [verot maksetaan]? Pitää huolehtia siitä, että lapsilla on jotain, mistä ottaa ne rahat, maksaa se vero." (P6)

Jos mä nyt kuolen

Mies viittaa perinnönjakoon kriisitilanteena, jota varten pitää kasvattaa perheen sijoitusyhtiön "kriisinsietokykyä": "Tällaisessa perinnössä, varsinkin kun ei ole mahdollisuutta myydä eikä realisoida sitä omaisuutta, se on hankalaa... Silloin sun pitää ottaa raha yhtiöstä ylimääräisinä osinkoina, eli joutuu syömään taseesta." (P6) Mies edustaa sukua, jonka omaisuus on pääosin sijoitusomaisuutta, eikä omia tehtaita enää ole. Silti hän puhuu aivan kuin perheen omistukset olisi sidottu johonkin, mitä ei voisi muuttaa rahaksi. Samaan tapaan neljättä sukupolvea perheyrityksessään edustava nainen pitää kohtuuttomana sitä, jos yrityksen osista olisi perintöhetkellä luovuttava:

Kriisinsietokyky

> On paljon yrityksiä, joissa pelkästään se yrityksen siirtäminen... voi tarkoittaa sellaisia veroseuraamuksia, joiden suorittamiseen ei perillisillä välttämättä ole minkäännäköisiä edellytyksiä ilman että ne tavalla tai toisella hajottavat sitä yritystä. Ja se ei voi millään tavalla olla minkään veron tarkoitus. Tämäntyyppisiä verotuksellisia ratkaisuja mä en arvosta. (P3)

Veroseuraamukset

Hänenkin sukunsa yhtiö on sijoitusyhtiö, jonka omaisuutta on helppo myydä, mutta silti nainen kantaa huolta mahdollisista tilanteista, joissa varoja ei olisi pystytty keräämään tai niitä ei voisi realisoida perintöveron maksamiseksi. Hän myös sivuuttaa kokonaan verosta saatavat huojennukset, kun perittävänä on yritys, jota jälkeläiset jatkavat.

Vaikka perintöveron poistaminen voi kuulostaa huipputuloisten itsekeskeiseltä vaatimukselta, monen mielestä siitä hyötyisi koko Suomi. Etenkin perijät esittävät perintöveron poistoa lääkkeenä talouden ongelmiin. Erään sukuyhtiön toimitusjohtajan mukaan juuri perintövero on syy siihen, miksi Ruotsilla on mennyt taloudellisesti Suomea paremmin: "[Perintövero] on yksityisen yritysomistajuuden kannalta erittäin tärkeä juttu, ja jos haluaa järisyttävän selityksen sille, minkä takia Ruotsi porskuttaa niin paljon paremmin kuin Suomi, niin siinä on aivan hurjan hyvä syy." (P12) Toisenkin perijän mukaan perintöveron poisto voisi tehdä taloudellisia ihmeitä:

Järisyttävä selitys

"Se on tosi, tosi huono juttu. Pitäisi seurata Ruotsin esimerkkiä ja poistaa nämä tällaiset [perintöverot], koska sillä tavalla saataisiin investoinnit ylös ja työpaikkoja lisää." (P14)

Perintövero on selvästi nimenomaan perijöiden veropoliittinen lempilapsi – koskettaahan se heitä syvimmin – mutta myös muutama johtaja pitää sitä liian korkeana. Johtajista yksi ei pidä palkkaveroa ongelmana, koska työntekoa ja samalla veroja voi aina vähentää, mutta hänestä perintöverot "tuntuu jotenkin kohtuuttomilta... Siinä on joku sellainen moraali- tai oikeudenmukaisuusasia, mikä resonoi mulla vahvasti. Perintöverotus, vähän niin kuin Ruotsin tyyliin, voitaisiin vaikka lopettaa." (J17) Toinen johtaja vastustaa mediassa esitettyä ajatusta nostaa perintöveroa ja viittaa hieman ristiriitaisesti siihen, että aikanaan perittäväksi annettava omaisuus on itse tehtyä ja säästettyä, ei perittyä, ja juuri siksi sitä ei pitäisi perimishetkellä verottaa korkeasti:

Resonoi vahvasti

> Mä vastustan ihan älyttömästi sitä [ajatusta perintöveron korotuksesta]... On paljon heitä, jotka eivät ole saaneet [omaisuutta] perintönä, vaan tehneet itse ja säästäneet. Olen säästänyt koko elämäni ja säästän edelleen, sitten se menisi hukkaan. Munhan olisi pitänyt 30 vuotta tuhlata rahoja. Ja kun se luo vaurautta, niin mä en ymmärrä sitä keskustelua. (J22)

Säästän edelleen

Perintövero näyttääkin olevan erityinen ongelma niille, joille vauraus on tärkeä osa identiteettiä. Kaikki yrittäjät eivät haikaile jättävänsä lapsilleen suuria omaisuuksia, vaan osa jopa uhkailee tuhlaavansa rahansa kasinolla, mutta yrittäjien joukossa on niitäkin, joiden mukaan perintövero pitäisi poistaa. Eräs tällainen yrittäjä toteaa, että perintövero "on ehkä suurin ongelma vauraitten ihmisten kesken" ja pitäisi siksi poistaa. Hän ihmettelee, miten ihmistä voidaan rangaista kuolemisesta: "En tiedä, onko antiikin Roomassa ollut tuommoista systeemiä, mutta epäilen, että siellä ei ole hautajaisiin menty hakemaan rahoja pois." (Y20) Toinen yrittäjä tietää lastensa perivän niin paljon, että heidän on verojen vuoksi realisoitava osa omaisuudesta. Mies oli sairastuessaan miettinyt tilannetta:

> Että hemmetti, jos mä tästä kuolen, niin mun lapset joutuu maksamaan sellaisen perintöveron, että ne joutuu realisoimaan meidän omaisuutta ja yritysvarallisuutta ja muuta. Mun mielestä se rupeaa lähentelemään kyllä jonkin sorttista kommunismia ja totalitarismia. (Y10)

Jonkin sortin kommunismia

Mies sanoo kannattavansa perintöveron poistamista kokonaan ja pitää lastensa mahdollista pakkoa myydä verojen takia esimerkiksi "jotain kiinteistövarallisuutta" huolestuttavana. Hän naurahtaakin vauraiden ihmisten erityistarpeet tunnistaen: "Kyllähän täällä moni, jolla varallisuutta on, todennäköisesti miettii ihan vakavasti, missä tulee kuolemaan." (Y10)

Huipputuloisten puhe siitä, miten kaikkien pitäisi osata tinkiä saavutetuista eduista, unohtuukin helposti, kun he tarkastelevat itselleen läheistä etua – eli perintöä ja edellisten sukupolvien työn tuomaa vaurautta tai tulevien sukupolvien oikeutta siihen.

Perimysoikeus esitetään absoluuttisena oikeutena, ei saavutettuna – ja poliittisesti turvattuna – etuna. Suurituloisilla perinnöt ovat suurempia kuin pienituloisilla ja perintöveron poisto hyödyttäisi heitä selvästi enemmän kuin pienituloisia. Esimerkiksi vuonna 2014 alle 50 000 euroa ansainneet maksoivat perinnöistään veroa vain reilun kymmenyksen siitä, mitä 200 000–500 000 euroa ansainneet maksoivat, mikä osoittaa perintöjen kasautuvan suurituloisille.[386] Jos perintöjä ei verotettaisi lainkaan, ovi perimysyhteiskuntaan revähtäisi auki: sukupolvelta toiselle siirtyvä vauraus keskittää varallisuutta harvoille ja lisää eriarvoisuutta, kuten varallisuuden periytymistä koskevat kansainväliset tutkimukset vihjaavat.[387] Omaisuudet tuottavat työtä paremmin, joten paluu perijöitä suosivaan luokkayhteiskuntaan olisi ilman kunnollista perintöveroa todellinen vaara.

Laillista, mikset siirtäisi rahojasi?

"Björn Wahlroos muutti Ruotsiin", julistivat suomalaislehdet vuonna 2014. Yksi Suomen rikkaimmista miehistä oli poistunut maasta ja vihjasi vuoden päästä voittaneensa muutossa sadan miljoonan luokassa liikkuvan summan.[388] Wahlroos ei jäänyt ainoaksi

lähdöstään kertoneeksi huipputuloiseksi. Esimerkiksi Fazerin perillisen Karl Fazerin on uutisoitu jättäneen Suomen, ja Onnisen perijän Maarit Toivanen-Koiviston ja eräiden yritysjohtajien muutosta Portugaliin kirjoitettiin mediassa aikoinaan runsaasti.[389] Kaikki he kertoivat syyksi maastamuutolle Suomen verotuksen.

Lähtöuutiset ovat saaneet huipputuloiset mietteliäiksi ja osan heistä myös toimimaan. Etenkin perijöiden joukossa on paljon niitä, jotka ymmärtävät verotuksen takia ulkomaille muuttaneita sukulaisiaan. Koska erilaisia veroja pidetään niin epäoikeudenmukaisina, niiden pakoilua ymmärretään. Suomen verotuksen kohtuuttomana kokeva perijä puolustaa muuttajia: "Kyllä mä periaatteessa ymmärrän heitä oikein hyvin, koska herne menee nenään jossain vaiheessa, monille nimenomaan silloin, kun varoja siirtyy sukupolvesta toiseen. Se [perintö]vero on kohtuuton." (P24)

Herne nenään

Toinen perijä, neljättä omistajasukupolvea edustava nainen, ymmärtää lähtijöitä:

> Ymmärrän varsin hyvin. Ymmärrän erittäin hyvin. Mähän ymmärrän sen aivan kauhean hyvin, kun yksi [mun tuttuni muutti]... Ruotsiin, koska hän olisi joutunut maksamaan 20 vuoden osingot, jos hän olisi siirtänyt omaisuuden lapsilleen täällä. 20 vuoden osingot! ...moni perhe on tehnyt sen. Hurjan paljon enemmän perheitä kuin on julkisuudessa näkynyt ja kuulunut. (P21)

20 vuoden osingot!

Naisen mukaan Suomen verotus ajaa yrityksiä pois maasta, ja siksi hän ymmärtää omistajia, jotka päättävät siirtää yrityksensä ulkomaille:

> Verotus on tässä maassa aivan hirveää, ja senhän näkee, että Eestiinhän siirtyy paljon yrityksiä. Meidän poliitikot saa ihan syyttää itseään. Rajat on auki nyt... Mun mielestä meillä on ihan hullu verotus. Koska se ei ole kongruenssissa meidän naapurimaiden kanssa, niin raha siirtyy sinne, missä se eniten poikii pitkän päälle. Se on vaan näin. (P21)

Hullu verotus

Nainen toteaa, että juuri Suomen verotuksen pitäisi "ehdottomasti" muuttua, hakea "kongruenssia", naapurimaihin, siis mukautua niiden verotukseen. Näin pääomat eivät karkaisi maasta, raha saataisiin "poikimaan" ja syntyisi "oikeaa työtä", jolla rahoittaa "kaikki sotet ja kaikki kikyt". Tämä rahoitus "tulee veroista, ei se tule taivaasta", nainen muistuttaa vaatiessaan perintöveroa ja pääomaveroa matalammaksi. (P21)

Ei tule taivaasta

Erään sukuyhtiön toimitusjohtajan mukaan maastamuutto verojen takia voi jopa olla vastuullisuutta: "Jos on todella kiintynyt yritykseensä ja haluaa, että se pystyy investoimaan, silloin on vastuullisempaa muuttaa täältä pois kuin jäädä tänne." (P12) Samaan ymmärtävään sävyyn eräs suuromaisuuden perinyt nainen ei halua moralisoida niitä, jotka muuttavat halvemman verotuksen takia pois Suomesta:

> Jos joku muuttaa vaikkapa Portugaliin, mä ehkä ymmärrän sen. Siellä on muutenkin eläkkeellä mukavampi olla. En mä sitä mitenkään moralisoi. En mä ole mitenkään hirvittävän ärtynyt siitä. Ajattelen ennemmin, että ahaa, no ihmiset on tämmöisiä. Mä ajattelen, että se on tärkeää niille, että niillä olisi – mitä ne nyt ajatteleekaan – vähemmän veroja ehkä. Jos ne niin ajattelee, niin on niillä ihmisillä vapaus lähteä... Ehkä jos mä saisin valita, niin ihmiset ei tekisi niin, mutta en katso olevani oikea ihminen paheksumaan. (P13)

Vapaus lähteä

Maastamuutto verotussyistä ei herätä perijöiden lisäksi närkästystä muissakaan ryhmissä. Lähes kaikki yrittäjät puolustavat verojen vuoksi maasta muuttavia. Erään yrittäjän mukaan siinä ei "ole mitään pahaa... Jos kerran joku muu yhteiskunta tarjoaa heille siinä tilanteessa paremman vaihtoehdon kuin Suomi, niin en mä näe sitä mitenkään epäisänmaallisena." (Y10)

Samalla sallivalla linjalla ovat johtajat. Esimerkiksi yritysjohtajien muuttaminen Portugaliin veroja pakoon ei herätä moraalista närkästystä liki kenessäkään. "Siksihän me EU:hun liityttiin, että ihmiset ja talous ja rahat ja tavarat voisi liikkua vapaasti" ja "turha sillä on moralisoida", sanoo yksi johtaja. (J19) Toinen kertoo pohtineensa

verojen takia maasta muuttamisen etiikkaa arkkipiispan kanssa ja puhuu mahdollisuudesta paeta kohtuuttomia oloja:

> Itä-Saksasta länteen pyrkineet ihmiset, niin nehän toimi laittomasti, mutta toimiko ne eettisesti väärin? Musta keskustelu menee sikäli ohi, että jos sulla on laillisesti mahdollisuus paeta olosuhteita, jotka sä koet kohtuuttomiksi – siis on se objektiivisesti totta tai ei, en mä tiedä, miten Itä-Saksassa jengi koki olonsa – niin onko se eettisesti väärin? Sitten jos se on laitonta, niin se on laitonta, ja siitä pitää rangaista. (J5)

Itä-Saksasta länteen

Kolmannen johtajan mukaan se, että menee kirjoille jonnekin muualle vain välttääkseen veroja ja palaa sitten takaisin, ei ole "kauhean mairittelevaa", mutta hänkin toteaa, että silloin päättäjien pitäisi "katsoa peiliin", jotta ihmisten ei tarvitse lähteä pois ja "seuraava sukupolvi voi ehkä periä jotakin ja jatkaa sitten vaikka yrityksen toimintaa". (J28)

Ei kauhean mairittelevaa

Eräs yrittäjä on samoilla linjoilla. Myös hän pitää lähtemiseen liittyvää julkisuutta mauttomana, mutta välttelee tuomitsevia sanavalintoja:

> Se ei ole ihan reilua, varsinkaan tällainen julkisuusporno. Vaikka… Onnisenkin porukka on rikastunut sillä, että ne ovat kunnille myyneet paskakaivonkansia ja kaikkea infrastruktuuria, eli verorahoista. Sitten kun pröystäillään sillä oikein, että me nyt muutettiin pois, kun täällä on niin korkeat verot, niin tekisivät sen vaikka ihan hiljaa. Nyt se on arroganttia. (Y16)

Julkisuusporno

Moitteiden jälkeen mies kuitenkin toteaa, että kyseessä on jokaisen oma asia ja syy ilmiöön on EU:ssa: "Se on yksityisen ihmisen ratkaisu, ja jos hän kestää siitä tulevan vinoilun, niin mikäs siinä. Jos kerran Euroopassa ei ole harmonisoitu verokäytäntöjä, minusta se on EU:n moka, että ei ole harmonisoitu ja jätetään porsaanreikiä." (Y16)

EU:n moka

Maasta toiseen muuttavat veronomadit saavat paljon huomiota, mutta he ovat kuitenkin vain kansainvälisen veronvälttelyn näkyvin huippu, sillä nykyrikkailla on myös joukko muita tapoja alentaa verotustaan.[390] Itse ei ole pakko muuttaa, vaan usein riittää varojen siirtäminen halvemman verotuksen maihin. Kansainvälinen veronvälttely onkin yksi tämänhetkisen maailmantalouden peruspiirteistä, sillä arviolta kahdeksan prosenttia maailman kotitalouksien omaisuudesta sijaitsee veroparatiiseissa.[391] Tämä noin 7,6 biljoonan eli tuhannen miljardin dollarin potti vastaa noin kymmentä prosenttia koko maailman bruttokansantuotteesta.[392]

Suomalaisesta yksityisestä rahasta veroparatiiseissa on arvioitu olevan summan, joka vastaa muutamaa prosenttia bruttokansantuotteesta.[393] Vaikka veronvälttelyllä on pitkä historiansa, viime vuosikymmeninä se on tutkimusten mukaan lisääntynyt, ja alhaisen verotuksen ja pankkisalaisuuden tarjoavista veroparatiiseista on tullut entistä kiinteämpi osa maailmantaloutta.[394]

Monet johtajat ymmärtävät, että ihmiset siirtävät "veroteknisistä syistä" rahoja muualle, jotta pystyvät minimoimaan verotuksen. (J5; J8; J21; J23; J28) Keskustelua veronvälttelystä pidetään jokseenkin turhana niin kauan kuin kyse ei ole laittomuuksista. "Nythän aika paljon keskustelua käydään siitä, että jollain on olemassa Luxemburgissa tili, joka mahdollistaisi jotain ilman että on tapahtunut mitään laitonta", muistuttaa yksi johtaja. (J5) Myös tällaista veronvälttelyä pidetään lähinnä ihmisen yksityisasiana. "Se on henkilökohtainen ratkaisu", (J13) sanoo eräs johtaja, ja toinen toteaa, että "jos sä haluat siirtää rahoja pois, ja se on laillista, niin mikset sä siirtäisi". (J23)

Tili Luxemburgissa

Joidenkin huipputuloisten mielestä koko veronvälttelyn ongelmaa ei oikeastaan olekaan, vaan sitä liioitellaan raskaasti. Esimerkiksi Panaman papereiksi kutsuttu veroparatiiseja koskenut tietovuoto sai yhden perijän mukaan "aivan liian suuret mittasuhteet" ja oli "aivan valtava ylireaktio", koska "kyseisessä keississähän on hyvin pienestä, suomalaisittain tosi pienestä, kysymys". (P11) Toisen perijän mukaan varakkaiden verovälttely ei ole Suomessa ongelma: "Eihän niitä pääomia Suomesta varmaan ole merkittävästi siirretty, kun niitä ei ole ollut." (P16) Myös moni yrittäjä kieltää ongelman. "En tiedä, onko se edes oikeasti ongelma. Nehän ovat ne muutamat supervarakkaat, jotka on jotakin tehneet, näitä Portugalia ja muita

Kansan-taloudel-lisesti mitätön

eläkepäätöksiä", sanoo eräs yrittäjä. (Y20) Toisen mukaan asia on "kansantaloudellisesti aivan mitätön". (Y26)

Osalle perijöitä taas monimutkaiset verokuviot, joihin sisältyy tilejä ulkomailla, ovat aina olleet luonteva osa elämää. Sukuvaurautensa 18-vuotiaana perinyt mies ei yksinkertaisesti näe monimutkaisissa kansainvälisissä verojärjestelyissä ongelmaa:

> En mä näe siinä mitään väärää. Mullahan on Luxemburgissa sijoitusyhtiö, joka maksaa veroa Luxemburgiin, koska yhtiö toimii siellä ja sen työntekijät asuvat Luxemburgissa. Pidän sitä ihan selvänä, että yhtiö maksaa siihen maahan veroa, missä se toimii. Ja siinä määrin kuin mä saan tuloja siitä yhtiöstä, niin nehän verotetaan Suomessa. Mä en oikeastaan ymmärrä sitä keskustelua juuri ollenkaan, että kun keskustelun sävy on muuttunut niin, että jos sulla on pankkitili jossain ulkomailla, niin suunnilleen heti sut leimataan rikolliseksi. Voi olla erittäin monta syytä, miksi jollain ihmisellä on rahaa muualla kuin Suomessa. Kunhan seurataan lakia, niin en näe siinä mitään väärää. Euroopassa on vapaa liikkuvuus yhtiöillä myös. (P8)

Rikolliseksi leimaaminen

Veronvälttelytarkoituksessa perustettuja tilejä veroparatiiseissa osa perijöistä pitää jo aivan tavallisena toimintana. "On monia kansainvälisesti toimivia firmoja, jotka tarvitsevat jonkun [alhaisen verotuksen takia perustetun] offshore-tilin toimintaansa varten, eikä siinä ole mitään väärää eikä tuomittavaa", sanoo seitsenkymppinen perijä, joka kertoo jo isällään olleen tilejä Sveitsissä. (P11)

Offshore

Verosotia ja vakuutuskuoria

Erilaisia veronvälttelykeinoja huipputuloiset oikeuttavat siten, että Suomen verotuksen pitäisi kilpailla kiihkeämmin muiden maiden kanssa. Esimerkiksi varojen siirtäminen kertoo siitä, että "täällä on liian kova verotus" (J21) tai että "systeemi on mottipäinen", (J13) kuten pari johtajaa sanoo.

Systeemi on mottipäinen

Erään perijän mukaan on vain hyvä, että valtioiden välinen kilpailu toimii myös verotuksessa, koska muuten valtiot varmaan "vetäisivät prosentit sataanviiteen". Hän myöntää liioittelevansa hieman mutta pitää verokilpailua hyvänä, sillä se "myös pakottaa miettimään, miten saa rahat riittämään, koska kyllä kaikki valtiot kuitenkin tuhlaavat enemmän kuin olisi luvallista. Se on vaan näin." (P26)

Samaa kilpailunäkökulmaa korostaa yrittäjä, joka pohtii veronmaksun järkevyyttä vertaamalla sitä yrityksen toimintatapoihin. Hänen mielestään on "ok" muuttaa Portugaliin tai perustaa yritys veroparatiisiksi luokiteltuun Luxemburgiin, jos kokee Suomen verotuksen liian kovaksi:

> Meidän täytyy kysyä yhteiskuntana itseltämme, onko epätasapaino kansainvälisen kilpailun kanssa niin väärällä tasolla, että meidän on muutettava jotain... Jos työntekijä lähtee firmasta pois ja on tyytymätön, niin huono johtaja sanoo että, no, se oli huono tyyppi, hyvä että lähti. Hyvä johtaja kysyy, missä me ollaan menty pieleen, että tuo ihminen lähtee. Ja mä ajattelen [verotus]asiaa vähän samalla tavalla. (Y21)

On muutettava jotain

Toinen yrittäjä kuvaa ihmisten ja yritysten lähtöä verokilpailun keskellä ja karua lopputulosta:

> Sanotaanko näin, että kyllähän ne parhaat kyvyt täältä lähtee... Tänne jää sitten akanat jäljelle, jyvät lähtee eli ne, keillä on mahdollisuus siihen... Jos teet kansainvälisiä bisneksiä, sun on tosi vaikea kilpailla, jos sä olet tässä verokartassa. Hattua nostan näille, jotka pitävät Y-tunnukset ja veropaikkakunnan täällä. (Y22)

Jyvät lähtee, akanat jää

Pääoma esitetään monessa haastattelussamme ikään kuin omalakisena voimana, joka poistuu automaattisesti Suomesta, jos siihen kohdistuvaa veroa kiristetään. Useampi perijä muistuttelee tästä vaarasta. Erään mukaan "on tietysti ihan selvä, että veroa ei voida enemmän ottaa sellaisista asioista kuin pääomatuloista tai esimerkiksi varallisuudesta, koska nehän ovat paljolti asioita, jotka helposti siirtyy pois". (P3) Toisen perijän mukaan pääomatuloveron nosto on karkottanut ihmisiä tekemästä suoria sijoituksia

Suomeen, (P16) eikä kolmas usko, että pääomatuloveroa ainakaan voisi keventää. Mies järkeilee:

Ei saareketta

> Siinä on se olennainen seikka, ettei se voi olla paljon kovempaakaan kuin naapurimaissa miltään osin, koska jos työ ja pääoma ovat määritelmällisesti, määräämällä määrätty vapaiksi, ei ole sellaista saareketta, jossa voisi olla kovempi verotus kuin muualla maailmassa. Se [tiukan veron saareke] vain tyhjenee verotettavista elementeistä, oli se sitten työtä tai pääomaa. Se kannattaisi kyllä muistaa. (P17)

Ajatus valtioiden välisestä kilpailusta onkin haastanut vahvasti vanhoja hyvinvointivaltioita, sillä viime vuosikymmeninä valtiot ovat asettaneet itse itsensä kilpailemaan niin huippuosaajista kuin pääomista.[395] Sama kilpailuajatus hallitsee myös verokeskustelua, jossa standardin asettavat halvan tai jopa nollaverotuksen veroparatiisit. Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö OECD nimesi jo vuonna 1998 haitallisen verokilpailun orastavaksi globaaliksi ilmiöksi, ja sittemmin tutkijat ovat alkaneet puhua kilpailusta vaarallisena pakkomielteenä ja maiden välisistä verosodista, jotka nakertavat valtioiden perustoja.[396]

Verokilpailun eli verojen alentamisen tarvetta korostavat perustelut toistuvat haastateltaviemme puheissa. Myös huipputuloisia likellä olevat lobbausjärjestöt ovat auttaneet pitämään kilpailunäkökulmaa esillä. Eräs perijä kertoo, miten Perheyritysten liitto pyrki yhdessä vaiheessa nostamaan uutisiin verojen vuoksi lähteneiden suomalaisten tarinoita, ”ikään kuin uhkailemaan yhteiskuntaa” vauraiden ihmisten lähtöaikeilla. (P23) Poliitikkojen pitäisikin ymmärtää kuunnella Suomesta pois muuttavia, ajattelee myös toinen perijä:

Populistisia huutoja

> Sen sijaan, että poliitikot menee lehteen ja huutelee, että joku yritysjohtaja ei osallistu talkoisiin, koska se on siirtänyt kirjansa Ruotsiin, niin sen sijaan, että huudellaan näitä populistisia huutoja, niin katsotaan, miksi se on siirtänyt kirjansa Ruotsiin. Mikä on vaikuttanut siihen, ja millä tavalla me voidaan tehdä Suomen verotuksesta niin kilpailukykyinen, että ihmiset ei halua muuttaa verotuksen takia täältä pois… Sen sijaan, että huudellaan perään ja mietitään jonkinnäköistä raippaveroa sille, kun muutetaan ulos maasta, niin miksei mieluummin korjata sitä tilannetta, ettei verojen takia ole syytä muuttaa? (P20)

Mies esittää asian yksinkertaisena: Suomen tulisi korjata tilanne eli laskea veroja niin paljon, ettei kukaan enää haluaisi siirtää pääomiaan pois Suomesta. Toisaalta myös hän arvostaa suomalaisen hyvinvointivaltion palveluja, koulutusta, turvallisuutta, infrastruktuuria ja terveydenhuoltoa, mutta ajattelee näistä voitavan pitää huolta, vaikka verot laskettaisiin ”kilpailijamaiden” tasolle. (P20)

Veroparatiisien ja maastamuuton rinnalla veroja voi kuitenkin vältellä kotimaisinkin keinoin. Rikkaat yksityishenkilöt voivat välttää veroja esimerkiksi omaisuudenhallintaan tarkoitettujen holding- eli hallintayhtiöiden ja vakuutuskuorien eli eläkeyhtiöiden tarjoamien säästö- ja sijoitustyökalujen avulla. Laillisista omaisuudenhallintayhtiöistä on tullut rikkaille yleinen keino alentaa verotustaan. Norjalaistutkimuksen mukaan norjalaisten ylimmän tulopromillen tuloista jopa puolet sijaitsee matalammin verotetuissa omaisuudenhallintayhtiöissä, jolloin ne eivät näy henkilökohtaisessa tuloverotuksessa, jonka pohjalta esimerkiksi tämän kirjan haastateltavien joukko on valittu.[397]

Mitä enemmän tulot ovat peräisin omaisuudesta, sitä helpompi veroja on hilata alas, sillä nimenomaan suuret pääomatulot mahdollistavat tulojen siirtämisen matalammin verotettuihin yrityksiin, jolloin veroprosentit voivat alentua huimasti. Esimerkiksi Suomen rikkaimman miehen Antti Herlinin henkilökohtainen veroprosentti on vaihdellut 2000-luvulla *Helsingin Sanomien* Verokoneen mukaan 35 ja 47 prosentin välillä. Kuva Herlinistä veronmaksajana kuitenkin muuttuu, kun mukaan otetaan Herlinin holding-yhtiöt, joissa suurin osa hänen varallisuuttaan sijaitsee, ja niiden maksamat verot: esimerkiksi vuonna 2015 Herlinin 160 miljoonan euron osinkotuloista maksettu veroprosentti jäi 4,7 prosenttiin.[398]

Moni huipputuloinen puhuu ahkerasta ”verosuunnittelusta”, jota tehdään heidän mielestään liian korkeiden verojen minimoimiseksi. Perinnönjaosta kriisitilanteena puhunut mies sanoo, että sukupolvenvaihdosten verotusta mietitään suvussa jatkuvasti, ”melkein joka kuukausi”. (P6) Toinen vaurautensa perinyt mies ei kutsu perintöveron minimointia veronvälttelyksi vaan suojautumiseksi: ”Kyllä mä olen suojautunut. Ne ovat laillisia keinoja, mutta mä olen suojautunut.” (P2) Eräs yrittäjä taas kertoo käyttävänsä ”muita tapoja” kuin maastamuuttoa välttääkseen veroja: ”Totta kai silloin, kun yrityksen on myynyt, on joutunut maksamaan veron, mutta niistä saaduista tuloista pystyy optimoimaan jo aika paljon paremmin, ettet sä joudu maksamaan niin järjettömiä veroja.” (Y14) Suuromaisuuden perinyt nainen, jonka mukaan Suomen verotus on ”pepusta”, toteaa, että ”turhista” veroista selviää kyllä suunnittelemalla:

Pepusta

> Kyllä mä mietin… miten asiat voi tehdä eri tavalla, jotta vält- tai siis siltä, että maksetaan veroja verojen päälle. Siitä ei pääse eroon, että kyllä niitä täytyy tietysti maksaa, mutta, joo, ei liikaa niin sanotusti, tai turhia veroja, sanotaan näin. Suunnittelemallahan se menee aika hyvin. (P24)

Turhia veroja

Esimerkiksi suhteellisen alhaista pääomaveroa voidaan kiertää sijoittamalla yhtiön kautta. Näin tekee terveysalan yrittäjä, joka selittää tapaansa justeerata verotustaan:

> Siis ansiotuloverotushan on röyhkeä, mutta eihän se mua koske, tai sillä ei ole merkitystä, mutta pääomatulovero 34 [prosenttia] tietysti rassaa. Sitten toisaalta yhteisövero 20, jopa munkin ajatusmaailmassa ihan periaatetasolla se 20 on musta oikeampi taso. Jos on mahdollisuus sijoittaa johonkin kohteeseen, teen sen mun yhtiön kautta, koska mä koen, että se 20 on reilumpi kuin 34. Eli se hapottaa se 34 pääomaverona, mutta 20 ei. (Y4)

20 on reilumpi kuin 34

Mies kertoo siirtyneensä itse käytännössä pois ansiotuloverotuksen piiristä yritysverotukseen vuosi yrityksensä perustamisen jälkeen

2000-luvun alussa: ”Lopetin sen murehtimisen silloin.” Tämän jälkeen mies on keskittynyt välttelemään pääomaveroa yrityksensä avulla. Hän kyllä sanoo kokevansa ”pientä moraalivelvoitetta” maksaa veroja, koska hänen yrityksensä toimii terveydenhuoltoalalla eli ”julkisrahoitteisessa bisneksessä”, ja kääntyneensä verojen vastustajasta ”uskovaiseksi”, mutta asettaa kuitenkin henkilökohtaisen verotuksensa reilun tason 20 prosenttiin. (Y4)

Pientä moraalivelvoitetta

Joidenkin mukaan verovelvollisuutensa voi tavallaan saada päätökseen. Veroista voi ikään kuin luopua, kun kokee tehneensä tarpeeksi, vihjaa eräs yrittäjä: ”Kyllä näiden yrityskauppojen ja niistä maksettujen verojen jälkeen tulee sellainen olo, että mä olen korteni kekoon kantanut, että Suomi pärjätköön.” (Y14) Toinen yrittäjä ylpeilee veronmaksullaan mutta antaa samalla ymmärtää, että tietyn pisteen jälkeen olisi oikeutettua lopettaa veronmaksu: ”Saattaa olla yrittäjiä, jotka ovat maksaneet satoja miljoonia. Heille tulee tunne, että hei, nyt mä olen kyllä osallistunut ihan tarpeeksi yhteiskunnan talkoisiin, mä olen osuuteni tehnyt. Ja jollain tasolla ymmärrän sen.” (Y11) Kolmaskin yrittäjä vetoaa siihen, että veronvälttelyn voi jollain tavalla oikeuttaa menneellä työllä:

Suomi pärjätköön

> Mä ymmärrän heitä… He ovat ikään kuin jollain tapaa sen ansainneet, ja ehkä se on positiivinen näpäytys Suomen valtiolle, että jossain kulkee kipuraja, että miettikää sitäkin, että tämä on merkki kansainvälisestä maailmasta. (Y4)

Positiivinen näpäytys

Vain muutama yksittäinen huipputuloinen sanoo suoraan ilman pehmentäviä sanankäänteitä tuomitsevansa tai halveksivansa veroja välttteleviä vauraita ja suurituloisia suomalaisia. Syytöksiä kuulee lähinnä yrittäjiltä, jotka ovat muutenkin kärkkäimpiä sanavalinnoissaan. Eräs yrittäjä sanoo, että ymmärtää verojen optimointia silloin, kun ”rahasta on pulaa, mutta kun joillakin on kymmeniä tai satoja miljoonia ja ne rupeaa kiertämään veroja, niin en ymmärrä”. (Y19) Miehen mukaan joillakin näyttää olevan sisäänrakennettu tarve saada aina vain enemmän ja enemmän, mutta tällaisen toiminnan motiivia hän ei itse ymmärrä: ”Tunnen ihmisiä, jotka on vähän

Ihan taskurahaa

arvonlisäveroa säästääkseen saattanut [tehdä] älyttömiä juttuja, vaikka se on niille ihan taskurahaa." (Y19)

Toinen yrittäjä kertoo läksyttäneensä ulkomailta palannutta serkkuaan vero-optimoinnista. Hän sanoo halveksivansa serkkuaan, joka oli Maailmanpankilla töissä 30 vuotta maksamatta ikinä veroja: "Sitten se hankki täältä mökin ja sanoi, että mitä jos mökki syttyy palamaan. Mä sanoin sille, että älä sitten soita palokuntaa, kun sä et ole ikinä maksanut veroja tänne, niin ei sulla ole sitä palokuntaakaan oikeus käyttää." (Y2) Myös kolmas yrittäjä puhuu halveksunnasta. Hän sanoo halveksivansa rahojaan pois siirtäneitä, koska he ovat kuitenkin hyötyneet suomalaisesta yhteiskunnasta: "Mun mielestä ne on kuitenkin tästä yhteiskunnasta sen rahansa ottanut... Luopio on ehkä vähän raskas sana, mutta halveksin [heitä] tietyllä tavalla." (Y29)

Älä sitten soita palokuntaa

Maastamuuttouhkauksia ilmassa

Viesti on kirkas, kun huipputuloiset puhuvat veroista. Itseen kohdistuvien verojen halutaan lähes poikkeuksetta keventyvän, ja harva on valmis leikkaamaan omaa takkiaan. Kun esimerkiksi "saavutetuista eduista" luopumista vaatineen perijän puhe siirtyy hänen omiin etuihinsa – eläkkeisiin ja perheen yritykseen – ei kaikkien tarvitsekaan osata tinkiä omastaan:

> Mäkin maksan eläkkeestä 54 prosenttia veroa. No onko siinä mitään järkeä? Sitten sanotaan, että se on suuri eläke. Joo, mutta yli puolet maksetaan siitä jo veroissa takaisin. Plus kaikki muut verot. Autoverot ja kiinteistöverot ja veneverotkin, puhutaan semmosistakin, ja alvit ja kaikki, verojahan on aivan mielettömästi. (P14)

Huipputuloisilla suomalaisilla näyttääkin olevan käytössään kahdenlaisia selitysmalleja, kun puheena ovat verot. He sanovat ymmärtävänsä verojen tarpeen mutta eivät haluaisi niiden kohdistuvan itseensä. Erityisesti progressiivisuus ja perintöverot ovat monelle iso ongelma. Veroilla kustannettavia palveluja kehutaan mutta veroparatiisien käyttäjiä ymmärretään. Sosiaaliturvan saajia moralisoidaan mutta veronvälttely hyväksytään.

Ristiriitaiseen puheeseen kuuluu myös uhkailua poistua maasta. Monet haastateltavistamme vakuuttavat vauraiden, tai pääoman, lähtevän, ellei veroja lasketa tai poisteta. Toisaalta suurin osa ei ole itse lähdössä:

> Mä en ikinä tekisi sitä... Vaikkakin verotus on aivan hirvittävä, niin kyllä mä mieluummin asun täällä Suomessa ja menen sitten lomalla Espanjaan. Siellä mulla on kämppä, kyllä mä sinne taas parin viikon kuluttua menen, mutta en mä sinne kyllä muuttaisi. En mä omaa elintasoa tai elämisen tasoa halua huonontaa sillä, että lähden pois rakkaasta Suomesta. Enkä voisi kuvitellakaan, että olisin kesiä pois täältä, täällä on niin ihanaa. (P14)

Rakas Suomi

Moni muukin perijä sanoo, ettei itse aio muuttaa eikä viettäisi onnellista elämää, jos muuttaisi verojen takia (P20) tai että rakastaa kotiseutua liiaksi lähteäkseen vain verotussyistä. (P6) Hyvän elintason lisäksi moni mainitsee tunnesyyt. Erään haastateltavamme veli on muuttanut veroja välttääkseen pois maasta, mutta mies itse ei samaa aio tehdä: "Kyllä mun juureni ovat kuitenkin täällä. En mä lähde minnekään. Kyllä mä päädyn siihen, kestän sitten mutta en lähde." (P26)

Samaan tapaan puhuu toinen vajaa seitsemänkymppinen perijä, jonka suku on miehen mukaan tehnyt laskelmia ulkomaille muutosta. Kyse olisi valtavista summista, mutta hän ei aio lähteä: "Kyllä tämä on kuitenkin koti... Raha ei ole kaikki." (P6) Eräs perijä kertoo rahansa ulkomaille siirtäneistä sukulaisistaan, mutta toteaa, että "en tule ikinä tekemään mitään sellaista, että otan rahani ja menen kyhjöttämään jonnekin, ettei tarvitsisi maksaa". (P22) Verokilpailun hengessä sama nainen kuitenkin kehottaa yhteiskuntaa pitämään rikkaistaan kiinni:

Tämä on koti

> Kyllä mä ne verot maksan mutta toivon, että yhteiskunta ei olisi niin hölmö, että se ajaa täältä nämä aika vähäiset... täällä on aika vähän rikkaita ihmisiä Suomessa kuitenkin... jos nekin ajetaan pois, niin kukas niitä veroja sitten maksaa? (P22)

Joitakin huipputuloisia harmittaa, että heidän veronmaksuaan ei useammin kiitetä ja huomio keskittyy veronkiertoon. Eräs perijä suree, miten huonosti hänen tuttuaan on kohdeltu maastamuuton jälkeen: "Kukaan ei mieti, miten paljon tämä henkilö on maksanut veroja ennen kuin muutti pois täältä. Siitä ei koskaan puhuta, vaan vain siitä, että hän otti kaikki omat rahansa ja meni." (P24)

Kukaan ei mieti

Ristiriitaiselta voi vaikuttaa sekin, että veroista nuristaan ja veronvälttely kerää ymmärrystä, mutta silti monet huipputuloiset haastateltavamme kaipaavat arvostusta, koska maksavat veroja. Eräs johtaja sanoo maksavansa mielellään veroja mutta huomauttaa kuitenkin: "Välillä tuntuu, että ei huomata, että johtajat maksavat veroja, ei muisteta, että he kantavat myös kortensa yhteiskuntaan."(J30) Toinen johtaja taas pitää samasta syystä verotusta koskevaa keskustelua "erittäin epärehellisenä ja populistisena", koska vain pieni osa ihmisistä maksaa "hirvittävän suuren määrän verotaakasta". (J25) Häntä suututtaa, että johtajien palkkioita arvostellaan, koska hänen näkökulmastaan he ovat palkkansa ansainneet. Erästä perijää puolestaan kiusaa, että rikkailta vaaditaan paljon, mutta heitä kunnioitetaan vähän:

Jotenkin kornia

> On jotenkin kornia tämä [puhe], että pitäähän varakkaidenkin suurituloisten osallistua talkoisiin, kun fakta on, että eniten ansaitseva kymmenys maksaa tyyliin en mä tiedä, saman verran veroja kuin vähiten ansaitseva kuusikymmentä pinnaa tai jotain. En tiedä oikein, miten ne menevätkään ne suhteet, mutta ne ovat kuitenkin sillä tavalla ihan selkeät. (P3)

Vuonna 2014 Suomen suurituloisin kymmenys maksoi noin 42 prosenttia kaikista veroista ja pakollisista maksuista. Tähän suurituloisimpaan kymmenykseen nousi samana vuonna kuitenkin jo 4 100 euron kuukausituloilla, joten mistään ylimpään promilleen verrattavasta ryhmästä nainen ei puhu.[399] Tutkimamme ylin tulopromille sen sijaan maksoi vuonna 2016 erilaisia tulonsiirtoja, käytännössä veroja, yhteensä noin 1,1 miljardia euroa.[400] Yhteensä suomalaiset maksoivat samana vuonna erilaisia tulonsiirtoja noin 36 miljardia

euroa, ja kun esimerkiksi arvonlisävero ja muut välilliset verot lasketaan mukaan, valtion verotulot olivat yhteensä vajaat 42 miljardia euroa.[401]

Yhdessä mielessä veronmaksu siis on huipputuloisille jotain, mistä pitäisi saada arvonantoa ja mikä on arvokasta Suomelle. Toisaalta myös sen välttely on laajalti hyväksyttyä ja jokaisen henkilökohtainen valinta. Perintöjä tai alhaista yritysveroa ei pidetä saavutettuina etuina vaan ilmeisinä tosiasioina. Selvää on, että veronmaksussa lähes kaikkia puhujia kiinnostaa päällimmäisenä se, mitä heille itselleen jää käteen tai kuinka juuri heidän itsensä maksamiaan veroja voisi pienentää.

9
PROMILLEN PESSIMISMI

Globalisaation ja finanssitalouden kasvun myötä tulot ja varallisuus ovat monissa maissa kasautuneet 1980-luvulta lähtien kiihtyvässä tahdissa yhteiskunnan vauraimmille.[402] Niin myös Suomessa.[403] Vaikka Suomi on edelleenkin kansainvälisesti suhteellisen pienten tuloerojen maa, erot kasvoivat nopeasti varsinkin 1990-luvulla.[404] Suomessa kuten muuallakin maailmassa erityisesti eniten ansaitseva prosentti ja promille tekivät taloudellisen irtioton muista.[405] Vaurauden ja tulojen kasautuminen huipulle onkin repinyt kuilua erityisesti pääomatuloillaan elävien huipputuloisten ryhmien ja muiden välille.

Suomalaiset huipputuloiset seisovat globaalin ja kansallisen ristivedossa. Kun valtiollista sääntelyä on purettu ja markkinat avattu, globalisaatio on tarjonnut kansallisvaltioiden varakkaille ryhmille uusia horisontteja, toimintamahdollisuuksia ja identiteettejä. On mahdollista, että varakkaat alkavat irrota kansallisista todellisuuksista.[406] Toisaalta huipputuloiset ovat edelleen tiukasti kiinni kansallisvaltioissa.[407]

Ristiveto näkyy hyvin suomalaisten huipputuloisten puheissa. He pohtivat aktiivisesti sitä, onko Suomi oikea paikka heidän rahoilleen tai yrityksilleen ja arvostelevat voimakkaasti kansallista politiikkaa ja suomalaista yhteiskuntaa. He hakevat esimerkkejä toiminnalleen ulkomailta ja kansainvälisestä liike-elämästä. Samalla kuitenkin suurin osa heistä verkostoituu edelleen kansallisesti, ja

monella on vahva tunneside Suomeen, jota he pitävät toimivana, turvallisena ja tasa-arvoisena kotimaanaan.

Maailman muutos kuuluu heidän puheissaan: heillä on monia tapoja oikeuttaa asemaansa yhteiskunnassa, jota on ohjannut vakaa tasa-arvon eetos.[408] Kun kohtasimme huipputuloisia suomalaisia suuryritysten pääkonttoreiden neuvotteluhuoneissa, sukuyhtiöiden edustustiloissa ja kehäteiden varsilla sijaitsevilla tehtailla, useimmat kertoivat elävänsä ihan tavallista elämää, jossa harrastukset, elintavat ja arvostukset ovat samanlaisia kuin muillakin suomalaisilla. Aikana, jona suuri virta tuntuu kulkevan siihen suuntaan, että ihmiset haluavat korostaa erityisyyttään ja yksilöllisyyttään, huipputuloiset pyrkivät sulautumaan keskivertoon ja vähättelemään varallisuuttaan. Tavallisuuden vakuuttelu näyttääkin ennen muuta keinolta kertoa muille moraalista tarinaa siitä, että maan vauraimmat ovat ansainneet paikkansa eikä raha ole turmellut heitä. Varakkaat kokevat usein myös ahdistusta erottuessaan muista, ja siksi heidän pitää rakentaa perusteluja sille, miksi heidän tulonsa ovat myös eettisesti ansaittuja.[409]

Perijät esittävät itsensä sukujensa pitkien perintölinjojen velvollisuudentuntoisina vaalijoina. He asettavat itsensä sukupolvien ketjun jatkajiksi ja kertovat olevansa kasvottoman kvartaalikapitalismin vaihtoehto: kasvollisia omistajia, jotka tekevät työtä lastensa hyväksi. Perijät eivät omien puheidensa mukaan kuluta tai investoi itseensä, vaikka rahaa olisikin, sillä raha on vain lainassa tulevilta sukupolvilta, joille se aiotaan siirtää korkojen kera. He ovat ylpeitä suvuistaan ja omistuksistaan ja haluavat myös lastensa oppivan omistamisen taidon ja kulttuurin. Samalla he myös vakuuttavat, että heidän pitkäjänteisestä ajattelustaan ja sijoitustoiminnastaan hyötyy koko Suomi. He luovat työpaikkoja, yritystoimintaa, verotuloja ja joskus hyväntekeväisyyttä.

Ristiriitoja perijöiden tarinaan syntyy, kun he siirtävät tuotantoa pois Suomesta ja kasvattavat jälkeläisiään itseoikeutetuiksi omistajiksi. Perijät puhuvat suuren varallisuuden säilyttämisestä kuin tavallisen kesämökin kunnossapidosta ja siirtämisestä seuraavalle sukupolvelle. Enemmistö heistä on valmis hyväksymään aggressiivisenkin veronvälttelyn, ja monet kertovat siirtävänsä sijoituksiaan

paremman tuoton tai halvemman tuotannon maihin, koska rajat ovat auki ja Suomi osa globaalia taloutta.

Johtajien ja yrittäjien puheita hallitsee ajatus siitä, että elämä huipulla on vaativaa ja ankaraa ja siksi he ovat ansainneet merkittävät tulonsa.[410] Suurten yritysten ammattijohtajat ovat omissa silmissään palkkansa ansainneita huippuammattilaisia, jotka tekevät tulosta säälimättömässä yritysmaailmassa. He kertovat ympäripyöreistä työpäivistä, huikeista lentomääristä ja kiihtyneestä kilpailusta, joka vaatii huippu-urheilua muistuttavaa itsekuria ja raudanlujia ratkaisuja. Johtajilla on oma huippuosaajien identiteettinsä ja kulttuurinsa, jossa kykyjä metsästävät headhunterit houkuttelevat parhaimpia saneeraajia ja kehittäjiä. Kulttuurinsa, jossa johtajien palkkiojärjestelmät ovat ohittaneet muiden työntekijöiden palkkakehityksen.

Yritysjohtajilla on erityisen vahva usko tasa-arvoon. He uskovat, että Suomessa kaikilla on tasa-arvoiset mahdollisuudet edetä, ja näkevät itsensä elävänä esimerkkinä omilla ansioilla muovatusta menestyksestä. Se, että joku on jumittunut alempiin tuloluokkiin, on merkki yrittämisen puutteesta eikä esimerkiksi perhetaustasta ja vaikeammista lähtökohdista. Haastatteluissamme kuitenkin käy ilmi, että enemmistö johtajista on ylemmästä keskiluokasta ja monien isä kuuluu ylempiin toimihenkilöihin tai on ollut itse johtaja. Esimerkiksi Ranskassa ja Isossa-Britanniassa pörssiyhtiöiden huippujohtajat ovat yläluokasta tai ylemmästä keskiluokasta, Ranskassa luku on 77 prosenttia ja Isossa-Britanniassa 64 prosenttia.[411] Suomessa Ilkka Ruostetsaaren tutkimuksessa kävi ilmi, että talouselämän johtajien perhetausta on yhä useammin yläluokkainen: 1990-luvulta yhä useammin johtajilla on isä, joka on myös ollut johtavassa asemassa, ja alempana olevien toimihenkilöiden lapset nousevat johtajiksi entistä harvemmin.[412]

Yrittäjät puhuvat itsestään ahkerina ja periksiantamattomina riskinottajina. He laskevat johtajien tavoin tekemiään työtunteja ja kuvaavat, miten muistista on pyyhkiytynyt menneisyyden ajanjaksoja, kun työtä on painettu täysillä. He luettelevat soittamiensa asiakaspuheluiden tai siivoamiensa vessojen määriä ja kertovat alkuaikojen

hurjapäisistä riskisijoituksista. Tehty työ ja taskuihin kerääntynyt raha luovat yrittäjien ympärille sankarin auran. Yrittäjyydestä onkin tullut yksi aikamme sankaritarinoista, jota kierrätetään yhteiskunnassa monin tavoin.

Ristiriitaisuutta suurituloisten yrittäjien puheissa synnyttää kysymys siitä, kenen kuuluu tehdä töitä. Yrittäjät saarnaavat rankan työnteon välttämättömyyttä, mutta käytännössä moni heistä näyttää arvostavan myös sapattivuosia – sitä, että saa olla tekemättä mitään hyödyllistä ja tuottavaa. Muilta ihmisiltä vaaditaan työteliäisyyttä ja heihin tehdään pesäeroa, jos he eivät siinä onnistu. Ratkaisevana oikeuttajana on raha – ankaran työnteon tuolle puolen saa kurkottaa, jos on onnistunut luomaan tarpeeksi suuren omaisuuden.

Näitä huipputuloisten kuvauksia itsestään voi ymmärtää 1900-luvulla vaikuttaneen saksalaissosiologi Norbert Eliaksen käsittein fantasioina, joita yhteiskuntien eliitit usein itsestään rakentavat. Eliittiryhmät luovat idealisoituja omakuvia, jotka kertovat oman ryhmän poikkeuksellisuudesta verrattuna muihin. Myös suomalaiset huipputuloiset tuottavat itsestään ihannekuvia.[413] He ovat ylpeitä saavutuksistaan ja oikeuttavat asemansa yhteiskunnan huipulla vastuullisina, ahkerina ja rohkeina talouskasvun tekijöinä ja turvaajina.[414]

Ihanteellisilla minäkuvilla on kuitenkin varjopuolensa. Ihannetta kirkastetaan esittämällä muut hyveiden vastakohtana ja moraalisesti arveluttavina. Pahimmillaan toisiin lyödään stigma, joka kyseenalaistaa heidän moraalinsa, ja leimaa heidät vaikkapa epäluotettaviksi ja laiskoiksi.[415] Suomalaiset huipputuloiset nostavat esiin itsensä vastakohtina ennen muuta sosiaaliturvan varassa elävät ihmiset, julkisen sektorin työntekijät ja työttömät. Ongelmia nähdään erityisesti tuloasteikkojen toisessa ääripäässä, pienituloisimmissa ryhmissä. Sosiaalituella eläjät ja työttömät ovat huipputuloisten mielestä moraaliltaan arveluttavia, vaikka moni huipputuloinen samalla myöntää, että heitä ei kuulu omaan elinpiiriin tai että esimerkit ovat satunnaisia anekdootteja.

Kuva meistä ja heistä on usein kuin käänteinen peilikuva: *heitä* arvostellaan juuri niistä puuttuvista moraalisista ominaisuuksista,

jotka kannattelevat omaa minäkuvaa. Huipputuloisten kuvauksissa he ovat itse kunnollisia ihmisiä, kun muut ovat heidän vastakohtiaan. *Me* olemme veronmaksajia, kovia työntekijöitä, vaatimattomasti eläviä normaaleja ihmisiä. *He* puolestaan ovat verojen kuluttajia, laiskuuteen ja passiivisuuteen taipuvaisia sosiaalitukien käyttäjiä ja työttömiä tai tehottomia julkisen sektorin byrokraatteja.

Niinpä perijät kuvaavat itsensä vastuullisiksi oman suvun ja koko kansantalouden huolenpitäjiksi ja syyttävät muita vastuuttomuudesta. Työttömät käyttävät monen mielestä tukia hyväkseen ja ay-liike ajaa jääräpäisesti vain omia etujaan. Suurissa yrityksissä työskentelevät ammattijohtajat ovat huolissaan siitä, ettei muu yhteiskunta ole yhtä tehokas kuin he itse tai heidän johtamansa yritykset. Yrittäjät ovat mielestään poikkeuksellisen ahkeria ja motivoituneita, kun taas suomalainen yhteiskunta laiskistaa ihmisiä ja kannustaa joutilaisuuteen.

Keskiluokka ei juuri esiinny huipputuloisten pohdinnoissa muuten kuin joukkona, johon osa heistä itse kertoo kuuluvansa. Myös oma vertaisryhmä eli muut huipputuloiset säästyy pääsääntöisesti arvostelulta. Esimerkiksi veronvälttely on jokaisen yksityisasia, ja samaan tulo- ja sosiaaliluokkaan kuuluvien ihmisten toimintatapoja ymmärretään silloinkin, kun niillä näytetään tavoiteltavan ennen muuta omaa etua.

Selityksenä voi olla tarve suojata ja oikeuttaa omaa asemaa.[416] Idealisoidut omakuvat ja moraaliset hyveet ovat työkaluja, joiden avulla ryhmä vahvistaa identiteettiään ja pystyttää tunnemuurin, joka erottaa heidät muista. Omat hyveet ja niiden korostaminen antavat huipputuloisille samalla moraalista kestävyyttä muiden ryhmien joukossa.[417]

Ärtynyt eliitti huipulla

Raha on myös valtaa, ja valta tuo rahaa. Monet huipputuloiset kuuluvat yhteiskunnassa valtaa käyttäviin talouselämän eliitteihin.[418] Vaikka kansallisvaltioiden valtaeliitteihin on globalisaation myötä ilmestynyt murtumia, tutkimuksemme näyttää, että huipputuloiset vaikuttavat tehokkaasti kansallisessa eliitissä. He ovat aktiivisesti

mukana elinkeinoelämän edunvalvonnassa, ja edunvalvonnan huipulla olevat suurlinkkaajat, jotka ovat mukana monissa elinkeinoelämän etujärjestöissä, ovat lähes kaikki huipputuloisia.

Ammattijohtajat, mutta myös merkittävä osa perijöistä ja yrittäjistä, pitävät ahkerasti yhteyksiä poliitikkoihin ja virkamiehiin ja uskovat siihen, että saavat näkemyksiään esiin päätöksenteossa, jos siihen on tarvetta. Erityisesti suurten yritysten johtajat sanovat, että Suomi on edelleen kerho, ja ammattijohtajilla on vilkkaat verkostot, joissa he rakentavat yhteistä identiteettiä ja kierrättävät yhteiskunnallisia ja poliittisia ideoita.

Huipputuloisten toimintakyvystä kielii myös se, että erityisesti perijät ovat olleet aktiivisesti luomassa kokonaan uutta etujärjestöä, Perheyritysten liittoa, joka on parissa vuosikymmenessä vakiinnuttanut asemansa edunvalvonnassa. Liiton rinnalla perijöistä erottuu myös selkeä joukko, joka on vetäytynyt edunvalvonnasta. Heille koko kysymys yhteiskunnallisesta aktiivisuudesta tuntuu vieraalta. Samaan tapaan myös yrittäjissä on niitä, jotka eivät halua olla mukana verkostoissa. Mieluummin he ovat todellisia tee-se-itse-miehiä, jotka eivät halua pyöriä eliittien kerhoissa.

On myös kiinnostavaa, että juuri kukaan huipputuloisista ei halua näkyä ja vaikuttaa julkisesti, mutta monet heistä osoittautuvat aktiivisiksi kansalaisiksi ja lobbareiksi, joilla on yhteydet poliittisiin eliitteihin. Varakkaiden eliitit toimivat usein näkymättömissä.[419]

Suomessa poliittisilla eliiteillä on epävirallisia sääntöjä siitä, milloin julkisuudessa on soveliasta näkyä, ja asioita pyritään edistämään neuvottelemalla kulisseissa.[420] Myös huipputuloisilla ja talouden eliiteillä näyttää olevan samanlaisia sääntöjä, jotka linjaavat yksiselitteisesti, että huipputuloiset eivät osallistu julkisesti poliittiseen keskusteluun. Julkisuutta eivät kaihda vain varakkaat perijät, joille media on ahdistava paikka, vaan myös yhteiskunnallisesti vaikutusvaltaiset yritysjohtajat tai yrittäjät.

Huipputuloiset karsastavat julkista keskustelua varsinkin silloin, kun kyse on heidän yhteiskunnallisista ja poliittisista näkemyksistään, ja käyttävät mieluummin poliittista vaikutusvaltaansa

huomaamattomasti, eliittiverkostoissa. Haastatteluissamme piirtyy kuva talouselämän eliitistä, joka haluaa olla näkymätön, mutta on kuitenkin poliittisesti vahva ja toimintakykyinen. Palataksemme ajatukseen Suomesta kerhona: Suomi on kerho, mutta ei erityisen läpinäkyvä sellainen.

Huipputuloisilla on myös tiukkoja poliittisia näkemyksiä ja selvät reseptit siihen, mitä Suomessa olisi tehtävä. Pohjoismainen hyvinvointivaltio, joka on tuottanut tasa-arvoa ja kaventanut tuloeroja, saa periaatteellisia kehuja. Huipputuloiset arvostavat sitä mahdollisuuksien luojana ja kiittelevät koulutusta ja terveydenhuoltoa. Mutta yhtä yhtenäisesti he ovat myös sitä mieltä, että hyvinvointivaltiota ja sen etuuksia on karsittava, koska niihin ei ole enää varaa. Johtajat haluavat tehostaa taloutta, yrittäjät penäävät koko kansakunnalta yrittäjämäisiä hyveitä, ja perijät vaativat ihmisiä milloin luopumaan saavutetuista eduista ja palkkatasostaan, milloin valtiontaloutta noudattamaan yritysten menokuria. Poliittisten muutosten vaatimuslista on pitkä. Ay-liikkeen valta olisi murennettava ja erityisesti julkista sektoria, hallintoa ja sosiaaliturvaa olisi leikattava. Verojakin olisi saatava laskettua kauttaaltaan.

Myös demokratia on osoittautunut pettymykseksi. Huipputuloisten näkökulmasta vastuuttomat äänestäjät, ay-liike ja poliitikot yrittävät vain maksimoida omia etujaan. Äänestäjät äänestävät itselleen koituvien taloudellisten hyötyjen puolesta. Poliitikot puolestaan kuuntelevat näitä oman edun ajajia, koska myös he ajattelevat vain omaa etuaan eli valituksi tulemista. Moni huipputuloinen harmittelee vaaleja, jotka katkaisevat siivet järkevän politiikan tekemiseltä. Ay-liike taas suojelee vain jäseniään ja joissain tapauksissa vain liikkeensä johtoa. Tuloksena on vastuuton järjestelmä, joka syö tulevien sukupolvien varoja ja sysää velat heidän niskaansa. Vain huipputuloiset kykenevät näkemään yhteiskunnan kokonaiskuvan ja ajamaan politiikkaa, jossa eri ryhmien edut eivät jyllää, eli tekemään myös ikäviä päätöksiä.

Ratkaisuksi huipputuloiset kaipaavat selkeitä ja vahvoja poliittisia johtajia, ja kansakunnan vauraimpia harmittaa erimielisyys, joka tuntuu olevan demokratian helmasynti. Politiikka ei ole suuritulois-

ten silmissä erilaisten arvojen ja intressien kamppailua, vaan poliitikkojen pitäisi ottaa toteutettavakseen lista selkeistä toimenpiteistä, joilla asiat lähtisivät luistamaan. Tehtävät esitetään yksiselitteisinä faktoina, ei poliittisina näkemyksinä, joihin sisältyy arvovalintoja ja epävarmoja seurauksia. Huomaamatta myös jää, että vaaditut uudistukset eivät välttämättä koidu kaikkien hyödyksi samalla tavalla vaan jakavat usein ihmisiä niin, että toiset hyötyvät tai häviävät enemmän kuin toiset.

Huipputuloisten poliittisessa projektissa on myös raadollinen puolensa: he pelaavat poliittisesti omaan pussiinsa. Omat palkat ja sijoitusten tuotto-odotukset pidetään ennallaan, ja huipputuloisilla on pitkä toivelista veronalennuksista, jotka kohdistuisivat ensi sijassa heihin itseensä. Moni nostaa esiin hyvätuloiset pienenä joukkona, joka joutuu kustantamaan muiden moraalisesti epäilyttävän elämän. Siksi useimmat heistä pitävät moraalisena oikeutenaan, joidenkin mielestä velvollisuutenaankin, siirtää varansa pois Suomen verotuksen piiristä ja soittaa hälytyskelloja Suomelle.

Huipputuloiset ovatkin pessimistejä, kun puheeksi tulevat demokratia, politiikka ja yhteiskunnan muut ryhmät. Kertoessaan omista työyhteisöistään, yrityksistään ja suvuistaan he ovat optimistisia ja myös korostavat hyvien asioiden tärkeyttä: on oltava positiivinen ja katsottava eteenpäin rohkeasti. Kun puhe kääntyy laajemmin yhteiskuntaan, sävy tummenee ja muuttuu pessimistiseksi. Optimistisista yritysten ja sukujen johtajista sukeutuu yhteiskunnan pessimististä eliittiä, joka ei usko varsinkaan vähäosaisimpien ihmisten toimintakykyyn ja mahdollisuuksiin. Pessimismi kohdistuu erityisesti kaikkein vaikeimmassa asemassa oleviin työttömiin, nuoriin ja sosiaaliturvan käyttäjiin sekä myös julkiseen sektoriin. Toki on myös huipputuloisia, joilla on optimismia ja ymmärrystä yhteiskunnan eri ryhmiä ja muita tuloluokkia kohtaan. Mutta toiveikkaat ja ymmärtävät näkemykset jäävät haastatteluissamme selvästi vähemmistöön, ja suuren enemmistön puheista piirtyy synkkä kuva Suomesta, jossa lähes koko muu yhteiskunta jarruttaa niitä välttämättömiä uudistuksia, joista huipputuloisilla itsellään on selkeä ja varma käsitys.

Eivät huipputuloiset toki ole ainoa ryhmä, joka pitää omaa moraaliaan korkeana ja arvostelee muita.[421] Samaa taipumusta on kaikissa ryhmissä ja kulttuureissa. Tutkimukset ovat kuvanneet niin työväenluokan kuin keskiluokankin työntäyteisiä minäkuvia ja taipumusta kuvata itsensä hyveellisenä ja arvostella muita.[422] Yhteiskunnissa on usein nähty esiintyvän kaunaa, jota eri ryhmät tuntevat toisiaan kohtaan.[423] Usein kauna yhdistetään vähäosaisiin ja köyhiin, joiden ajatellaan tuntevat kateutta ja herravihaa paremmin pärjääviä kohtaan. Mutta pessimismi, turhautuneisuus ja jopa vihaisuus eivät ole vain osattomien tunteita, vaan myös yhteiskunnan huipulle on kasaantunut yhteiskunnallista kaunaa muistuttavaa ärtymystä. Vaikka huipputuloisilla ei ole syytä olla kateellisia alemmille luokille tai tuntea herravihaa, he suuntaavat kriittisen katseen alempiin tuloluokkiin. Se kohdistuu niihin, jotka huipputuloisten mielestä yrittävät rajoittaa heidän elämäänsä tai välttelevät työtä ja käyttävät järjestelmää hyväkseen. Arvio on sitä kriittisempi, mitä alemmas he katsovat.

Vain pieni vähemmistö huipputuloisista kertoo maksavansa iloisesti verojaan pitääkseen yllä järjestelmää, jota he kuvaavat parhaaksi maailmassa ja kiittävät tasa-arvoisuudesta tai noususta tulohuipulle. Näitä suurituloisia huolettavat nuorisotyöttömyys ja yhteiskunnan jakautuminen, eivät niinkään yhteiskunnan vapaamatkustajat. Sen sijaan näyttää siltä kuin haastateltaviemme enemmistöllä olisi vaurauden myötä rajattomat mahdollisuudet, joiden toteutumista estävät ärsyttävä valtio, ärsyttävät lupaprosessit, ärsyttävä ay-liike, ärsyttävä ilmapiiri, ärsyttävät verot ja kansalaisten ärsyttävä kateus tai oman edun tavoittelu.

Irtoaako promille yhteiskunnasta?

Huipputuloisten ärtymys voi herättää kummastusta, kun tarkastelee lähemmin viime vuosien yhteiskunnallisia muutoksia ja rikkaiden asemaa osana kehitystä. Maailmantalouden rakenteet ovat jo pitkään helpottaneet rikkaimpien rikastumista ja mahdollistaneet eräänlaisen irtautumisen kansallisvaltioiden rajoista. Sijoituksia on vaivatonta tehdä ympäri maailmaa, kun asiantuntevat varainhoitajat

perehtyvät eri markkinoihin ja auttavat hakemaan suurinta mahdollista tuottoa myös oman lähialueen ulkopuolelta.[424] Varoja on myös suhteellisen helppo siirtää kansallisen verottajan ulottumattomiin pankkisalaisuuksien ja hallintarekisterien turvissa, ja vauraille veronomadeille tarjotaan oleskelulupia ja kansalaisuuksia, jos he haluavat siirtää kirjansa ja varansa uuteen maahan.[425] Suurituloisilla on myös paljon etuuksia, joita juuri suuret tulot tuovat mukanaan: he voivat sijoittaa yhtiöidensä kautta ja näin laskea veroastettaan, nostaa verottomia osinkoja, siirtää rahojaan vakuutuskuoriin ja holding-yhtiöihin sekä muuttaa tai uhata muuttavansa pois maasta, jos kansallinen politiikka ei heitä miellytä.

Vuosituhannen vaihteen vuosikymmenet ovatkin olleet Suomessa varsin hyvää aikaa ylimmille tuloluokille. Huipputuloiset hyötyvät muita enemmän pääomatuloista ja verovapaista osingoista sekä omistavat leijonanosan suomalaisesta pörssivarallisuudesta mutta maksavat veroja suhteellisesti vähän. Koska pääomatuloja verotetaan kevyemmin kuin työstä saatavia ansiotuloja, kaikkein suurituloisimmilla verotus on jopa regressiivistä: suurituloisin promille maksaa suhteellisesti vähemmän veroja kuin tulonsaajien ylin 2–10 prosenttia.[426]

Taloudellinen menestys ei kuitenkaan tunnu olevan päällimmäisenä tarinassa, jota huipputuloiset kertovat itsestään. Yhdysvaltalainen sosiologi Arlie Hochschild esittää, että yhteiskunnassa eri ryhmillä on oma syvä tarinansa, joka kertoo, miten asiat tuntuvat olevan.[427] Tarina ei ole täydellisen johdonmukainen. Tärkeämpi onkin tunne, joka tarinaa kannattelee. Haastattelujemme perusteella suomalaisten huipputuloisten syvää tarinaa kannattelee tunne siitä, että he itse ovat usein väärinymmärrettyjä vastuunkantajia ja vaurauden-tuottajia maailmassa, jossa muut väistelevät vastuuta ja välttelevät työntekoa. Henkilökohtaiset uhraukset ja jalot päämäärät oikeuttavat suuret tulot ja omaisuudet.

Ovatko Suomen suurituloisimmat siis irtautumassa Suomesta ja suomalaisesta yhteiskunnasta? Vastaus on sekä että: ovat ja eivät ole. Toisaalta huipputuloiset ovat yllättävän tiiviisti kiinni suomalaisessa yhteiskunnassa. He ovat aktiivisia poliittisessa edunvalvonnassa, he vaikuttavat kansallisissa eliittien verkostoissa ja heillä on paljon mielipiteitä politiikasta. Moni myös sanoo, ettei koskaan muuttaisi lopullisesti pois Suomesta ja ymmärtää toimivan ja turvallisen yhteiskuntamme arvon. Mutta haastatteluissamme tulee esiin myös pessimismiä, toisiin ryhmiin kohdistuvaa turhautumista ja syyttelyä.

Empatiakuilu heikkotuloisempiin kansanluokkiin on toisilla leveämpi kuin toisilla, mutta sen olemassaoloa ei voi olla havaitsematta. Huipputuloiset näyttävät olevan irtoamassa yhteiskunnasta ainakin niin, että he kuvaavat suomalaista yhteiskuntaa varsin synkillä väreillä eikä heillä ole voimakasta tunnetta yli tuloluokkien ulottuvasta solidaarisuudesta kaikkia suomalaisia kohtaan. Suurituloiset ovat valmiita nipistämään – kipeästikin – niiltä, joilla on heidän mielestään liian hyvät oltavat.

Suomalaisten huipputuloisten yhteiskuntaan kohdistuva pessimismi on kansainvälisesti kiinnostavaa erityisesti siksi, että se vihjaa, mihin suuntaan pohjoismainen malli saattaa kehittyä vapautettujen markkinoiden ja finanssitalouden keskellä.[428] Suomessa 1900-luvun jälkipuoliskolla rakennettu hyvinvointimalli perustui korkeisiin veroihin, joilla kustannettiin kaikille edullinen koulutus ja terveydenhoito sekä eläkkeet ja sosiaaliturva. Ne kaikki loivat mahdollisuuksien tasa-arvoa ja edellytyksiä todelliselle amerikkalaiselle unelmalle, jossa jokainen sai mahdollisuuden edetä yhteiskunnassa.[429] Verrattain köyhä maatalousvaltainen maa nousi länsimaiden eturiviin kaupungistumalla, teollistumalla ja tietoteollistumalla ehkä nopeammin kuin mikään muu maa Euroopassa. Pohjoismaisena hyvinvointiyhteiskuntana Suomi on monin tavoin rankattu maailman parhaaksi paikaksi asua.[430]

Suomen malli rakentui poliittisin kamppailuin. Työnantajat ja työntekijät taistelivat työehdoista, vasemmisto käytti valtaa eduskunnassa ja myös Neuvostoliiton uhka pakotti elinkeinoelämää myönnytyksiin työväestölle.[431] Mutta lopulta Suomen menestyksen taustalla on ollut yhteiskunnan eri tuloluokkien välille synnytetty kompromissi, jossa varakkaat ovat maksaneet progressiivisia veroja ja saaneet vastineeksi yhteiskuntarauhaa, ostovoimaiset markkinat

ja koulutettua työvoimaa.[432] Pohjoismaisessa mallissa onkin ollut taloudellista järkeä myös varakkaiden näkökulmasta. Mallista eivät ole hyötyneet vain köyhät, vaan se on hyödyttänyt myös yhteiskunnan rikkaita. Koulutus, terveydenhuolto, sosiaalityö ja eläkkeet ovat luoneet yrityksille edullista ja vakaata työvoimaa ja ostokykyisiä asiakkaita.

Malli on luonut hyviä kehiä, joiden avulla Suomi ponnisti takapajuisesta maatalousvaltaisesta maasta teollistuneiden länsimaiden eturiviin, kun talouskasvu ja hyvinvointi vahvistivat toisiaan.[433] Näitä hyviä kehiä on kannatellut osaltaan kolmikantainen sopiminen työehdoista, konsensuksen rakentaminen talouden ja politiikan eliittien kesken ja lainvalmistelu laajapohjaisissa komiteoissa.

Samalla hyvinvointimalli myös kavensi tuloeroja selvästi. Tuloerot olisivat Pohjoismaissa lähes yhtä suuria kuin Yhdysvalloissa, jos mukaan laskettaisiin vain ihmisten saamat tulot. Tilanne muuttuu vasta, kun maksetut verot ja tulonsiirrot otetaan mukaan laskelmaan. Verojen ja tulonsiirtojen ansiosta Pohjoismaat ovat maailman tasa-arvoisimpien maiden joukossa ja Yhdysvallat taas yksi suurimpien tuloerojen maita.[434]

Pohjoismaisen mallin tulevaisuuden kannalta huipputulot ovatkin avainasemassa. Jos vauraus alkaa kasautua entisestään perintöjen, huipputulojen ja muhkeiden yritysmyyntien myötä, hyvät kehät voivat lakata pyörimästä ja sosiaalinen liikkuvuus hidastuu.[435]

Huipputuloisten moralismi, joka koskee vapaamatkustajia, passiivisia työttömiä ja tehotonta julkista sektoria, on selkeä halkeama pohjoismaisessa mallissa, jossa ei ole erityisesti eroteltu moraalisesti kunnollisia ja kelvottomia kansalaisia.[436] Universalismi ja kansalaisten oikeudet ovat olleet yksilön vastuuta tärkeämpiä ideoita. Moralisoivat äänenpainot ovat olleet ominaisia ennemminkin yhdysvaltalaisille konservatiiveille ja angloamerikkalaiselle sosiaalipolitiikalle, joiden suurimpia vihollisia ovat olleet juuri sosiaaliriippuvuus ja vapaamatkustajuus.[437] Huipputuloisten puhetapa muistuttaa selvästi angloamerikkalaista puhetapaa, joka on avoimen moralisoivaa ja painottaa henkilökohtaista vastuuta ja jossa solidaarisuus ei ulotu yli luokkarajojen koko yhteiskuntaan.

Voi käydä niin, että solidaarisuus, joka on ollut tärkeä osa pohjoismaista hyvinvointimallia ja näkynyt valmiutena maksaa veroja, on murtumassa ja sen korvaa perinteisesti konservatiiveille tyypillinen moraalinen puhe, jonka mukaan ihmisiä pitää ohjata ankarilla keinoilla, jotta he olisivat pakotettuja töihin.[438] Samalla murtuu myös hyviä kehiä kannatellut optimismi. Usko siihen, että politiikan keinoin voidaan nostaa ihmisiä köyhyydestä ja parantaa heidän työkykyään ja kouluttaa heitä uusiin ammatteihin. Tästä viestii se, että sosiaalipolitiikka ja -etuudet eivät haastattelemiemme 2010-luvun lopun huipputuloisten silmissä ole keino lisätä tasa-arvoa ja sosiaalista liikkuvuutta, vaan päinvastoin niiden nähdään tekevän ihmisistä aloitekyvyttömiä.

Kulttuurisissa jäsennystavoissa ilmenevien muutosten tutkiminen on tärkeää yrittäessämme ymmärtää, miten eriarvoisuus syvenee.[439] Taloudelliset erot eivät synny vain markkinoilla, vaan niitä pidetään yllä ja oikeutetaan rakentamalla politiikan tueksi kulttuurisia selityksiä, jotka saavat yksien suuret tulot näyttämään ansaituilta ja toisten pienet tuet järjestelmän väärinkäytöltä. 2010-luvun lopun suomalaisten huipputuloisten kulttuureissa kaikuukin perinteisiä suomalaisia teemoja kuten protestanttista työetiikkaa, tasa-arvoisuutta ja arkisuutta. Mutta ääntä niin ikään pitävät uudet arvot, mikä näkyy vahvoina tunnemuureina eri yhteiskuntaluokkien välillä. Usein kasvavat varallisuuserot ja ylimpien tuloryhmien irtiotto muista näyttäytyvät luonnollisina tai vähintäänkin oikeutettuina.

Yhteiskunnan kannalta ei herätä erityisesti toiveita, jos menestyneimpien eliittien ajatuksia hallitsee pessimismi muuta yhteiskuntaa ja muita ryhmiä kohtaan. Kova puhe ja tulonjaon alapäähän jumittuneita kurittava politiikka voivat huipputuloisen näkökulmasta näyttää järkevältä ja auttaa myös omien tulojen ja varallisuuden maksimoimisessa. Pessimismi voi kuitenkin myös kiertyä takaisin ylemmille tuloluokille. Se voi johtaa entistä turvattomampaan yhteiskuntaan, jossa sosiaalinen liikkuvuus tyrehtyy ja moraaliselle tulilinjalle joutuneet ihmiset kokevat tulevansa leimatuiksi. Kalevalassa sitkeä tunne siitä, että omalla ryhmällä on yksinoikeus

sampoon ja sen tuomaan vaurauteen, johti lopulta koko sammon tuhoutumiseen. Kun Pohjan akka kieltäytyi jakamasta sammon tuomaa vaurautta sen rakentajien kanssa, päättivät Väinämöinen ja Ilmarinen ryöstää sen. Ylpeydentunto ja riitely sammosta johtivat lopulta sen hajoamiseen ja uppoamiseen. Jäljelle jäi vain sirpaleita, ei suurta vaurautta.

KIITOKSET

Tämä kirja syntyi tutkimusprojektista, jossa meitä auttoivat monet ihmiset. Projektia rahoittivat Koneen Säätiö sekä Suomen Akatemian Strategisen tutkimuksen neuvosto, jonka Kansalaisuuden kuilut ja kuplat (BIBU) -projektin osa tämä hanke on. Olemme molemmille rahoittajille kiitollisia ennakkoluulottomista rahoituspäätöksistä.

Koko tätä kirjaa ja sitä edeltänyttä tutkimusta ei olisi myöskään syntynyt ilman 90:tä haastateltavaamme. Ilahduimme siitä, kuinka moni oli valmis kertomaan ajatuksistaan tutkimuksessamme. Suuret kiitokset haastateltavillemme ajatusten jakamisesta.

Lämpimät kiitokset kaikille hankkeessa työskennelleille. Koko projektin ajan onnistuimme löytämään juuri oikeat ihmiset oikeille paikoille. Heta Hassinen ja Mari Uusivirta tekivät suuren ja perusteellisen urakan etsiessään promillen listalle nousseiden ihmisten perustietoja. Olli Pietiläinen kokosi ja siivosi verottajan tilastotietoja yhtenäiseksi listaksi. Pekka Pennanen teki merkittävän osan haastatteluista. Tuomas Heikkilä analysoi etujärjestöjen hallituksia. Tiina Rytty, Elina Anttonen ja Annukka Puotiniemi auttoivat kirjallisuuskatsauksissa ja analyysissa.

Kiitokset Jyri Hänniselle ja Marja Riihelälle, jotka olivat mukana projektin alussa ja tukivat hakemuksen tekemisessä. Kiitos myös *Helsingin Sanomille* verotietojen luovuttamisesta sekä Esa Mäkiselle ja Tuomo Pietiläiselle tuesta matkan varrella. Tilastokeskuksen erikoistutkija Veli-Matti Törmälehdolle kiitos yhteistyöstä ja tilastoista.

Projektin aikana saimme apua monilta eliittien tutkijoilta ja tuntijoilta sekä kotimaassa että kansainvälisesti. Suuret kiitokset keskusteluista, vinkeistä ja avusta Hannu Angervuolle, Aeron Davisille, Susanna Fellmanille, Anton Grau Larsenille, Jukka Gronowille, Raoul Grünsteinille, Trygve Gulbrandsenille, Mikael Holmqvistille, Christoph Houman Ellersgaardille, Niklas Jensen-Eriksenille, Kimmo Jylhämölle, Ralf Kauraselle, Kalle Korhoselle, Markku Kuismalle, Lauri Lahikaiselle, Kim Lindströmille, Tommi Melenderille, Semi Purhoselle, Keijo Rahkoselle, Terhi Ravaskalle, Eljas Revolle, Mike Savagelle, Matti Tuomalalle ja Matti Ylöselle. Sanomattakin on selvää, että vastuu sisällöistä on vain meillä itsellämme.

Työskentelimme projektin aikana sekä Helsingin että Tampereen yliopistoissa. Kiitokset Helsingin yliopiston valtiotieteelliselle tiedekunnalle ja siellä hyviä ideoita pursuaville kollegoille. Kiitokset Tampereen yliopistolle ja sen tutkimuskeskus COMETille Hannan tutkimusvapaasta ja hyvästä tutkimusyhteisöstä. Kiitokset myös BIBUn monitieteiselle tutkijajoukolle, jonka osana olemme tehneet töitä.

Kirjamme kolmen anonyymin arvioitsijan perusteelliset arviot auttoivat suuresti selventämään kirjan ideaa ja vahvistamaan sen heikkoja kohtia. Kiitos Vastapainolle kirjan kustantamisesta ja Mirkka Hietaselle sen graafisesta ilmeestä. Erityinen kiitos kustannustoimittajallemme Tarja Lipposelle, jonka tinkimätön osaaminen auttoi meitä kirkastamaan kirjaa ratkaisevasti vielä loppumetreillä.

Kiitos myös kotijoukoille. On hienoa, että keittiön pöydän ääressä on aina paljon puhuttavaa. Kirja on omistettu Sohville ja Väinölle.

LIITTEET

Liitteessä esittelemme tutkimuksessamme käytetyt ja sitä varten kootut keskeisimmät aineistot ja niiden koontitavat. Tutkimuksemme pääaineiston muodostavat 90:n ylimpään tulopromilleen kuuluvan suomalaisen haastattelut (Liite 2). Koska haastatteluaineisto kuitenkin kertoo vain haastateltavien oman näkökulman tutkittavaan aiheeseen, sillä on luonnollisesti rajoitteensa yritettäessä hahmottaa suurituloisuuden mekanismeja.[440] Vaikka kirjamme keskittyy pääosin vauraiden ja suurituloisten kulttuureihin, sen ei kuitenkaan ole tarkoitus korvata tutkimusta, joka keskittyy tutkimaan vauraiden konkreettisia tekoja, tilastollista asemaa ja niitä rakenteita ja instituutioita, jotka tukevat heidän asemaansa.[441] Vahvistaaksemme tutkimustamme osana tutkimushankettamme tutkimme myös verotietoja (Liite 1), tilasimme Tilastokeskukselta tilastotietoa Suomen suurituloisimmasta promillesta (Liite 3) ja analysoimme ylimmän promillen yhteyksiä edunvalvontaan, toisin sanoen promilleen kuuluvien osuutta elinkeinoelämän järjestöjen hallituksissa (Liite 4).

Liite 1: Verottajan tulotiedoista koottu ylin promille

Aloitimme empiirisen tutkimuksemme vuosien 2007–2016 julkisista verotilastoista. Näistä verottajan tuottamista ja *Helsingin Sanomilta* saamistamme tilastoista poimimme kultakin vuodelta 10 000 suurituloisinta henkilöä; eli ne, joiden veronalaiset ansio- ja pääomatulot olivat yhteenlaskettuina suurimmat. Yhdistämistyön teki tutkimusavustajamme Olli Pietiläinen.

Poimimme verottajan tiedoista kunkin vuoden 10 000 suurituloisinta veronmaksajaa ja laskimme yhteen kunkin tulot kymmeneltä vuodelta saadaksemme listan pidemmän aikavälin suurituloisimmasta promillesta. Tästä pitkästä listasta otimme tutkimukseen mukaan 5 000 suurituloisinta eli vuosien 2007–2016 Suomen suurituloisimman promillen. Näin synnytetty 5 000 suomalaisen tai Suomeen veronsa maksaneen henkilön lista muodostaa tutkimuksemme ytimen. 5 000 henkilön listasta selvitimme laadullisesti kunkin henkilön taustat: varallisuuden pääsääntöisen lähteen, ammatin ja toimialan.

Tutkimukseen mukaan valikoituja vuosia koskevat tiedot eivät ole keskenään täysin yhteismitallisia. Verottajan tilastoissa ei ole mukana niin sanottuja verottomia osinkoja ennen vuotta 2014. Siksi verotilastoissa ei näy kaikkia tuloja vuosilta 2007–2013, mutta vuosilta 2014–2016 kaikki tulot ovat mukana. Puutteistaan huolimatta verottajalta saadut tiedot ovat kuitenkin ylivertainen – ja ainoa – tapa selvittää, keitä ylimpään promilleen kuuluu, sillä Tilastokeskuksen tilastoista puuttuvat tiedot, joiden avulla olisi mahdollista tunnistaa ja listata yksittäisiä henkilöitä.

Jatkoanalyysissa jaottelimme listan henkilöt eri ryhmiin sen mukaan, olivatko he ensi sijassa yrittäjiä, perijöitä, johtajia, finanssialan ammattilaisia, muiden alojen osaajia vai päätoimisia sijoittajia. Luokittelutyön tekivät tutkimusavustajamme Heta Hassinen ja Mari Uusivirta.

Käytännössä työ tehtiin kahdessa vaiheessa. Ensin koottiin yhteen tutkimusjakson ensimmäisten yhdeksän vuoden tulot, joihin myöhemmin lisättiin viimeisen tutkittavan vuoden eli vuoden 2016 tulot. Näin pystyimme aloittamaan haastattelut ajallaan mutta samalla päivittämään tiedot mahdollisimman tuoreiksi. 5 000 huipputuloisen ryhmästä 900 henkilöä jäi vaille luokitusta. Tämä 900 hengen ryhmä tuottaa pientä epätäsmällisyyttä tuloksiimme, mutta näin laajassa laadullisessa selvityksessä sitä ei voinut välttää. Vaikka ryhmästä onkin jäänyt luokittelematta noin viidennes, reilun 4 000 henkilön taustojen ja varallisuudenlähteiden tarkastelu tuottaa joka tapauksessa merkittävää tietoa, jota ei aiemmin ole ollut tarjolla.

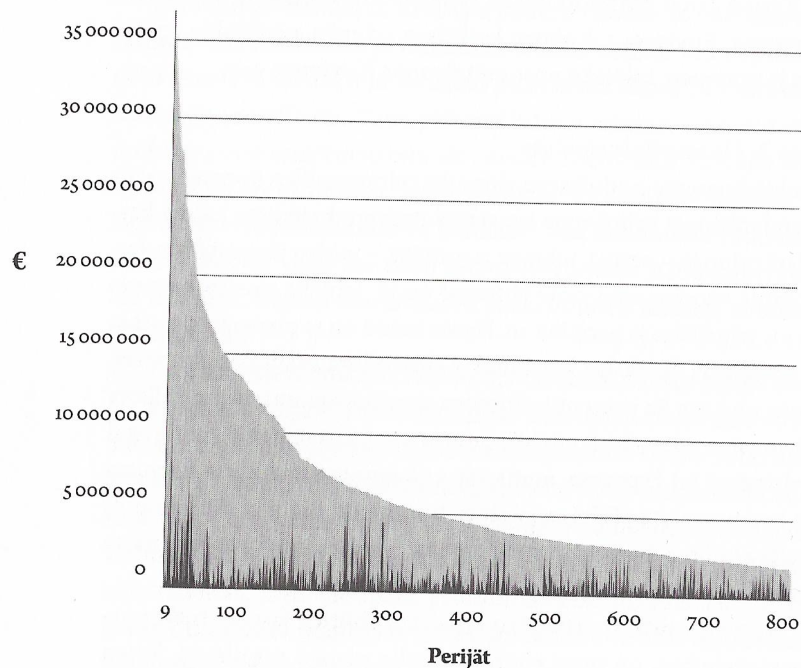
Listan 5 000 huipputuloisen tulojakaumaa olemme käsitelleet Luvussa 1, Kuviossa 3. Kolmen keskeisen ryhmän, perijöiden, johtajien ja yrittäjien, tulojakaumat esittelemme Kuvioissa 9–11.

Liite 2: Haastatteluaineisto

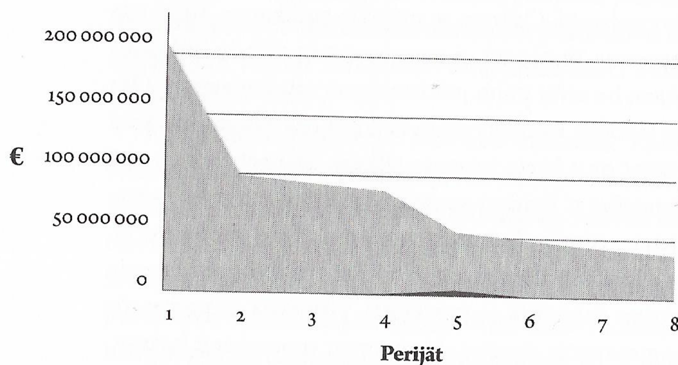
Luokiteltuamme laadullisesti ylimmän tulopromillen jäsenten varallisuudenlähteet valitsimme haastattelututkimukseemme kolme keskeistä ryhmää – perijät, johtajat ja yrittäjät – joiden jäsenistä haastattelimme vuosina 2016–2017 yhteensä 90:tä. Johtajia aineistossamme on 32, yrittäjiä 32 ja perijöitä 26. Naisia heistä on 19 prosenttia, miehiä 81 prosenttia. Se vastaa kutakuinkin tilastollista sukupuolijakaumaa, jonka mukaan 84 prosenttia Suomen suurituloisimmasta promillesta oli vuosina 2007–2016 miehiä. Suurin osa haastateltavistamme asui Helsingissä tai Espoossa, mutta vajaa viidennes asui muissa kunnissa tai kaupungeissa. Tältä osin aineistomme on hieman vinoutunut, mutta ei niin pahasti kuin voisi olettaa. Suomen suurituloisimmasta promillesta nimittäin noin puolet asuu Helsingissä tai Espoossa.

Kysymys siitä, suostuvatko erilaisten eliittien jäsenet tutkimushaastatteluihin, on tuttu eliittitutkijoille ympäri maailman, kuten myös tutkijaa kalvava alkuvaiheen epäilys siitä, onnistuuko tutkimus.[442] Vaurauden ympärillä leijuu erityisen vahva oletus vaikenemisesta ja vetäytymisestä. Osittain se pitääkin paikkansa. Suuri osa haastattelemistamme ihmisistä ei erityisemmin viihdy julkisuudessa, tai ainakaan he eivät puhu julkisuudessa vauraudestaan. Osa myös kieltäytyi ja totesi kieltäytyvänsä kaikista haastatteluista. Siitä huolimatta tutkijat ovat kerta toisensa jälkeen saaneet todeta, että myös eliiteiksi mielletyt ihmiset suostuvat yllättävän hyvin haastateltaviksi.[443] Saman saimme huomata myös me. Noin puolet pyytämistämme henkilöistä suostui haastateltaviksi, mitä voi pitää varsin hyvänä prosenttina: johtajista 54 prosenttia, yrittäjistä 42 prosenttia ja perijöistä 50 prosenttia suostui. Muutaman suostuneen haastattelu ei toteutunut aikataulusyistä. Osa kieltäytyi haastattelusta selväsanaisesti, mutta osa ei koskaan vastannut pyyntöömme, joten joissain tapauksissa viesti ei välttämättä tavoittanut vastaanottajaa. Naiset kieltäytyivät haastatteluista hieman miehiä useammin.

PROMILLEN PERIJÖIDEN TULOJEN JAKAUMA

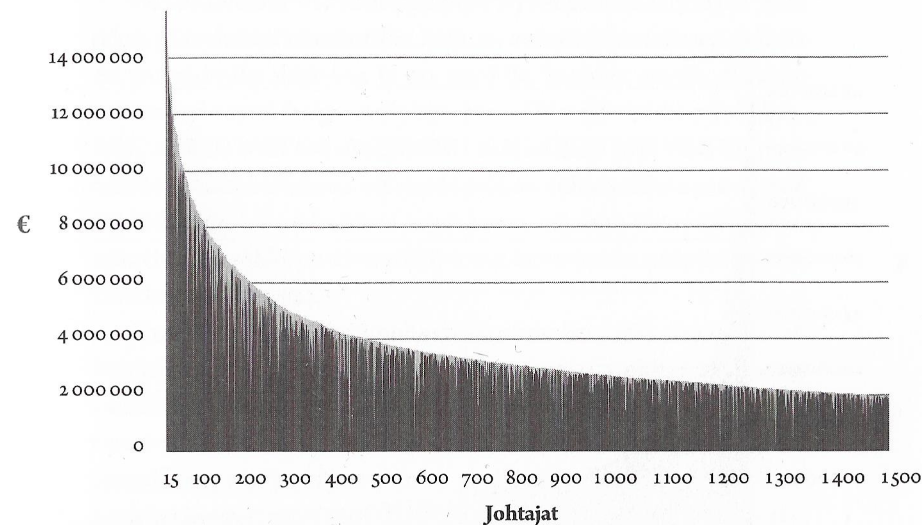
PERIJÖIDEN YLIN 1 %

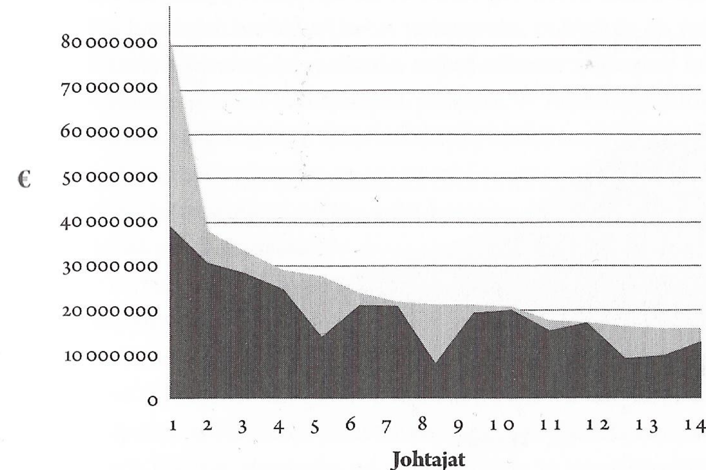
Pääomatulot ■ Ansiotulot

Kuvio 9. Suurituloisimpaan promilleen kuuluvien perijöiden (N=800) kymmenen vuoden bruttotulojen jakauma. Pienemmässä kuviossa erikseen promillen ylin prosentti, koska sen tulot merkittävästi muita suurempia. Suurituloisin promille viittaa 5 000 suomalaiseen, jotka ovat saaneet eniten yhteenlaskettuja bruttotuloja vuosina 2007–2016 verottajan tuloverotietojen mukaan.

PROMILLEN JOHTAJIEN TULOJEN JAKAUMA

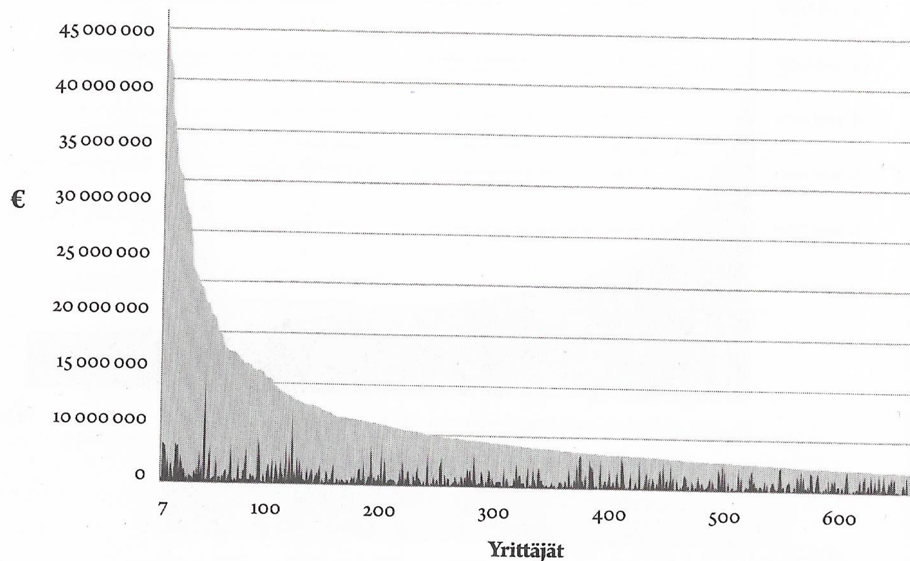
JOHTAJIEN YLIN 1 %

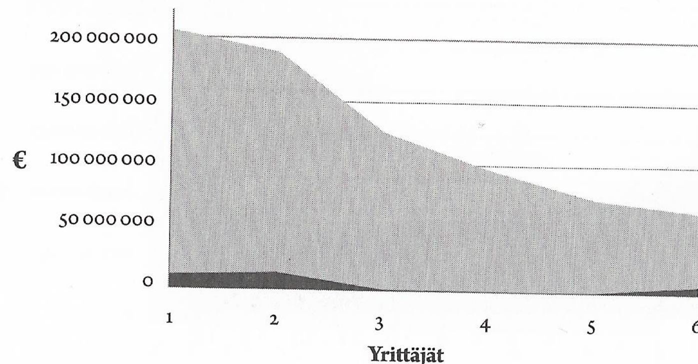
Pääomatulot ■ Ansiotulot

Kuvio 10. **Suurituloisimpaan promilleen kuuluvien johtajien (N=1532) kymmenen vuoden bruttotulojen jakauma. Pienemmässä kuviossa erikseen promillen ylin prosentti, koska sen tulot merkittävästi muita suurempia.** Suurituloisin promille viittaa 5 000 suomalaiseen, jotka ovat saaneet eniten yhteenlaskettuja bruttotuloja vuosina 2007–2016 verottajan tuloverotietojen mukaan.

PROMILLEN YRITTÄJIEN TULOJEN JAKAUMA

YRITTÄJIEN YLIN 1 %

Pääomatulot Ansiotulot

Kuvio 11. Suurituloisimpaan promilleen kuuluvien yrittäjien (N=642) kymmenen vuoden bruttotulojen jakauma. Pienemmässä kuviossa erikseen promillen ylin prosentti, koska sen tulot merkittävästi muita suurempia. Suurituloisin promille viittaa 5 000 suomalaiseen, jotka ovat saaneet eniten yhteenlaskettuja bruttotuloja vuosina 2007–2016 verottajan tuloverotietojen mukaan.

Haastateltavia valikoidessamme pyrimme lähestymään kustakin pääryhmästä keskenään hieman erilaisia ihmisiä: eri-ikäisiä, eri toimialoilla aktiivisia ja eri puolilla Suomea asuvia. Pääosin otimme yhteyttä huipputuloisen promillen ylimpään puolikkaaseen, sillä he ovat todennäköisesti suhteellisen pysyvästi huipputuloisia, mutta mukana on myös joitain tulosijoille 2 500–4 000 sijoittuneita. Lähes kaikissa tapauksissa otimme yhteyttä haastateltaviimme sähköpostiviestillä, jossa kuvasimme pääpiirteissään hankkeemme taustat.

Kansainvälisessä tutkimuksessa on havaittu, että yhteiskunnan huipulla olevia, tavalla tai toisella menestyneitä eliittejä on usein vaikea saada haastatteluihin ja harva ihminen mieltää itse kuuluvansa eliittiin.[444] Kirjamme keskittyy Suomen suurituloisimpaan promilleen, mutta ottaessamme yhteyttä haastateltaviimme kutsuimme heitä ensisijaisesti talouden vaikuttajiksi ja menestyneiksi yrittäjiksi, johtajiksi ja suuromistajiksi tai omistajaperheiden jäseniksi. Emme toisin sanoen nimenneet haastateltavia yhteydenotossamme huipputuloisiksi tai ylimmän promillen tulonsaajiksi, mutta jos haastateltava halusi tietää tarkemmin, miksi hän oli valikoitunut haastateltavaksi, kuvasimme, miten olimme valinneet haastateltaviemme joukon verotietojen pohjalta.[445] Eliittitutkijoiden tapaan mekin tuskailimme haastattelupyyntökirjeemme sanamuotoja, pohdimme vaatetuksemme soveltuvuutta ja ostimme uusia vaatteita haastatteluja varten sekä koimme kompuroivamme teitittelyissä ja sinutteluissa.[446]

Haastattelut tehtiin haastateltavien ehdottamissa paikoissa, useimmiten heidän työpaikoillaan, mutta toisinaan myös heidän kodeissaan, kahviloissa ja muutaman kerran yliopiston tiloissa. Osa tiloista oli siis hyvin neutraaleja, osa henkilökohtaisten merkitysten kyllästämiä. Haastattelut kestivät yhdestä kolmeen tuntia. Yhtä lukuun ottamatta ne nauhoitettiin ja translitteroitiin. (Yksi haastateltava ei halunnut haastattelua nauhoitettavan.) Haastattelumateriaalia syntyi yhteensä yli 1 500 sivua. Osan johtajien ja yrittäjien haastatteluista teki tutkimusavustajamme Pekka Pennanen. Muutamassa haastattelussa mukana oli kaksi haastatteli-

jaa, mutta pääosassa haastattelijoita oli yksi. Haastattelujen yhteydessä haastattelija kirjasi yleisiä huomioita haastateltavista ja haastattelutilanteesta.

Haastattelut olivat niin sanottuja puolistrukturoituja teemahaastatteluja. Kaikilta haastateltavilta ei kysytty aivan tarkasti samoja kysymyksiä, mutta yleiset teemat ja yleinen haastattelurunko olivat samoja kaikissa haastatteluissa. Kaikki haastattelut sisälsivät omaa elämää ja identiteettiä koskevia kysymyksiä sekä kysymyksiä suomalaisesta yhteiskunnasta ja politiikasta, mutta esimerkiksi perijöiden kanssa puhuimme muita enemmän suvusta, kun taas johtajien kanssa muita enemmän työn sisällöstä ja yrittäjien kanssa yrityksen perustamisesta ja myymisestä. Haastattelurunkomme kysymykset olivat verrattain neutraaleja ja pyrkivät houkuttelemaan vastaajaa vapaamuotoiseen ja mahdollisimman laveaan ajatustensa kuvaamiseen, esimerkiksi: Mitä mieltä olet Suomen verotuksesta? Millaista työsi on? Mitä suomalaisuus merkitsee sinulle? Miten vauraus näkyy elämässäsi? Mikä on parasta ja huonointa Suomessa? Onko Suomi mielestäsi jakautunut? Miten olet rakentanut urasi? Mikä on johtamisessa vaikeinta?

Jatkokysymyksissä tartuimme usein haastateltavien esiin nostamiin aiheisiin tai käsitteisiin niin että haastateltavat saivat itse syventää sanomaansa. Jos haastateltava puhui vaikkapa sosiaalipummeista tai valtionvelasta, haastattelija saattoi kysyä, kokeeko haastateltava sosiaalipummit ongelmaksi tai miksi Suomi on velkaantunut, eli haastattelija myös reagoi haastateltavan puheeseen luoden keskustelevan ilmapiirin. Muutamissa kohdissa teimme virikekysymyksiä, joiden avulla saimme haastateltavan pohtimaan jotakin yleisesti käytettyä puhetapaa.[447] Kysyimme esimerkiksi, onko Suomi haastateltavan mielestä kerho, niin kuin eliittien keskuudessa on tapana sanoa. Tai onko Suomi haastateltavan mielestä holhousvaltio, niin kuin joskus on tapana sanoa. Näissä kysymyksissä ei pyritty johdattelemaan haastateltavaa vastaamaan tietyllä tavalla, vaan hän sai virikehaastattelumetodin mukaisesti vastata vapaasti kysymykseen myöntävästi tai kieltävästi tai jotakin siltä väliltä. Vastauksissa näkyy, että käsitteet eivät ole vastaajille outoja vaan he

lähes poikkeuksetta tunnistavat sanonnat, vastaavat kysymyksiin joko myöntävästi tai kieltävästi ja pohtivat näiden virikkeiden pohjalta asioita monisyisesti.

Haastatteluaineisto koodattiin sekä ennalta määritellyin temaattisin koodein että sellaisin koodein, joita kehkeytyi vasta aineistoon tutustuessamme. Teemoittelu oli näin ollen sekä teoria- että aineistolähtöistä. Esimerkiksi hyvinvointivaltiota ja veroja koskevat teemat olimme määritelleet jo ennalta kiinnostaviksi, mutta omaa itseä toisista ihmisistä erotteleva rajatyö nousi koodattavaksi teemaksi vasta aineistoon tutustumisen myötä. Teemojen mukaisen koodauksen jälkeen siirryimme askeleen lähemmäksi aineiston tyypittelyä etsimällä teemoitellusta aineistosta niin yleisiä kuin poikkeavampiakin puhetapoja. Aineiston veroja koskevat näkemykset myös kvantifioitiin, käytännössä taulukoitiin, aiheen monisyisyyden vuoksi. Myös eriarvoisuutta koskevat näkemykset kvantifioitiin, vaikka kirjassa ei erityisesti niitä koskevaa lukua olekaan.[448]

Puhujien välillä on tietysti eroja siinä, miten he ovat haastattelujen aiheita lähestyneet. Siinä määrin kuin nämä erot ovat olleet merkittäviä, olemme pyrkineet nostamaan esiin erilaisia puhetapoja haastateltaviemme joukosta. Yhdessä kirjassa ei kuitenkaan pysty käymään läpi kaikkia ajattelun vivahteita ja poikkeuksia, joita 90 hengen haastatteluaineistoon sisältyy. Siksi yksittäinen haastateltava voi kokea, ettei juuri hänen näkemyksensä tule kirjassa esiin.

Laadullisissa haastatteluissa ei ole järkevää ankkuroitua liikaa siihen, kuinka paljon tiettyä puhetapaa aineistossa esiintyy määrällisesti. Laadulliset haastattelut eivät ole tilastollinen otos, vaan ne kuvaavat tietyn ihmisryhmän ajattelutapoja ja niitä tehdään usein niin kauan, että uusia ajattelutapoja ei enää ilmene ja aineisto niin sanotusti saturoituu. Analyysissa kuitenkin keskitymme aineistossa toistuviin ja vahvoihin teemoihin, koska niitä nousi selvästi esiin. Mutta kuten lukiessa voi huomata, myös haastateltavien valtavirrasta poikkeavia kantoja on nostettu esiin. Esimerkiksi ”iloisia veronmaksajia” ei aineistossa ole runsaasti, mutta heidän näkemyksiäänkin oli tärkeä sisällyttää tekstiin. Sellaiset määreet kuin ”moni”, ”enemmistö”, ”useat” tai ”muutamat” auttavat lukijaa havaitsemaan, esiintyykö

jokin mielipide aineistossamme tiuhaan vai ei – eli onko kyseessä vahva vai marginaalisempi teema keräämässämme huipputuloisten aineistossa.

Emme kirjamme analyysissa ole erottelemalla erotelleet puhujia yleisten taustamuuttujien, kuten iän, koulutuksen, asuinpaikan tai sukupuolen, mukaisesti, vaikka taustat välillä näyttäytyvätkin tekstissä. Olemme ennemminkin erotelleet puhujat kolmen pääryhmämme mukaisesti. Linjaus johtuu siitä, että muut taustamuuttujat eivät tuntuneen tuottavan merkittäviä eroja suhtautumisessa keskusteltuihin asioihin. Yleisesti ottaen esiin nostamamme teemat ja näkemykset yhdistävät esimerkiksi eri ikäryhmiä ja eri sukupuolia siinä määrin, etteivät tällaiset erottelut tuntuneet mielekkäiltä. Silloin kun ne ovat olleet erityisen merkityksellisiä, olemme tekstissä painottaneet esimerkiksi puhujan ikää tai koulutusta.

Lupasimme kaikille haastateltavillemme, ettei heitä voi tunnistaa tekstistä. Se tarkoittaa, että kirjassa esiintyviä yksityiskohtia on sekoitettu ja hämärretty sen verran, etteivät puhujat ole tunnistettavissa. Anonymiteetti ei kuitenkaan pelasta kaikilta eettisiltä pohdinnoilta, jotka koskevat sitä, miten haastateltavistaan ja tutkittavistaan voi, saa ja on soveliasta kirjoittaa. Tarkoituksenamme on ollut kuvata, mitä haastateltavamme ajattelevat ja miten he ymmärtävät itsensä ja oman paikkansa yhteiskunnassa. Samalla olemme suhteuttaneet näitä itsestä kerrottuja kuvauksia tietoon ja tutkimukseen siitä, mitä yhteiskunnassa tapahtuu.

Käsittelytapamme voi synnyttää joissain haastateltavissamme tunteen, ettei asioita ole käsitelty yksinomaan heille itselleen ominaisista näkökulmista. Monilla haastateltavillamme on merkittävästi yhteiskunnallista valtaa, ja yksi hyvän tutkimuksen merkki on se, ettei tutkija sokaistu tai hurmioidu kohtaamastaan yhteiskunnallisesta asemasta vaan pystyy säilyttämään kriittisen etäisyyden. Koska haastateltaviemme näkemyksissä oli eroja, yksittäinen haastateltava voi luonnollisesti myös kokea, ettei kirjan välittämä kuva huipputuloisista vastaa juuri hänen omia kokemuksiaan tai näkemyksiään. Tuntemusta ei kuitenkaan voi täysin välttää silloin, kun haastateltavia on niinkin suuri määrä kuin meidän tutkimuksessamme.

Haastateltavamme ovat henkilöitä, joita voi pitää lähtökohtaisesti jokseenkin myötämielisinä tutkimukselle, sillä emme maanitelleet tai painostaneet ihmisiä osallistumaan. Aineistosta voi näin ollen puuttua sellaisia ylimmän promillen jäseniä, jotka suhtautuvat erityisen vihamielisesti tai nyrpeästi yliopistolliseen tutkimukseen. Samoin haastatteluaineistossamme saattavat olla aliedustettuina sellaiset promillen jäsenet, jotka eivät osallistu millään tavalla julkiseen toimintaan ja joiden yhteystietoja ei näin ollen ole helppo löytää.

Vastaavasti hieman yliedustettuina saattavat olla henkilöt, joiden tiedot löytyivät helposti vahvojen institutionaalisten siteiden, kuten oppilaitoksen, työnantajan tai oman yrityksen, kautta ja jotka ovat tottuneet yhteydenottoihin ja haastatteluihin. Muutaman haastateltavan yhteystiedot löytyivät myös henkilökohtaisten yhteyksien avulla – he olivat tutun tuttuja tai tutun tutun tuttuja – mutta heitä on aineistossa vain kourallinen. Yliedustettuina saattavat olla myös ne huipputuloiset, joilla on voimakkaita mielipiteitä ja halu päästä jakamaan niitä. Tosin haastateltavien joukossa on selvästi myös sellaisia, joilla ei ole kummempaa agendaa keskusteltaviin asioihin.

Kysymys siitä, millä perusteella huipputuloiset *eivät* suostuneet haastatteluun, jää lopulta eräänlaiseksi tutkimukselliseksi mysteeriksi. Naisten hieman yleisempää kieltäytymistä lukuun ottamatta emme havainneet kieltäytyjissä tai suostujissa erityisiä yhteisiä piirteitä: kieltäytymistä ei näyttänyt selittävän esimerkiksi asuinpaikka, ikä tai ammattiasema.

Lopuksi: Kun kirjan ytimessä on raha ja valta, on tarpeen mainita jotain rahan ja vallan vaikutuksista tutkimukseemme. Tutkimuksemme rahoitti Koneen Säätiö, jolla on tunnistetusti tiiviit suhteet osaan Herlinin suvusta, yhteen Suomen vauraimmista suvuista. Tutkimuksessa kohtelimme Herlinin suvun jäseniä samoin kuin kaikkia muitakin promilleen kuuluvia. Mitään erityiskohtelua ei noudatettu, vaan heitä lähestyttiin tai oltiin lähestymättä samoin kriteerein kuin muitakin. Kuten muidenkaan haastateltaviemme tapauksessa, lukija ei kuitenkaan voi tietää, kuuluuko suvun jäseniä haastateltaviemme joukkoon. Herlinin suku ei luonnollisesti myöskään ole millään tavalla vaikuttanut tutkimuksemme sisältöihin tai

valintoihin muulla tavalla kuin niin, että muutama suvun jäsen on ollut hyväksymässä tutkimuksemme rahoituspäätöstä. He ovat nähneet ja olleet hyväksymässä tutkimuksemme lähtökohdat mutta eivät sen lopputulosta.

Liite 3: Tilastokeskuksen aineisto

Osana tutkimushankettamme tilasimme myös Tilastokeskukselta tilastotietoa Suomen suurituloisimmasta promillesta. Tilastokeskuksen tuottaman aineiston perusjoukkona olivat vuoden 2016 väestön henkilöt, jotka sijoittuivat vuosien 2007–2016 yhteenlasketuilla tuloilla tulotilastojen suurituloisimpaan promilleen. Aineisto on siis poimittu samalta ajanjaksolta kuin verotiedoista muodostamamme promillen lista. Tilastokeskuksen aineiston tulotilastoissa ei ole mukana koko väestö vaan vain tuloja saaneet suomalaiset. Siksi aineiston ylimmässä promillessa on mukana 4 745 henkilöä.

Aineiston perusjoukko ja tulotiedot on koottu Tilastokeskuksen Tulonjakotilaston kokonaisaineistosta. Tietoihin liitettiin varallisuustietoja Kotitalouksien varallisuus -tilaston perusaineistosta. Tätä joukkoa koskevat taustatiedot, kuten siviilisääty ja koulutustaso, ovat vuodelta 2016. Tilastotiedot koosti tilauksestamme Tilastokeskuksen erikoistutkija Veli-Matti Törmälehto.

Verottajan tiedoista kootut kymmenen vuoden yhteenlasketut tulot (Liite 1) ovat noin 20–25 prosenttia pienemmät kuin Tilastokeskuksen tulotiedot. Nämä erot johtuvat useasta syystä. Tilastokeskuksen vuosien 2007–2016 ylintä promillea koskeva tilastotieto on piirun verran tarkempaa kuin verotilastoista kokoamamme tieto, koska se koottiin yhdistäen *kaikkien* suomalaisten tulot kyseisinä vuosina, kun taas verotiedoista saimme vain 10 000 suurituloisimman kärjen tulot kultakin vuodelta. Lisäksi verottajan tilastointitavat muuttuivat vuonna 2014, mutta Tilastokeskuksen tulonjaon kokonaistilasto on pysynyt samana koko tarkastelujakson. Tilastokeskuksen tulotiedoissa ovat näin ollen mukana kaikilta vuosilta myös niin sanotut verovapaat osingot, jotka verottajan aineistosta alkupään vuosilta puuttuvat.

Promillen tulot ja verot

	2016	2012	2008
Bruttotulot (keskiarvo)	684 444	501 153	590 848
Bruttotulojen P90	1 181 059	843 820	1 008 970
Bruttotulojen P10	113 185	137 751	128 960
Mediaanibruttotulot	395 224	351 590	332 471
Pääoma- eli omaisuustulot (ka.)	467 674	314 409	400 516
Pääomatulojen P90	844 450	658 299	768 181
Pääomatulojen P10	6 394	3 401	473
Palkkatulot (ka.)	162 515	139 886	150 325
Palkkatulojen P90	438 909	363 520	360 643
Palkkatulojen P10	0	0	0
Yrittäjätulot (ka.)	27 832	29 893	31 670
Yrittäjätulojen P90	24 139	31 885	47 578
Yrittäjätulojen P10	0	0	0
Käytettävissä olevat rahatulot (ka.)	448 449	345 013	418 334
Käytettävissä olevien rahatulojen P90	763 420	600 368	717 937
Käytettävissä olevien rahatulojen P10	78 188	96 544	88 374
Maksetut verot ja veroluontoiset maksut (ka.)	236 013	156 197	172 514
Maksettujen verojen (ym.) P90	422 462	284 738	321 659
Maksettujen verojen (ym.) P10	26 807	32 067	23 675

Taulukko 3. Suurituloisimman promillen tulo- ja verotietoja kolmelta tarkasteluvuodelta. Suurituloisin promille viittaa suomalaisten tulonsaajien suurituloisimpaan promilleen, joka on saanut eniten yhteenlaskettuja bruttotuloja vuosina 2007–2016 Tilastokeskuksen tulonjakotilaston kokonaisaineiston mukaan. Tulotiedot ovat nimellisiä. P90 ja P10 viittaavat ylimmän ja alimman desiilin rajoihin. P90 on raja, jonka yläpuolelle sijoittuu 10 prosenttia suurituloisimman promillen joukosta, ja P10 on raja, jonka alapuolelle sijoittuu 10 prosenttia suurituloisimman promillen joukosta.

Promillen ja koko väestön vertailua

	Promille	Koko väestö
Henkilöiden määrä	4 745	4 609 160
Miehiä	84 %	49 %
Korkeakoulututkinto	80 %	30 %
Suomalaistaustaisia	99 %	94 %
Ruotsinkielisiä	16 %	5 %
Naimisissa	77 %	43 %
Asuinpaikkana Helsinki tai Espoo	47 %	16 %
Alle 44-vuotiaita	10 %	44 %
Johtotehtävissä	30 %	2 %
Muita toimihenkilöitä	13 %	29 %
Yrittäjiä	23 %	6 %
Eläkeläisiä	33 %	32 %
Työntekijöitä	1 %	15 %
Bruttotulot (ka.)	684 444 €	30 620 €

Taulukko 4. Suurituloisimman promillen ja koko väestön taustatietoja. Suurituloisin promille viittaa suomalaisten tulonsaajien suurituloisimpaan promilleen, joka on saanut eniten yhteenlaskettuja bruttotuloja vuosina 2007–2016 Tilastokeskuksen tulonjakotilaston kokonaisaineiston mukaan. Koko väestöllä viitataan vuoden 2016 väestöstä niihin, jotka saivat tuloja vuonna 2016. Tiedot ovat vuodelta 2016 lukuun ottamatta sosioekonomista asemaa, joka on vuodelta 2015.

Pieni osa erosta johtuu myös siitä, että Tilastokeskuksen tiedoissa promillen joukko on laskettu 4 745 henkilön mukaan, kun verotiedoissa on katsottu 5 000 henkilön tietoja. Nämä erot on hyvä muistaa verrattaessa verotilastojen tietoja Tilastokeskuksen tietoihin. Taulukkoon 3 on koottu keskeisimmät havainnot aineiston tulo- ja verotiedoista ja Taulukkoon 4 ylimmän promillen ja muun väestön vertailulukuja.

Liite 4. Etujärjestöjen hallitusjäsenyyksien analyysi

Osana tutkimustamme teimme myös analyysin etujärjestöjen hallituspaikkojen ja ylimmän tulopromillen yhteyksistä. Tutkimusavustajamme Tuomas Heikkilä keräsi tiedot etujärjestöjen hallitusten jäsenistä ja syötti ne tietokantaan sekä oli mukana tekemässä analyyseja aineistosta.

Keräsimme tiedot 12 elinkeinoelämän työnantajapuolen merkittävimmän etujärjestön hallitusten jäsenistä vuosilta 2006–2018. Etujärjestöt olivat Elinkeinoelämän keskusliitto ry (EK) ja sen edustukseltaan vaikutusvaltaisimmat jäsenliitot Finanssiala (Finanssialan Keskusliitto ry vuoteen 2017), Kaupan liitto ry, Metsäteollisuus ry (irtautunut keskusliitosta 2016), Palvelualojen työnantajat ry (PALTA, perustettu 2011), Rakennusteollisuus RT ry ja Teknologiateollisuus ry sekä lisäksi Keskuskauppakamari ry, Perheyritysten liitto ry, Suomen Yrittäjät ry ja Elinkeinoelämän valtuuskunnan EVAn ja Elinkeinoelämän tutkimuslaitoksen Etlan kannatusyhdistys. Ajatushautomo EVAn ja tutkimuslaitos Etlan kannatusyhdistyksen toiminnasta päättää yhteinen hallitus, jonka jäseninä ovat EK sekä Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliiton (TT)-säätiö ja lisäksi vuoden 2018 alusta lähtien Finanssiala ry, Kaupan Liitto sekä Teknologiateollisuus ry.

Keräsimme tiedot hallitusten jäsenistä etujärjestöjen toimistoista, tiedotearkistoista, Suomen kansallisbibliografiaan arkistoiduista vuosikertomuksista ja jäsenlehdistä sekä ammatti- ja uutisjulkaisuista. Työ tuotti yhteensä 743 hallitusjäsenen listan. (Kaikkiaan tarkasteltavia hallituspaikkoja oli 2 903, kun samojen henkilöiden useammat hallituspaikat ja eri vuosien hallitusten paikat laskettiin omiksi paikoikseen.)

Tietojen täsmällisyydessä oli kuitenkin suuria eroja, niin että usein tiedossa oli ainoastaan henkilön kutsumanimi, jonka yksiselitteinen vertaaminen aineistoomme ei ollut mahdollista. Varmistuaksemme hallitusten jäsenten henkilöllisyydestä vertasimme heidän tietojaan suureen määrään julkisia sekundäärilähteitä, muun muassa Patentti- ja rekisterihallituksen ylläpitämään kaupparekisteriin, pörssitiedotteisiin, medialähteisiin (esimerkiksi henkilöpro-

fileihin tai -haastatteluihin) ja biografialähteisiin kuten matrikkeleihin ja Kansallisbiografian Talouselämän vaikuttajat -tietoaineistoon.

Tietojen perusteella rakennettiin tietokanta, jossa näkyivät jokaisen henkilön (N=743) jäsenyydet etujärjestöjen hallituksissa. Koska osalla oli useampi kuin yksi hallitusjäsenyys, tietokannasta saattoi myös tarkastella kaikkien hallitusjäsenyyksien joukkoa (N=884). Tietokantaa verrattiin tämän jälkeen 5 000 suurituloisimman promillen listaan (Liite 1) ja sen ryhmäkohtaiseen luokitteluun.

VIITTEET

1 Riihelä ym. 2010; ks. myös Jäntti ym. 2010; Atkinson ym. 2010.
2 Törmälehto 2018; Riihelä & Tuomala 2018a; 2018b; Tuomala 2019.
3 Suomen väkiluku oli vuonna 2018 noin 5,5 miljoonaa. Tulonsaajia on hieman vähemmän. Vuonna 2017 heitä oli noin 4,7 miljoonaa. Tässä kirjassa käytämme huipputuloisimmasta promillesta pyöristettyä lukua 5 000, joka suhteessa sijoittuu Suomen kokonaisväkiluvun ja tulonsaajien kokonaismäärän väliin. Käyttämämme Tilastokeskuksen tiedot viittaavat kuitenkin täsmällisesti tulonsaajien ylimpään promilleen eli 4 745 suomalaiseen (ks. Liite 3).
4 Hartmann 2018; Davoine & Ravasi 2013; Timans & Heilbron 2018; Holmqvist 2017.
5 Piketty 2016; Hansen 2014; Carney & Nason 2016; Gustavsson & Melldahl 2018; Gilding 2005; Larsen & Ellersgaard 2017; Waitkus & Groh-Samberg 2018; Khan 2013; Glucksberg & Burrows 2016; Corak 2013.
6 Heiskanen & Johanson 1985; ks. myös Fellman ym. 2014.
7 Piskulov 2009; Tiusanen 2009; Koulumies 2016.
8 Kantola 1999.
9 Piketty & Saez 2014; Piketty 2016; Atkinson & Piketty 2010; Atkinson ym. 2010; Alvaredo ym. 2013.
10 Milanovic 2017, 50. Hyperrikkaiksi on määritelty ihmiset, joiden nettovarallisuus on yli miljardi vuoden 1987 Yhdysvaltain dollaria, vuoden 2013 hinnoissa kaksi miljardia.
11 Schimpfössi 2018; Osburg 2013.
12 Oxfam 2017.
13 Heemskerk 2013; Heemskerk ym. 2016; Sklair 2001; Ojala 2017.
14 Hay & Beaverstock 2016; Spence 2016; Budd 2016; Crewe & Martin 2016; Atkinson ym. 2016; Paris 2016; Palan 2003; Vlcek 2017; Hämäläinen 2016; Lähteenmäki 2017; Pietiläinen 2017b; Säntti 2015; Toivonen 2015.
15 Atkinson ym. 2011, 59; Lansley 2011; Kantola 2014a; Pietiläinen 2017a; Keloharju & Lehtinen 2018.
16 Ks. esim. Araujo 2018; Daguerre 2014; Harrington 2016; Heilbron ym. 2018.
17 Tainio 2006; ks. Lazonick & O'Sullivan 2000; Goldstein 2012; Brav ym. 2005; DeAngelo ym. 2004.

18 Kantola & Seeck 2011.
19 Ojala 2017.
20 OECD 2017; Törmälehto 2018; Riihelä & Suoniemi 2015; Riihelä 2016; Ruotsalainen 2011.
21 Riihelä ym. 2016.
22 Törmälehto 2018; Riihelä & Tuomala 2018a; 2018b; Tuomala 2019.
23 Riihelä ym. 2010; ks. myös Jäntti ym. 2010.
24 Jäntti ym. 2010.
25 Riihelä ym. 2010; ks. myös Jäntti ym. 2010.
26 Riihelä & Tuomala 2018a; 2018b; Tuomala 2019; Ravaska 2018.
27 Tilastokeskuksen tulonjakotilaston kokonaisaineistosta laskenut Terhi Ravaska (Ravaska 2019). Luvut sisältävät luovutusvoitot. Ilman luovutusvoittoja tulorajat olivat 170 000 vuonna 1996 ja 290 000 vuonna 2014. Luvut on deflatoitu kuluttajahintaindeksillä ja ne ovat vuoden 2014 euroissa.
28 Ravaska 2018. Ravaskan julkaisussa kaikkien suomalaisten mediaanitulot on ilmoitettu ilman luovutusvoittoja, mutta luovutusvoitot sisältävä vertailuluku on laskettu Ravaskalta 13.12.2018 sähköpostitse saaduista taulukoista. Käytännössä kaikkien suomalaisten mediaanitulojen muutokseen eivät vaikuta luovutusvoitot, mutta ylimmän promillen tulojen kasvu on selvästi jyrkempää, kun luovutusvoitot otetaan mukaan.
29 Törmälehto 2015a.
30 *Forbes* 2017.
31 Liski 2017. Vuonna 2017 miljonäärejä oli Suomessa arviolta 80 000, ja yli sadan miljoonan omaisuus oli noin 150 suomalaisella. Global Wealth Databook 2017, 123; ks. myös Suomen virallinen tilasto 2018a.
32 Riihelä & Tuomala 2018a; 2018b; Tuomala 2019; Riihelä ym. 2010; Ruotsalainen 2011.
33 Riihelä & Tuomala 2018a; 2018b; Tuomala 2019; ks. myös Ruotsalainen 2011.
34 Savage 2014, 601–603. Ks. eliittitutkimuksesta myös Scott 2008; Davis & Williams 2017; Savage ym. 2013; Savage 2015, 224; Bennett ym. 2009; Heemskerk 2011; Burris & Staples 2012; Sklair 2001; Robinson 2004; Scott 2003; Heemskerk & Fennema 2009; Carroll 2010; Kerr & Robinson 2012; Bühlman ym. 2013; Davis 2017; Birchnell & Caletrio 2014; Mirowski & Plehwe 2015; Wedel 2009; Reis & Moore 2005; López 2013; Page ym. 2013.
35 Tarpeesta löytää uusia keinoja tutkia talouden eliittejä, ks. esim. Savage & Williams 2008; Korsnes ym. 2017; Savage & Nichols 2018; Kolbe 2014.
36 Ks. Liite 3.
37 Ks. Liite 3. On hyvä huomata, että tutkimuksemme ei luultavasti tavoita kaikkia Suomen rikkaimpia, saati kaikkia heidän tulojaan. Tilastojen katveissa on varmasti jonkin verran rikkaita ihmisiä, joilla on suuria omaisuuksia, mutta ne eivät tuota suuria tuloja. Tällaisia omaisuuksia ovat esimerkiksi pankkitalletukset tai maaomaisuudet ja metsät silloin, kun niitä ei hakata tai myydä. Osa suomalaisista varakkaista on myös kirjoilla ulkomailla tai heillä on yrityksiä ulkomailla, ja näin ollen he maksavat – tai jättävät maksamatta – veronsa muualle. Lisäksi on ihmisiä, jotka ovat piilottaneet omaisuuttaan esimerkiksi veroparatiiseihin tai omaisuus on kätkössä vakuutuskuorissa. Myöskään holding-yhtiöiden eli hallintayhtiöiden kautta hallinnoitavat omaisuudet eivät näy ihmisten henkilökohtaisissa tuloissa, joihin tutkimuksemme aineistot pohjaavat. Holding-yhtiöllä tarkoitetaan yhtiötä, joka omistaa passiivisesti yhtä tai useampaa toista yhtiötä. Suurituloisilla yksityishenkilöillä tiedetään olevan tällaisissa yhtiöissä runsaasti varallisuutta ja niiden kautta kierrätetään myös työtu-

loja, jotka eivät näy tulotilastoissa. Kun Norjassa jäljitettiin suorat ja epäsuorat omistajat tällaisille tuloille, ylimmän promillen osuus kaksinkertaistui (Alstadsæter ym. 2016). Tiedämme siis, että Tilastokeskuksen tulonjakotilastot eivät tilastoi läheskään kaikkia suurituloisten ja rikkaiden tuloja (ks. myös Finér 2017). Tilastotietojemme ulkopuolelle jää siten merkittävä osa suurituloisimman promillen tuloista ja myös joukko ulkomaille muuttaneita niin kutsuttuja veronomadeja ja varojaan piilottaneita suomalaisia.
38 Samansuuntaisia tuloksia sukupuolijakaumasta on saanut myös Terhi Ravaska, jonka mukaan naisten osuus Suomen tilastollisessa ylimmässä tulopromillessa on ollut alle 20 prosenttia koko 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen ajan (Ravaska 2018, 13).
39 Tämän kappaleen tiedot, ks. Liite 3.
40 Käyttämämme luvut ovat vuodelta 2016, koska tiedot tilattiin Tilastokeskukselta vuonna 2018, jolloin tuoreimmat tilastot koskivat vuotta 2016.
41 Tämän kappaleen tiedot, ks. Liite 3.
42 Samansuuntaisia tuloksia ovat saaneet Marja Riihelä ja Matti Tuomala kollegoineen tutkiessaan ylintä promillea. Pääomatulojen osuus tuloista on kasvanut ylimmällä promillella voimakkaasti 1980-luvun jälkeen, ja 2010-luvulla ylimmän tulopromillen tuloista noin 70 prosenttia on ollut pääomatuloja. Riihelä ym. 2010; Riihelä & Tuomala 2018a; 2018b; Tuomala 2019.
43 Riihelän ja Tuomalan tutkimusten mukaan jopa ylimmän 90–99 prosentin tuloista vain noin 10 prosenttia on ollut 2000-luvulla pääomatuloja (Tuomala 2019). Suurin osa pääomatuloista siis kohdistuu ylimmälle prosentille ja ennen kaikkea ylimmälle promillelle. Ks. myös Ruotsalainen 2011 asuntokuntien suurituloisimmasta promillesta.
44 Myös kymmenen vuoden verotiedot paljastavat, että tutkimaamme ylimpään tulokärkeen kuuluu noin sata ihmistä, jotka eivät ole kymmenessä vuodessa saaneet käytännössä ollenkaan ansiotuloja, sillä heidän kymmenen vuoden yhteenlasketut ansiotulonsa ovat olleet alle tuhat euroa.
45 Ks. Liitteen 3 aineisto. Varallisuustilastot eivät myöskään tunnista muuta omaisuutta: esimerkiksi kiinteää omaisuutta, kuten kiinteistöjä, metsää tai tontteja, saati ulkomailla omistettuja osakkeita. Mitä suurempi omaisuus on hyvin tuottavissa osakkeissa, sitä suurempia pääomatuloja henkilöllä usein on. Tämä selittää, miksi esimerkiksi Herlinit nousevat usein keskustelussa esille: heidän varallisuuttaan on runsaasti pörssissä, missä omistussuhteet ovat edelleen pääosin selvitettävissä. Samalla voimme vain arvailla, kuinka paljon kullakin suomalaisella on sellaista omaisuutta, joka näkyy verotilastoissa vasta kun se myydään.
46 Melender 2017; ks. myös Melender 2018. Tutkimustiedot pörssiomistuksista viittaavat siihen, että pörssiomistus on Suomessa varsin keskittynyttä. Matti Keloharjun ja Antti Lehtisen tutkimuksen mukaan promille suomalaisia omistaa 43 prosenttia kaikesta yksityishenkilöiden suomalaisesta osakevarallisuudesta (Keloharju & Lehtinen 2015). Keloharjun ja Lehtisen mainitsema promille ei kuitenkaan ole suurituloisin promille vaan pörssivarakkaiden ylin promille.
47 Ks. Liitteet 1 ja 2.
48 Kuten Tilastokeskuksen tiedot, myös verottajan tiedoista koottu nimilista on aukkoinen (ks. Liite 1). Se kattaa luonnollisesti vain ne huipputuloiset, jotka maksavat veroja Suomeen. Oletamme kuitenkin, että lista kattaa varsin hyvin ainakin ne huipputuloiset, jotka ovat aktiivisesti mukana talouselämässä. Löytämämme huipputuloiset ovatkin ennen kaikkea yhteiskunnallisesti tai taloudellisesti aktiivisia

huipputuloisia. Ja koska meitä kiinnostaa varakkaiden merkitys yhteiskunnassa, he ovat joukko, jonka ajatuksilla ja toimilla on painoa.

49 Samantyylistä jaottelua perijöihin, yritysten palkkajohtajiin ja oman yrityksensä perustaneisiin yrittäjiin on käyttänyt esimerkiksi suomalaisia vuorineuvoksia tutkinut Tuomas Möttönen (Möttönen 2014, 15), joka on jaotellut vuorineuvokset sukuyrittäjiin, ammattijohtajiin ja yritysten perustajiin.
50 Piketty 2016; Hansen 2014; Carney & Nason 2016; Gustavsson & Melldahl 2018; Gilding 2005; Waitkus & Groh-Samberg 2018.
51 Piketty 2016.
52 EY 2018; Pietiläinen 2017a; Keloharju & Lehtinen 2018.
53 Thrift 2000, 679; Hayward ym. 2004, 641–642; Haslam ym. 2011, 2–16; Kantola 2009; 2014a; 2014b.
54 Savage ym. 2013; Savage 2015, 224, 232; Bennett ym. 2009; Scott 2008, 37; Wedel 2009.
55 Haastattelujen tekemisestä kerromme tarkemmin Liitteessä 2.
56 Kenny ym. 2011, 5.
57 Hall & Lamont 2013, 56.
58 Kenny ym. 2011, 87.
59 Lamont & Molnár 2002, 168; Lamont 1992, 128.
60 Goffman 1967, 6–31, 45; Goffman 1990, 104–105, 112–113; Kantola 2014c, 44–45.
61 Goffman 1967, 13; 1990, 45, 74, 231.
62 Veblen 2002.
63 Holmqvist 2017.
64 Boltanski & Chiapello 2007.
65 Kantola 2009; 2014c.
66 Esim. Khan 2012, 480.
67 Sherman 2017; Hecht 2017.
68 Sherman 2017.
69 Schimpfössi 2018, 39–43.
70 Ks. esim. Sihvola 2005.
71 Weber 1990.
72 Wilkinson & Pickett 2009; Paskov ym. 2013; Salverda & Grassiani 2014; Salverda & Hay 2014; Sherman 2017.
73 Power ym. 2016; Aarseth 2017; Warde 2011, 481; Davis 2017.
74 Hochschild 2016.
75 Lamont & Molnár 2002; Lamont 1992.
76 Du Gay & Pryke 2002, 2; Amin & Thrift 2003; Aitken 2007, 39; Bandelj 2008; Hecht 2017.
77 Lamont ym. 2014; Hall & Lamont 2013, 56.
78 Enbom 2013.
79 Ks. esim. Melender 2017; 2018.
80 Piketty 2016; Gilding 2005.
81 Piketty 2016.
82 Colli 2003.
83 Jones & Rose 1993; James 2006.
84 Jallinoja 2017; Kolbe 2014, 179–183.
85 Khan 2011, 23.
86 Rasila 1982, 13–20.
87 Möttönen 2014.
88 Fellman 2008, 143.

89 Komsi ym. 2002.
90 Komsi ym. 2002.
91 Jallinoja 2017; Kolbe 2014, 93–106; Snellman 2014; Kuisma 2006; Gluschkoff 2008.
92 Jensen-Eriksen ym. 2017, 9; Kuisma 2006; Gluschkoff 2008; Soikkanen 1981.
93 Forsén 2017.
94 Komsi ym. 2002.
95 Jallinoja 2017; Hjerppe 1979, 70.
96 Yle 2013.
97 Jos kehitys jatkuu samanlaisena, vuosisatamme lopulla perintöjen ja lahjojen arvo on jo yli 20 prosenttia kansantulosta, Piketty 2016, 360.
98 Piketty 2016, 363.
99 Barone & Mocetti 2016.
100 Therborn 2019, 93; Gustavsson & Melldahl 2018.
101 Björklund ym. 2012.
102 Hansen 2014.
103 Hansen 2014, 478.
104 Ks. myös Snellman 2012; 2014. On tosin hyvä muistaa, että osa suvuista on kasvanut vaurauteen hiljalleen tai vasta 1900-luvun lopulla esimerkiksi yritysmyyntien tai pörssilistautumisen myötä. Moni tässä luvussa luetelluista yrityksistä ei kuulunut Suomen suurimpien yritysten joukkoon vielä 1800-luvulla (Hjerppe 1979), vaan ne ovat kasvaneet suuriksi ja vaurastuttaneet omistajiaan vasta myöhemmin. Oikeastaan vain Ahlström ja Fiskars ovat olleet suuria yrityksiä yli vuosisadan.
105 Colli 2003, 15–18; Jones & Rose 1993; La Porta ym. 1999; Tourunen 2009, 78; Perheyritysten liitto 2004. Esimerkiksi Yhdysvalloissa kolmannes listatuista yrityksistä on perheiden omistamia (Anderson & Reeb 2003), Saksassa, Ranskassa ja Italiassa jopa 60 prosenttia (Faccio & Lang 2002). Luvut ovat samansuuntaisia myös Suomessa.
106 Perheyritysten liitto 2004.
107 Tourunen 2009, 78.
108 Perheyritysten liitto 2004; Ikäheimo & Lumijärvi 2018, 7.
109 Ikäheimo & Lumijärvi 2018, 11.
110 Ikäheimo & Lumijärvi 2018, 7.
111 Zelizer 1997; 2005.
112 Niskakangas 2019.
113 Piketty 2016, 391–394; Wid.world 2017.
114 Piketty 2016, 391–394.
115 Wid.world 2017.
116 Piketty 2016, 391–394.
117 Melender 2017; 2018. Vuonna 2017 vain Björn Wahlroos ja rakennusyhtiö Lehdon omistaja Hannu Lehto nousivat pörssiomistajien viidentoista kärkeen ilman merkittäviä perintöjä. Vuonna 2018 viidentoista kärjessä oli ei-perijöistä vain Wahlroos perheineen. Tässä *Arvopaperi*-lehden vuosittaisessa selvityksessä ovat mukana niin yksityishenkilöiden kuin heidän omistamikseen tiedettyjen holding-yhtiöidenkin pörssivarallisuus Helsingin pörssissä.
118 Suomen virallinen tilasto 2017a; 2017b.
119 Weber 2010 [1921]; Marx & Engels 1970 [1845–1846], 65; Gustavsson & Melldahl 2018.
120 Harrington 2016.
121 Piketty 2016, 389–390. Tuntemus on vanha. Jo 1950-luvulla valtaeliitistä kirjoittaessaan C. Wright Mills (2000 [1956], 110) totesi, ettei hänen mukaansa yksikään

yhdysvaltalainen ole kasannut suuromaisuutta vain säästämällä palkastaan. Tavalla tai toisella, kirjoittaa Mills, kaikkien rikkaiden on jossain vaiheessa täytynyt päästä strategiseen asemaan, jossa suuren omaisuuden haltuunotto on ollut mahdollista. Suurimmalla osalla 1950-luvun Yhdysvaltojen rikkaista oli Millsin tutkimuksen mukaan taustalla peritty omaisuus, joka oli vieläpä usein tehty 1800-luvun rosvoparonien kullattuna aikana.

122 Veranen 1996.
123 Ks. esim. Jensen-Eriksen & Kuorelahti 2017.
124 Tainio 2006; ks. Lazonick & O'Sullivan 2000; Goldstein 2012.
125 Tainio 2006, 65–66, 73, 80; Veranen 1996.
126 Veranen 1996, 28.
127 Jensen-Eriksen & Kuorelahti 2017, 424–431.
128 Angervuo 2017; Lindström 2018.
129 Riihelä & Tuomala 2018a; 2018b; Tuomala 2019.
130 Ks. Liite 1, Kuvio 5.
131 Harrington 2016; Tainio 2006; Angervuo 2017; Piketty 2016.
132 Littler 2017.
133 Ks. myös Kansikas & Elo-Pärssinen 2008.
134 Glucksberg & Burrows 2016.
135 Blom 2018, 239.
136 Miller 2014.
137 Ks. esim. Aaria Family Office 2018.
138 Samalla myös tutkimus ja erilaisten lobbareiden tai varainhoitajien kirjoittelu vauraiden perheiden omaisuudenhoidosta ja sukupolvenvaihdoksista on lisääntynyt merkittävästi (ks. esim. Koiranen 2000; Immonen & Lindgren 2017; Juusela & Tuominen 2014; Kuusisto & Kuusisto 2008; Hughes 2004; Ward 1997). Ks. myös *Family Business Review* -lehti; esim. Daspit ym. 2016; Handler 1994, 133–134.
139 Enbom 2013, 195–197.
140 Hammarsten 2017.
141 Bourdieu 1986 [1979]; Mills 2000.
142 Khan 2011, 7.
143 Veblen 2002.
144 Rinne 2006.
145 Kansikas 2015; Fellman 2001; Jallinoja 2017.
146 Poikkeuksia isä–poika-linjasta on etenkin nuoremmissa perheyrityksissä, kuten Enstossa, Saarioisissa ja Oras Investissä, joissa hallituksen puheenjohtajana tai toimitusjohtajana on toiminut myös perheen tyttäriä.
147 Jallinoja 2017; Kolbe 2014, 181–183; Wolff 2012; ks. myös Mills 2000; Bourdieu 1986.
148 Glucksberg & Burrows 2016.
149 Perheyritysten liitto 2004, 4.
150 Perheyritysten liitto 2004, 20.
151 Ks. myös Patja 2011.
152 Aminoff ym. 2004, 20.
153 Aminoff ym. 2004, 4.
154 Ks. esim. Möttönen 2014, 63; Karonen 2004; Ojala & Karonen 2006; Patja 2011.
155 Murray 2001.
156 Tourunen 2009; Brundin ym. 2008; Murray 2001; Koiranen 2010; Gallo ym. 2004; Gallo 2004; Elo-Pärssinen & Talvitie 2010; Carlock & Ward 2001.
157 Aminoff ym. 2004.

158 Bourdieu 1985; 1987; ks. myös esim. Skeggs 2004; 2015.
159 Bourdieu 1985; 1987.
160 Niskakangas 2019; Laitila 2019.
161 Boyer 2000; Daguerre 2014; Streeck 2014; 2015.
162 Harrington 2014; Piketty 2014.
163 Berle & Means 1968; Dahrendorf 1959; Parsons & Smelser 1957; Zeitlin 1974.
164 Chandler 1977, 227–228.
165 Fellman 2001.
166 Berle & Means 1968; Dahrendorf 1959; Parsons & Smelser 1957; Zeitlin 1974; Gustavsson & Melldahl 2018.
167 Kuusela 2018.
168 Colli 2003; Jones & Rose 1993.
169 Ajatus kullatusta ajasta juontuu Mark Twainin romaanista *A Gilded Age: A Tale of Today*, jossa Twain kuvasi vaurauden ja ryysyistä rikkauksiin -legendojen rinnalla kulkenutta kurjuutta ja kullatun pinnan ohuutta yhteiskunnassa.
170 Kuisma 2011.
171 Thrift 2000, 679; Hayward ym. 2004, 641–642; Haslam ym. 2011, 2–16; Kantola 2009; 2014a; 2014b, 2014c.
172 Meindl ym. 1985; Chen & Meindl 1991; Hayward ym. 2004; Wade ym. 2006; Wade ym. 2008; Malmendier & Tate 2008, 6–8; Gunther & Grandy 2009; Filbeck ym. 2012, 19.
173 Wade ym. 2006, 645; ALF-CIO 2019; Gabaix & Landier 2008; High Pay Commission 2011; Ebert ym. 2008.
174 Holmstrom & Kaplan 2001.
175 Wade ym. 2006, 645.
176 Hays 2005, 147; Kantola 2014a; Littler 2007.
177 EY 2018; Pietiläinen 2017a; Keloharju & Lehtinen 2018.
178 ALF-CIO 2019; Gabaix & Landier 2008; High Pay Commission 2011; Ebert ym. 2008.
179 Atkinson ym. 2011, 59.
180 Scott 2003; Savage ym. 2013; Savage 2015, 224, 232; Bennett ym. 2009.
181 Veblen 1904.
182 Burnham 1941.
183 Chandler 1977.
184 Möttönen 2014; Karonen 2004; Fellman 2001.
185 Seeck 2008.
186 Keiser 2004; Seeck 2008; Sampson 1995, 206–210.
187 Harvey 1990, 124, 147, 240; Castells 1996, 151–279; Thrift 2005.
188 Numminen 1986.
189 Alahuhta 2015.
190 Scott 2003; Heemskerk & Fennema 2009; Carroll 2010; Kerr & Robinson 2012; Bühlman ym. 2013; Davis 2017; Birchnell & Caletrio 2014; Tsingou 2015.
191 Jackall 2010, 26.
192 Keiser 2004; Sampson 1995, 256.
193 Davis 2017, 16.
194 Cappelli & Hanori 2004.
195 Ks. kirjallisuuskatsaukset Rodrigues ym. 2010; Kattenbach 2011.
196 Kattenbach ym. 2011; Biemann ym. 2011.
197 Kattenbach ym. 2011.
198 Simon 2009, 74–89.
199 Carroll 2009.

200 Numminen 1986, 13.
201 DiPrete ym. 2010.
202 Holmström & Kaplan 2001, 133.
203 EY 2018; Pietiläinen 2017a.
204 Keloharju & Lehtinen 2015.
205 Whyte & Nocera 1956, 136.
206 Weber 1990, 130; ks. myös Weber 1989, 123.
207 Sihvola 2005.
208 Whyte & Nocera 1956, 133.
209 Whyte & Nocera 1956, 138.
210 Sennett 2006, 16–82.
211 Jackall 2010, 54.
212 Kattenbach ym. 2011, 308.
213 Sampson 1995, 254–256; Morris & Farrell 2007; Thomas & Dunkerley 1999; Littler 2007; Wiesner & Dunford 2003; McCann ym. 2010; Kantola ym. 2019.
214 Sampson 1995.
215 Jackall 2010, 59.
216 Jackall 2010, 42.
217 Whyte & Nocera 1956, 143.
218 Thrift 1998; 2000; Heelas 2002; Illouz 2007; Costea ym. 2008.
219 Khurana 2002, 67–73; Zaleznik 1977, 71; Conger 1989; Conger & Kanungo 1989; Bryman 1992.
220 Peters & Waterman 1982, 227; Tichy & Devanna 1990; Amernic ym. 2007; Westley & Mintzberg 1989; Nanus 1992.
221 Matula 1984; Trueman 1991; Fombrun 1996, 67; Heelas 2002, 81; Alvesson & Svenigsson 2003; Clegg ym. 2006, 312–317; Thrift 2005, 130–152; Kantola 2009.
222 Matula 1984; Trueman 1991; Barham & Heimer 1998; Edstrom & Jonsson 1998, 156–157; Ranft ym. 2006, 283; Alvesson & Svenigsson 2003; Littler 2007, 235.
223 Costea ym. 2008; Heelas 2002; Thrift 1998; Littler 2007; Tichy & Devanna 1986.
224 Gaines-Ross 2003, 91–92.
225 Larsen & Ellersgaard 2018; Stafsud 2006; Jonnergård & Stafsud 2011; Nicolas 1999.
226 Lamont & Molnár 2002.
227 Thrift 2000, 679; Hayward ym. 2004, 641–642; Haslam ym. 2011, 2–16; Kantola 2009; 2014a; Meindl ym. 1985; Wade ym. 2008; 2006; Malmendier ja Tate 2008, 6–8.
228 Goffman 1967, 6–31, 45.
229 Beck & Beck-Gernstein 2008, 18; Pollach & Kerbler 2011.
230 Littler 2017.
231 Frank 2016; Littler 2017.
232 Lakoff 2016, 94–97.
233 Elinkeinoelämän keskusliitto 2005, 8.
234 Kaarenoja 2018; Sininen tulevaisuus 2018; Junkkari 2018.
235 Vuonna 1987 osuus oli 16 %, vuonna 1997 30 % ja vuonna 2007 36 % (Riihelä ym. 2010).
236 Vuonna 1987 ylimmän tuloprosentin yrittäjät maksoivat veroja keskimäärin 45 %, vuonna 1997 30 % ja vuonna 2007 25 % (Riihelä ym. 2010).
237 Du Gay 1996; Gill 2013, 332; Heelas & Morris 1992.
238 Du Gay 1996; Armstrong 2005.
239 Gill 2013.

240 Sandage 2005; Lynn 1955; Cullen 2004.
241 Douglass 2013.
242 Wadhwani 2012; Reinert 2002; Campagnolo & Vivel 2012.
243 Sombart 1913; ks. esim. Gronow ym. 1997, 288; Campagnolo & Vivel 2012.
244 Schumpeter 1951 [1934].
245 Schumpeter 1951 [1934], 81–86.
246 Ks. myös Lintunen 2000.
247 Bean 2001.
248 Rasila 1982; Turunen 2011, 26–27.
249 Turunen 2011, 26–27.
250 Peltonen 1987.
251 Heelas & Morris 1992, 1–3; Keat 1991, 1; Curran 1991, xiii.
252 Ogbor 2000, 615.
253 Turunen 2011, 93–107.
254 Ritvos & Veikkola 1988, 9; sit. Turunen 2011, 19.
255 Heinonen & Hytti 2016.
256 Heiskala & Luhtakallio 2006.
257 Turunen 2011; Paasio ym. 2005.
258 Rehn 2004, 35–36.
259 Valaskivi 2012.
260 Egan-Wyer ym. 2018.
261 Krugman 2009, 23.
262 Hecht 2017, 16.
263 Schumpeter 1951 [1934], 88.
264 Vesala 1996; Kortteinen 1992; Kasvio 1994; Hautamäki 1996.
265 Vesala 1996, 33.
266 Vesala 1996, 35; Peltonen 1986.
267 Anderson & Warren 2011; Ries 2011; Bilton 2013; Hall 1997; Silver 2012; Ket de Vries 1997; Berglund ym. 2016.
268 Egan-Wyer ym. 2018.
269 Boltanski & Chiapello 2007 [1999], 487–486.
270 Boltanski & Chiapello 2007 [1999].
271 Boltanski & Chiapello 2007 [1999].
272 Sihvola 2005.
273 Sihvola 2005.
274 Weber 1990, 134–135.
275 Weber 1990, 126–127.
276 Weber 1990, 129.
277 Weber 1990, 120.
278 Yksi ryhmä suomalaisten huippuyrittäjien keskuudessa ovat lestadiolaiset yrittäjät. Aiempi tutkimus on osoittanut lestadiolaisuuden ja menestyvän yrittäjyyden kulkevan usein käsi kädessä (Linjakumpu 2018), ja myös huipputuloisen promillen keskuudessa on lehtitietojen mukaan useita lestadiolaisia yrittäjiä (Sutinen 2018).
279 Weber 1990, 120.
280 Sherman 2017.
281 Scharff 2016, 119.
282 Ks. myös Tyler 2013, 212.
283 Lamont ym. 2014.
284 Lamont ym. 2014, 589–590.

285 Bell 1976, xxv.
286 Ks. Weberin kritiikistä, esim. Campbell 1987.
287 Veblen 2002.
288 Schervish 2016, 134.
289 Egan-Wyer ym. 2018.
290 McNay 2009; Burchell 1993, 275; Grey 1994; Holmer Nadesan & Trethewey 2000; Rose 1992.
291 Siltala 1996, 117.
292 Esim. Barley & Kunda 2004; Kelan 2008; Lane 2011; Sennett 2006; Smith 2010; Storey ym. 2005; Vallas & Cummins 2015.
293 Lamont & Swidler 2014; Swidler 2001.
294 Piketty 2016.
295 Riihelä ym. 2010.
296 Melldahl 2018; Zald & Lounsbury 2010, 980.
297 Jakobson 1992, 123.
298 Saari 2010.
299 Ruostetsaari 2014, 283–285; Nousiainen 2000; Saari 2010, 477–478; Siaroff 1999, 198; Pekkarinen ym. 1992; Lijphart 2012, 158; Vesa ym. 2018; Kantola 2016.
300 Siaroff 1999, 198.
301 Bergholm 2011; Koski 2013, 136–140; Kantola ym. 2019.
302 Amnå 2010.
303 Latour 2005; Schudson 1988.
304 MacLean ym. 2010, 330; Salverda & Grassiani 2014; Savage & Williams 2008, 2, 19.
305 Ruostetsaari 1993; 2014; Fellmann ym. 2014, 250.
306 Ruostetsaari 2014, 244.
307 Mills 1956, 288–290.
308 Mizruchi 1992; Burris 2005.
309 Ks. esim. Scott 2003, 155–157; 2008.
310 Bennett ym. 2009; Scott 2008, 37; Wedel 2009; Maclean ym. 2010; 2015.
311 Heemskerk 2010; Maclean ym. 2010.
312 Stafsud 2006; Jonnergård & Stafsud 2011.
313 Larsen & Ellersgaard 2018.
314 Kritiikistä ks. esim. Mizruchi 1996.
315 Ruostetsaari 2014, 283–285.
316 Vesa ym. 2018, 255; Vesa & Kantola 2016.
317 Ks. analyysistä tarkemmin Liite 4.
318 Useem 1984, 61.
319 Heemskerk & Fennema 2009, 810; Maclean ym. 2010.
320 Useem 1984.
321 Esim. Heemskerk & Fennema 2009.
322 Fellman ym. 2014.
323 Ruostetsaari 2014.
324 Ruostetsaari 2010.
325 Ruostetsaari 2014, 244.
326 Blom 2018, 239.
327 Ahlström 2002.
328 Blom 2018, 241–243.
329 Blom 2018.

330 Fellman ym. 2014, 250.
331 Schifeling ym. 2013.
332 Bühlmann ym. 2012; Heemskerk 2010.
333 Mizruchi 2013.
334 Useem 2015.
335 Davis 2017, 13.
336 Maclean ym. 2010; Buck 2018, 483; Griffiths ym. 2014, 745; Scott 2003, 160–170.
337 Sunesson ym. 1998.
338 Suomessa rikkaimpien ja suurituloisimpien kansalaisten poliittisia näkemyksiä ei ole juuri tutkittu: pienenä ryhmänä he jäävät usein mielipidetutkimuksissa näkymättömiin (ks. kuitenkin Ruostetsaaren eliittitutkimukset, esim. Ruostetsaari 2014). Sen sijaan maailmalla varakkaiden ja suurituloisten poliittiset näkemykset ovat viime aikoina kiinnostaneet, ja tutkimuksissa on selvitelty, miten varakkaat näkevät yhteiskunnan ja mitä he siitä ajattelevat. (Reis & Moore 2005; Lopez 2013; Page ym. 2013.)
339 Streeck 2015; Blyth 2017; Stanley 2014.
340 Blyth 2017.
341 Blyth 2017, 20.
342 Blyth 2017; Stanley 2014.
343 Streeck 2015, 91.
344 Streeck 2015.
345 Ks. Hay 1996 arjen hyödyntämisestä kriisipuheessa.
346 Stanley 2014.
347 Stanley 2014; Krugman 2012; Engel 2010.
348 Hay 1999, 323–327; Koselleck 2006, 358; Gamble 2009, 38–9.
349 Blyth 2017, 27.
350 Miehen antamat luvut ovat hieman liioiteltuja; jos tarkastellaan valtion ja kuntasektorin budjetteja tai julkisen sektorin velkaantumisvauhtia 2010-luvulla; mutta yhtä kaikki ne toimivat perusteluna leikata julkista sektoria kymmenellä prosentilla (Kuntaliitto 2018; Veronmaksajat 2018; Suomen virallinen tilasto 2018b; Valtion budjetti 2019).
351 Du Gay 2000; Pollitt & Bouckaert 2000; Siltala 2013.
352 Parker 1993, 53–54; du Gay 2000.
353 Kuusela 2015.
354 Clarke & Newman 1997; Pollitt & Bouckaert 2000.
355 Kananen 2012, 559; Sorsa 2013; Vartiainen 2013.
356 Nordlund & Greve 2018.
357 Norlund & Greve 2018; Kananen 2012; Hämäläinen 2013.
358 Stone 1984, 29–56; Taylor-Gooby & Bochel 1988; Hickson 2009.
359 Esping-Andersen 1990.
360 Julkunen 2006, 533–534; Esping-Andersen 1990.
361 Lakoff 2016; Julkunen 2006; Himmelfarb 1995; Barry 1987; Dean 2007; Gilbert 2002, 64; Halvorsen 1998; Bonoli 2013b; Julkunen 2006.
362 Ks. Lakoff 2016.
363 Dean 2007.
364 Julkunen 2006, 534; Hänninen 2004.
365 Gilbert 2002, 64–65.
366 Streeck 2015, 141.
367 Streeck 2015.
368 Piketty 2016, 449–464.

369 Piketty 2016, 464–466.
370 Piketty 2016, 452.
371 Myös kunnallisverosta puhutaan toisinaan progressiivisena verona, koska erilaisten vähennysten (ansiotulo-, eläketulo, perus- ja työtulovähennys) vuoksi pienituloisemmat maksavat ansiotuloistaan vähemmän kunnallisveroa kuin suurituloiset. Käytännössä kunnallisveron progressio on kuitenkin hyvin pientä, kun siirrytään pois pienituloisimmista ryhmistä. Keskituloisen suomalaisen ja ylimpään tulopromilleen kuuluvan suomalaisen efektiivisissä eli todellisissa kunnallisveroprosenteissa on eroa vain prosentin sadas- tai kymmenesosien verran. Esimerkiksi vuonna 2018 helsinkiläinen maksoi 30 000 euron vuosituloilla kunnallisveroa vähennysten jälkeen 16,2 prosenttia, kun taas 700 000 euron vuosituloja saava helsinkiläinen maksoi kunnallisveroa 16,24 prosenttia. (Yle 2018.)
372 Piketty 2016, 253–254.
373 Riihelä & Tuomala 2018a; 2018b; Tuomala 2019.
374 Riihelä & Tuomala 2018a; 2018b; Tuomala 2019.
375 Hiilamo 2017; Riihelä & Tuomala 2018a; 2018b; Tuomala 2019.
376 Ks. Liitteen 3 aineisto.
377 Veronmaksajat 2015.
378 Ks. Liitteen 3 aineisto.
379 Hiilamo 2017; Riihelä ym. 2010; Riihelä & Tuomala 2018a; 2018b; Tuomala 2019.
380 Riihelä & Tuomala 2018a; 2018b; Tuomala 2019.
381 Veronmaksajat 2015.
382 Veronmaksajat 2019.
383 Ks. esim. Vero.fi 2017.
384 Blom 2018; Kansalaisaloite 2018. Eduskunnan valtiovarainvaliokunta tyrmäsi perintöveron poistoa vaatineen kansalaisaloitteen vuoden 2018 lopussa. Verotuksen uudistamista selvittänyt valtiovarainministeriön asiantuntijatyöryhmä puolestaan totesi vuonna 2010, että "varallisuuserojen kiihtyvä kasvu antaa perusteita perintöveron säilyttämiselle tai jopa progression kiristämiselle". Ks. tarkemmin Valtiovarainministeriö 2010, 199.
385 Blom 2018, 241–243; Hiilamo 2017.
386 Hiilamo 2017.
387 Ks. esim. Atkinson 2015; Björklund ym. 2012; Gustavsson & Melldahl 2018; Hiilamo 2017; Piketty 2016.
388 Toivonen 2015.
389 Hämäläinen 2016; Pietiläinen 2017b; Säntti 2015; Lähteenmäki 2017.
390 Palan 2006.
391 Alstadsæter ym. 2018; Zucman 2015 [2013].
392 Zucman 2015 [2013].
393 Alstadsæter ym. 2018.
394 Pogge & Mehta 2016; Zucman 2015 [2013]; Ylönen 2018.
395 Kananen 2017.
396 Shaxson & Christensen 2016; Ylönen 2018.
397 Alstadsæter ym. 2016.
398 Berglund 2016.
399 Lähteenmäki 2016.
400 Ks. Liite 3.
401 Tutki budjettia 2016; Suomen virallinen tilasto 2017c.

402 Piketty 2014; Atkinson 2015; Atkinson & Piketty 2010; Piketty & Saez 2014; Milanovic 2017.
403 Atkinson ym. 1995; OECD 2011; Törmälehto 2018; Riihelä & Suoniemi 2015; Riihelä 2016; Ruotsalainen 2011.
404 OECD 2017.
405 Piketty 2016; Waitkus & Groh-Samberg 2018; Riihelä ym. 2010; Jäntti ym. 2010; Törmälehto 2015b; Riihelä & Tuomala 2018a; 2018b; Tuomala 2019.
406 Heemskerk 2011; Burris & Staples 2012; Sklair 2001; Robinson 2004; Ojala 2017.
407 Hartmann 2018; Davoine & Ravasi 2013; Timans & Heilbron 2018.
408 Ks. myös Sherman 2017; Khan 2011; Swallwell 2013.
409 Wilkinson & Pickett 2009; Paskov ym. 2013; Salverda & Grassiani 2014; Salverda & Hay 2014; Sherman 2017.
410 Power ym. 2016; Aarseth 2017; Warde 2011, 481; Davis 2017.
411 MacLean ym. 2010, 338.
412 Ruostetsaari 2013, 273.
413 Elias & Scotson 1994, xliii, xlv.
414 Elias & Scotson 1994, xxii.
415 Elias & Scotson 1994, xxiii–xxv; Elias 1994, xxv.
416 Elias & Scotson 1994, xlvi.
417 Hall & Lamont 2013, 57.
418 Savage 2015, 232; Zald & Lounsbury 2010, 980.
419 MacLean ym. 2010, 330; Salverda & Grassiani 2014; Savage & Williams 2008, 2, 19.
420 Kantola 2002; Vesa 2016.
421 Lamont & Molnár 2002.
422 Ks. esim. Lehmann 2009; Kefalas 2003; Stuber 2006; Lamont 2000; Sayer 2005.
423 Barbalet 1992; Cramer 2017.
424 Harrington 2016.
425 Shaxson 2012; Palan 2006; Vlcek 2017.
426 Riihelä & Tuomala 2018a; 2018b; Tuomala 2019; Riihelä ym. 2010; Ruotsalainen 2011.
427 Hochschild 2016.
428 Ks. myös Hansen 2014.
429 Piketty 2016.
430 Tilastokeskus 2018.
431 Ks. esim. Ylikangas 2007; Bergholm 2007; Uljas 2012.
432 Hall 2017; de Swaan ym. 2000.
433 Hyvän kehän käsitteestä katsaus Hagfors & Kajanoja 2010.
434 Wang & Caminada 2011, 13; Kangas & Kvist 2019.
435 Ks. myös Norjan tilanteesta Hansen 2014.
436 Julkunen 2006, 533–534; Esping-Andersen 1990.
437 Lakoff 2016; Julkunen 2006; Himmelfarb 1995; Barry 1987; Dean 2007; Gilbert 2002, 64; Halvorsen 1998; Bonoli 2013; Julkunen 2006.
438 Paugam 2015; Hall 2017; Saari & Pessi 2014, 236; Lakoff 2016, 103–107.
439 Lamont ym. 2014.
440 Glucksberg 2016; Toscano & Woodcock 2015.
441 Toscano & Woodcock 2015; Glucksberg 2016; Khan & Jerolmack 2013.
442 Gilding 2010.
443 Gilding 2010.
444 Gilding 2010; Holmqvist 2018.

445 Haastatteluihin erikoistuneet tutkijat puhuvat varsinaisten tutkimuskysymysten ja haastateltavien rekrytoinnissa käytettävien kysymysten välisestä erosta. Haastateltavan ei ole aina tarkoituksenmukaista tietää yksityiskohtaisesti, miksi juuri hänet on valittu haastateltavaksi, koska tieto voi joissain tapauksissa ohjata turhan paljon haastateltavan tapaa jäsentää puhettaan. (Hyvärinen ym. 2017; Josselson 2013, 35–41.)

446 Gilding 2010; Conti & O'Neil 2007; Sherman 2017.

447 Ks. virikehaastatteluista metodina Törrönen 2017.

448 Eskola & Suoranta 2014, 161–185.

LÄHTEET

Aaria Family Office (2018) Asiakkaamme. Http://www.aariafamily.fi/yritys/asiakkaamme.html (haettu 3.12.2018).

Aarseth, Helene (2017) Fear of falling – fear of fading: The emotional dynamics of positional and personalised individualism. *Sociology* 52:5, 1087–1102.

Ahlström, Krister (2002) Esipuhe. Teoksessa Pauli Komsi & Jan Lindström & Seppo Zetterberg (toim.) *Omistamisen taito: perheyritykset kansakunnan rakentajina.* Helsinki: Otava, 4–5.

Aitken, Robert (2007) *Performing capital: Toward a cultural economy of popular and global finance.* New York: Palgrave Macmillan.

Alahuhta, Matti (2015) *Johtajuus: Kirkas suunta ja ihmisten voima.* Jyväskylä: Docendo.

ALF-CIO (2019) Executive paywatch. Https://aflcio.org/paywatch (haettu 30.1.s2019).

Alstadsæter, Annette & Jacob, Martin & Kopczuk, Wojciech & Telle, Kjetil (2016) Accounting for business income in measuring top income shares: Integrated accrual approach using individual and firm data from Norway. NBER Working Paper no. 22888. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.

Alstadsæter, Annette & Johannesen, Niels & Zucman, Gabriel (2018) Who owns the wealth in tax havens? Macro evidence and implications for global inequality. *Journal of Public Economics* 162, 89–100.

Alvaredo, Facundo & Atkinson, Anthony B. & Piketty, Thomas & Saez, Emmanuel (2013) The top 1 percent in international and historical perspective. *Journal of Economic Perspectives* 27:3, 3–20.

Alvesson, Mats & Sveningsson, Stefan (2003) Managers doing leadership: The extra-ordinization of the mundane. *Human Relations* 56:12, 1435–1459.

Amernic, Joel & Craig, Russell & Tourish, Dennis (2007) The transformational leader as pedagogue, physician, architect, commander and saint: Five root metaphors in Jack Welch's letters to stockholders of General Electric. *Human Relations* 60:12, 1839–1872.

Amin, Ash & Thrift, Nigel (2003) *The Blackwell cultural economy reader.* Malden: Blackwell Publishing.

Aminoff, Philip & Blom, Anders & Elo-Pärssinen, Krista & Helkama, Jukka & Koiranen, Matti & Nyman, Kati & Paasikivi, Jukka (2004) *Vastuullisen omistajuuden tunnusmerkeistä ja tehtävistä.* Helsinki: Perheyritysten liitto.

Amnå, Erik (2010) Active, passive, or standby citizens? Latent and manifest political participation. Teoksessa Erik Amnå (toim.) *New forms of citizen participation: Normative implications.* Baden-Baden: Nomos, 191–203.

Anderson, Alistair R. & Warren, Lorraine (2011) The entrepreneur as hero and jester: Enacting the entrepreneurial discourse. *International Small Business Journal* 29:6, 589–609.

Anderson, Ronald C. & Reeb, David M. (2003) Founding-family ownership and firm performance: Evidence from the S&P 500. *Journal of Finance* 58:3, 1301–1328.

Angervuo, Hannu (2017) Sähköpostiviestit kirjoittajalle 20.4.2017.

Araujo, Pedro (2018) Dynamics of internationalization: A sequential analysis of the careers of swiss banking elites. Teoksessa Olav Korsnes & Johan Heilbron & Johs.

Hjellbrekke & Felix Bühlmann & Mike Savage (toim.) *New directions in elite studies.* Lontoo & New York: Routledge, 73–89.
Armstrong, Peter (2005) *Critique of entrepreneurship: people and policy.* Basingstoke: Palgrave Macmillan.
Atkinson, Anthony B. (2015) *Inequality: What can be done?* Lontoo: Harvard University Press.
Atkinson, Anthony B. & Piketty, Thomas (2010) *Top incomes: A global perspective.* Oxford & New York: Oxford University Press.
Atkinson, Anthony B. & Piketty, Thomas & Saez, Emmanuel (2010) Top incomes in the long run of history. Teoksessa Anthony B. Atkinson & Thomas Piketty (toim.) *Top incomes: A global perspective.* Oxford: Oxford University Press, 664–759.
Atkinson, Anthony B. & Piketty, Thomas & Saez, Emmanuel (2011) Top incomes in the long run of history. *Journal of Economic Literature* 49:1, 3–71.
Atkinson, Anthony B. & Rainwater, Lee & Smeeding, Timothy M. (1995) *Income distribution in OECD countries: Evidence from the Luxembourg income study.* OECD social policy studies nro 18. Pariisi: Organisation for Economic Co-operation and Development.
Atkinson, Rowland & Burrows, Roger & Rhodes, David (2016) Capital city? London's housing markets and the 'super-rich'. Teoksessa Iain Hay & Jonathan V. Beaverstock (toim.) *Handbook on wealth and the super-rich.* Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 225–243.
Bandelj, Nina (2008) Economic objects as cultural objects: Discourse on foreign investment in post-socialist Europe. *Socio-Economic Review* 6:4, 671–702.
Barbalet, Jack M. (1992) A macro sociology of emotion: Class resentment. *Sociological Theory* 10:2, 150–163.
Barham, Kevin & Heimer, Claudia (1998) *ABB the dancing giant: Creating the globally connected corporation.* Lontoo: FT Pitman Publishing.
Barley, Stephen R. & Kunda, Gideon (2004) *Gurus, hired guns, and warm bodies: Itinerant experts in a knowledge economy.* Princeton: Princeton University Press.
Barone, Guglielmo & Mocetti, Sauro (2016) Intergenerational mobility in the very long run: Florence 1427–2011. Bank of Italy Temi di Discussione (Economic Working Paper) no. 1060. Bank of Italy. Http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2856359 (haettu 30.1.2019).
Barry, Norman P. (1987) *The new right.* Lontoo: Croom Helm.
Bean, Jonathan J. (2001) *Big government and affirmative action: The scandalous history of the small business administration.* Lexington: University Press of Kentucky.
Beck, Ulrich & Beck-Gernsheim, Elisabeth (2009) Losing the traditional: Individualization and 'precarious freedoms'. Teoksessa Anthony Elliott & Paul du Gay (toim.) *Identity in question.* Lontoo: Sage, 13–36.
Bell, Daniel (1976) *The cultural contradictions of capitalism.* Lontoo: Basic Books.
Bennett, Tony & Savage, Mike & Silva, Elizabeth & Warde, Alan & Gayo-Cal, Modesto & Wright, David (toim.) (2009) *Culture, class, distinction.* Lontoo: Routledge.
Bergholm, Tapio (2007) Suomen mallin synty. *Yhteiskuntapolitiikka* 72:5, 475–492.
Bergholm, Tapio (2011) Tulopolitiikan pitkät jäähyväiset. Teoksessa Mikko Niemelä & Juho Saari (toim.) *Politiikan polut ja hyvinvointivaltion muutos.* Tampere: Kelan tutkimusosasto, 46–69.
Berglund, Karin & Gaddefors, Johan & Lindgren, Monica (2016) *Provoking identities: Entrepreneurship and emerging identity positions in rural development.* Entrepreneurship & Regional Development 28:1–2, 76–96.

Berglund, Magnus (2016) Koneen Herlinin osinko 160 miljoonaa, vero 4,7 %. Yle MOT 7.3.2016. Https://yle.fi/aihe/artikkeli/2016/03/07/koneen-herlinin-osinko-160-miljoonaa-vero-47 (haettu 30.1.2019).
Berle, Adolf A. & Means, Gardiner C. (1968) *The modern corporation and private property.* New York: Harcourt Brace World.
Biemann, Torsten & Fasang, Anette Eva & Grunow, Daniela (2011) Do economic globalization and industry growth destabilize careers? An analysis of career complexity and career patterns over time. *Organization Studies* 32:12, 1639–1663.
Bilton, Nick (2013) *Hatching Twitter: A true story of money, power, friendship, and betrayal.* New York: Portfolio.
Birtchnell, Thomas & Caletrio, Javier (toim.) (2014) *Elite mobilities. Changing mobilities.* Lontoo: Routledge.
Björklund, Anders & Roine, Jesper & Waldenström, Daniel (2012) Intergenerational top income mobility in Sweden: Capitalist dynasties in the land of equal opportunity? *Journal of Public Economics* 96:5–6, 474–484.
Blom, Anders (2018) *Taloudelliset eturyhmät politiikan sisäpiirissä: Tutkimus liike-elämän poliittisesta vaikuttamisesta kolmikantaisessa Suomessa 1968–2011.* Väitöskirja. Turun yliopiston julkaisuja, sarja C, osa 454. Turku: Turun yliopisto. Http://www.utupub.fi/bitstream/handle/10024/146518/AnnalesC454Blom.pdf (haettu 30.1.2019).
Blyth, Mark (2017) *Talouskuri: Vaarallisen opin historia.* Suom. Hannu Laurila & työryhmä (alkup. 2012). Tampere: Vastapaino.
Boltanski, Luc & Chiapello, Ève (2007) *The new spirit of capitalism.* Engl. Gregory Elliott (alkup. 1999). Lontoo: Verso.
Bonoli, Giuliano (2013) *The origins of active social policy: Labour market and childcare policies in a comparative perspective.* Oxford: Oxford University Press.
Booth, William James (1994) On the idea of the moral economy. *American Political Science Review* 88:3, 653–667.
Bourdieu, Pierre (1985) The social space and the genesis of groups. *Theory & Society* 14:6, 723–744.
Bourdieu, Pierre (1986) *Distinction: A social critique of the judgement of taste.* Engl. Richard Nice (alkup. 1979). Lontoo: Routledge & Kegan Paul.
Bourdieu, Pierre (1987) What makes a social class? On the theoretical and practical existence of groups. *Berkeley Journal of Sociology* 32, 1–17.
Boyer, Robert (2000) Is a finance-led growth regime a viable alternative to fordism? A preliminary analysis. *Economy and Society* 29, 111–145.
Brav, Alon & Graham, John R. & Harvey, Campbell R. & Michaely, Roni (2005) Payout policy in the 21st century. *Journal of Financial Economics* 77, 483–527.
Brundin, Ethel & Samuelsson, Emilia Florin & Melin, Leif (2008) The family ownership logic: Core characteristics of family-controlled businesses. CeFEO working paper 2008:1. Jönköping: Jönköping International Business School.
Bryman, Alan (1992) *Charisma and leadership in organizations.* Lontoo: Sage.
Buck, Andrew (2018) The corporate networks and symbolic capital of british business leaders. *Sociological Perspectives* 61:3, 467–486.
Budd, Lucy (2016) Flights of indulgence (or how the very wealthy fly): The aeromobile patterns and practices of the super-rich. Teoksessa Iain Hay & Jonathan V. Beaverstock (toim.) *Handbook on wealth and the super-rich.* Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 302–321.
Bühlmann, Felix & David, Thomas & & Mach, André (2012) The swiss business elite (1980–2000): How the changing composition of the elite explains the decline of the swiss company network. *Economy and Society* 4:2, 199–226.

Bühlmann, Felix & David, Thomas & Mach, André (2013) Cosmopolitan capital and the internationalization of the field of business elites: Evidence from the swiss case. *Cultural Sociology* 7:2, 211–229.

Burchell, Graham (1993) Liberal government and techniques of the self. *Economy and Society* 22:3, 267–282.

Burnham, James (1941) *Managerial revolution*. New York: The John Day Co.

Burris, Val (2005) Interlocking directorates and political cohesion among corporate elites. *American Journal of Sociology* 110:1, 249–283.

Burris, Val & Staples, Clifford (2012) In search of a transnational capitalist class: Alternative methods for comparing director interlocks within and between nations and regions. *International Journal of Comparative Sociology* 53:4, 323–342.

Campagnolo, Gilles & Vivel, Christel (2012) Before Schumpeter: Forerunners of the theory of the entrepreneur in 1900s german political economy – Werner Sombart, Friedrich von Wieser. *The European Journal of the History of Economic Thought* 19:6, 908–943.

Campbell, Colin (1987) *The romantic ethic and the spirit of modern consumerism*. Oxford: Basil Blackwell.

Capelli, Peter & Hamori, Monica (2004) The path to the top: Changes in the attributes and careers of corporate executives, 1980–2001. NBER working paper no. 10507. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research. Https://www.nber.org/papers/w10507.pdf (haettu 30.1.2019).

Carlock, Randel S. & Ward, John L. (2001) *Strategic planning for the family business-parallel planning to unify the family and business*. New York: Palgrave.

Carney, Michael & Nason, Robert S. (2018) Family business and the 1%. *Business & Society* 57:6, 1191–1215.

Carroll, William (2009) Transnationalists and national networkers in the global corporate elite. *Global networks* 9:3, 289–314.

Carroll, William (2010) *The making of a transnational capitalist class: Corporate power in the 21st century*. Lontoo: Zed Books.

Castells, Manuel (1996) *The rise of the network society*. Cambridge, MA: Blackwell.

Chandler, Alfred D. (1977) *The visible hand: The managerial revolution in american business*. Cambridge, MA: Belknap.

Chen, Chao C. & Meindl, James R. (1991) The construction of leadership images in the popular press: The case of Donald Burr and People Express. *Administrative Science Quarterly* 36:4, 521–552.

Clarke, John C. & Newman, Janet (1997) *The managerial state, power, politics and ideology in the remaking of social welfare*. Lontoo: Sage.

Clegg, Stewart (2011) Under reconstruction: Modern bureaucracies. Teoksessa Stewart Clegg & Martin Harris & Harro Höpfl (toim.) *Managing modernity: Beyond bureaucracy?* Oxford: Oxford University Press, 202–229.

Clegg, Stewart R. & Courpasson, David & Phillips, Nelson (2006) *Power and organisations*. Lontoo: Sage.

Colli, Andrea (2003) *The history of family business 1850–2000*. Cambridge: Cambridge University Press.

Conger, Jay A. (1989) *The charismatic leader: Behind the mystique of exceptional leadership*. San Francisco: Jossey-Bass.

Conger, Jay A. & Kanungo, Rabindra N. (1989) *Charismatic leadership: The elusive factor in organizational effectiveness*. San Francisco: Jossey-Bass.

Conti, Joseph A. & O'Neil, Moira (2007) Studying power: Qualitative methods and the global elite. *Qualitative Research* 7:1, 63–82.

Corak, Miles (2013) Income inequality, equality of opportunity, and intergenerational mobility. *Journal of Economic Perspectives* 27:3, 79–102.

Costea, Bogdan & Crump, Norman & Amiridis, Kostas (2008) Managerialism, the therapeutic habitus and the self in contemporary organizing. *Human Relations* 61:5, 661–685.

Cramer, Kathy (2017) *The politics of resentment*. Chicago: University of Chicago Press.

Crewe, Louise & Martin, Amber (2016) Looking at Luxury: Consuming luxury fashion in global cities. Teoksessa Iain Hay & Jonathan V. Beaverstock (toim.) *Handbook on wealth and the super-rich*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 322–338.

Cullen, Jim (2004) *The american dream: A short history of an idea that shaped a nation*. Oxford: Oxford University Press.

Curran, James (1991) Foreword. Teoksessa Roger Burrows (toim.) *Deciphering the enterprise culture*. Lontoo: Routledge, xiii–xvi.

Daguerre, Anne (2014) New corporate elites and the erosion of the keynesian social compact. *Work, Employment and Society* 28:2, 323–334.

Dahrendorf, Ralf (1959) *Class and class conflict in industrial society*. Lontoo: Routledge & Kegan Paul.

Daspit, Joshua J. & Holt, Daniel T. & Chrisman, James J. & Long, Rebecca G. (2016) Examining family firm succession from a social exchange perspective: A multiphase, multistakeholder review. *Family Business Review* 29:1, 44–64.

Davis, Aeron (2017) Sustaining corporate class consciousness across the new liquid managerial elite in Britain. *British Journal of Sociology* 68:2, 234–253.

Davis, Aeron & Williams, Karel (2017) Introduction: Elites and power after financialization. *Theory, Culture and Society* 34:5–6, 3–26.

Davoine, Eric & Ravasi, Claudio (2013) The relative stability of national career patterns in european top management careers in the age of globalisation: A comparative study in France/Germany/Great Britain and Switzerland. *European Management Journal* 31:2, 152–163.

Dean, Hartley (2007) The ethics of welfare-to-work. *Policy & Politics* 35:4, 573–589.

DeAngelo, Harry & DeAngelo, Linda & Skinner, Douglas (2004) Are dividends disappearing? Dividend concentration and the consolidation of earnings. *Journal of Financial Economics* 72, 425–456.

DiPrete, Thomas. A. & Eirich, Gregory. M. & Pittinsky, Matthew (2010) Compensation benchmarking, leapfrogs, and the surge in executive pay. *American Journal of Sociology*, 115(6), 1671–1712.

Douglass, Frederick (2013) *Great speeches by Frederick Douglass*. Toim. Alison Daurio. Mineola: Dover Publication.

du Gay, Paul (1996) *Consumption and identity at work*. Lontoo: Sage.

du Gay, Paul (2000) *In praise of bureaucracy: Weber, organization, ethics*. Lontoo: Sage.

du Gay, Paul & Pryke, Michale (toim.) (2002) *Cultural economy: Cultural analysis and commercial life*. Lontoo: Sage.

Ebert, Franz & Torres, Raymond & Papadakis, Konstantinos (2008) Executive compensation: Trends and policy issues. Discussion paper 190/2008. Geneve: International Institute for Labour Studies.

Edström, Anders & Jönsson, Sten (1998) Svensk ledarskap. Teoksessa Barbara Czarniawska (toim.) *Organisationsteori på svenska*. Malmö: Liber Ekonomi, 149–171.

Egan-Wyer, Carys & Muhr, Sara L. & Rehn, Alf (2018) On startups and doublethink: Resistance and conformity in negotiating the meaning of entrepreneurship. *Entrepreneurship & Regional Development* 30:1–2, 58–80.

Elias, Norbert (1965/1994) Introduction: A theoretical essay on established and outsider relations. Teoksessa Norbert Elias & John L. Scotson (toim.) *The established and the outsiders: A sociological enquiry into community problems.* Lontoo: Sage, xv–lii.
Elias, Norbert & Scotson, John L. (toim.) (1965/1994) *The established and the outsiders: A sociological enquiry into community problems.* Lontoo: Sage.
Elinkeinoelämän keskusliitto (2005) Kohti yrittäjyysyhteiskuntaa: EK:n PK-ohjelma vuoteen 2010. Helsinki: Elinkeinoelämän keskusliitto EK.
Elo-Pärssinen, Krista & Talvitie, Eveliina (2010) *Perheyritys on enemmän.* Helsinki: Sanoma Pro.
Enbom, Sten (2013) *Vedestä se alkoi: Hartwall 1836–2012.* Suom. Marianne Sundblad & Sten Enbom & Galina Pronin. Helsinki: Hartwall Capital.
Engel, Matthew (2010) Nick says it with flowers to one true love. *Financial Times* 20. 9. 2010. Https://www.ft.com/content/f832eff8-c4f0-11df-9134-00144feab49a (haettu 30. 1. 2019).
Eskola, Jari & Suoranta, Juha (2014) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen.* Tampere: Vastapaino.
Esping-Andersen, Gösta (1990) *The three worlds of welfare capitalism.* Cambridge: Polity Press.
EY (2018) *Executive and board remunation in Finland 2015–2017.* Https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY_-_Executive_Remuneration_in_Finland_2015-17/$FILE/Exec%20and%20Board%20Remuneration-Fin.pdf (haettu 20. 5. 2019).
Faccio, Mara & Lang, Larry H. P. (2002) The ultimate ownership of western european corporations. *Journal of Financial Economics* 65:3, 365–395.
Fellman, Susanna (2001) The professionalisation of management in Finland: The case of the manufacturing sector, 1900–1975. *Scandinavian Economic History Review* 49:3, 5–27.
Fellman, Susanna (2008) Growth and investment: Finnish capitalism, 1850–2005. Teoksessa Susanna Fellman & Martin Iversen & Hans Sjögren & Lars Thue (toim.) *Creating nordic capitalism: The business history of a competitive periphery.* Basingstoke: Palgrave-Macmillan, 139–217.
Fellman, Susanna & Piilahti, Kari-Matti & Härmälä, Valtteri (2014) "From dense to loose?" – Corporate networks and interlocks in finnish business in the twentieth century. Teoksessa Thomas David & Gerarda Westerhuis (toim.) *The power of corporate networks: A comparative and historical perspective.* New York: Routledge, 233–253.
Fillbeck, Greg & Gorman, Raymond & Zhao, Xin (2012) Barron's survey: The world's best CEOs. *Accounting and Finance Research* 1:1, 18–37.
Finér, Lauri (2017) Gini-kerroin aliarvioi eriarvoisuutta. Kirjoitus kirjoittajan Veropolitiikka-blogissa 18.10.2017. Https://veropolitiikka.blog/2017/10/18/gini-kerroin-aliarvioi-eriarvoisuutta/?fbclid=IwAR12uz8U3F1KLiwOc3iUvn8DG4q8dH14CQr1OA-EPF9y7R0gx5HkjaURQ5U (haettu 30. 1. 2019).
Fombrun, Charles J. (1996) *Reputation: Realizing value from the corporate image.* Boston: Harvard Business School Press.
Forbes (2017) Forbes billionaires list. Https://www.forbes.com/billionaires/list/ (haettu 29.1.2018).
Forsén, Annette (2017) Suomalaisen yhteiskunnan vaikuttajia: Georg Casimir Ehrnrooth ja hänen poikansa. Teoksessa Niklas Jensen-Eriksen & Ahto Apajalahti & Annette Forsén (toim.) *Ehrnrooth: Kenraali- ja liikesuku modernin Suomen synnyssä 1750–1950.* Helsinki: Siltala, 217–246.
Frank, Robert H. (2016) *Success and luck: Good fortune and the myth of meritocracy.* Princeton: Princeton University Press.
Gabaix, Xavier & Landier, Augustin (2008) Why has CEO pay increased so much? *The Quarterly Journal of Economics* 123:1, 49–100.

Gaines-Ross, Leslie (2003) *CEO capital: A guide to building CEO reputation and company success.* New York: John Wiley.
Gallo, M. A. (2004) The family business and its social responsibilities. *Family Business Review* 17:2, 135–149.
Gamble, Andrew (2009) *The spectre at the feast: Capitalist crisis and the politics of recession.* Basingstoke: Palgrave MacMillan.
Gilbert, Neil (2002) *Transformation of the welfare state: The silent surrender of public responsibility.* New York: Oxford University Press.
Gilding, Michael (2005) Families and fortunes: Accumulation, management succession and inheritance in wealthy families. *Journal of Sociology* 41:1, 29–45.
Gilding, Michael (2010) Motives of the rich and powerful in doing interviews with social scientists. *International Sociology* 25:6, 755–777.
Gilens, Martin (2012) *Affluence and influence: Economic inequality and political power in America.* Princeton: Princeton University Press.
Gill, Rebecca (2013) The evolution of organizational archetypes: From the american to the entrepreneurial dream. *Communication Monographs* 80:3, 331–353.
Global Wealth Databook 2017 (2017) Zürich: Credit Suisse Research Institute.
Glucksberg, Luna (2016) Gendering the elites: An ethnographic approach to elite women's lives and the re-production of inequality. Working paper 7. Lontoo: International Inequalities Institute, London School of Economics.
Glucksberg, Luna & Burrows, Roger (2016) Family offices and the contemporary infrastructures of dynastic wealth. *Sociologica* 10:2, 1–22.
Gluschkoff, Jaana (2008) *Murtuva säätyvalta, kestävä eliitti: Senaattori Lennart Gripenbergin sukupiiri ja sääty-yhteiskunnan muodonmuutos.* Helsinki: SKS.
Goffman, Erwin (1967) *Interaction ritual: Essays on face-to-face behavior.* Harmondsworth: Penguin Books.
Goffman, Erwin (1959/1990) *The presentation of self in everyday life.* Lontoo: Penguin Books.
Goldstein, Adam (2012) Revenge of the managers: Labor cost-cutting and the paradoxical resurgence of managerialism in the shareholder value era, 1984 to 2001. *American Sociological Review* 77:2, 268–294.
Grey, Christopher (1994) Career as a project of the self and labour process discipline. *Sociology* 28:2, 479–497.
Griffiths, Dave & Lambert, Paul S. & Bihagen, Erik (2014) Measuring the potential power elite in the UK and Sweden. *European Societies* 16:5, 742–762.
Gronow, Jukka & Noro, Arto & Töttö, Pertti (1997) *Sosiologian klassikot.* Helsinki: Gaudeamus.
Gunther, Moritz P. & Grandy, Gina (2009) The media's construction of CEO infamy. *Journal of Strategic Management* 2:4, 300–328.
Gunz, Hugh & Mayrhofer, Wolfgang & Tolbert, Pamela (2011) Career as a social and political phenomenon in the globalized economy. *Organization Studies* 32:12, 1613–1620.
Gustavsson, Martin & Melldahl, Andreas (2018) The social history of a capitalist class: Wealth holders in Stockholm, 1914–2006. Teoksessa Olav Korsnes & Johan Heilbron & Johs. Hjellbrekke & Felix Bühlmann & Mike Savage (toim.) *New directions in elite studies.* Lontoo: Routledge, 177–197.
Hagfors, Robert & Kajanoja, Jouko (2010) *Hyvän kehän hypoteesi: Teoreettista taustaa ja empiiristä arviointia.* Kela Nettityöpapereita 11/2010. Https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/16499/Nettityopapereita11.pdf (haettu 20. 5. 2019).
Hall, Doug & Wecker, David (1997) *The maverick mindset: Finding the courage to journey from fear to freedom.* New York: Simon & Schuster.

Hall, Peter A. (2017) The political sources of social solidarity. Teoksessa Keith Banting & Will Kymlicka (toim.) *The strains of commitment: The political sources of solidarity in diverse societies.* Oxford: Oxford University Press, 201–232.
Hall, Peter A. & Lamont, Michèle (2013) Why social relations matter for politics and successful societies. *Annual Review of Political Science* 16:1, 49–71.
Halvorsen, K. (1998) Symbolic purposes and factual consequences of the concepts "self-reliance" and "dependency" in contemporary discourses on welfare. *Scandinavian Journal of Social Welfare* 7:1, 56–64.
Hammarsten, Heidi (2017) Perheen yhtenäisyys vaati työtä: Sadan vuoden salaisuus. *Perheyritys*-lehden erikoisnumero 1/2017. Http://lehti.perheyritys.fi/Perheyritys-lehti-1-2017/12/Hartwall+Capital (haettu 30. 1. 2019).
Handler, Wendy C. (1994) Succession in family businesses: A review of the research. *Family Business Review* 7:2, 133–157.
Hansen, Marianne Nordli (2014) Self-made wealth or family wealth? Changes in intergenerational wealth mobility. *Social Forces* 93:2, 457–481.
Harrington, Brooke (2016) *Capital without borders: Wealth managers and the one percent.* Cambridge, MA: Harvard University Press.
Hartmann, Michael (2018) The international business elite. Teoksessa Olav Korsnes & Johan Heilbron & Johs. Hjellbrekke & Felix Bühlmann & Mike Savage (toim.) *New directions in elite studies.* Routledge Advances in Sociology. Lontoo & New York: Routledge, 31–45.
Harvey, David (1990) *The condition of postmodernity: An enquiry into the origins of cultural change.* Cambridge, MA: Blackwell.
Haslam, Alexander S. & Reicher, Stephen D. & Platow, Michael J. (2011) *The new psychology of leadership: Identity, influence and power.* New York: Psychology Press.
Hautamäki, Antti (1996) Individualismi on humanismia. Teoksessa Antti Hautamäki (toim.) *Yksilö modernin muutoksessa.* Helsinki: Gaudeamus, 13–62.
Hay, Colin (1996) Narrating crisis: The discursive construction of the "winter of discontent". *Sociology* 30:2, 253–277.
Hay, Colin (1999) Crisis and the structural transformation of the state: Interrogating the process of change. *British Journal of Politics and International Relations* 1:3, 317–344.
Hay, Colin (2007) *Why we hate politics.* Cambridge: Polity Press.
Hay, Iain & Beaverstock, Jonathan V. (toim.) (2016) *Handbook on wealth and the super-rich.* Cheltenham & Northampton: Edward Elgar Publishing.
Hays, Constance L. (2005) *Pop: Truth and power at the Coca-Cola Company.* Lontoo: Arrow.
Hayward, Mathew L. A. & Rindova, Violina P. & Pollock, Timothy G. (2004) Believing one's own press: The causes and consequences of CEO celebrity. *Strategic Management Journal* 25:7, 637–653.
Hecht, Katharina (2017) A relational analysis of top incomes and wealth: Economic evaluation, relative (dis)advantage and the service to capital. Working paper 11. Lontoo: International Inequalities Institute, The London School of Economics and Political Science.
Heelas, Paul (2002) Work ethics, soft capitalism and the "turn to life". Teoksessa Paul du Gay & Michael Pryke (toim.) *Cultural economy.* Lontoo: Sage, 78–96.
Heelas, Paul & Morris, Paul (toim.) (1992) *The values of the enterprise culture: The moral debate.* Lontoo: Routledge.
Heemskerk, Eelke. M. (2010) *Decline of the corporate community: Network dynamics of the dutch business elite.* Amsterdam: Amsterdam University Press.

Heemskerk, Eelke (2011) The social field of the european corporate elite: A network analysis of interlocking directorates among Europe's largest corporate boards. *Global Networks* 11:4, 440–460.
Heemskerk, Eelke M. (2013) The rise of the european corporate elite: Evidence from the network of interlocking directorates in 2005 and 2010. *Economy and Society* 42:1, 74–101.
Heemskerk, Eelke & Fennema, Meindert (2009) Network dynamics of the dutch business elite. *International Sociology* 24:6, 807–832.
Heemskerk, Eelke M. & Takes, Frank W. (2016) The corporate elite community structure of global capitalism. *New Political Economy* 21:1, 90–118.
Heilbron, Johan & Bühlmann, Felix & Hjellbrekke, Johs. & Korsnes, Olav & Savage, Mike (2018) Introduction. Teoksessa Olav Korsnes & Johan Heilbron & Johs. Hjellbrekke & Felix Bühlmann & Mike Savage (toim.) *New directions in elite studies.* Routledge Advances in Sociology. Lontoo & New York: Routledge, 1–28.
Heinonen, Jarna & Hytti, Ulla (2016) Entrepreneurship mission and content in finnish policy programmes. *Journal of Small Business and Enterprise Development* 23:1, 149–162.
Heiskala, Risto & Luhtakallio, Eeva (toim.) (2006) *Uusi jako: Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki: Gaudeamus.
Heiskanen, Ilkka & Johanson, Erkki (1985) Finnish interlocking directorships: Institutional groups and their evolving integration. Teoksessa Frans N. Stokman & Rolf Ziegler & John Scott (toim.) *Networks of corporate power: A comparative analysis of ten countries.* Cambridge: Polity Press, 166–183.
Hickson, Kevin (2009) Conservatism and the poor: Conservative attitudes to poverty and inequality since the 1970s. *British Politics* 4:3, 341–362.
High Pay Commission (2011) Cheques with balances: Why tackling high pay is in the national interest. The Final Report of the High Pay Commission. Highpaycentre.org/files/Cheques_with_Balances.pdf (haettu 30. 1. 2019).
Hiilamo, Heikki (2017) *15 reseptiä tuloerojen kaventamiseksi.* Helsinki: Kalevi Sorsa -säätiö.
Himmelfarb, Gertrude (1995) *The de-moralization of society: From victorian virtues to modern values.* New York: Alfred A. Knopf.
Hjerppe, Riitta (1979) *Suurimmat yritykset Suomen teollisuudessa 1844–1975.* Väitöskirja. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.
Hochschild, Arlie (1983) *The managed heart.* Berkeley: University of California Press.
Hochschild, Arlie (2016) *Strangers in their own land: Anger and mourning on the american right.* New York & Lontoo: The New Press.
Holmqvist, Mikael (2017) *Leader communities: The consecration of elites in Djursholm.* New York: Columbia University Press.
Holmstrom, Bengt & Kaplan, Steven N. (2001) Corporate governance and merger activity in the United States: Making sense of the 1980s and 1990s. *Journal of Economic Perspectives* 15:2, 121–144.
Hughes, James E. Jr (1997/2004) *Family wealth: Keeping it in the family: How family members and their advisers preserve human, intellectual, and financial assets for generations.* Princeton: Bloomberg Press.
Hyvärinen, Matti & Nikander, Pirjo & Ruusuvuori, Johanna (toim.) (2017) *Tutkimushaastattelun käsikirja.* Tampere: Vastapaino.
Hämäläinen, Kari (2013) Aktivointipolitiikan talouspoliittiset tavoitteet, tulokset ja merkitys yhteiskunnassa. Teoksessa Vappu Karjalainen & Elsa Keskitalo (toim.) *Kaikki työuralle! Työttömien aktiivipolitiikka Suomessa.* Helsinki: THL, 173–189.
Hämäläinen, Unto (2016) Vuorineuvos pakeni perintöveroa Portugaliin, sai moitteet presidentiltä ja myi perheyhtiönsä – "Olen niin sinivalkoinen ihminen kuin ihminen

voi olla". *Helsingin Sanomat Kuukausiliite* 6. 2. 2016. Https://www.hs.fi/kuukausiliite/art-2000002884176.html (haettu 30. 1. 2019).
Hänninen, Sakari (2004) Perustulo – kenen tahansa oikeus. Teoksessa Tuula Helne & Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen (toim.) *Seis yhteiskunta – tahdon sisään!* Jyväskylä: SoPhi, 269–287.
Ikäheimo, Seppo & Lumijärvi, Olli-Pekka (2018) *Perhe on paras? Perheomisteiset pörssiyhtiöt Suomessa.* Helsinki: Pörssisäätiö.
Illouz, Eva (2007) *Cold intimacies: The making of emotional capitalism.* Cambridge, MA: Polity Press.
Immonen, Raimo & Lindgren, Juha (2017) *Onnistunut sukupolvenvaihdos.* Helsinki: Talentum.
Jackall, Robert (1988/2010) *Moral mazes: The world of corporate managers.* New York: Oxford University Press.
Jakobson, Max (1992) *Vallanvaihto: Havaintoja ja muistiinpanoja vuosilta 1974–92.* Helsinki: Otava.
Jallinoja, Riitta (2017) *Families, status and dynasties 1600–2000.* Lontoo: Palgrave Macmillan.
James, Harold (2006) *Family capitalism: Wendels, Haniels, Falcks, and the continental european model.* Cambridge, MA: Belknap Press of Harvard University Press.
Jensen-Eriksen, Niklas & Apajalahti, Ahto & Forsén, Annette (2017) *Ehrnrooth: Kenraali- ja liikesuku modernin Suomen synnyssä 1750–1950.* Helsinki: Siltala.
Jensen-Eriksen, Niklas & Kuorelahti, Elina (2017) *Suuri affääri: Helsingin Sanomien yritys-historia 1889–2016.* Helsinki: Siltala.
Jones, Geoffrey & Rose, Mary B. (toim.) (1993) *Family capitalism.* Lontoo: Frank Cass.
Jonnergård, Karin & Stafsud, Anna (2011) The making of active boards in swedish public companies. *Journal of Management and Governance* 15:1, 123–155.
Josselson, Ruthellen (2013) *Interviewing for qualitative inquiry: A relational approach.* New York & Lontoo: The Guilford Press.
Julkunen, Raija (2006) Vastuupuheen esiinmarssi. *Yhteiskuntapolitiikka* 71:5, 533–540.
Julkunen, Raija (2017) *Muuttuvat hyvinvointivaltiot: Eurooppalaiset hyvinvointivaltiot reformoitavina.* Jyväskylä: SoPhi.
Junkkari, Marko (2018) Harkimo ja Jungner kertovat HS:n yhteishaastattelussa uuden liikkeen tavoitteista: Nettiäänestyksellä voi vaikuttaa kansanedustajan äänestyspäätökseen. *Helsingin Sanomat* 21. 4. 2018. Https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000005650484.html (haettu 30. 1. 2019).
Juusela, Janne & Tuominen, Sami (2014) *Sukupolvenvaihdoksen verotus.* Helsinki: Alma Talent.
Jäntti, Markus & Riihelä, Marja & Sullström, Risto & Tuomala, Matti (2010) Trends in top income shares in Finland. Teoksessa Anthony B. Atkinson & Thomas Piketty (toim.) *Top Incomes: A Global Perspective.* Oxford: Oxford University Press, 371–447.
Kaarenoja, Vappu (2018) Leijonan Luola. *Suomen Kuvalehti* 25/2018, 21. 6. 2018.
Kananen, Johannes (2012) Nordic paths from welfare to workfare: Danish, swedish and finnish labour market reforms in comparison. *Local Economy* 27:5–6, 558–576.
Kananen, Johannes (2014) *The nordic welfare state in three eras: From emancipation to discipline.* Farnham: Ashgate.
Kananen, Johannes (toim.) (2017) *Kilpailuvaltion kyydissä: Suomen hyvinvointimallin tulevaisuus.* Helsinki: Gaudeamus.
Kangas, Olli & Kvist, Jon (2018/2019) Nordic welfare states. Teoksessa *The Routledge handbook of the welfare state.* Abingdon: Routledge, 148–160.
Kansalaisaloite (2018) Perintö- ja lahjaverosta luopuminen. Https://www.kansalaisaloite.fi/fi/aloite/2665 (haettu 26. 3. 2019).

Kansikas, Juha (2015) The business elite in Finland: A prosopographical study of family firm executives 1762–2010. *Business History* 57:7, 1112–1132.
Kansikas, Juha & Elo-Pärssinen, Krista (2008) Perheyritykset luovat uudentavaa ja vastuullista omistajuutta. Perheyritysten liiton barometri. Helsinki: Perheyritysten liitto ry.
Kantola, Anu (2002) *Markkinakuri ja managerivalta: Poliittinen hallinta Suomen 1990-luvun talouskriisissä.* Helsinki: Loki.
Kantola, Anu (2009) The rise of charismatic authority styles in corporate capitalism. *Journal of Power* 2(3), 423–440.
Kantola, Anu (2014a) Mediatization of power: Corporate CEOs in flexible capitalism. *Nordicom Review* 35(2), 29–41.
Kantola, Anu (2014b) Emotional styles of power: Corporate leaders in finnish business media. *Media, Culture & Society* 36(5), 578–594.
Kantola, Anu (2014c) *Matala valta.* Tampere: Vastapaino.
Kantola, Anu (2015) *Muuttuuko maan tapa? Miten Suomessa käytetään talouspoliittista valtaa.* Helsinki: Sitra. Http://www.sitra.fi/julkaisu/2015/muuttuuko-maan-tapa (haettu 25.5.2019).
Kantola, Anu (1999) Maailmantalouden monet kasvot. Teoksessa Anu Kantola & Juha Auvinen & Riikka Härkönen & Vesa-Matti Lahti & Anna-Elina Pohjolainen & Simo Sipola *Maailman tila ja Suomi.* Helsinki: Gaudeamus, 35–110.
Kantola, Anu & Seeck, Hannele (2011) Dissemination of management into politics: Michael Porter and the political uses of management consulting. *Management Learning* 42(1), 25–47.
Kantola, Anu & Seeck, Hannele & Mannevuo, Mona (2019) Affect in governmentality: Top executives managing the affective milieu of market liberalisation. *Organization.* Https://doi.-org/10.1177%2F1350508418821002 (haettu 31.5.2019).
Kaplan, Steven & Rauh, Joshua D. (2010) Wall Street and Main Street: What contributes to the rise in the highest incomes? *Review of Financial Studies* 23:3, 1004–1050.
Kaplan, Steven N. & Rauh, Joshua D. (2013) Family, education, and sources of wealth among the richest americans: 1982–2012. *American Economic Review* 103:3, 158–162.
Karonen, Petri (2004) *Patruunat ja poliitikot: Yritysjohtajat taloudellisina ja poliittisina toimijoina Suomessa 1600–1920.* Helsinki: SKS.
Kasvio, Antti (1994) *Uusi työn yhteiskunta.* Jyväskylä: Gummerus.
Kattenbach, Ralph & Lücke, Janine & Schlese, Michael & Schramm, Florian (2011) Same same but different: Changing career expectations in Germany? *German Journal of Human Resource Management* 25:4, 292–312.
Kauppinen, Ilkka (toim.) (2004) *Moraalitalous.* Tampere: Vastapaino.
Keat, Russell & Abercrombie, Nicholas (1991) *Enterprise culture.* Lontoo: Routledge.
Kefalas, Maria (2003) *Working-class heroes: Protecting home, community, and nation in a Chicago neighborhood.* Berkeley: University of California Press.
Keiser, John D. (2004) Chief executives from 1960–1989: A trend toward professionalization. *Journal of Leadership & Organizational Studies* 10:3, 52–68.
Kelan, Elisabeth (2008) Gender, risk and employment insecurity: The masculine breadwinner subtext. *Human Relations* 61:9, 1171–1202.
Keloharju, Matti & Lehtinen, Antti (2015) Shareownership in Finland 2015. *Nordic Journal of Business* 64:3, 182–206.
Keloharju, Matti & Lehtinen, Antti (2018) Stock option grants in Finland. *Nordic Journal of Business* 67:3–4, 209–221.
Kenny, Kate & Whittle, Andrea & Willmont, Hugh (2011) *Understanding identity in organizations.* Lontoo: Sage.

Kerr, Ron & Robinson, Sarah (2012) From symbolic violence to economic violence: The globalizing of the scottish banking elite. *Organization Studies* 33:2, 247–266.
Kets de Vries, Manfred (1997) Creative rebels with a cause. Teoksessa Sue Birley & Daniel F. Muzyka (toim.) *Mastering enterprise.* Harlow: Financial Times/Prentice Hall, 5–8.
Khan, Shamus Rahman (2011) *Privilege: The making of an adolescent elite at St. Paul's School.* Princeton: Princeton University Press.
Khan, Shamus Rahman (2012) Elite identities. *Identities: Global Studies in Culture and Power* 19:4, 477–484.
Khan, Shamus Rahman & Jerolmack, Colin (2013) Saying meritocracy and doing privilege. *The Sociological Quarterly* 54:1, 9–19.
Khurana, Rakesh (2002) The curse of the superstar CEO. *Harvard Business Review* 80:9, 60–66.
Kjær, Peter & Slaatta, Tore (toim.) (2007) *Mediating business: The expansion of business journalism.* Kööpenhamina: Copenhagen Business School Press.
Koiranen, Matti (2000) *Juuret ja siivet: Perheyrityksen sukupolvenvaihdos.* Helsinki: Edita.
Koiranen, Matti (2007) Perheyritys tarvitsee lakiin kirjatun määritelmän. Teoksessa Anders Blom & Merja Rehn (toim.) *Omistajan ääni: Perheyritykset globalisoituvassa taloudessa.* Jyväskylä: Perheyritysten liitto & Gummerus, 35–45.
Koiranen, Matti (2010) Understanding the contesting ideologies of family business: Challenge for leadership and professional services. *Family Business Review* 16:4, 241–250.
Kolbe, Laura (2014) *Yläluokka: Olemisen sietämätön vaikeus.* Helsinki: Kirjapaja.
Komsi, Pauli & Lindström, Jan & Zetterberg, Seppo (2002) *Omistamisen taito: Perheyritykset kansakunnan rakentajina.* Helsinki: Otava.
Kopczuk, Wojciech & Saez, Emmanuel (2004) Top wealth shares in the United States, 1916–2000: Evidence from estate tax returns. *National Tax Journal* 57:2, 445–487.
Korsnes, Olav & Heilbron, Johan & Hjellbrekke, Johs. & Bühlmann, Felix & Savage, Mike (toim.) (2017) *New directions in elite studies.* Lontoo: Routledge.
Kortteinen, Matti (1992) *Kunnian kenttä: Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona.* Väitöskirja. Hämeenlinna: Hanki ja Jää.
Koselleck, Reinhart (2006) Crisis. Engl. Michaela W. Richter. *Journal of the History of Ideas* 67:2, 357–400.
Koski, Olli (2013) Sopimusyhteiskunta. Teoksessa Juho Saari (toim.) *Suomen sillat tulevaisuuteen.* Kuluttajatutkimuskeskuksen kirjoja 8. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 130–152.
Koulumies, Jyrki (2016) *Kaikki ajoi Ladalla, idänkaupan lyhyt oppimäärä.* Helsinki: Siltala.
Krugman, Paul (2009) *The return of depression economics and the crisis of 2008.* New York: W. W. Norton & Company.
Krugman, Paul (2012) The austerity agenda. *The New York Times* 31.5.2012. Https://www.nytimes.com/2012/06/01/opinion/krugman-the-austerity-agenda.html (haettu 30. 1. 2018).
Kuisma, Markku (2006) *Metsäteollisuuden maa: Suomi, metsät ja kansainvälinen järjestelmä 1620–1920.* Helsinki: SKS.
Kuisma, Markku (2011) *Rosvoparonien paluu.* Helsinki: Siltala.
Kuntaliitto (2018) *Kuntien ja kuntayhtymien menot ja tulot.* Https://www.kuntaliitto.fi/asiantuntijapalvelut/talous/kuntatalouden-tilastot/kuntien-ja-kuntayhtymien-menot-ja-tulot (haettu 30. 1. 2019).
Kuusela, Hanna (2015) Konsultit julkisen tiedon yksityistäjinä. Teoksessa Kristiina Brunila & Jussi Onnismaa & Heikki Pasanen (toim.) *Koko elämä töihin: Koulutus tietokykykapitalismissa.* Tampere: Vastapaino, 189–211.

Kuusela, Hanna (2018) Rikkaat, nuo riettaat ja raukat. *Nuori Voima* 3/2018.
Kuusisto, Maria-Elisa & Kuusisto, Turkka (2008) *Johtaja vaihtuu: Sukupolvenvaihdoksen kriittiset tekijät.* Helsinki: Alma Talent.
La Porta, Rafael & Lopez-De-Silanes, Florencio & Shleifer, Andrei (1999) Corporate ownership around the world. *The Journal of Finance* 54:2, 471–517.
Laitila, Marko (2019) Kasvun takapirut. *Arvopaperi* 3/2019, 26–29.
Lakoff, George (1996/2016) *Moral politics: How liberals and conservatives think.* Chicago & Lontoo: University of Chicago Press.
Lamont, Michèle (1992) *Money, morals, and manners: The culture of the french and the american upper-middle class.* Chicago: University of Chicago Press.
Lamont, Michèle (2000) *The dignity of working men: Morality and the boundaries of race, class, and immigration.* New York & Cambridge, MA: Russell Sage Foundation & Harvard University Press.
Lamont, Michèle & Beljean, Stefan & Clair, Matthew (2014) What is missing? Cultural processes and causal pathways to inequality. *Socio-Economic Review* 12:3, 573–608.
Lamont, Michèle & Molnár, Virág (2002) The study of boundaries across the social sciences. *Annual Review of Sociology* 28:1, 167–195.
Lamont, Michèle & Swidler, Ann (2014) Methodological pluralism and the possibilities and limits of interviewing. *Qualitative Sociology* 37:2, 153–171.
Lane, Carrie M. (2011) *A company of one: Insecurity, independence, and the new world of white-collar unemployment.* Ithaca: ILR Press.
Lansley, Stewart (2011) *The cost of inequality.* Lontoo: Gibson Square Books.
Larsen, Anton Grau & Ellersgaard, Christoph Houman (2017) Identifying power elites: K-cores in heterogeneous affiliation networks. *Social Networks* 50, 55–69.
Larsen, Anton Grau & Ellersgaard, Cristoph Houman (2018) The inner circle revisited: The case of an egalitarian society. *Socio-Economic Review* 16:2, 251–275.
Latour, Bruno & Weibel, Peter (toim.) (2005) *Making things public: Atmospheres of democracy.* Cambridge, MA: MIT Press.
Lazonick, William & O'Sullivan, Mary (2000) Maximizing shareholder value: A new ideology for corporate governance. *Economy and Society* 29:1, 13–35.
Lehmann, Wolfgang (2009) Becoming middle class: How working-class university students draw and transgress moral class boundaries. *Sociology* 43:4, 631–647.
Lijphart, Arend (1999/2012) *Patterns of democracy: Government forms and performance in thirty-six countries.* New Haven: Yale University Press.
Lindström, Kim (2018) Sähköpostit kirjoittajalle 27. 11. 2018; 29. 11. 2018; 13. 12. 2018.
Linjakumpu, Aini (2018) *Vanhoillislestadiolaisuuden taloudelliset verkostot.* Tampere: Vastapaino.
Lintunen, Liisa (2000) *Who is the winner enterpreneur? An epistemological study of the schumpeterian enterpreneur.* Väitöskirja. Acta Universitatis oeconomicae Helsingiensis, sarja A, osa 180. Helsinki: Helsinki School of Economics and Business Administration.
Liski, Jarno (2017) Seura laski: Seitsemällä suomalaisella on varallisuutta yhtä paljon kuin 40 prosentilla vähävaraisimmista yhteensä. *Seura* 4. 1. 2018. Https://seura.fi/asiat/tutkitut/seura-laski-seitsemalla-suomalaisella-varallisuutta-yhta-paljon-kuin-40-prosentilla-vahavaraisimmista-yhteensa/ (haettu 30. 1. 2019).
Littler, Craig R. & Wiesner, Retha & Dunford, Richard (2003) The dynamics of delayering: Changing management structures in three countries. *Journal of Management Studies* 40:2, 225–256.
Littler, Jo (2007) Celebrity CEOs and the cultural economy of tabloid intimacy. Teoksessa Sean Redmond & Su Holmes (toim.) *Stardom and celebrity.* Lontoo: Sage, 230–243.

Littler, Jo (2017) *Against meritocracy: Culture, power and myths of meritocracy*. Lontoo: Routledge.

López, Matias (2013) The state of poverty: Elite perceptions of the poor in Brazil and Uruguay. *International Sociology* 28:3, 351–370.

Lynn, Kenneth Schuyler (1955) *The dream of success: A study of the modern american imagination*. Lontoo: Little, Brown.

Lähteenmäki, Lauri (2016) Kovatuloisten suomalaisten kärki maksaa yli 40% kaikista veroista. *Ilta-Sanomat* 2. 11. 2016. Https://www.is.fi/kotimaa/art-2000001944801.html (haettu 30. 1. 2019).

Lähteenmäki, Pekka (2017) Vuorineuvos verokohun jälkeen: Portugaliin muutto oli elämäni suurin henkinen päätös. *Talouselämä* 25. 11. 2017. Https://www.talouselama.fi/uutiset/vuorineuvos-verokohun-jalkeen-portugaliin-muutto-oli-elamani-suurin-henkinen-paatos/fd4c7c43-92a2-3e8e-bdf1-f3c313ee4982 (haettu 26. 3. 2019).

Maclean, Mairi & Harvey, Charles & Chia, Robert (2010) Dominant corporate agents and the power elite in France and Britain. *Organization Studies* 31:3, 327–348.

Maclean, Mairi & Harvey, Charles & Kling, Gerhard (2015) Business elites and the field of power in France. Teoksessa Glenn Morgan & Paul Hirsch & Sigrid Quack (toim.) *Elites on trial*. Research in the Sociology of Organizations, v. 43. Bingley: Emerald, 189–219.

Malmendier, Ulrike & Tate, Geoffrey (2008) Superstar CEOs. Working paper No 14140. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.

Marx, Karl & Engels, Friedrich (1970) *The german ideology*. Engl. C. J. Arthur (alkup. 1845–1846). Lontoo: Lawrence & Wishart.

Matula, Joseph J. (1984) Learning to lead by strolling around. *Executive Educator* 6:7, 20.

Mau, Steffen (2005) Moral economy. Teoksessa Jens Beckert & Milan Zafirovski (toim.) *International encyclopedia of economic sociology*. Lontoo: Routledge, 466–469.

McCann, Leo & Hassard, John & Morris, Jonathan (2010) Restructuring managerial labour in the USA, the UK and Japan: Challenging the salience of varieties of capitalism. *British Journal of Industrial Relations* 48:2, 347–374.

McNay, Lois (2009) Self as enterprise: Dilemmas of control and resistance in Foucault's The Birth of Biopolitics. *Theory, Culture & Society* 26:6, 55–77.

Meindl, James R. & Ehrlich, Sanford B. & Dukerich, Janet M. (1985) The romance of leadership. *Administrative Science Quarterly* 30:1, 78–102.

Melender, Tommi (2017) Pohattojen lihava vuosi. *Arvopaperi* 6/2017.

Melender, Tommi (2018) Sadan miljoonan kerho kasvaa. *Arvopaperi* 6–7/2018.

Melldahl, Andreas (2018) Modes of reproduction in the swedish economic elite: Education strategies of the children of the top one per cent. *European Societies* 20:3, 424–452.

Milanovic, Branco (2017) *Tuloerot globalisaation aikaudella*. Tampere: Vastapaino.

Miller, Peter (2014) Developing next-generation leaders in family business. The Family Business Consulting Group 16.6.2014. Https://www.thefbcg.com/developing-next-generation-leaders-in-family-business/ (haettu 30. 1. 2019).

Mills, C. Wright (1956) *The power elite*. New York: Oxford University Press.

Mirowski, Philip & Plehwe, Dieter (toim.) (2009/2015) *The road from Mont Pèlerin: The making of the neoliberal thought collective*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Mizruchi, Mark S. (1992) *The structure of corporate political action*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Mizruchi, Mark S. (1996) What do interlocks do? An analysis, critique, and assessment of research on interlocking directorates. *Annual Review of Sociology* 221:1, 271–298.

Mizruchi, Mark S. (2013) *The fracturing of the american corporate elite*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Morris, Jonathan & Farrell, Catherine (2007) The 'post-bureaucratic' public sector organisation: New organisational forms and HRM in ten UK public sector organisations. *International Journal of Human Resource Management* 18:9, 1575–1588.

Murray, Barbara (2001) GEEF: Raising the awareness of family enterprise issues in Europe. *Families in Business* 1/2001, 10–12.

Murray, Georgina & Scott, John (toim.) (2012) *Financial elites and transnational business: Who rules the world*. Cheltenham: Edward Elgar.

Möttönen, Tuomas (2014) *Suomalaiset itsenäisyyden ajan vuorineuvokset: Tutkimus vuorineuvosten koulutuksesta ja urakehityksestä*. Lisensiaatintutkimus. Jyväskylän yliopisto, Historian ja etnologian laitos. Https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/44706/201411213325.pdf (haettu 30. 1. 2019).

Nadesan, Majia Holmer & Trethewey, Angela (2000) Performing the enterprising subject: Gendered strategies for success. *Text and Performance Quarterly* 20:3, 223–250.

Nanus, Burt (1992) *Visionary leadership: Creating a compelling sense of direction for your organization*. San Francisco: Jossey-Bass.

Nicolas, Tom (1999) The myth of meritocracy: An inquiry into the social origins of Britain's business leaders since 1850. Economic history working papers 3/99. Lontoo: Department of Economic History, London School of Economics and Political Science. Http://eprints.lse.ac.uk/22385/1/wp53.pdf (haettu 30. 1. 2019).

Niskakangas, Tuomas (2019) Tomas von Rettig, 38, sai vastuulleen satumaiset perherikkaudet – Näin hän aikoo pistää ne poikimaan. *Helsingin Sanomat* 1. 3. 2019. Https://www.hs.fi/talous/art-2000006018692.html (haettu 26. 3. 2019).

Nousiainen, Jaakko (2000) Suomalaisen parlamentarismin kolmas kehitysvaihe: Konsensuaalinen enemmistöhallinta, vireytyvä eduskunta. *Politiikka* 42:2, 83–96.

Numminen, Juha (1986) *Raskas sarja*. Helsinki: Insinöörilehdet.

OECD (2011) *Divided we stand: Why inequality keeps rising*. Pariisi: OECD Publishing. Https://doi.org/10.1787/9789264119536-en (haettu 30. 1. 2019).

OECD (2014) Focus on inequality and growth – December 2014. Http://www.oecd.org/social/Focus-Inequality-and-Growth-2014.pdf (haettu 30. 1. 2019).

Ogbor, John O. (2000) Mythicizing and reification in entrepreneurial discourse: Ideology-critique of entrepreneurial studies. *Journal of Management Studies* 37:5, 605–635.

Ojala, Jari & Karonen, Petri (2006) Business: Rooted in social capital over the centuries. Teoksessa Jari Ojala & Jari Eloranta & Jukka Jalava (toim.) *The road to prosperity: An economic history of Finland*. Helsinki: SKS, 93–126.

Ojala, Markus (2017) *The making of a global elite: Global economy and the Davos man in the Financial Times 2001–2011*. Väitöskirja. Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja 2017:47. Helsinki: Helsingin yliopisto. Https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/178918/THEMAKIN.pdf (haettu 30.1.2019).

Osburg, John (2013) *Anxious wealth: Money and morality among China's new rich*. Stanford: Stanford University Press.

Oxfam (2017) An economy for the 99% Oxfam briefing paper. Oxford: Oxfam International. Https://d1tn3vj7xz9fdh.cloudfront.net/s3fs-public/file_attachments/bp-economy-for-99-percent-160117-en.pdf (haettu 30. 1. 2019).

Paasio, Kaisu & Nurmi, Piia & Heinonen, Jarna (2005) Yrittäjyys yliopistojen tehtävänä? OPM työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:10. Helsinki: Opetusministeriö.

Page, Benjamin I. & Bartels, Larry M. & Seawright, Jason (2013) Democracy and the policy preferences of wealthy Americans. *Perspectives on Politics* 11:1, 51–73.

Palan, Ronen (2003) *The Offshore world: Sovereign markets, virtual places, and nomad millionaires*. Ithaca & Lontoo: Cornell University Press.
Palan, Ronen & Murphy, Richard & Chavagneux, Christian (2010) *Tax havens: How globalization really works*. Ithaca: Cornell University Press.
Paris, Chris (2016) The residential spaces of the super-rich. Teoksessa Iain Hay & Jonathan V. Beaverstock (toim.) *Handbook on wealth and the super-rich*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 244–263.
Parker, R. S. (1993) *The administrative vocation*. Sydney: Hale & Iremonger.
Parsons, Talcott & Smelser, Neil J. (1957) *Economy and society: A study in the integration of economic and social theory*. Lontoo: Routledge & Kegan-Paul.
Paskov, Marii & Gërxhani, Klarita & Werfhorst, Herman G. van de (2013) Income inequality and status anxiety. Growing inequalities' impacts. GINI Discussion Paper 90. Http://www.gini-research.org/system/uploads/546/original/90.pdf (haettu 26.3.2019).
Patja, Päivi (2011) *Perheiden omistamisen muuttuvat merkitykset: Diskurssianalyyttinen tutkimus perheiden omistamisen merkityksellistymisestä Suomessa vuosina 1976–2005*. Väitöskirja. Jyväskylä studies in business and economics 103. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/36589/9789513944155.pdf (haettu 30.1.2019).
Paugam, Serge (2015) Introduction: Les fondements de la solidarité. Teoksessa Serge Paugam (toim.) *Repenser la solidarité: L'apport des sciences*. Pariisi: Presses universitaires de France, 5–28.
Pekkarinen, Jukka & Pohjola, Matti & Rowthorn, Bob (toim.) (1992) *Social corporatism: A superior economic system?* Oxford: Clarendon.
Peltonen, Matti (1986) *Yrittäjyys*. Helsinki: Otava.
Peters, Thomas J. & Waterman, Robert H. Jr. (1982) *In search of excellence: Lessons from America's best-run companies*. New York: Harper & Row.
Pietiläinen, Tuomo (2017a) Pörssiyhtiöiden johtajien palkat ja bonukset uuteen ennätykseen – katso lista eniten ansainneista. *Helsingin Sanomat* 3.8.2018. Https://www.hs.fi/talous/art-2000005312283.html (haettu 30.1.2019).
Pietiläinen, Tuomo (2017b) Vuorineuvokselle yli 600 000 euron työeläke ja lisäeläke Portugaliin – eläkkeestä ei maksettu veroja Suomeen lainkaan. *Helsingin Sanomat* 1.11.2017. Https://www.hs.fi/talous/art-2000005431587.html (haettu 30.1.2019).
Piketty, Thomas (2016) *Pääoma 2000-luvulla*. Suom. Marja Ollila & Maarit Tillman-Leino (alkup. 2013). Helsinki: Into.
Piketty, Thomas & Zucman, Gabriel (2015) Wealth and inheritance in the long run. Teoksessa Anthony B. Atkinson & François Bourguignon (toim.) *Handbook of income distribution*. Amsterdam: North Holland, 1303–1368.
Piskulov, Juri (2009) *Näin teimme idänkauppaa*. Helsinki: Gummerus.
Pogge, Thomas & Mehta, Krishen (toim.) (2016) *Global tax fairness*. Oxford: Oxford University Press.
Pollach, Irene & Kerbler, Eva (2011) Appearing competent: A study of impression management in US and European CEO profiles. *Journal of Business Communication* 48:4, 355–372.
Pollitt, Christopher & Bouckaert, Geert (2000) *Public management reform: A comparative analysis*. Oxford: Oxford University Press.
Power, Sally & Allouch, Annabelle & Brown, Phillip & Tholen, Gerbrand (2016) Giving something back? Sentiments of privilege and social responsibility among elite graduates from Britain and France. *International Sociology* 31:3, 305–323.

Ranft, Annette L. & Zinko, Robert & Ferris, Gerald R. & Buckley, M. Ronald (2006) The costs and benefits of CEO reputation. *Organisational Dynamics* 35:3, 279–290.
Rasila, Viljo (1982) Liberalismin aika. Teoksessa Jorma Ahvenainen & Erkki Pihkala & Viljo Rasila (toim.) *Suomen taloushistoria II: Teollistuva Suomi*. Helsinki: Tammi, 13–26.
Ravaska, Terhi (2018) Top incomes and income dynamics from a gender perspective: Evidence from Finland 1995–2012. Palkansaajien tutkimuslaitoksen työpapereita 321. Helsinki: Palkansaajien tutkimuslaitos. Https://www.labour.fi/?wpfb_dl=4649 (haettu 30.1.2019).
Rehn, Olli (2004) Kansalaiskasvatus 2000-luvun Suomessa. *Tiedepolitiikka* 2/2004, 33–35.
Reinert, Erik S. (2002) Schumpeter in the context of two cannons of economic thought. *Industry and Innovation* 9:1–2, 23–39.
Reis, Elisa & Moore, Mick (toim.) (2005) *Elite perceptions of poverty and inequality*. Lontoo: Zed Books.
Ries, Eric (2011) *The lean startup: How today's entrepreneurs use continuous innovation to create radically successful businesses*. New York: Crown Business.
Riihelä, Marja (2016) Tuloerojen ja köyhyyden kasvu näkyy myös tilastoissa. Kirjoitus WIP-konsortion blogissa 28.12.2016. Http://www.stn-wip.fi/en/2016/12/tuloerojen-ja-koyhyyden-kasvu-nakyy-myos-tilastoissa (haettu 30.1.2019).
Riihelä, Marja & Sullström, Risto & Tuomala, Matti (2010) Trends in top income shares in Finland 1966–2007. Tampere Economic Working Papers, Department of Economics and Accounting, University of Tampere. Http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/65643/wp78-2010.pdf (haettu 30.1.2019).
Riihelä, Marja & Sullström, Risto & Tuomala, Matti (2016) Keille talouskasvun hedelmät ovat menneet Suomessa viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana? Kirjoitus Palkansaajien tutkimuslaitoksen blogissa 31.8.2016. Https://www.labour.fi/ty/tyblogi/2016/08/31/keille-talouskasvun-hedelmat-ovat-menneet-suomessa-viimeisen-viidenkymmenen-vuoden-aikana/ (haettu 30.1.2019).
Riihelä, Marja & Suoniemi, Ilpo (2015) Tuloliikkuvuus ja köyhyyden pysyvyys. Teoksessa Heikki Taimio (toim.) *Hyvinvointivaltio 2010-luvulla – mitä kello on lyönyt?* Palkansaajien tutkimuslaitoksen raportteja nro 30. Helsinki: Palkansaajien tutkimuslaitos, 170–188. Http://www.labour.fi/tutkimusjulkaisut/raportteja/raportteja-30/ (haettu 30.1.2019).
Riihelä, Marja & Tuomala, Matti (2018a) Verotus ja ylimmät tulot. Esitelmä Taloustutkijoiden XXXV kesäseminaarissa. Public economics I -WIP-sessio, 30.–31.5.2018, Jyväskylän yliopiston kauppakorkeakoulu, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
Riihelä, Marja & Tuomala, Matti (2018b) Ylimmät tulot ja verot. Esitelmä Sosiaalipolitiikan päivillä: Sosiaalipolitiikka vuonna 2030 – köyhille, kunnollisille vai kaikille? Eriarvoisuuden muodot ja mekanismit -työryhmässä 25.–26.10.2018, Tampereen yliopisto, Tampere.
Rinne, Jaana (2006) Rättiruhtinatar. *City-lehti* 1.12.2006. Http://www.city.fi/ilmiot/emelie+bjornberg/2158 (haettu 30.1.2019).
Ritvos, Pekka & Veikkola, Vesa (toim.) (1988) *Yrittämisen juhlaa*. Helsinki: Yrittäjäin Fennia.
Robinson, William I. (2004) *A theory of global capitalism*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
Rodrigues, Ricardo A. & Guest, David (2010) Have careers become boundaryless? *Human Relations* 63:8, 1157–1175.

Rose, Nikolas (1992) Governing the enterprising self. Teoksessa Paul Morris & Paul Heelas (toim.) *The values of the enterprise culture: The moral debate.* Lontoo: Routledge, 141–164.
Ruostetsaari, Ilkka (1993) The anatomy of the finnish power elite. *Scandinavian Political Studies* 16:4, 305–337.
Ruostetsaari, Ilkka (2010) Changing regulation and governance of finnish energy policy making: New rules but old elites? *Review of Policy Research* 27:3, 273–297.
Ruostetsaari, Ilkka (2014) *Vallan sisäpiirissä.* Tampere: Vastapaino.
Ruotsalainen, Pekka (2011) Jäävätkö tuloerot pysyvästi suuriksi? *Hyvinvointikatsaus* 1/2011. Helsinki: Tilastokeskus. Https://www.stat.fi/artikkelit/2011/art_2011-03-07_001.html (haettu 30. 1. 2019).
Saari, Juho (2010) Suomalainen konsensus: Korpilammen konferenssi (1977) käännekohtana. *Yhteiskuntapolitiikka* 75:5, 469–487.
Saari, Juho & Pessi, Anne Birgitta (2014) National social models and helping others in the European Union. Teoksessa Arto Laitinen & Anne Birgitta Pessi (toim.) *Solidarity: Theory and practice.* Lanham: Lexington Books, 238–271.
Sachweh, Patrick (2012) The moral economy of inequality: Popular views on income differentiation, poverty and wealth. *Socio-Economic Review* 10:3, 419–445.
Salverda, Tijo & Grassiani, Erella (2014) Introduction: Anxiety at the top. *Comparative Sociology* 13:1, 1–11.
Salverda, Tijo & Hay, Iain (2014) Change, anxiety and exclusion in the post-colonial reconfiguration of franco-mauritian elite geographies. *The Geographical Journal* 180:3, 236–245.
Sampson, Anthony (1995) *The company man: The rise and fall of corporate life.* Lontoo: HarperCollins.
Sandage, Scott A. (2005) *Born losers: A history of failure in America.* Lontoo: Harvard University Press.
Savage, Mike (2014) Piketty's challenge for sociology. *The British Journal of Sociology* 65:4, 591–606.
Savage, Mike (2015) Introduction to elites from the 'problematic of the proletariat' to a class analysis of 'wealth elites'. *The Sociological Review* 63:2, 223–239.
Savage, Mike & Devine, Fiona & Cunningham, Niall & Taylor, Mark & Li, Yaojun & Hjellbrekke, Johs. & Le Roux, Brigitte & Friedman, Sam & Miles, Andrew (2013) A new model of social class? Findings from the BBC's Great British Class Survey experiment. *Sociology* 47:2, 219–250.
Savage, Mike & Nichols, Georgia (2018) Theorising elites in unequal times: Class, constellation and accumulation. Teoksessa Olav Korsnes & Johan Heilbron & Johs. Hjellbrekke & Felix Bühlmann & Mike Savage (toim.) *New directions in elite studies.* Lontoo: Routledge, 297–315.
Savage, Mike & Williams, Karel (2008) Elites: Remembered in capitalism and forgotten by social sciences. *Sociological Review* 56:1, 1–24.
Saxhon, Nicholas (2012) *Aarresaaret: Miehet jotka ryöstivät maailman.* Helsinki: Into.
Sayer, Andrew (2005) Class, moral worth and recognition. *Sociology* 39:5, 947–963.
Sayer, Andrew (2007) Moral economy as critique. *New Political Economy* 12:2, 261–270.
Scharff, Christina (2016) The psychic life of neoliberalism: Mapping the contours of entrepreneurial subjectivity. *Theory, Culture & Society* 33:6, 107–122.
Schervish, Paul G. (2016) Making money and making a self: The moral career of entrepreneurs. Teoksessa Iain Hay & Jonathan V. Beaverstock (toim.) *Handbook on wealth and the super-rich.* Cheltenham: Edward Elgar, 132–154.

Schifeling, Todd & Mizruchi, Mark S. (2013) The decline of the american corporate network, 1960–2010. Teoksessa Thomas David & Gerarda Westerhuis (toim.) *The power of corporate networks: A comparative and historical perspective.* New York: Routledge, 31–47.
Schimpfössl, Elisabeth (2018) *Rich russians: From oligarchs to bourgeoisie.* New York: Oxford University Press.
Schudson, Michael (1998) *The good citizen: A history of american civic life.* New York: Martin Kessler Books.
Schumpeter, Joseph A. (1934/1951) *The theory of economic development: An inquiry into profits, capital, credit, interest, and the business cycle.* Engl. Redvers Opie. Cambridge: Harvard University Press.
Scott, John (2003) Transformations in the British economic elite. *Comparative Sociology* 2:1, 155–173.
Scott, John (2008) Modes of power and the re-conceptualization of elites. *The Sociological Review* 56:s1, 25–43.
Seeck, Hannele (2008) *Johtamisopit Suomessa: Taylorismista innovaatioteorioihin.* Helsinki: Gaudeamus.
Sennett, Richard (1999) *The corrosion of character.* Lontoo: W. W. Norton.
Sennett, Richard (2006) *The culture of the new capitalism.* New Haven: Yale University Press.
Shaxson, Nicholas & Christensen, John (2016) Tax competitiveness: A dangerous obsession. Teoksessa Thomas Pogge & Krishen Mehta (toim) *Global tax fairness.* Oxford: Oxford University Press, 265–297.
Sherman, Rachel (2017) *Uneasy street: The anxieties of affluence.* Princeton: Princeton University Press.
Siaroff, Alan (1999) Corporativism in 24 industrial democracies: Meaning and measurement. *European Journal of Political Research* 36:2, 175–205.
Sihvola, Juha (2005) *Sata vuotta protestanttista etiikkaa: Suuntaviivoja.* Historiallinen aikakauskirja 103:3, 253–256.
Siltala, Juha (1996) Yksilöllisyyden historialliset ja psykologiset ehdot. Teoksessa Antti Hautamäki & Eerik Lagerspetz & Juha Sihvola & Juha Siltala & Jarmo Tarkki (toim.) *Yksilö modernin murroksessa.* Helsinki: Gaudeamus, 117–204.
Siltala, Juha (2013) New public management: The evidence-based worst practice? *Administration & Society* 45:4, 468–493.
Siltala, Sakari (2017) Valkoisen suvun finanssit: Ehrnroothit ja suurliike-elämä Suomen itsenäisyyden murroskautena 1917–1918. Teoksessa Niklas Jensen-Eriksen & Ahto Apajalahti & Annette Forsén (toim.) *Ehrnrooth: Kenraali- ja liikesuku modernin Suomen synnyssä 1750–1950.* Helsinki: Siltala, 179–216.
Silver, Yanik (2012) *Maverick startup: 11 x-factors to bootstrap from zero to six figures and beyond.* Irvine: Entrepreneur Press.
Simon, John (2009) *Koneen ruhtinas: Pekka Herlinin elämä.* Helsinki: Otava.
Sininen tulevaisuus (2018) Puolueen tarina. Https://www.sininentulevaisuus.fi/puolueen-tarina/ (haettu 30. 1. 2019).
Skeggs, Beverly (2004) *Class, self, culture.* Lontoo: Routledge.
Skeggs, Beverly (2015) Introduction: Stratification or exploitation, domination, dispossession and devaluation? *The Sociological Review* 63, 205–222.
Sklair, Leslie (2001) *The transnational capitalist class.* Oxford: Blackwell.
Smith, Vicki (2010) Enhancing employability: Human, cultural, and social capital in an era of turbulent unpredictability. *Human Relations* 63:2, 279–300.

Snellman, Alex (2012) Suurtilat ja Suomen aateli 1800–1900-luvuilla. *Ennen ja nyt* 2/2012.

Snellman, Alex (2014) *Suomen aateli: Yhteiskunnan huipulta uusiin rooleihin 1809–1939*. Väitöskirja. Historiallisia tutkimuksia Helsingin yliopistosta 34. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Soikkanen, Hannu (1981) Vanha ja uusi yhteiskunta. Teoksessa Yrjö Kaukiainen & Per Schybergson & Hannu Soikkanen & Tapani Mauranen (toim.) *När samhället förändras: Kun yhteiskunta muuttuu*. Historiallinen Arkisto 76. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 433–453.

Sombart, Werner (1913) *Der bourgeois: Zur geistesgeschichte des modernen wirtschaftmenschen*. München & Leipzig: Duncker & Humblot.

Sorsa, Ville-Pekka (2013) Työn tarjontaa hinnalla millä hyvänsä. Kirjoitus Poliittisen talouden tutkimuksen seuran blogissa 28. 9. 2013. Http://www.poliittinentalous.fi/tyon-tarjontaa-hinnalla-milla-hyvansa/ (haettu 30. 1. 2019).

Spence, Emma (2016) Performing wealth and status: Observing super-yachts and the super-rich in Monaco. Teoksessa Iain Hay & Jonathan V. Beaverstock (2016) *Handbook on wealth and the super-rich*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 287–301.

Stafsud, Anna (2006) People are strange when you're a stranger: Senior executives select similar successors. *European Management Review* 3:3, 177–189.

Stanley, Liam (2014) 'We're reaping what we sowed': Everyday crisis narratives and acquiescence to the age of austerity. *New Political Economy* 19:6, 895–917.

Stone, Deborah A. (1984) *The disabled state*. Philadelphia: Temple University Press.

Storey, John & Salaman, Graeme & Platman, Kerry (2005) Living with enterprise in an enterprise economy: Freelance and contract workers in the media. *Human Relations* 58:8, 1033–1054.

Streeck, Wolfgang (2014) How will capitalism end? *New Left Review* 87, 35–64.

Streeck, Wolfgang (2015) *Ostettua aikaa: Demokraattisen kapitalismin lykätty kriisi*. Suom. Mari Kukkonen (alkup. 2013). Tampere: Vastapaino.

Stuber, Jenny M. (2006) Talk of class: The discursive repertoires of white working- and upper-middle-class college students. *Journal of Contemporary Ethnography* 35:3, 285–318.

Sunesson, Sune & Blomberg, Staffan & Edebalk, Per Gunnar & Harrysson, Lars & Magnusson, Jan & Meeuwisse, Anna & Petersson, Jan & Salonen, Tapio (1998) The flight from universalism. *European Journal of Social Work 1:1, 19–29*.

Suomen virallinen tilasto (2017a) Kansantalouden tilinpito. Http://www.stat.fi/til/vtp/2016/vtp_2016_2017-07-13_tie_001_fi.html (haettu 30. 1. 2019).

Suomen virallinen tilasto (2017b) Veronalaiset tulot 2016. Http://www.stat.fi/til/tvt/2016/tvt_2016_2017-12-19_tie_001_fi.html (haettu 30. 1. 2019).

Suomen virallinen tilasto (2017c) Veronalaiset tulot. Liitetaulukko 1. Tulonsaajien lukumäärä, veronalaiset tulot ja verot 2017 ja 2016. Helsinki: Tilastokeskus. Https://www.stat.fi/til/tvt/2017/tvt_2017_2018-12-17_tau_001_fi.html (haettu 16. 4. 2019).

Suomen virallinen tilasto (2018a) Kotitalouksien varallisuus 2016. Tulot ja kulutus 2018. Helsinki: Tilastokeskus. https://www.stat.fi/til/vtutk/2016/vtutk_2016_2018-06-05_fi.pdf (haettu 26. 3. 2019).

Suomen virallinen tilasto (2018b) Julkinen talous 2018. Julkisyhteisöjen velka neljännesvuosittain 2018, 2. vuosineljännes. Helsinki: Tilastokeskus. Https://www.stat.fi/til/jyev/2018/02/jyev_2018_02_2018-09-28_fi.pdf (haettu 16. 4. 2019).

Sutinen, Teija (2018) Tutkija yllättyi: Lestadiolaisten taloudelliset verkostot ovat tiiviitä ja välillä arveluttavia. *Helsingin Sanomat* 11. 5. 2018. Https://www.hs.fi/talous/art-2000005674806.html (haettu 30. 1. 2019).

Svallfors, Stefan (2006) *The moral economy of class: Class and attitudes in comparative perspective*. Stanford: Stanford University Press.

de Swaan, Abram & Manor, James & Øyen, Else & Reis, Elisa P. (2000) Elite perceptions of the poor: Reflections for a comparative research project. *Current Sociology* 48:1, 43–54.

Swallwell, Katy (2013) "With great power comes great responsibility": Privileged students' conceptions of justice-oriented citizenship. *Democracy & Education* 21:1, 1–11.

Swidler, Ann (2001) *Talk of love: How culture matters*. Chicago: University of Chicago Press.

Säntti, Hanna (2015) Karl Fazer jättää Suomen. Yle Uutiset 16.3.2015. Https://yle.fi/uutiset/3-7870769 (haettu 30. 1. 2019).

Tainio, Risto (2006) Suomalaisen liiketoimintajärjestelmän rakenteellinen ja kulttuurinen muutos. Teoksessa Risto Heiskala & Eeva Luhtakallio (toim.) *Uusi jako: Miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki: Gaudeamus, 65–81.

Takala, Anna & Björksten, Tuomo (2013) Mistä muutimme kerran. Yle Uutiset 9.12.2014. Https://yle.fi/uutiset/3-7676153 (haettu 16. 4. 2018).

Taylor-Gooby, Peter & Bochel, Hugh (1988) Public opinion, party policy and MPs' attitudes to welfare. *Political Quarterly* 59:2, 251–258.

Therborn, Göran (2019) *Kadotettu kansankoti: Kuinka pääoma kaappasi Ruotsin*. Suom. Kaisa Sivenius (alkup. 2018). Tampere: Vastapaino.

Thomas, Robyn & Dunkerley, David (1999) Careering downwards? Middle managers experiences in the downsized organisation. *British Journal of Management* 10:2, 157–169.

Thrift, Nigel (1998) The rise of soft capitalism. Teoksessa Andrew Herod & Gearóid Ó Tuathail & Susan M. Roberts (toim.) *An unruly world? Globalization, governance and geography*. Lontoo: Routledge, 25–71.

Thrift, Nigel (2000) Performing cultures in the new economy. *Annals of the Association of American Geographers* 90:4, 674–692.

Thrift, Nigel (2005) *Knowing capitalism*. Lontoo: Sage.

Tichy, Noel M. & Devanna, Mary Anne (1986) *The transformational leader: The key to global competitiveness*. New York: Wiley.

Tilastokeskus (2018) Suomi maailman kärjessä. Http://www.stat.fi/tup/satavuotias-suomi/suomi-maailman-karjessa.html (haettu 30. 1. 2019).

Timans, Rob & Heilbron, Johan (2018) Degrees of transnationalization: The case of the dutch business elite. Teoksessa Olav Korsnes & Johan Heilbron & Johs. Hjellbrekke & Felix Bühlmann & Mike Savage (toim.) *New directions in elite studies*. Routledge Advances in Sociology. Lontoo & New York: Routledge, 46–72.

Tiusanen, Tauno (2009) *Elämä rautaesiripun varjossa – toisinajattelijan päiväkirja*. Helsinki: Edita.

Toivonen, Terhi (2015) Miljonääri Wahlroosin neuvo tulevalle hallitukselle: Keventäkää työn verotusta. Yle Uutiset 22. 3. 2015. Https://yle.fi/uutiset/3-7883059 (haettu 30. 1. 2019).

Toscano, Alberto & Woodcock, Jamie (2015) Spectres of marxism: A comment on Mike Savage's market model of class difference. *The Sociological Review* 63:2, 512–523.

Tourunen, Kalevi (2009) *Perheyritykset kansantalouden resurssina: Keskisuurten ja suurten yritysten omistajuus, toiminnan laajuus ja kannattavuus Suomessa 2000–2005*. Väitöskirja. Jyväskylä studies in business and economics 71. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/19484/9789513934705.pdf (haettu 30. 1. 2019).

Trueman, Wendy (1991) CEO isolation and how to fight it. *Canadian Business* 64:7, 28–32.

Tsingou, Eleni (2015) Club governance and the making of global financial rules. *Review of International Political Economy* 22:2, 225–256.

Tuomala, Matti (2019) *Markkinat, valtio ja eriarvoisuus.* Tampere: Vastapaino.

Turunen, Tero (2011) *Yrittäjyys – mitä se merkitsee? Yrittäjyyden ja sen sukulaiskäsitteiden käyttö koulutuksessa, tutkimuksessa ja politiikassa 1900-luvun loppupuolelta 2000-luvun alkuun.* Väitöskirja. Jyväskylä studies in business and economics 102. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/36642/9789513944186.pdf (haettu 30. 1. 2019).

Tyler, Imogen (2013) *Revolting subjects: Social abjection and resistance in neoliberal Britain.* Lontoo: Zed.

Törmälehto, Veli-Matti (2015a) Kuinka keskittynyttä varallisuus on? *Tieto&trendit* 5/2015.

Törmälehto, Veli-Matti (2015b) Suurituloisimman prosentin osuus tuloista oli huipussaan jo vuonna 2000. *Tieto&trendit* 1/2015.

Törmälehto, Veli-Matti (2018) Varallisuuserot kasvussa, tuloerot vakaat? *Tieto&trendit* 2018. Https://tilastokeskus.fi/tietotrendit/artikkelit/2018/varallisuuserot-kasvussa-tuloerot-vakaat/ (haettu 30. 1. 2019).

Törrönen, Jukka (2017) Virikehaastattelu. Teoksessa Matti Hyvärinen & Pirjo Nikander & Johanna Ruusuvuori (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja.* Tampere: Vastapaino, 233–255.

Uljas, Päivi (2012) *Hyvinvointivaltion läpimurto.* Helsinki: Into.

Useem, Michael (1984) *The inner circle: Large corporations and the rise of business political activity in the U.S. and U.K.* New York & Oxford: Oxford University Press.

Useem, Michael (1996/2015) Investor capitalism. Teoksessa Cary L. Cooper & Patrick C. Flood & Yseult Freeney (toim.) *Wiley encyclopedia of management.* New York: John Wiley & Sons.

Vallas, Steven P. & Cummins, Emily R. (2015) Personal branding and identity norms in the popular business press: Enterprise culture in an age of precarity. *Organization Studies* 36:3, 293–319.

Valtion budjetti (2019). Valtion budjetti. Valtiovarainministeriö. http://tutkibudjettia.fi/etusivu (haettu 28. 5. 2019).

Valtiovarainministeriö (2010) Verotuksen kehittämistyöryhmän loppuraportti. Valtiovarainministeriön julkaisuja 51/2010. Helsinki: Valtiovarainministeriö. Https://vnk.fi/julkaisu?pubid=3801 (haettu 26. 3. 2019).

Vartiainen, Juhana (2013) *Työvoima tehokkaaseen käyttöön – eli miksi työn tarjonnan lisääminen ratkaisee kestävyysvajeemme.* Helsinki: Tehokkaan Tuotannon Tutkimussäätiö. Http://www.ttt-saatio.fi/wp-content/uploads/Vartiainen-muokattu-taitto.pdf (haettu 30. 1. 2019).

Veblen, Thorstein (1904) *The theory of the business enterprise.* New Brunswick: Transaction Books.

Veblen, Thorstein (2002) *Joutilas luokka.* Suom. Tiina Arppe & Sulevi Riukulehto (alkup. 1899). Helsinki: Art House.

Veranen, Jyrki (1996) *Tuottoa vaativat omistajat: Menestykseen omistajalähtöisellä johtamisella.* Helsinki: WSOY.

Vero.fi (2017) Perintö. Https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/omaisuus/perinto/ (haettu 26. 3. 2019).

Veronmaksajat (2015) Palkansaajan veroprosentti 2016. Https://www.veronmaksajat.fi/luvut/Laskelmat/Palkansaajan-veroprosentit/Palkansaajan-veroprosentit-2016/ (haettu 30. 1. 2019).

Veronmaksajat (2018) Valtion tulot ja menot. Https://www.veronmaksajat.fi/luvut/Tilastot/Julkinen-talous/Valtion-tulot-ja-menot/ (haettu 30. 1. 2019).

Veronmaksajat (2019) Keskeiset tuloveroperusteet. Https://www.veronmaksajat.fi/luvut/Tilastot/Tuloverot/Tuloveroperusteet/?SetLayoutSuffix= (haettu 21. 5. 2019).

Vesa, Juho (2016) *Päätöksenteon avoimuus ja medioituminen Suomen konsensusdemokratiassa.* Väitöskirja. Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja 2016:24. Helsinki: Helsingin yliopisto. Https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/164550/paatokse.pdf (haettu 30.1.2019).

Vesa, Juho & Kantola, Anu (2016) Kuka pääsee mukaan? Miten järjestöjen ääni kuuluu lakien valmistelussa. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 59/2016. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. Http://urn.fi/URN:ISBN: 978-952-287-321-7 (haettu 26. 3. 2019).

Vesa, Juho & Kantola, Anu & Binderkrantz, Anne Skorkjær (2018) A stronghold of routine corporatism? The involvement of interest groups in policy making in Finland. *Scandinavian Political Studies*, 41(4), 239–262.

Vesala, Kari Mikko (1996) *Yrittäjyys ja individualismi: Relationalistinen linjaus.* Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitoksen tutkimusraportteja, painos 1996, nro 2. Helsinki: Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian laitos.

Vlcek, William (2017) *Offshore finance and global governance: Disciplining the tax nomad.* Lontoo: Palgrave Macmillan UK.

Wade, James B. & Porac, Joseph F. & Pollock, Timothy G. & Graffin, Scott D. (2006) The burden of celebrity: The impact of CEO certification contests on CEO pay and performance. *Academy of Management Journal* 49:4, 643–660.

Wade, James B. & Porac, Joseph F. & Pollock, Timothy G. & Graffin, Scott D. (2008) Star CEO: Benefit or burden? *Organisational Dynamics* 37:2, 203–210.

Wadhwani, R. Daniel (2012) How entrepreneurship forgot capitalism: Entrepreneurship teaching and research in business schools. *Society* 49:3, 223–229.

Waitkus, Nora & Groh-Samberg, Olaf (2018) Beyond meritocracy: Wealth accumulation in the german upper classes. Teoksessa Olav Korsnes & Johan Heilbron & Johs. Hjellbrekke & Felix Bühlmann & Mike Savage (toim.) *New directions in elite studies.* Lontoo: Routledge, 198–220.

Wang, Chen & Caminada, Koen (2011) Disentangling income inequality and the redistributive effect of social transfers and taxes in 36 LIS countries. Department of Economics Research Memorandum 2011:02. Http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1909941 (haettu 29 .3 .2019).

Ward, John L. (1997) Growing the family business: Special challenges and best practices. *Family Business Review* 10:4, 323–337.

Warde, Alan (2011) Symbolic accoutrements of power: Appropriation of culture within the british managerial elite. *Comparative Sociology* 10:4, 456–487.

Weber, Max (1905/1990) *Protestanttinen etiikka ja kapitalismin henki.* Suom. Timo Kyntäjä. Helsinki: WSOY.

Weber, Max (2010) The distribution of power within the community: Classes, *stände*, parties. Engl. Dagmar Waters & Tony Waters & Elisabeth Hahnke & Maren Lippke & Eva Ludwig-Glück & Daniel Mai & Nina Ritzi-Messner & Christina Veldhoen & Lucas Fassnacht (alkup. 1921). *Journal of Classical Sociology* 10:2, 137–152.

Wedel, Janine R. (2009) *Shadow elite: How the world's new power brokers undermine democracy, government, and the free market.* New York: Basic Books.

Westley, Frances & Mintzberg, Henry (1989) Visionary leadership and strategic management. *Strategic Management Journal* 10:1, 17–32.

Whyte, William H. Jr. (1956) *The organization man*. New York: Simon & Schuster.
Wid.world (2017) World inequailty database. Https://wid.world (haettu 30. 1. 2019).
Wilkinson, Richard G. & Pickett, Kate (2009) *The spirit level: Why more equal societies almost always do better*. Lontoo: Allen Lane.
Wolff, Charlotta (2012) Kauppahuoneesta maatilalle: Kauppiassukujen kolmannen sukupolven omakuvat 1900-luvun alkupuoliskolla. Teoksessa Niklas Jensen-Eriksen & Mirkka Lappalainen & Jouko Nurmiainen & Sakari Siltala (toim.) *Kansallinen kapitalismi, kansainvälinen talous*. Helsinki: Siltala, 350–372.
Yle (2018) Kuntaverolaskuri. Https://yle.fi/uutiset/3-10035200 (haettu 5. 5. 2019).
Ylikangas, Heikki (2007) *Suomen historian solmukohdat*. Helsinki: WSOY.
Ylönen, Matti (2018) *Planned economies? Corporations, tax avoidance and world politics*. Väitöskirja. Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja 2018:79. Helsinki: Helsingin yliopisto. Https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/234809/PLANNEDE.pdf (haettu 26. 3. 2019).
Zald, Mayer N. & Lounsbury, Michael (2010) The wizards of Oz: Towards an institutional approach to elites, expertise and command posts. *Organization Studies* 31:7, 963–996.
Zaleznik, Abraham (1977) Managers and leaders: Are they different? *Harvard Business Review* 55:3, 67–78.
Zeitlin, Maurice (1974) Corporate ownership and control: The large corporation and the capitalist class. *American Journal of Sociology* 79:5, 1073–1119.
Zelizer, Viviana A. (1997) *The social meaning of money*. Princeton: Princeton University Press.
Zelizer, Viviana A. (2005) *The purchase of intimacy*. Princeton: Princeton University Press.
Zucman, Gabriel (2015) *The hidden wealth of nations: The scourge of tax heavens*. Engl. Teresa Lavender Fagan (alkup. 2013). Chicago & Lontoo: University of Chicago Press.

”Rahasta ei puhuta, rahaa omistetaan.”

Huipputuloiset on kirja Suomen suurituloisimmasta promillesta. Ainutlaatuisissa haastatteluissa rikkaat kertovat, mitä ajattelevat itsestään ja muista. Mikä innostaa suuryrityksen johtajaa, mikä ajaa eteenpäin rikasta yrittäjää? Entä mitä ajattelee Suomesta ja veroista vanhan omistajasuvun nuori perillinen?

Onko 2000-luvun vauras yläluokka jo irronnut suomalaisesta yhteiskunnasta? Kirjassa kuvataan Suomessa käynnissä olevaa myllerrystä, kun varallisuus ja tulot kasautuvat yhteiskunnan huipulle. Siinä seikkaillaan menestyneiden yrittäjien, innokkaiden ammattijohtajien ja sukuyrityksiään vaalivien perijöiden maailmassa. Haastatteluissa kerrotaan rikkaiden arkisesta loistosta ja heidän tavoistaan oikeuttaa omaa vahvistunutta asemaansa.

Käsissä ei ole paljastus- eikä tirkistelykirja, vaan hätkähdyttävä kuvaus siitä, miten suomalaisen yhteiskunnan kompromissit murtuvat, kun ääneen pääsevät kaikkein vauraimmat. *Huipputuloiset* näyttää, miten talouselämän optimistiset menestyjät muuttuvat yhteiskunnan pessimistiseksi eliitiksi, jota harmittavat jäykkyydet, työttömät ja laiskistava yhteiskunta.